Digitized by the Internet Archive
in 2017 with funding from
Getty Research Institute

https://archive.org/details/laurentiipignori00pign_1

LAVRENTII PIGNORII PATAVINI

DE SERVIS,

ET EORVM APVD VETERES miniſterijs, Commentarius.

In quo familia, tum urbana, tum ruſtica, ordine producitur & illuſtratur.

AVGVSTAE VINDELICORVM, ad inſigne pinus. 12

Anno MDCXIII.

L.SANTACROCE

Per Illri. & Rmo. Domino
DOM. SCIPIONI
COBELLVTIO,
Ab epiſtolis & ſecretis
Smo. D. N. PAVLO PAPAE V.
Laurentius Pignorius Patauinus

Sal. D.

AGitur nunc annus octauus Rme. Domine, cum ego iſtic apud MARCVM CORNELIVM Epiſcopum noſtrum, patronum & vindicem fortunarum mearum, proxenetâ & parario PAVLO GVALDO, cuius tu nomen in ſummo albo amicorum iam diu deſcriptum habes, penetraui me (quæ tua eſt humanitas) in adyta beneuolentiæ tuæ, quam ego flagrantiſſimè olim concupiueram, inflammatus dictis viri optimi & eruditiſſimi IOH. VINCENTII PINELLI τοῦ μακαρίτου. Ille mihi (ut erat ingeniorum æſtimator acerrimus) prædicauerat, & quidem non ſemel, eruditionem tuam, amorem in bonas litteras, candorem & vim animi, nati & facti ad maxima quæque. Hauſeram ego hæc ore hiante, & recondideram penitus, quæ in re præſenti maiora comperi & famâ & fide. Tu enim proximus DIs (ut ille ait) & onuſtus mole & pondere ingentium negociorum, pergis tamen amare litteras noſtras, & comitatem re-

tinere in faſtigio iſto, in quo te collocarunt ſuauiſſimi mores tui, & doctrina illa, quâ polles, recondita & ſingularis. Qualia enim ſunt illa, quod tu & iſthic omnia mihi præſtiteris, quæ tuam benignitatem decebant, & profectum in patriam eo beneficio ornaris, cuius apud me erit memoria ſempiterna? Sepoſui ego hæc, & in cellâ interiore animi collocaui, ut obuerſentur mihi iugiter una cum ſanctioribus & auguſtioribus curis. In horum conteſtationem prodeunt ad te nunc ſcripta hæc mea, non indigna planè, quæ tu aliquando adſpicias horis ſubciſiuis, tum quia præ ſe ferunt in ipſa penè fronte, honeſtiſſimum titulum multo ampliſſimi nominis tui, tum quia ea tractant, quæ utcumque exhibent Romanam maieſtatem, cuius tu & ſimiles tui qualemcumque imaginem amatis. Amplectere tu in hoc meo conatu monumentum animi non ingrati, qui, non ut paria tecum faciat, hoc enim exiguitas mea non patitur, ſed ut ne omninò conturbaſſe videatur, ſummulam hanc extare voluit, & legi in hoc publico veluti chirographo, quando priuatas tabulas tuas beneficiarias totas & integras, ampliſſimorum tuorum in me meritorum relatio occupet neceſſe eſt. Soſpitet te DEVS R^me. Domine, in tuum tuorumq́; ornamentum, & in tutelam penè deſtitutarum apud nos Philologiæ & Muſarum. Pataui XIII. Kal. Octob. MDCXIII.

BRE-

BREVIARIVM OPERIS.

PRAELVDIA.

Seruorum *multitudo apud veteres. 1. 2. 3. 252. in Aegina inſula, Athenis & alibi. 3. 4. in Italia & Roma. ibid. Romæ quando. 4. Serui quo tempore eſſe deſierint. 195. Seruorum miniſteria diſtincta. 4.*

ſeruitii *nômen vetuſtiſsimum. 7. origo antiquiſsima. 8. duplex ratio. 7. 8. Legibus & conſtitutionibus Principum ampliati. 9. Seruorum, & mancipiorum etymon. 7. 8. Seruitutis conditio iniqua. 9. 10. 11. Seruilia ſupplicia 11. 12. 13. 14. 15. eadem quæ martyrum noſtrorum. ibid.*

fugitiui, *& fugitiuarij qui conquirerent. 15. 16. 17. 18. 19. Præconium. Libellus. preces Veſtalium. 16. milites ſtationarij. 17. Aſylum, ſtatua, ara, perfugium fugitiuis. 17. fugæ cognitio ad quem ſpectaret. 17. 18. 19. ſtigmata fugitiuorum. 19. 20. in fronte, & quibus notis. 20. 21. Collaria inſcripta. Lamellæ inſcriptæ. 21. 22. fugitiui dati ad beſtias, in ludum, & cruci affixi. 23. 24.*

ſeruorum *omnia dominorum omnia. Filij etiam & caritates. 24. 25. Ipſi pignori dati, addicti, & cenſiti. 25. 26.*

horum nomina collectiua aliquot,

familia, *famulitium, grex. 26. puer, pueri, pædagogium, pædagogia. 27. 28. ſeruitium, ſeruitia, homines. 28. vernæ,*

vernaculi. 28. 29. 30. *Cataſta, & mangonum fraudes.* 30. 31. 32. 177. *vernula, vernalis, verniliter.* 32. 33. *comati, criniti, capillati.* 34. 230. *ſeruorum frequentes quædam appellationes in ſcriptis ICrum* 35. *Serui publici. Limocincti* 35. 36. 37. *Aquarij & eorum munera.* 37. 38.
nationes *& nomine propria ſeruorum.* 38. 39. *cognomina eorundem.* 41.

FAMILIA VRBANA.

Serui urbani *qui.* 39. 40. *medici, chirurgi, & ocularij.* 40. *clinici, chirurgi, & ocularij ſimul.* 41. *clinici qui.* 42. *diſſectores cadauerum. pollinctores ſuccollatores uſtores* 42. 43. *orcini & pileati.* 43. *princeps medicorum ſuperpoſitus medicorum; medicæ & tractatrices.* 43. *Iatralipta, aliptæ, unctores, mediaſtini.* 44. 45. *curatores ægrorum & amentium.* 44.
balneatores, 45. *pueri unguentarij,* 47. 48. *alipilarij, alipili, mulieres unctrices,* 48. *tonſores,* 49. *tonſtrices,* 50.
offarij, *& coqui. archimagiri & ſupra coquos,* 51. *piſtores, dulciarij, lactarij,* 51. 52. *placentarij, pomarij, focarij, venatores, aucupes,* 52. *promi, penuiarij, condi-promi, procuratores peni, ancillæ penuariæ, ibid.*
miniſtri *conuiuales, qui propriè miniſtri & miniſteria,* 53. 54 *miniſtri & miniſteria latè accepta, ibid. miniſteriales,* 55. 68.
obſonatores, *inuitatores, vocatores, nomenclatores, calatores,* 59. 60. *indices horarij,* 61. *tricliniarcha, qui & ſummus miniſter,* 60. *ab aquimanili & polubro, ibid. Infertores epularum & luminum. Lectiſterniatores,* 60. 61. 62. 63. *menſarum deterſores,* 62.
ſtructor, 62. 63. *ſciſſor & carptor,* 63. 64. *diribitores panarij,* 64. 65.

præ-

prægustatores, *papates, 65. argento & auro præpoſiti, 66. ab auro gemmato, 67. ab argento potorio, ab argento ſcænico, ibid. vaſorum deterſores, 67.*
miniſtratores, *67. 68. pueri ad cyathum & vinum, pocillatores, ad cyathos, ſcantiones, à lagena ſeu laguna, 68. 69. miniſtri aquæ calidæ & gelidæ, muſcarum abactores, ibid.*
à matella, *69. pueri ad pedes; à pedibus; & circumpedes, 71. 72.*
ſymphoniaci, *& acroamata, 79. aretalogi, ſymphoniaci in naui, 80. 81. chorus, choraulæ, cytharœdi, 81. præpoſitus à fiblis Cæſarianus, 81. 82. 83. 84. mulieres cythariſtriæ, 84. 85.*
tibicinæ, *tibicines, fidicines, fiſtulatores, ſambucinæ, crotaliſtriæ, 86. 87. cymbaliſtriæ, 89. 90. tympaniſtriæ, 94.*
organici, *hydraulæ; organarij, 94. 95. alij ſerui de triclinio docti ſymphoniam, 96. puellæ in miniſterio, nuditate, cantu, ſaltatione, 97. 98.*
comœdi *& hiſtriones, 98. 99. 102. moriones, 99. 100. nani, nanæ, ſcurræ, 100. 101. ſuffitores, 102. 103. gladiatores in conuiuio, ibid.*
mediaſtini, *ſcoparij, lecticarij pro ſcoparijs, 103. 104. ſputiſmatū deterſores, & reliquiarū abiectarum collectores, 105.*
miniſtrorum *numerus, geruli, 105. 106. 107. 108.*
ſupellecticarii, *cælatores, vaſcularij, argentarij, & à Corinthiis, 109. 110. 111. veſtiarij, veſtifici, veſtiſpici, veſtitores, 111. 112. ianitores & clauicularij, 114.*
à bibliothecis, *à ſtudijs, anagnoſtæ, à manu, ſcriptores, notarij, 114. 115. 116. librarij, antiquarij, tabellarij, 119. ſcribæ, bibliopolæ, librariæ, 120. glutinatores, 121. pumicatores, malleatores, ornatores, miniculatores, 122.*
grammatici, *pædagogi, magiſtri, præceptores, 122. 123. capſarij, 125.*

ar-

armigeri, *125. à pugione, à cuſtodia armorum, caculæ, calones, 126. clauatores, galearij, lixa, 127.*

anteambulones, *127. 128. pediſſequi, officium, ſalutatores, 130. 131.*

aduerſitores, *accerſitores, comites, 133. geruli lychnorum, funalium, laternarum, lampadarum &c. 134. 135. monitores varij, ibid.*

lecticarii, *136. cathedrarij & cathedralicij, 142. 216.*

nomenclatores *publici & priuati, monitores & fartores, 144. 145. 146. præcones & buccinatores, 145. 146.*

curſores, *147. 148. Mauri & Aethiopes, 150. machærophori, 151.*

tabellarii, *151. tabularij Cæſariani, 153. qui dominum rus, vel peregrè abeuntem comitabantur, 153. 154.*

actores, *maiores domus, 154. adiutores actoris, 155. à calendario, 156. diſpenſatores & prorogatores, 156. 157. à frumento, 159. ab ephemeride, 160. 161. teſſerarij, ibid.*

arcarii, *165. à loculis, à crumena, à marſupio, 166. procuratores priuati & palatini, 167. 168. à pignoribus, à pecunijs, à menſa, 168. exactores, procurator Cæſaris, rationalis, 169.*

ratiocinator *& à rationibus, 169. 170. calculator, 170. 171.*

negociatores, *ſarcinatores, ſarcinatrices, 175. naui præpoſiti, venaliciarij & venalicij, 176. inſtitores varij, 177. 178 circitores, 178. 179. ancillæ negociationi præpoſita, 220.*

artifices, *179. gladiatores, agitatores, funambuli, palæſtritæ, 179. 180. magici pueri, 180. 181. pictores, cælatores, 181.*

fullones, *textores, phrygiones, ſutores, cerdones, 182. ſolearij, ſandaliarij, ſutores caligarij, 183.*

dominarum *famulitium, 183. 184. eunuchi, 184. 185. 186. 187.*

187. 188. 189. ancilla, 190. eadem à cubili, ibid. præpoſitus & primicerius, 185. ſilentiarij, 186. 187. papates, 188. aquarij, aquarioli, baccariones, ibid.
obſtetrices, *adſtetrices, nutrices, gerulæ, nutritores, nutricij, baiuli, cunarij, educatores, 191. 192. tata, mamma, 193. alumnus, collactaneus, colactius, collacteus, 194. 195.*
à cura catellæ *mulier, item ab argento potorio, 196.*
coſmetæ, *ornatrices, ornatores, 197. 198. 199. 200. cinerarij & ciniflones, 200. 201.*
veſtiplicæ, *veſtiſpicæ, veſtifici, veſtificæ, 208. veſtiariæ, 209. textrices, lanipendiæ, lanificæ, 209. 210. 211.*
ancillulæ, *flabelliferæ, umbelliferæ, ſandaligerulæ, anteambulatrices, pediſſequæ, 211. 212. comites varij, 213. ſalutigeruli, internuncij, 2 4.*
muliones, *baſternarij, carrucarij, ciſiarij, lecticarij, rhedarij, iunctores, 214. 215. 216. 217. 219. pueri cathedralicij, 216. 217.*
oſtiarij, *220. 221. 222. 223. 225. excubiæ, cuſtodes, 221. 222. 238. ianitores & ianitrices, 224. 225. 226. ſerui à Iano, 226.*
atrienſes, *atriarij, 227. 228. ab atrio curando, 230. officinator à ſtatuis, magiſter ab marmoribus, 231.*
admiſſionales, *231. magiſter admiſsionum, proximus admiſsionum, 232. adiutor magiſtri, 233. ſerui velarij, 233. 234.*
cubicularii, *præpoſitus cubiculo, ſupra cubuclarios, 237. 238. 239. cuſtodes cubiculares &c. 241.*
diætarii, *& zætarij, 241. 242. 244. diætarchi 244. 245.*
hortulani, *245. 246. villici & procuratores hortorum, ibid. ſubuillici, 247. viridiarij & aquarij, 247. 248. 249. topiarij, 249. 250.*

)(inſu-

armigeri, *125. à pugione, à cuſtodia armorum, caculæ, calones, 126. clauatores, galearij, lixa, 127.*
anteambulones, *127. 128. pediſſequi, officium, ſalutatores, 130. 131.*
aduerſitores, *accerſitores, comites, 133. geruli lychnorum, funalium, laternarum, lampadarum &c. 134. 135. monitores varij, ibid.*
lecticarii, *136. cathedrarij & cathedralicij, 142. 216.*
nomenclatores *publici & priuati, monitores & fartores, 144. 145. 146. præcones & buccinatores, 145. 146.*
curſores, *147. 148. Mauri & Aethiopes, 150. machærophori, 151.*
tabellarii, *151. tabularij Cæſariani, 153. qui dominum rus, vel peregrè abeuntem comitabantur, 153. 154.*
actores, *maiores domus, 154. adiutores actoris, 155. à calendario, 156. diſpenſatores & prorogatores, 156. 157. à frumento, 159. ab ephemeride, 160. 161. teſſerarij, ibid.*
arcarii, *165. à loculis, à crumena, à marſupio, 166. procuratores priuati & palatini, 167. 168. à pignoribus, à pecunijs, à menſa, 168. exactores, procurator Cæſaris, rationalis, 169.*
ratiocinator *& à rationibus, 169. 170. calculator, 170. 171.*
negociatores, *ſarcinatores, ſarcinatrices, 175. naui præpoſiti, venaliciarij & venalicij, 176. inſtitores varij, 177. 178 circitores, 178. 179. ancillæ negociationi præpoſitæ, 220.*
artifices, *179. gladiatores, agitatores, funambuli, palæſtritæ, 179. 180. magici pueri, 180. 181. pictores, cælatores, 181.*
fullones, *textores, phrygiones, ſutores, cerdones, 182. ſolearij, ſandaliarij, ſutores caligarij, 183.*
dominarum *famulitium, 183. 184. eunuchi, 184. 185. 186. 187.*

187. 188. 189. ancilla, 190. eadem à cubili, ibid. præpoſitus & primicerius, 185. ſilentiarij, 186. 187. papates, 188. aquarij, aquarioli, baccariones, ibid.

obſtetrices, *adſtetrices, nutrices, gerulæ, nutritores, nutricij, baiuli, cunarij, educatores, 191. 192 tata, mamma, 193 alumnus, collactaneus, colactius, collacteus, 194. 195.*

à cura catellæ *mulier, item ab argento potorio, 196.*

coſmetæ, *ornatrices, ornatores, 197. 198. 199. 200. cinerarij & ciniflones, 200. 201.*

veſtiplicæ, *veſtiſpicæ, veſtifici, veſtificæ, 208. veſtiariæ, 209. textrices, lanipendiæ, lanificæ, 209. 210. 211.*

ancillulæ, *flabelliferæ, umbelliferæ, ſandaligerulæ, anteambulatrices, pediſſequæ, 211. 212. comites varij, 213. ſalutigeruli, internuncij, 2 4.*

muliones, *baſternarij, carrucarij, ciſtarij, lecticarij, rhedarij, iunctores, 214. 215. 216. 217. 219. pueri cathedralicij, 216. 217.*

oſtiarij, *220. 221. 222. 223. 225. excubiæ, cuſtodes, 221. 222. 238. ianitores & ianitrices, 224. 225. 226. ſerui à Iano, 226.*

atrienſes, *atriarij, 227. 228. ab atrio curando, 230. officinator à ſtatuis, magiſter ab marmoribus, 231.*

admiſſionales, *231. magiſter admiſsionum, proximus admiſsionum, 232. adiutor magiſtri, 233. ſerui velarij, 233. 234.*

cubicularii, *præpoſitus cubiculo, ſupra cubuclarios, 237. 238 239. cuſtodes cubiculares &c. 241.*

diætarii, *& zætarij, 241. 242. 244. diætarchi 244. 245.*

hortulani, *245. 246. villici & procuratores hortorum, ibid. ſubuillici, 247. viridiarij & aquarij, 247. 248. 249. topiarij, 249. 250.*

)(insu-

inſularii *& cuſtodes, 250. 251. 252.*

FAMILIA RVSTICA.

Serui ruſtici *numero & ordine nobiles, 252. 253.*

atrienſes *ruſtici, 254.*

piſtores *& piſtrices, 254. mulieres de coquina, ibid.*

focariæ, *focarij, cellarij, cellerarij, promi, 255.*

operarii, *255. coloni, lanificæ, laniæ, textores, 256. 257. foſſores, ergaſtuli, ergaſtularij, 257. 258. 259. 260. 261. 262. figuli, 264. 265. fornacarius, ibid.*

arator, *iugarius, bubulcus, bubſequa, tonſores ouium, opiliones, ouiliones, caprarii, viruicarii, equiſones, equorum magiſtri, agaſones, cuſtodes equorum, equitii, gregarii, 265.*

ſuperiumentarii, *aſinarij, agitatores, muliones, ſubulci, porculatores, porcarij, 266. paſtores, pecori præfecti, pecorus magiſtri, cuſtodes armenti, armentorum paſtores, 267.*

villicus, *epitropos, vicedominus, 267. 268. villica, 268. 269. monitor, diſpenſator, procurator, 269. 270. à mercedibus præſtandis, actores, 270. exactores ruſtici, & operum dominicorum, 271.*

oliuitores, *capulatores, leguli, ſtrictores, factores, cuſtodes torcularium, prælatores, ſerui doliarij, 271. vinitores, 272. vindemiatores, putator, frondator, legulus, ſalictarius, 273. fœniſector, 273. 274. olitor, fornacarius, panicoctariæ, 274.*

piſcatores, *274. 275. gallinarius, auiarius, curatores & paſtores, 275. auiarius altiliarius, fartor, 276.*

aucupes, *276. 277. venatores, luparij. manſuetarij, 277. urſarij, veſtigatores, indagatores, 278.*

fabri, *architecti, 278. ſtructores, ferrarij, tignarij, fabricar-*

pen-

pentarij, ad qualum, & calcem.
cuſtodes *villæ mulieres, ſaltuarij, ianitorrs, &c. 280.*

INDEX AVCTORVM, QVI ILLVſtrantur, vel emendantur.

Acta Apoſtolorum 226. 236.
Acta martyrũ, 2. 3. 184. 188. 258. 267. 270.
Aelianus, 212.
Amalarius Fortunatus, 91.
Ammianus 277
Apocalypſis 173 174.
Appuleius, 47. 199. 213. 228.
Ariſtides Rhetor, 123. 266.
Aſconius, 27.
Cal. *Aurelianus 158*
D. *Bernardus 104 221.*
Cicero, 11. 50. 136. 152. 268. 269.
Claudianus, 148. 160.
M. *Cælius, 180.*
Cornutus, 156. 157.
D. *Cyprianus, 262*
Dauidis Pſalmi, 70.
Diphilus, 220
Domitius Vlpianus, 10. 12. 189. 194.
Ael. *Donatus, 154. 155.*
Euãgeliſtæ, 226
Geneſis ſacra, 8
Gloſſarium, 42.
Gloſſæ ad Iuuenalem, 207.
C. *Gracchus, 139*
D. *Gregorius Turonenſis, 235.*
D. *Hieronymus, 152 211. 235.*
Horatius 158. 225. 232.
D. *Ignatius martyr 55.*
D. *Iohannes Euãg. 280.*
D. *Iſidorus, 126. 247*
Iuriſconſ. 104. 122. 155.
Iuuenalis, 74. 143. 151. 184. 205. 259 268.
Iuuencus, 155.
Ael. *Lãpridius 138.*
T. *Liuius, 270.*
Lucanus, 148.
D. *Lucas Euãg. 241*
Macrobius, 97. 241

Mar-

Marcianus Capella, 136.
D. *Marcus Euang.* 223.
Martialis, 71. 107. 108. 112. 128. 136. 140. 149. 162. 214.
D. *Matthæus Euāg.* 41. 242. 242. 244. 270.
Nemeſianus, 148.
Nonius Marcellus, 267.
Notitia Imperij, 68.
Ouidius, 202. 211. 211. 212. 224. 228.
Panegyriſta, 80.
Papianus, 155.
Papinianus, 180.
Paulus ICs. 10. 10. 155. 251.
Paulus Diaconus 233.
A. *Perſius*, 164.
Petronius Arbiter, 140. 222. 225. 264.
Phædrus Aug. L. 259.
Plautus, 128. 267.
Plinius, 16. 145.
Plinius iunior, 10. 17. 58. 250.
Propertius, 202.
Aur. Prudētius 276.
Fab. Quintilianus, 136.
Scribonius Largus, 263.
Seneca, 42. 43. 106. 157. 217. 232. 247. 253.
Ael. Spartianus, 121.
Suetonius, 28. 147. 222. 260.
Sympoſius, 118.
Corn Tacitus, 238.
Fl. Theodoſius, & Valentinianus A A. 163.
Valerius Max. 50. 123. 230.
M. Varro, 137. 267.
Virgilius, 63.

LECTO-

LECTORI S.

COmmentarium mi Lector, quē nunc primum, grandiuſculum iam, nec omnino implumem, euolare patior de nidulo ſuo, fuiſſe compreſſum mihi ſupra nonum annum, ſciunt pleriq; amicorum, qui argumento olim delectati, & amori nimis indulgentes, iam tunc urgere non deſtiterunt, ut perficerem porro quod inchoaueram. Monebant autem, è re tum mea tum aliorum eſſe, diligenter & accuratè tractari, quæ non exiguam portionem antiquitatis, ut ipſi quidem profitebantur, illuſtratum irent. Neq; verò mihi propoſitum eſt hac præfatione, aut excuſare quod ſecus, aut prædicare quod ſedulò fecerim. Delegabo nimirum hoc arbitrium alijs, ut diſpiciant an conſtiterim intra conatum, an excurrerim longius. Quæ tractanda mihi ſumpſi, dubio procul ex obuia paſsim vetuſtate ſunt, quam qui non nouit, ille verò puer dici iure merito poteſt. Romanam, Græcam, atq; adeò barbaram hiſtoriam qui primoribus labris deguſtarunt, ſciunt nullum ferè auctorem reperiri, in quo non de Seruis & eorum miniſterijs, ſermo habeatur. Poetæ, Grammatici, Oratores, Iuriſconſulti, grauiorum doctrinarum profeſſores, Theologi ipſi, hæc ideo attigerunt, quia uſus poſcebat; & quia priuatim & publicè ingenuos omnes, domos & earum ſingulas partes, vicos, regiones, opera publica, publicas voluptates, templa, fora, baſilicas, curias, collegia, negociationes, artificia, totas urbes, rura uniuerſa, orbem deniq; Romanum, nec non & circumfuſam barbariam, hoc genus hominum perpetuo agmine obſederat. Et quamuis nullibi gentium, ut ſcripſit a Anaxandrides, ciuitas Seruorum exſtaret, ius tamen belli, & turpis hic quæſtus, delicatorum hominum intemperantia

a Apud Athenæum lib. 6.

innixus, adeò referſerant omnia, ut liberorum capitum ſolitudo, ſeruilibus copijs arte & conſilio occultanda videretur. [a] *Seneca*; in Senatu dicta eſt aliquando ſententia, ut Seruos à liberis cultus diſtingueret, deinde apparuit quantum periculum immineret, ſi ſerui noſtri numerare nos cœpiſſent. *Nimirum hoc erat curare, ut dominorum hoſtes (ita vulgo audiebant ſerui) agnoſcerent vires ſuas, & armis arreptis, turbarent omnia miſcerentq́. De* [b] *Euno* [c] *Athenioneq́ legimus, ut Siciliam vaſtarint, ut Prætores exuerint caſtris, ut inſignia Regia arripuerint. Neq; hæc mirabitur, qui norit (ut de ergaſtulis nihil dicamus) urbana & ruſtica mancipia inexhauſtam materiam bello præbere potuiſſe. Iure namq; ſcripſit* [d] *Seneca, ad paſcendam ſeruorum turbam, tranſmarinarum regionum fuiſſe optandam fertilitatem: neq; finxit ſupra fidem Petronius, Eumolpi familiam tam magnam per agros Numidiæ ſparſam fuiſſe, ut poſſet vel Carthaginem capere.* [e] *Plinius ipſe teſtatus eſt, in domos mancipiorum legiones, & turbam externam ita coniectam, ut ſeruorum cauſa nomenclator ipſi domino habendus eſſet. Peruulgata ſunt illa, T.* [f] *Minucio equiti Romano quadringentos ſeruos fuiſſe; totidem ceſſiſſe filiis ſuis* [g] *Pudentillam matronam prouincialem;* [h] *Proculum arrepto imperio armaſſe eorundem duo millia; C.* [i] *Cæcilium C. L. Iſidorum reliquiſſe ſupra quattuor millia; M.* [k] *Craſſum maximam ſeruorum turbam domi aluiſſe;* [l] *Demetrio Pompeiano, numerum quotidie ſeruorum velut Imperatori exercitus referri ſolitum; ab* [m] *Hermete præfecto urbis eodemq́ martyre, mille ducentos quinquaginta manumiſſos fuiſſe die Sancto Paſchatis. Hæc inquam ſunt peruulgata, & nota ſatis. Quæ ſubiungemus penitiora erunt fortaſſe, neq; ideo tamen incredibilia, ſeu falſo memoriæ prodita. Ab* [n] *Ouinio videlicet Gallicano martyre clariſſimo,*

a lib. 1. de clementia ca. 24.
b c Diodori Sic. excerpta lib. 34. & 36.
d Ep. 17.
e lib. 33. c. 1.
f Excerpta Diodori lib. 36.
g Appal. Apol. 2.
h Spartianus.
i Plinius lib. 33. cap. 10.
k Plutarchus.
l Seneca de Tranquill. cap. 8.
m Surius to. 3.
n Terētianus in Actis SS. Ioh. & Pauli.

riſſimo, quinque millia ſeruorum libertate fuiſſe donata, octo millia à[a] *Melania iuniore; & quod mirandnm noſtris moribus valde ſit, duodecim millia puerorum*[b] *Beliſarium habuiſſe. Quæ ſane faciunt, ut credam, non augendæ rei gratia, ſed plane pro veritate, legi in*[c] *Actis Iuliani martyris:* hæc dicente Præſide, aduenit mater eius cum innumerabili familia utriuſque ſexus. *Iam verò illa*[d] *Ariſtotelica vix fidem inuenient apud pleroſq; noſtrorum, qui vetera è præſentibus metiuntur; in Aegina Inſula, & illa quidem ſatis anguſta, nec admodum magni*[e] *ambitus, quadringenta ſeptuaginta millia ſeruilium capitum fuiſſe; ut etiam illa Cteſiclis, Athenis in cenſu Demetrij Phalerei, quadringenta millia ſeruorum fuiſſe recenſita. Italiam ſane noſtram his omnibus anteferre hac etiam in parte certum eſt; ſedem nimirum & domicilium Imperij auguſtiſſimi, quod oppreſſit ſui maieſtate quidquid uſpiam olim mirum fuit. Ideoq; non immerito* MARTINVS SANDELLIVS *politiſſimus amicus noſter, Rempublicam & Imperium quæ Romæ viguerunt, humanæ magnitudinis finientes vel horizontas appellare ſolitus eſt. Confirmatur autem ſententia hæc noſtra*[f] *Pliniano encomio;* ergo in toto orbe, & in quacunque parte cœli conuexitas vergit, pulcherrima eſt omnium, rebus meritoque principatum naturæ obtinens, Italia, rectrix parensque mundi altera, viris, fœminis, ducibus, militibus, SERVITIIS, artium præſtantia, ingeniorum claritatibus &c. *huc pertinent illa D.*[g] *Hieronymi, labente iam & inclinato pæne Imperio ſcripta:* quis crederet, ut totius orbis extructa victorijs Roma corrueret? ut ipſa ſuis populis & mater fieret & ſepulcrum? ut tota ORIENTIS, ÆGYPTI, AFRICÆ littora, olim dominatricis urbis SERVORVM & ANCILLARVM numero complerentur?

a Palladius.

b Aimoinus & Regino apud Lipſium.

c apud Sur. to. primo

d Athenæus li. 6.

e ſtadior CLV *ex Strab. li. 8.*

f li. ult. ca ult.

g Epiſt. ad Euſtachium.

 Quod

Quod ſi Romæ a Libertini, qui è ſeruili ſegete manipuli aliquot fuerunt, non unam aut alteram tribum, ſed tres & quatuor occuparunt, ſi ibidem b legibus latis manumiſsiones cohibitæ ſunt, ne Rempublicam peſſundarent illi, quos domini quotidie, ſeruos eſſe non patiebantur, quid tandem ſeruorum dicemus Romæ fuiſſe? quid in Italia uniuerſa? quid in uniuerſo Imperio? hinc profectò effluxerunt non minus veri quam familiares auctoribus hæc explicandi modi, miniſter POPVLVS, *longus* ORDO, GREX, AGMEN, NVMERVS, COHORS, & LEGIO *ſeruorum. Romæ autem antiquitus, cum integra eſſet, valeretq́; rectè publicæ rei dignitas & maieſtas, paucis admodum c ſeruis contenti erant. At poſt euerſas d Carthaginem & Corinthum, cum vitia facto agmine in urbem victricem influxiſſent, & priuata luxuria publicam magnificentiam concutere cœpiſſet, tunc irrupit vis & multitudo ſeruorum, qui rei familiaris animata inſtrumenta, & oculi, aures, manus, pedes, omnia deniq; dominorum eſſent. Iam verò miniſteria eorundem adeò diſtincta & peculiaria fuerunt, ut non ab re ſcriptum exſtet apud iuniorem e Plinium, Seruis Rempublicam quandam & quaſi ciuitatem, domum eſſe. Et hæc certè omnia noſtri ordinis hominibus hactenus ita deſpecta fuerunt, ut pudeat me plerunq; delicatum illud dominorum faſtidium in ſeruos, non cum ipſa vetuſtate conſenuiſſe. At hæc minuta ſunt (inquiunt) præ Militia, Triumpho, Comitijs, Ludis. Demus eſſe, & ſanè ſint. At minuta quædam etiam parum utilia, ut Myrmecidis Quadrigæ, & Formicæ neſcio cuius Callicratis, nonne ſuos amatores inuenerunt? Me autem addictum ex vitæ inſtituto ſtudijs ſacris, non uſquequaq; dedecebat hæc pertractare. Ex his enim copijs, quot cœlo recepti liberalem animum geſtarunt in ſeruili corpore? Referti ſunt prædicandis horum nominibus ſacri Faſti, in quibus*

a Sigonius de antiquo Iure lib. 2. cap. 14.
b Inſtitution. lib. 1. Tit. 6. & 7.
c Val. Max. lib. 4 cap. 3. Athenæus li. 6
d Strabo lib. 14, apud quē numerus venaliū in emporio Deliaco expoſitorū, ad paradoxon videtur accedere.
e lib. 8, ep. 16, Seneca epiſt: 47.

quibus tyranni calcati, cupiditatum lenocinia deſpecta, vitiorum illecebræ inſuper habitæ, opum ingeſtarum contemptus inſignis, ſpecioſis & veris elogijs immortalitati commendantur. Nimirum in his Apoſtolicæ voces, celebres illæ & decantatæ, mirum in modum enituerunt; οὐ[a] γάρ ἐστι προσωποληψία παρὰ τῷ θεῷ. Quid? quod CHRISTVS dominus ſermones ſuos ſeruilibus miniſterijs impleuit? ut videlicet ad deſpectum noſtri nos informaret, ut obſequium doceret, ut oſtenderet è re noſtra eſſe, id demum velle, id nolle, non quod liberet, ſed quod expediret. Horum ego omnium tenuem deſcriptionem ſcriptis hiſce meis complexus ſum, non ut gloriolam aliquam aucuparer, ſed ut pleraq; mihi ſparſim adnotata, in unum veluti corpus redigerem, tironibus noſtris (ſi non veteranis) uſui aliquando futura. Et verò mihi ſatis ſuperq; erit functum eſſe indicis partibus, & alicui monſtraſſe feracem olim agrum, nunc verò ceſſantem, qui impenſam coloni laboremq; magno poßit fœtu remunerari. Hanc etenim Ilotarum noſtrorum Spartam, quiſquis è prima philologorum nobilitate non aſpernatus fuerit, næ ille operam non ludet. tum quia Latinæ linguæ & nobilißimis ſcriptoribus afferet lucis non parum; tum quia excitabit alios ad huiuſmodi laudatæ conſcriptionis genus perſequendum, quo mores & inſtituta veterum magno cum fructu, nec minore cum temporis compendio in conſpectu habemus. Deſinere hîc eſt animus, neq; diutius tuam mi Lector patientiam in hoc veſtibulo fatigare. At percurre quæſo hæc pauca, & quidem excepta è Phœbi cortina. Quidquid ego in hunc meum commentarium retuli, illud omne annotatum, diſpoſitum, explicatum meâ operâ eſt. Euoluti mihi ſunt boni ſcriptores non pauci, & plures fortaſſe, quàm rationes ocij mei patiebantur. Inſpicere omnes neq; potui, neq; ſane volui: tantum abeſt ut me adeò

[a] D. Paulus:

lynceum præſtare auſim, ut peruiderim omnia Quid tum? inquies. hoc unum, quod volo neſcius ne ſis, me non ideo compilaſſe ſcrinia aliorum, quod alij alibi hæc & his ſimilia notauerint. Quid enim? num furti aut plagij damnabimus illam apem, quæ in prato patente, florem hodie inſederit, libatum heri & nudiustertius uni aut alteri comitum ſuarum? Num ideo pagani minacibus edictis arcendi ſunt ab aquatione, quod maiores eorum, iam inde ab extructo pago, de unico & perenni fonte hauſerint? Non opinor. At quod his ultro damus, demus & nobis non inuiti. Communem & nos (ut eſt in vetere paræmia) Mercurium habemus. eoſdem auctores volutamus. ex ijſdem ſeligimus, & colligimus ſinguli. nouos & adulterinos mihi conflare aut cudere conſilium non fuit, & virgula diuina ad manum haud erat, quæ defoſſos & latentes erueret. edere autem, quæ acumen fugerint hactenus criticorum noſtrorum, paucis admodum contingit, in tanta præſertim eruditorum hominum copia, quæ hoc noſtro æuo facit, ut nihil ſemel dicatur, quod non prius, ter & amplius dictum ſit. Hæc, neque admodum multa, Lector habebis, quæ proponas illis, qui ut putentur ſapere, cælum vituperant. Tu benè vale, & conatui noſtro faue.

LAVREN-

LAVRENTII PIGNORII PAT. DE SERVIS COMMENTARIVS.

VEtuſtiſſimum SERVITII nomen eſſe, & à Noe uſque temporibus deductum, ſacra Biblia[a] teſtantur: *maledictus Chanaan, ſeruus ſeruorum erit fratribus ſuis.* Expreſſit autem eleganter[b] Alcimus Auitus:

——primum inde repertum
Seruitij nomen: cuncti nam ſemine ab uno
Prodijmus, patremq; omnis ſibi vendicat unum
Poſteritas: deq; ingenuo mala crimina ſeruum
Efficiunt ——

Et hoc ab ipſo Noe totum effluxiſſe, ut canit Alcimus, argumento eſt celebris deinceps facta mentio ſeruorum, ut in illa[c] Abram ſubitaria copiarum domeſticarum recenſione, ad fratrem è captiuitate eximendum; in præſcripto[d] circumciſionis et impleto ritu, &[e] alibi; ubi ancillarum, vernarum, emptitiorumque memoria extat. Ad nomen quod attinet,[f] SERVI ex eo appellati ſunt à noſtris, quod Imperatores captiuos vendere, & per hoc ſeruare nec occidere ſolent. MANCIPIA verò dicta ſunt, quod ab hoſtibus manu capiuntur.[g] Eamdem

a Gen. 9. Aug. de Ciui. Dei lib. 19. cap. 5.
b Lib. 4.
c Gen. ca. 14
d Cap. 17.
e Cap. 20. & 22
f L. 4. de ſtatu hom.
g Epitom. Iur. ciu.

Etymi vim latiore aliquanto verborum ambitu circumſcripſit antiquus neſcio quis Iuris a ſtudioſus, qui *in hoſtibus captis, & in ſeruitutem redactis* ſcribit *eſſe obſeruatum quod utile erat & benignum. Eos* enim *ſeruari & non occidi benignitatis eſſe, ſeruire utilitatis, occidi neutrius.* Ita ſane Latini, alij alia; quæ nos tranſiliemus, ne Lector in ipſo pene limine hæreat. Captiuitas ſane nouitium inuentum non fuit. ſiquidem effluxit ab ipſo uſque Nemrod. Quæ enim leguntur in Geneſi; *porrò Chus genuit Nemrod: ipſe cœpit eſſe potens in terra, & erat robuſtus b venator coram Domino*; illa interpretatur D. c Auguſtinus de oppreſſione & captiuitate intelligi. d Ioannes Saresberienſis apertè: *traditur hic* (Nemrod) *in tantam elationis erupiſſe vecordiam, ut non vereretur iura temerare naturæ, cum conſortes conditionis & generis, quos ingenuos illa creauerat, hic addiceret ſeruituti.* Non improbat hanc ſententiam e Pererius, quam etiam tutatur f Conr. Rittershuſius. Et hoc profecto non dedecebat idololatriæ repertorem, & Politicorum patrem. g Alij autem Nino attribuunt, qui primus intulit bella finitimis, ut facile fuerit Semiramidi eius uxori metalla primum inuenire, & captiuis eorum tractationem mandare, ut ſcribit Suidas. Duplici autem iure aliquis ſeruus fiebat; h ciuili, quando maior viginti annis precij participandi cauſa ſe venire patiebatur; gentium, quãdo ab hoſtibus quis capiebatur, aut ex ancilla naſcebatur. Dominatio enim ex gentium iure introducta eſt, inquit i Iuriſconſultus, quod & k Luctatio Placido viſum eſt ad illa Statij:

Ne triſtes Dominos, orbamq; inimica reuiſam
Eurydicen —

a *Epitome iur. ciu. ex edit. Pariſ. 1599.*

b *Gen. c. 10.*

c *Lib. 16. de Ciuit. Dei cap. 4.*

d *Lib. 1. Policrat. cap. 4.*

e *Lib. 15. in Geneſ.*

f *Schol. ad Oppian.*

g *Iuſtinus & Oroſius.*

h *L. 5. de ſtat. hom.*

i *L. 64. de cond. ind.*

k *Li. 5. Theb.*

Naturâ

Naturâ enim ſeruum eſſe quempiam,[a] paucis viſum eſt omnino. Iuris ciuilis capita ampliauit maximus Imperator[b] Conſtantinus, qui ſanciuit, Libertos homines ingratos recidere in Seruitutē, quam euaſiſſent;[c] Claudium imitatus. quod & [d] Nerone imperante agitatum eſt. Imo & in patriam ingrati qui olim militiam detrectabant, ad dilectum non reſpondentes, ut proditores Libertatis, in Seruitutem [e] redigebantur Et horum auctariorum alia quidem (ut vidimus) culpæ & noxæ imputanda ſunt, alia egeſtati & pietati. Conſtituit enim idem [f] Conſtantinus, licere patribus, filios inopiæ cauſa diſtrahere; iure nimirum antiquiſſimæ à Romulo inuectæ patriæ poteſtatis, cuius meminerunt [g] Dionyſius Halicarnaſſæus, [h] Cicero, [i] Dion Chryſoſtomus, & alij. Hi tamen precium aut vicarium offerendo, [k] vindicabantur in Libertatem; quam compenſationem ſuſtulit [l] Valentinianus Imperator, quod ſeruitium (diceret) ingenui, etiam minimi temporis ſpatio, remunerationi precij facere ſatis. Et idem ius videtur fuiſſe obſeruatum in [m] expoſitis liberis, quos θρεπτοὺς appellabant Eorum enim Libertatis maximam habendam rationē reſpondit Imperator [n] Traianus. At cum anno [o] Domini CDXLVII fames uniuerſam Europam vexaret, Italici homines filios & parentes vendiderunt, quos [p] Placidius Valentinianus redimi præcepit ſub quintæ adiectione. Quibus tamen optimorum Imperatorum ſanctionibus malæ huic mercaturæ obuiam penitus itum non eſt, cum in [q] Lucanis, conuentu Leucotheæ, natali D. Cypriani, à parentibus liberi paſſim diſtraherentur. SERVITVTIS autem conditio iniquior fuit,

a Ariſtot. lib. 1. Politicor. cap. 3. & 4.
b L. 11. C. de libert. & eor. libe.
c Sueton. c. 25.
d Tacitus lib 13. Annal.
e L. 4. de re milit.
f L. 11. C. d. pa. qui fil. diſtr.
g lib. 1.
h lib. 1. de Oratore.
i Oratione 15.
k eadem L. 15.
l L. unic. C. Theod. de
m apud Bithynos.
n Plin. lib. 10. ep. 71.
o Marcellinus
p Nouell. 11 Valent.
q Caſſiodorus lib. 10. Variar

quam ratio humanitatis ſeruo & domino communis exigeret. *Eſt autem infima conditio & fortuna ſeruorum* inquit [a] Cicero· *caput enim ſeruile* ait [b] Paulus, *nullum ius habet, caret nomine, cenſu, tribu.* [c] Fabius maior de addicto, cuius manumiſſio erat controuerſa; *ante omnia Seruus hic habet nomen, eſt in cenſu, eſt in tribu; quorum nihil ut opinor deprehendi in ſeruo poteſt.* A militia præterea [d] arcebantur, & quidem propoſitâ capitali pœnâ. [e] Marcianus, *ab omni militia ſerui prohibentur: alioqui capite puniuntur.* [f] Traianus Imperator de ſeruis inter tyrones repertis: *lecti ſi ſunt, inquiſitor peccauit, ſi vicarij dati, penes eos culpa eſt qui dederunt, ſi ipſi, cum haberent conditionis ſuæ conſcientiam, venerunt, animaduertendum in illos erit.* Et hoc adeo receptum fuit, ut cum ex inopia liberorum capitum, Imperatores ad ultimum prope deſperatæ Reipublicæ auxilium adigerentur, tunc non legerent in militiam ſeruos, niſi [g] liberos factos. Nunc ex his quæ diximus, intelligi dabitur quid ſibi vellet Plinius, cum ſe confectum ſcribit infirmitatibus & mortibus ſuorum, illud ſolatij habere, quod permitteret ſeruis quoque quaſi [h] teſtamenta facere, eaque ut legitima cuſtodiret. Quaſi teſtamenta appellat ea, quæ Ius ciuile teſtamenta eſſe nolebat. Qua ratione [i] Vlpianus ſeruam ſeruo quaſi dotem dare ſcripſit; [k] Paulus peculium ſerui quaſi patrimonium; ſerui contubernalem, vernæ filij [l] quaſi nouercam appellauit. DOMINIVM verò in ipſos tum ſummi iuris, tum ſummæ iniuriæ erat. Pecudum enim potius, quàm hominum numero cenſebantur. [m] Caius; *ut igitur apparet ſeruis noſtris exæquat quadrupedes, quæ pecudum numero ſunt.* [n] Seneca; *alia interim crudelia, & inhumana*

a lib. 1. offic.
b L. 3. de cap. dimin.
c Declam. 311.
d Seruius lib. 9. Aen.
e L. 11. de re milit.
f apud Plin. Ep. 39. lib. 10.
g Liuius li. 22.
h lib. 8. ep. 16.
i L. 40. de Iur. Lat.
k L. 48. in fi. de peculio.
l L. 14. de ritu nupt. ibid. quaſi nurus et quaſi ſocrus.
m L. 11. ad l. Aquill.
n Ep. 47.

humana

humana prætereo, quod nec tamquam hominibus quidem, ſed tamquam iumentis abutimur. Et, *nolo in ingentem me locum immittere, & de uſu ſeruorum diſputare, in quos ſuperbiſsimi, crudeliſsimi, & contumelioſiſsimi ſumus.* Ideo rectè excepit [a] Cicero: *ſeruus eſt nemo (qui modo tolerabili conditione ſit ſeruitutis.)* fuerunt enim qui intolerandâ erant conditione, etiamſi ad Legis Æliæ Sentiæ capita Cicero minimè reſpexiſſet. Cibum enim adurere, menſam euertere, dicto tardius audientem fuiſſe, cruce, aut flagellis ad minus [b] expiabantur. dixiſſes, omnes penitus dominos profeſſos fuiſſe Stoicam ſectam, adeò illis altè inſederat, omnia ſeruorum peccata æqualia eſſe. Quo factum eſt, ut ſerui nuper empti non quærerent, an ſuperſtitioſum vel inuidum, ſed an iracundum herum nacti eſſent. [c] Seneca: *quid eſt, quare ego ſerui mei hilarius reſponſum, & contumaciorem vultum, & non peruenientem uſq; ad me murmurationem, flagellis & compedibus expiem?* [d] Petrus Chryſologus ſuauiſſimus & eruditiſſimus Tractator, veriſſimo epiphonemate ſententiam concludit: *Quidquid dominus indebitè, iracundè, libens, nolens, oblitus, cogitans, ſciens, neſcius, circa ſeruum fecerit, iudicium, iuſtitia, lex eſt. imperantis ira ſubdito ius eſt, & ad libitum domini vocem non habet conditio ſeruitutis.* Et has ſeruiles delicias tangit eleganter Geta [e] Terentianus:

—herus ſi redierit,
Molendum uſq; in piſtrino, vapulandũ, habendæ cõpedes,
Opus ruri faciundum—

ubi hæc Donatus: *facetè enumerat ſeruus uniuerſa ſupplicia ſuæ conditionis, excepta cruce & furca, quarum pœnam verbis extenuare non potuit.* Et ex horum ſuppliciorum frequentia

a 4. Catilin.
b Plut. de ira cohib.
c lib. 3. de ira, cap. 28.
d Serm. 141.
e Phorm. Act. II. Sc. I.

quentia honoraria illa manarunt ſeruorum epitheta, Furciferi, Maſtigiæ, Flagrionis, Verberonis & Cruciarij. Ab hoc eodem capite eſt Domitij [a] Vlpiani ſententia, *licere ſeruis naturaliter in ſuum corpus ſæuire.* Quam bonus cenſor, iuſtitiæque ſacerdos, ad liberos etiam homines tranſtulit [b] aliquando: ut hic obiter animaduertere liceat, quantopere ius humanum diuini iuris lumine deſtitutum, cœcutiret. diſcuſſit ſanè aliquoties natura caliginem hanc; ita ut [c] Paulus viderit, *difficile dignoſci poſſe liberum hominem à ſeruo*: at hoc non diu manſit, ſiquidem plerique ita ſentiebant, ut illa apud [d] Iuuenalem garrit:

O demens, ita ſeruus homo eſt! ——

Quod ne quis Satyricè dictum putet, audiat L. [e] Florū: *enimuero ſeruilium armorum dedecus feras. nam & ipſi per fortunam in omnia obnoxij, tamen quaſi ſecundum hominum genus ſunt.* Quæ ſi apud politos & humanitatem profeſſos obtinuerunt, quid mirum à rudioribus fuiſſe recepta? Leges [f] Ripuariorum: *quod ſi ſeruus ſeruum, ictu uno vel duobus ſeu tribus percuſſerit, nihil eſt, ſed tamen propter pacis ſtudium tremiſſem, id eſt, quattuor denarios componat.* Non igitur mirandum eſt, ſi [g] Vlpianus ſeruitutem morti adſimilauerit. Et olim quidem poteſtas dominica necem ipſam ſeruorum complectebatur. [h] Caius: *nam apud omnes peræquè gentes animaduertere poſſumus, dominis in ſeruos vitæ necisq; poteſtatem fuiſſe.* Et profectò, ſanguinarium hoc ius notauerunt apud Germanos [i] Tacitus, apud Perſas [k] Ammianus. Et huius ſanè iuris illa fuit vis, ut [l] Hadrianus Imperator *ſeruos à dominis vetuerit occidi, eosq; iuſſerit damnari per Iudices ſi digni eſſent.*

Quod

[a] *L. 10. de pecul.*
[b] *l. 11. de his qui not. inf.*
[c] *L. 5. de cōtr. empt.*
[d] *Sat. 6.*
[e] *lib. 3. Hiſtor. cap. 20.*
[f] *Tit. 23.*
[g] *L. 18. de cōd. & dom.*
[h] *L. 1. de his qui ſui, vel alie ſunt iur.*
[i] *De mor. Ger.*
[k] *lib. 23.*
[l] *Spartianus.*

Quod & [a] Antonino Pio Hadriani ſucceſſori placuit. [b] Conſtantinus autem, ſub cuius humano imperio immanitatem olim exuit orbis Romanus, reſcripſit, *reum homicidij fore, qui ſeruum, barbarorum ſæuitiam imitatus, in ipſis adegerit cruciatibus vitam relinquere.* Egregiè quidem Conſtantinus. At neque ideò domini ius ſibi ſuum eripi paſſi ſunt. [c] Saluianus: *homicidia quoq; in ſeruis rara ſunt, terrore ac metu mortis. in diuitibus aſſidua, ſpe ac fiducia impunitatis. niſi forte iniqui ſumus, hoc quod diuites faciunt ad peccatum referendo: quia illi cum occidunt ſeruulos ſuos, ius putant eſſe, non crimen.* Lenioribus autem animaduerſionibus frequenter domini utebantur. [d] Iuuenalis,

——hic frangit ferulas, rubet ille flagello,

Hic ſcuticâ ———— Baltea verò, quæ vocat * Iuuenalis, Lora interpretatur Scholiaſtes antiquus. Quam utique operam nauaſſe conſeruos argumento ſunt [e] LORARII, qui apud Plautum catenas & vincula iniiciunt vinciendis. Imò & conſerui apud Apuleium, [f] Myrmecen vinciunt; & Sollicitudo [g] Triſtitiesque Veneris ancillæ, Pſychen miſellam flagellis affligunt, & cæteris tormentis excruciant. Et quidem flagella in peculio ſeruorum erant. Imò & ad Libertos pertinebant aliquando, iniurio tamen iure. [h] Vlpianus: *nam interdum etiam ex cauſa famoſa, ut Pædius putat, permittere debet patronum in ius vocari à Liberto, ſi eum grauiſſimâ iniuriâ affecit, vel flagellis forte cæcidit.* Neque verò mitiores fuerunt in ſeruos magiſtratus quàm domini. [i] Hermogenianus: *& ſerui quidem flagellis cæſi dominis reſtituuntur, liberi verò, humilioris quidem loci, fuſtibus ſubyciuntur: cæteri autem vel exilio temporali, vel interdictione rei certæ coercentur.*

a L. 1. & 2. de his qui ſui vel alie. ſunt iur.

b L. un. c. de emend. ſer.

c de Gubern. lib. 4.

d Sat. 6.

* Sat. 9.

e lib. 10. cap. 3. Gellius.

f lib. 9. Meta.

g lib. 6. Met.

h L. 10. de in ius voc. & L. 7. de iniur.

i L. ult. de iniur. & fam. lib.

a Βάσανοι. *centur.* Recenſuit autem [a] Ariſtophanes catalogum ſeruilium aliquot tormentorum. *Extenſionem videlicet in tabula, ſuſpenſionem, ſcuticam e pelle hiſtricis, verbera, torturam, aceti in nares infuſionem, & laterum impoſitionem.* ubi notat Scholiaſtes, Liberos porri & gythij caule cædi conſueuiſſe. huius verò loci indicium debeo VINCENTIO CONTARENO, qui ſplendorem humaniorum litterarum, quas profitetur publicè, humaniſſimis moribus pene obruit. Huic eidem dominicæ licentiæ adſcribamus neceſſe eſt enarrationem illam Donati Grãmatici ad [b] Terentianam parœmiam

b Eunucho.

—— at enim in me iſthæc cudetur faba.

quoſdam videlicet conſueuiſſe, *malè coctam fabam, & quæ non maduerit, ſupra caput coqui ſaxo comminuere.* Item ſupplicium [c] villici, quem dominus melle perlitum, formicis cruciandum obiecit. Ab huiuſmodi ſæuis & ſanguinarijs hominibus, *qui* [d] *fame, verberibus, & acerbo dominatu familiam ſuam vexarent, ne oblata recipiat Epiſcopus,* ſeriò admonet Clemens Conſtitutionum Apoſtolicarum lib. 4. Quod utique monitum perneceſſarium tunc temporis viſum eſt, cum domini non rarò adeò aſperi & immites inuenirentur, ut *macelli ſpecie* (utar [e] Capitolini verbis) *domus eorum cruentarentur ſanguine vernularum.* Nota eſt immanitas [f] Vedij Pollionis, quam Auguſtus feſtiuo talione contudit. Verè demum [g] Iuuenalis: *—— hic frangit ferulas, rubet ille flagello,*

c Appul. lib. 8. Met.

d ex hoc capite gulám & furta ſeruorũ excuſat Saluianus lib. 4.

e Macrino.

f Lib. 3. de ira cap. 40. Seneca. Idem de clem. cap. 18.

g Satyra 6.

Hic ſcutica. ſunt quæ tortoribus annua præſtant.
Verberat atq; obiter faciem linit; audit amicas,
Aut latum pictæ veſtis conſiderat aurum;
Et cædit: longi relegit tranſuerſa diurni;

Et cæ-

Et cædit, donec laſsis cædentibus, exi
Intonet horrendum, iam cognitione peracta:
Præfectura domus Sicula non mitior aula.

Et huius carnificinæ ſcænam repræſentat nobis non obſcurè [a] Galenus, apud quem legimus, *famulos tum calcibus appetitos, tum graphijs compunctos: eiſdem confractos dentes, oculos ſtylo & calamo erutos; eoſdem gladio percuſſos, [b] ancillas morſu dominarum cruentas.* Imò quidquid tætrum, ſæuum, horribile in Chriſtianos olim excogitatum & exercitum eſt, illud omne (ut ego quidem cēſeo) à ſeruis ad illos tranſiuit. Idem enim [c] Galenus alibi ſcribit, *dominos fugitiuorum crura adurere, cædere, lacerare: furum manus: edacium ventrem; garrulorum linguam torquere conſueuiſſe.* Iam verò colaphi & alapæ præ his fuerunt nugæ meræ. Quæ tamen & ad noſtros martyres pertinuerunt. Et hæc inclementia in FVGITIVOS præſertim eminuit, quos per amicos, vel per fugitiuarios conquiſitos, ſtigmatibus notatos, vel trudebant in cuſtodiam publicam ad tempus, vel in piſtrinum, vel interficiebant. [d] Cicero: *cum eum fugitiuum poſtea eſſe ex Aeſopi litteris cognoſſet, hominem comprehendit, & in cuſtodiam Epheſi tradidit; ſed in publicam vel in piſtrinum, non ſatis ex litteris eius intelligere potuimus.* De FVGITIVARIIS [e] Florus præter alios; *itaq; qui per Fugitiuarios retrahi debuiſſent, Prætorios duces profugos prælio, ipſi ſequebantur.* Piſtrini elegans deſcriptio legitur apud [f] Appuleium: *ibi complurium iumentorum multiiugi circuitus intorquebant molas ambage varia; nec die tantum, verum perpeti etiam nocte, prorſus inſtabili machinarum vertigine lucubrabant peruigilem farinam.* At quales piſtrini habitatores? pergit idem

[a] de dign. & cur. an. morb. cap. 4.
[b] cap. 8.
[c] Lib. 6. de Decr. Hipp. & Plat.
[d] lib. 1. Epiſt. ad Q. Fr.
[e] lib. 3 Hiſtor. cap. 19.
[f] lib. 9. Met.

auctor; *homunculi vibicibus liuedinis totam cutem depicti, dorſumq́ plagoſum ſciſſili centunculo magis inumbrati, quàm obtecti; nonnulli exiguo tegili tantummodo pubem iniecti, cuncti tamen ſic tunicati, ut eſſent per pannulos manifeſti frontes litterati, & capillum ſemiraſi, & pedes annulati.* Quod ſi latitarent fugitiui PRÆCONIO illos indagabant. [a]Petronius: *intrat ſtabulum Præco cum ſeruo publico, aliaq́ ſanè modica frequentia; facemq́ fumoſam magis quàm lucidam quaſſans, hæc proclamauit. Puer in balneo paulò ante aberrauit, annorum circa ſexdecim, criſpus, mollis, formoſus; nomine Gyton. ſi quis eum reddere aut commonſtrare voluerit, accipiet nummos mille.* [b]Lucianus & alij eadem habent. Quidam etiam inquirebant Libello propoſito. [c]Curius Fortunatianus; *cuius ſeruus fugerat, Libello propoſito, vel per Præconem nuncians dixit, daturum ſe -x- ∞ ei, qui ad ſe ſeruum perduxiſſet.* LIBELLI ſpeciem exprimunt auctores proximè citati, & [d]Propertius egregiè.

Quas ſi quis mihi rettulerit donabitur auro,
Quis pro diuitijs ligna retenta velit?
I puer, & citus hæc aliqua propone columna.
Et dominum Exquilijs ſcribe habitare tuum.

huc pertinent verba [e]Iuliani I.Cti. *Solent qui nouerunt ſeruos fugitiuos alicubi celari, indicare eos dominis ubi celentur. quæ res non facit eos fures. ſolent etiam mercedem huius rei accipere, & ſic indicare.* Porrò Libellus γραμμάτιον [f]Luciano eſt. At eouſque progreſſa eſt dominorum ſæuitia, & procliuis ſeruorum fuga, donec ad publica ſacra populi Romani perueniret. [g]Plinius: *Veſtales noſtras hodie credimus, nondum egreſſa urbe mancipia fugitiua retinere inlicio precationis.* (ita enim ibi videtur legendum.)

b in fugitiuis & amore fugit.
c lib. 1. Art. Rh. Schol.
d lib. 3. El. 22.
e L. 16. de præſcr. Ver.
f in Demonacte.
g lib. 18. ca. 2.

Hoc

Hoc ut ut verum fuerit, homines tamen Veſta valentiores, non carmina modò, ſed & cuſtodias euadebant, quod ut publicè pernicioſum, publico etiam iure coercitum eſt. [a] Vlpianus; *Senatus cenſuit ne fugitiui admittantur in ſaltus, neue protegantur à villicis vel procuratoribus poſſeßionum, & mulctam ſtatuit.* infra. *Senatusconſultum Modeſto Conſule factum, ut fugitiuos inquirere volentibus, litteræ ad magiſtratus dentur, mulctâ etiam centum ſolidorum in magiſtratus ſtatutâ, ſi litteris acceptis inquirentes non adiuuent. ſed & in eum qui quæri apud ſe prohibuit, eadem pæna ſtatuta eſt; etiam generali epiſtola diuorum Marci & Commodi, qua declaratur & Præſides & magiſtratus, & milites ſtationarios dominum adiuuare debere.* hinc apud [b] Plinium iuniorem legimus, Appuleium militem è ſtatione Nicomedienſi de ſeruo ſcripſiſſe, qui ad ſtatuam confugerat. Statua ſcilicet miſeris perfugium erat, tunc enim magiſtratus de querelis ipſorum cognoſcebat, & venire eos iubebat, ne in poteſtatem dominorum [c] reciderent amplius. Ideoque neque fugitiui cenſebantur qui in [d] aſylum aut ad ſtatuam confugiebant. Aſylum autem eſt templum religione & iure ſanctum; quod ſeruitijs etiam peſſimis patebat aliquando. Quare SCto. abolita quæpiam aſyla ſunt, quibuſdam modus præſcriptus apud Cornelium [e] Tacitum, cui nos alibi lucis aliquid attulimus. Statua quibus ad manum non erat, illis ara non deerat, ut notarunt viri docti ad Tibullum, & elicitur ex [f] Cornelio Nepote, *fanum Neptuni & Tænari, quod violare nefas putant Græci, eo ille index confugit: in ara conſedit.* Hæc autem fugæ cognitio, vel Præſidis & Proconſulis in prouincia, vel Præfecti vigi-

a lib. de ſer. fugit.

b lib. 10. epiſtol.

c L. 2. de his qui ſui vel ali. ſunt iur.

d l. 67. de ædil. ed.

e lib. 3. annal.

f Pauſania.

lum Romæ fuit. [a] Labeo: *tamdiu autem cuſtodiuntur, quamdiu ad Præfectum vigilum, uel ad Præſidem deducantur, eorumq́; nomina & notæ, & cuius ſe quis eſſe dicat, ad magiſtratus deferantur.* Quod ſi à dominis agniti non fuiſſent, per officium Præfecti vigilum diſtrahebantur, ut aſſerit Iulius [b] Paulus. Neque de fuga tantum Præfectus vigilum cognouit, ſed & de [c] furtis ſeruorum, excepto adulterio in domini uxorem commiſſo, quod ad notionem Præfecti [d] urbi ſpectabat. Et ſanè [e] Vlpianus, cum ſeruos pro maleficijs oblatos Præfecturæ ſcribit, vix de alia quàm vigilum Præfectura videtur intellexiſſe. Animaduertebant autem in ſeruos & IIIviri capitales. Monet Aſconius in commentario ad primam, in Verrem, quæ diuinatio dicitur, fures & ſeruos nequam apud IIIviros capitales, apud columnam Mæniam puniri ſolere. [f] Horatius in Mænam Pompeianum;

Sectus flagellis hic triumuiralibus,
Præconis ad faſtidium.

ubi Porphyrion animaduertit, poetam ſpeciali elocutione uſum pro generali neque enim IIIviris tantum, ſed & alijs poteſtatibus ius eſſe alienos ſeruos flagellare. Soſion apud [g] Plautum ſtat à Triumuiris,

Quid faciam nunc, ſi Tresuiri me in carcerē compegerint?
Inde cras è promptuaria cella depromar ad flagellum?

[h] Val. Maximus: *Fannij ſeruus Alexander, cum in ſuſpicionem C. Fl. equitis Romani occiſi veniſſet, ſexies tortus pernegauit ei ſe culpa affinem fuiſſe: ſed perinde atq; confeſſus, & à iudicibus damnatus, & à L. Calpurnio IIIviro in crucem actus eſt.* Imò & fugitiui ad eos perducebantur ut diximus. [i] Aſconius Pædianus: *Munatius & Pompeius Tribuni plebis*

[a] L. 2. de ſer. fugit.
[b] Lib. 1. ſentē. Tit. 14.
[c] lib. 15. de cō. cau. da.
[d] L. 1. de off. præf. urb.
[e] L. 24. de pignor. act.
[f] Epodô Ode 4.
[g] Amphitruone.
[h] lib. 8. cap. 4.
[i] lib. 8. cap. 4.

bis in roſtra produxerant IIIvirum capitalem, eumq́; interrogauerant, an Galatam Milonis ſeruum cædes facientem depræhendiſſet; ille dormientem in taberna pro fugitiuo deprehenſum, & ad ſe perductum eſſe reſponderat. IIIviri autem non ſeruorum & humilium tantum, ut quibuſdam placuit, ſed & liberorum nobiliumque maleficia conquirebãt, carceris cuſtodes erant, animaduerſionique intererant, ut ex [a] Varrone & [b] Pomponio didicimus. Liuius autem & Gellius diſertè. [c] ille; fugientes Bacchanalium conſcios à IIIviris in carcerem coniectos fuiſſe ſcribit; [d] hic: Næuium, ob aſſiduam maledicentiam & probra in principes ciuitatis, de Græcorum poetarum more dicta, in vincula Romæ à IIIviris coniectum eſſe. Seruos retractos à fuga STIGMATIBVS notabant. [e] Auſonius;

[a] Lib. 4. de L. L.
[b] L. 11. de orig. iur.
[c] Lib. 39.
[d] Lib. 3 cap. 3.
[e] Epigr. 15?

Pergame non rectè punitus, fronte ſubiſti
Supplicium, lentæ quod meruere manus.
At tu, qui dominus, peccantia membra coerce:
Iniuſtum falſos excruciare reos.
Aut inſcribe iſtam, quæ non vult ſcribere dextram,
Aut profugos ferri pondere necte pedes.

[f] Columella Lepidium circumſcribens, cecinit;

[f] lib. 10.

Ponitur & lactis guſtum quæ condiat herba,
Deiectura quidem fronti data ſigna fugarum,
Vimq́; ſuam idcirco profitetur nomine Graio.

[g] Iuuenalis de Xerxe:

[g] Sat. 10.

Ille tamen qualis rediјt Salamine relicta,
In Corum atq; Eurum ſolitus ſæuire flagellis
Barbarus, Aeolio numquam hoc in carcere paſſos,
Ipſum compedibus qui uinxerat Ennoſigæum?
Mitius id ſanè, quod non & ſtigmate dignum
Credidit ——

At credidit ſi [a] Herodoto credimus. Quod ſanè factum indicat antiquitatem ſtigmatiarum, ut & capitalis ille [b] Tabellarius ab Hiſtiæo miſſus ad Ariſtagoram, & [c] Artemiſiæ trophæum apud Rhodios. Imò & Phocylides præcipit;

Στίγματα μὴ γράψης ἐπονειδίζων θεράποντα.

& his notis inſignes videntur fuiſſe Pagaſæi δοῦλοι, quos Hermippus apud [d] Athenæum recenſuit. Et hoc fuit inſcribere, ut apud Auſonium vidimus. [e] Claudianus,

Iura regunt, facies quamuis inſcripta repugnet,
Seq; ſuo prodat titulo ——

Locus inuſtionis fuit frons, ut monſtrat [f] Lucianus, qui fugitiuos neſcio quos Philoſophos, typo vulpis aut ſimiæ, cenſet in ea parte vultus inuri debere. [g] Diphilus quoque neſcio quem inſectatur, qui comam ſe alere Deo dicebat, ut capillis promiſſis obuelaret frontem inuſtam notis. At quæ nam hæ notæ? Fuerunt qui ſtatuerent Φ & F: quod utique nobis non improbatur. Illud inijcit ſcrupulum, quod Petronius narrat, Eumolpum impleuiſſe frontes Eucolpij & Gytonis ingentibus litteris, quas appellat notum fugitiuorum epigramma. [h] Val. certè Maximus memoriæ prodidit, ſeruum Reſtionis inexpiabili litterarum nota, per ſummam oris contumeliam inuſtum; ubi vox illa litterarum minus aptè ad unicum Φ vel F videtur referri poſſe. [i] Martialis & ipſe ſcrupulum non eximit. cum enim neſcio quem liberum ſe, & fortunatum mentientem, carmine inſectaretur, Rufum monuit, ut perſonam fronti detraheret, neque permitteret, ut imponerent ſibi manus Sardonychata, Lacernæ Tyriæ, toga candida, unguen-

torum

[a] lib. 7.
[b] Herodot. lib. 5.
[c] Vitruuius li. 2. c. 8.
[d] lib. I. Deipnoſoph.
[e] lib. 2. in Eutrop.
[f] Reuiuiſcentibus.
[g] lib. 6. Deipn.
[h] lib. 6. cap. 8.
[i] lib. 2. 29.

torum fragrantia, & cætera quæ apud ipſum videre eſt. Latitare enim ſub his omnibus ſeruum, eumque inſcriptum, & pro nequitia litteratum. huius porrò frontem numeroſis ſplenijs inſignem, ut reſpiciat hortatur, concluditque,

Ignoras qui ſit? ſplenia tolle, leges.

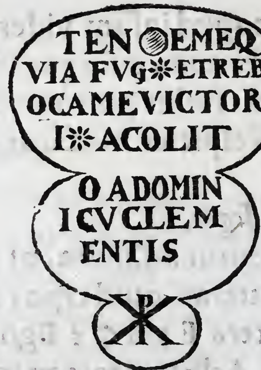
Splenia profectò numeroſa videntur adhibita, ut contegerent numeroſas inſcriptas litteras. quid ergo? num frontem implebant repetita littera F vel Φ? Ego quidem nihil habeo quod ſtatuam. Arbitror tamen inſcriptionem fugitiuorum fuiſſe conceptam illis verbis, quæ in eorumdem collaria, & æreas lamellas inciſa, Romæ ab hinc triennium vidi. Cum enim [a] Conſtantinus Aug. ad normam eius humanitatis, quam profitebatur, vetuiſſet in facie noxiorum ſcribi, quod dedeceret faciem maculari, quæ ad ſimilitudinem pulchritudinis cœleſtis eſſet figurata, non defuerunt lenes domini, qui obſequerentur, & frontis contumeliam in ea quæ diximus transferrent. Collaria enim fuiſſe aptata fugitiuis, teſtatur & [b] Lucillius,

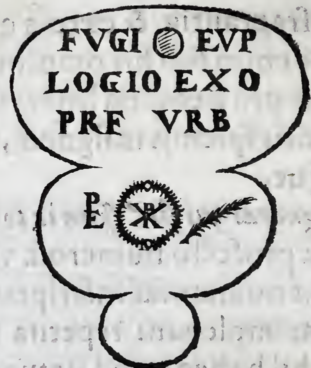
[a] *l. 11. c. Th. de pœnis.*

[b] *Nonius ex lib. 29.*

Cum Manicis, Catulo, Collariq; ut fugitiuum
Deportem ——

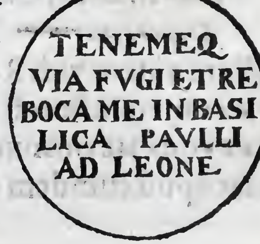
Collare autem vidi Romæ ut dixi apud LÆL. PASCHALINVM cum huiuſmodi inſcriptione: TENE ME QVIA FVGI ET REVOCA ME DOMINO MEO BONIFATIO LINARIO A☧ΩX. Extat apud eumdem ærea lamella utrimque inſcripta:

Sunt verò illæ quæ in ipſa aduerſa leguntur litteræ non prominentes, ſed inciſæ, & quidem non ineleganter. at quæ in eadem auerſa conſpiciuntur, in ſumma velut cute, cultelli acumine videntur exaratæ negligentius. Et ex hoc demum capite famoſa erat olim collaris ferrei geſtatio, ut notat Metaphraſtes in actis SS. martyrum Carpi, Papyli, Agathodori, & Agathonicæ; ut quæ liberos homines dedeceret. Vidit & [a] BENEDICTVS ÆGIVS Romæ olim apud Maffæios laminam æneam, in qua legebatur,

a Ex autographo ipſius.

Neq; verò nō poterant tot verba in fronte commodè imprimi, cum [b] Theophilus Iconomachus, deteſtabili ſolertia, XI verſus Theophanis & Theodori fratrum martyrum frontibus inſcripſerit. Et hæ lamellæ, ut ego quidem ſentio, clauis capitatis ad collaria affigebantur, ut indicio ſuo proderent fugitiuos. Et ut priora illa Chriſtianorum ſunt, è nota ☧ quæ

b Baronius in Not. ad martyrol. 22. Dec.

quæ CHRISTI nomen indicat, & è mentione Acolythi, & Dominici Clementis (Dominicum enim ædes ſacra eſt) ita poſterior hæc inſcriptio habet nonnihil, de quo ambigamus. Baſilica enim Pauli, & ad Titulum Pauli via Oſtienſi (ut nominat Prudentius) poteſt referri, & ad inſignem illam Baſilicam quam L. Aemilius Paulus in medio foro extruxit. Ego tamen ad res noſtras pertinere arbitror. Quod enim Conſtantinus damnatos in ludum vel in metallum inſcribi vetuerit, id homines noſtri mites & innocentes, videntur & in fugitiuis recepiſſe. At hæc non ut aſſeramus dicta ſint; ſed ut diſſeramus, eruendæ ſtudio veritatis. Porrò de uniuerſa ſtigmatum ratione tractarunt [a] CAESAR BARONIVS,

Quem nunc emeritæ permenſum tempora vitæ,
Secreti pars orbis habet, mundusq́ piorum:

& [b] HIERONYMVS ALEANDER meus, Myſta ille Muſarum. Neq; his tantum finibus cõcluſum fuit ſuppliciũ fugitiuorũ. dati n. ſunt non rarò ad pugnã beſtiarũ. Androclus apud Appionem ſeu [c] Gellium ita de ſeipſo ait; *ad dominum ex Africa Romam deductus, ut me ſtatim rei capitalis damnandum, dandumq́ ad beſtias curauit.* Ab hac impia conſuetudine profluxit [d] Caij Imperatoris immanitas, qui multos honeſti ordinis, deformatos prius ſtigmatum notis, ad metalla, aut ad viarum munitiones, aut ad beſtias condemnauit. Fugitiui nimirum ad manum non erant, quos feris obijceret, ſubſtituit igitur honeſtiores homines, ſed inſcriptos prius, ut fronte ſaltem fugitiuos ementirentur. Præterea fuerunt in ludum coniecti, quod ſolemne fuit M. [e] Opelio Macrino Imperatori, quam ob cauſam illa [f] Iuuenalis,

a loco citato.

b Comment. in inſtit. Caii.

c lib. 5. cap. 14

d Suetonius Caio cap. 27.

e Capitolinus.

f Sat. 8.

—— ſed in magna legatum quære popina;
Inuenies aliquo cum percuſſore iacentem,
Permiſtum nautis & furibus & fugitiuis,
Inter carnifices & fabros Sandapilarum.

ad Gladiatores retulit antiquus Grammaticus. Imò & non fugitiui, atque adeò innocentes, ut de Spartaco & eiuſdem ſocijs tradidit [a] Plutarchus, cui adſtipulatur [b] Lactantius; *hac conſuetudine*, inquit, *imbuti* (efflagitandi homines ad laniená) *humanitatem perdiderunt, itaq; nõ parcunt etiam innocentibus; ſed exercent in omnes, quod in malorum trucidatione didicerunt.* Quæ ſanè arbitrij dominici impotentia impulit [c] Hadrianum Aug. ut vetaret, Laniſtæ ſeruum vendi, cauſâ non præſtitâ. Crux ipſa, ut ad fugitiuos reuertamur, non infrequens his poſita fuit. [d] Val. Maximus: *quoniam quidem id egerit, ut qui cupiditate vitæ adducti, cruce digniſsimis fugitiuis, trophæa de ſe ſtatuere conceſſerant, libertatiq; ſuæ ſeruili manu flagitioſum imperij iugum non erubuerant, &c.* Idem [e] auctor: *hos enim* (Romanos) *tamquam patriæ fugitiuos crucibus affixit.* Et hoc dominicum ius non vitam modò, ſed & alia omnia ſeruorum complectebatur. [f] Caius; *igitur quod ſerui noſtri ex traditione nanciſcuntur, ſiue quid ſtipulentur, vel ex qualibet alia cauſa acquirant, id nobis acquiritur. ipſe enim qui in poteſtate alterius eſt, nihil ſuum habere poteſt.* Itaque filios etiam ſeruos procreabant, inter ipſos enim non matrimonium, ſed contubernium erat, ut illi quidem opinabantur. [g] Paulus I. C. *idem tamen quod in ſeruilibus cognationibus conſtitutum eſt, etiam in ſeruilibus affinitatibus ſeruandum eſt, veluti ut eam, quæ in contubernio patris fuerit, quaſi nouercam, non poſsim ducere.* [h] Plautus;

Sunt

a in Craſſo.
b lib. 6. ca. 20.
c Spartianus.
d lib. 2. cap. 7.
e Loco prox. ci. num. 12. vide & Polyb. lib. 1. Hiſtor.
f L. 10. de acq. rer. dom.
g L. 14. de ritu nupt.
h Caſina Prologo.

Sunt hic quos credo nunc inter ſe dicere,
Quæſo hercle quid iſthuc eſt? ſeruiles nuptiæ?
Serui ne uxorem ducent? aut poſcent ſibi?
Nouom attulerunt, quod ſit nuſquam gentium.

Et hoc demum iure nititur Diocletiani & Maximiani AA.[a] reſcriptum, ſeruos ob violatum contubernium, adulterij crimine accuſare non poſſe. Si quis autem ſerui alieni corpus animumue corrupiſſet, ex edicto Prætoris & lege[b] Aquillia pœnam facti dominus exigebat. Non igitur mirum eſt, ſi domini ſeruos pignori dabant, ſi addicebant, ſi deferebant in cenſu. de pignore[c] Papinianus; *Seruo pignori dato, peculium eius creditor, citra conuentionem ſpecialiter ſuper eo conceptam, fruſtra diſtrahit.* Seruum autem oppigneratum fiduciarium appellat[d] Iulius Paulus. de addictione[e] Martialis:

Addixti ſeruum nummis here mille ducentis,
Vt benè cœnares Calliodore ſemel.

de cenſu[f] Vlpianus hæc habet; *in ſeruis deferendis obſeruandum eſt, ut & nationes eorum, & ætates, & res, & officia, & artificia ſpecialiter deferantur.* Plerumque verò homines etiam liberi addicebantur à Prætore creditoribus ex Lege XII. tabularum, cuius verba ſunt apud[g] Gellium, & meminit[h] Quintilianus. hi autem licet in vinculis eſſent, ſerui tamen non erant. [i] Fabius maior contra addictum, qui ſe teſtamento manumiſſum fuiſſe profitebatur: *ante omnia ſeruus hic habet nomen, eſt in cenſu, aut in tribu.* infra, *hunc ex quo genere ſeruorum ponitis? domi natum eſſe ſe non dicit, ne emptum quidem, aut hæreditate relictum. pendet igitur omnis hæc conditio ex fœnore. quid ſequitur? ut nomen ſit.* Et hi omnes vel pactione, vel

D debiti

[a] L. ſerui. c. ad l. Iul. de adult.
[b] Lib. 9. D. Tit. 2. & Lib. 11. Tit. 3.
[c] L. 1. de pign.
[d] lib. 2. tit. 13.
[e] l. 10. 31.
[f] l. 4. de cenſi.
[g] lib. 20. cap. 1.
[h] lib. 3. cap. 8.
[i] Declam. 311.

debiti repræſentatione liberabantur: *quod ipſum* (inquit Fabius) *ſerui non eſt, habere in ſua poteſtate quando deſinat ſeruire.* At quia nomina quædam, ut appellant Grammatici collectiua, ſeruilia hæc recenſentes obſeruauimus, noſtrum erit illa indicare. FAMILIAE *appellatione omnes qui in ſeruitio ſunt, continentur,* inquit [a] Vlpianus. huc pertinet [b] Rubrica, *ſi Familia furtum feciſſe dicatur:* & Feſti epitomator, cum eodem [c] Vlpiano, etiam alibi in idem conſentiunt. [d] Phædrus ironicè;

Aeſopus domino ſolus cum eſſet familia.

cum unus homo (ut inquit [e] Cicero) *familia non ſit.* [f] XV. autem ſeruis conſlabat familia ad minus. *Domini patresfamilias, ſerui familiares appellati ſunt* (inquit [g] Macrobius) *à maioribus noſtris, quod vellent his vocibus omnem dominis inuidiam, omnem ſeruis contumeliam detrahere.* FAMVLITII nomen idem penitus expreſſit. [h] Capitolinus; *Superuenerunt autem Pertinaci, cum ille aulicum famulitium ordinaret.* [i] Spartianus: *& poſtera die occurrente omni famulitio aulico.* Famulitium à famulo; Famulus à Famel ſeu Famul Oſco verbo deducta ſunt; & meminerunt Feſtus, Nonius, Ennius, Lucretius. GREX idem ſignificabat. [k] Seneca: *hinc puerorum perſpicuos cultu atq; forma greges.* [l] Iuuenalis;

Alter enim, ſi concedas, mactare vouebit
De grege ſeruorum magna aut pulcherrima quæq;
Corpora ——

Et quidē Comœdos ſignanter, & Hiſtriones. Petronius;

Grex agit in ſcena mimum: Pater ille vocatur
Filius hic: nomen diuitis ille tenet.

Donatus in Adelphos; *hæc ſanè acta eſt Ludis ſcanicis funebribus.*

a L. 25. de ædil. edit.
b lib. 47. Dig.
c L. 195. de verb. ſign.
d lib. 3. Fabul.
e pro Cæcinna.
f Appuleius in Apol.
g Lib. 1. Saturnal. cap. 11. Plautus in Epidico in prin.
h Pertinace.
i Seuero.
k Epiſt. 110.
l Sat. 12.

bribus L. Aemilij Pauli: agentibus L. Ambiuio, & L. Turpione, qui cum ſuis gregibus etiam tum perſonati agebant. PVER & PVERI eâdem ratione. [a] Paulus, *Pueri appellatio tres ſignificationes habet, unam cum omnes ſeruos pueros appellaremus, &c.* [b] Cicero: *nam puer feſtiuus Anagnoſtes noſter Soſitheus deceſſerat, meq; plus quàm ſerui mors debere videbatur, commouerat.* huc referenda ſunt Feſti verba, *Quintipor ſeruile nomen frequens apud antiquos erat, à prænomine domini ductum, ut Marcipor, Caipor.* huc [c] Plinij, *ſinguli Marcipores, Luciporesue, dominorum gentiles, victum in promiſcuo habebant.* huc Fabij [d] Quintiliani; *in ſeruis iam intercidit illud genus, quod ducebatur à domino: unde Marcipores, Publiporesq́;.* hinc lucem accipit vetus inſcriptio, quæ & ad Libertos hoc transferre videtur.

a L. 204. de verb. ſign.
b lib. 1. ad At.
c lib. 33. cap. 1
d lib. 1. cap. 4.

P. RVBRIO. LATINO
SICINIVS. P. POR. PATRONO
SVO. B . M

Marcipores autem & Publipores dicebantur, quaſi Marci & Publij pueri, ut docet [e] Priſcianus, *pueri* id eſt ſerui. quo ſpectat forte [f] Varronis obiurgatio; *quotuſquiſq; iam ſeruos habet priſcis nominibus?* Quæ omnia faciunt, ut ſerui nomen apud [g] Aſconium reſtituendum putem; *& cum puer ante ſubtractus eſſet, de ſeruo Alicore quæſtionem ita habuiſſe, ut eum articulatim conſecaret.* pro Alicore lego Aulipore, ad præſcriptum eorum quæ diximus. PÆDAGOGII etiam nomine venerunt ſerui, licet non omnes promiſcuè. [h] Vlpianus; *ſi inſtructum fundum legaſſet, ea Pædagogia quæ ibi habebat, ut cum eo veniſſet præſto eſſent in triclinio, legato continentur.* [i] Seneca: *quare Pædagogium precioſa veſte ſuccingitur?* [k] Idem: *omnium Pædagogia*

e lib. 6.
f lib. 8. de L. L.
g in Milonianam.
h L. Quaſitū de fundo inſtr.
i de beata vita cap. 17.
k Epiſt. 123.

gogia oblitâ facie vehuntur, ne Sol ne frigus teneram cutem lædat. [a] Tertullianus; *cum de Pædagogijs aulicis neſcio quẽ cynædum deum facitis.* [b] Ammianus Marcellinus de Procopio tyranno; *ſtetit itaq; ſubtabidus (excitum putares ab inferis) nuſquam reperto paludamento, tunica auro diſtincta, ut regius miniſter, indutus à calce ad pubem in pædagogiani pueri ſpeciem, purpureis opertus tegminibus pedes, haſtatusq; purpureum itidem pannulum læua manu geſtabat, ut in theatrali ſcæna ſimulachrum quoddam inſigne, per aulæum vel mimicam illationem ſubitò putares emerſum.* Ex his patet, opinor, è quo genere ſeruorum Pædagogium conſtaret. SERVITIVM & SERVITIA familiam uniuerſam complexa ſunt. [c] Cicero: *quid magis deformatum, inquinatum, peruerſum, conturbatum dici poteſt, quàm omne ſeruitium permiſſu magiſtratus liberatum, in alteram ſcænam immiſſum?* [d] Columella, *Villicum fundo, familiaq; præponi conuenit, ætatis nec primæ, nec ultimæ; nam ſeruitia ſic tirunculum contemnunt ut ſenem.* At ſi ſeruos homines non eſſe nonnullis (ut vidimus) aliquando placuit; non ideò tamen ablatum etiam illis hominis nomen eſt. HOMO enim abſolutè ſeruum expreſſit. [e] Cato: *Villicum, Villicam, operarios V. Bubulcos III. Subulcum I. Aſinarium I. Opilionem I. ſumma hominum XIII.* [f] Catullus;

—— ære comparaſti
Ad Lecticam homines ——

alij paſſim. Domi autem natos VERNAS appellabant. [g] Adamantius Martyrius: *ſi enim Berna domi genitũ ſignificet, id eſt, οἰκογενής.* Et ab hac voce VERNACVLI, quibus infenſus fuit Imperator [h] Vitellius. quorſum.n. ibi ſubſtituamus diuinaculos aut veraculos? Signat autẽ Suetonius

[a] in Apologetico.
[b] lib. 26.
[c] de haruſp. reſp.
[d] Lib. 11.
[e] Tit. 10.
[f] Carm. 10.
[g] apud Caſſiodorum.
[h] Suetõ, c. 14.

tonius plebeculam Romanam, de cuius dicacitate hæc habet [a] Tertullianus; *ipſos Quirites, ipſam vernaculam ſeptem collium plebem conuenio, an alicui Cæſari ſua parcat illa lingua Romana?* notauit pridem & [b] Martialis,

Vernaculorum dicta, ſordidum dentem,
Et fœda linguæ probra circulatricis.

& hæc eſt vernacula multitudo [c] Tacito; *quæ militaribus numeris per dilectum inſerta, laſciuiæ ſueta, laborum intolerans, ſeditionem conſciuit in caſtris inſignem illam, quæ Germanicum Cæſarem, florem illum domus Auguſtæ, non tralatitiè exercuit.* Tetigit & Cicero aliquando, ut cum recenſuit imaginem antiquæ & [d] vernaculæ feſtiuitatis, ſaporem [e] vernaculum, crimen domeſticum, ac [f] vernaculum. Et quidem [g] Felix Romulum, Picum, Tiberinum, Conſum, Pilumnum, Picumnum, eâdem ratione Romanorum dixit vernaculos Deos; eâdem [h] Petrus Diaconus Aetnæ incendium Siciliæ, appellauit vernaculum genus monſtri. domeſticum videlicet quidpiam & natiuum cupiebant ſignificare. Hinc natum procul dubio eſt, ut vernaculos nominarent domeſticos ſeruos. [i] Marcianus Capella: *famulitium Veneris, vernaculæq́ Bromiales, tantos cachinnos concuſſis admodum tulere ſingultibus, ut quamplures alios conniſos cohibere riſum, hoc maximè in petulantis proruptionis ſonitum, effuſiq́ cachinni licentiam prouocarint.* [k] Appuleius; *quàm ſaluè agit* (inquit) *Demeas noſter? quid uxor? quid liberi? quid vernaculi?* [l] Paulus Diaconus; *Didymus & Viridianus acceptis proprijs ſeruulis & vernaculis &c.* Sacræ [m] Geneſis interpres, & acta Synodi Rhemenſis. Et ſanè aliquando & ipſa Vernæ vox latiore aliquanto quàm diximus, noti-

a Apolog.
b lib. 10.
c lib. I. annal.
d lib. 9. ad famil.
e de clar. orat.
f V. in Verrē.
g in Octauio.
h lib. 4. Hiſto. miſc.
i lib. 8.
k lib. I. metamor.
l lib. 13. de geſt. Rom.
m Cap. 14. & 15.

a L. 6. 29. one accepta eſt. [a] Martialis:

Non de plebe domus, nec auaræ verna cataſtæ,
Sed domini ſancto dignus amore puer.

Vbi notandum eſt, Manciparios, Mangones, Venalitiarios, Cataſtis aſſeruaſſe pueros venales. Idē [b] Martialis;

b Lib. 9. epigr. 60.

Sed quos arcanæ ſeruant tabulata Cataſtæ,
Et quos non populus, nec mea turba videt.

[c] Plinius: *talem in Cataſta videre Chryſogonum Syllæ.* [d] Suetonius; *Laberius Hiera emptus de Cataſta.* Eorumdem venalium nota erant gypſati pedes. [e] Tibullus;

c lib. 35. ca. 17
d de illuſtr. Gramm.
e Lib. 2. de Cataſta, Marcilius ad Sat. ultim. Perſii. Gallonius de cruciat. SS. mart cap. 3. Baron. in not. ad martyrol. 16. Martii. Pamelius ad Cyprian. epiſt. 33.

Nota loquor, regnum ipſe tenet, quem ſæpè coegit
Barbara gypſatos ferre Cataſta pedes.

[f] Ouidius: *Nec tu, ſi quis erit capitis mercede redemptus,*
Deſpice gypſati crimen inane pedis.

[g] Plinius de creta diſertis verbis; *Iidem Mangones* (& erit loco appendicis) *ſeruos nouitios apud Publicanos profitebantur.* [h] Marcianus; *quoties quis mancipia inuecta profeſſus non fuerit, ſiue venalia ſiue uſualia, pœna commiſſi eſt: ſi tamen nouitia mancipia fuerint, non etiam veterana.* [i] Fab. maior de Mangone, qui nouitium puerum prætextâ induit; *circumſcribere vectigalia P. Romani voluiſti: ſpecie prætextati imponere Publicano voluiſti.* Nouitia verò mancipia ideò vectigalia erant, quia à venalitiarijs pluris quàm veterana vendebantur. [k] Suetonius de Cæſare, *ſeruitia recentiora politioraq; immenſo precio. & cuius ipſum etiam puderet, ſic ut rationibus vetaret inferri.* [l] Vlpianus: *præcipiunt Aediles, ne veterator pro nouitio veneat. Et hoc edictum fallacijs venditorum occurrit. ubique enim curant Aediles, ne emptores à venditoribus circumueniantur. ut ecce plerique ſolent mancipia, quæ nouitia non*

f lib. 1. Amor. El. 8.
g lib. 35. cap. antepenult.
h L. 16. de Publ. & Vect.
i Declam. 340
k cap. 47.
l L. 36. de ædil. ed.

non ſunt, quaſi nouitia diſtrahere, ad hoc ſcilicet ut pluris vendant. Quod autem tangit Vlpianus de cura Aedilium, id vero confirmat [a] Gellius dum ſcribit, venalitiarijs edicto Aedilium præceptum fuiſſe, ut proponerent titulum ſeruorum ſingulorum, in quo morbi, vitiaue eorum continerentur : an errones, an fugitiui, noxaue non ſoluti eſſent. Veterator autem ille eſt ex [b] Venuleio, qui ex venalitio nouitiorum emptus, alicui miniſterio præpoſitus ſit. nouitium autem non tyrocinio animi, ſed conditione ſeruitutis intelligi : nec ad rem pertinere Latinè ſciat nec ne, nec ob id veteratorẽ eum eſſe, ſi liberalibus ſtudijs eruditus ſit. At [c] Marcianus contrahit hæc in fauorem Publicanorum ; *Sunt* (inquit) *veterana, quæ anno continuo in urbe ſeruierunt : nouitia autem mancipia intelliguntur, quæ anno nondum ſeruierunt.* Fallacias & præſtigias venditorum, quarum meminit Vlpianus, indicabit nobis unico argumento [d] Plinius, cum recenſeat, non ſemel artes mangoniorum, qui auertebant pubertatem venalium. Ad quam turpitudinem præterea inſtitutæ fuerunt in urbibus [e] officinæ, ubi molles pice obliti à vulſoribus, depiles & glabri fiebant. Nec aliò pertinebant in Commodiana ſuppellectili [f] Samnitica vaſa, calefaciendæ, ſeu [g] tabefaciendæ reſinæ ac pici. Neque malè omninò [h] Aelianus, qui Tarentinos notat & Tyrrhenos ex viris ſtuduiſſe ut mulieres facerent. Primi quippe Tarentini cutem corporis læuigarunt, ut apud [i] Athenæum tradit Clearchus. Emptores verò morbos & vitia mancipiorum ſedulò explorabant. [k] Appuleius : *cum incenſus Gagates lapis (ut apud Phyſicos lego) pulcrè & facilè hunc*

a lib. 4. cap. 2.
b l. ult. de ædil. ed.
c L. 16. de pub. & vect.
d lib. 21. ca. 20. lib. 30. cap. 5. lib. 32. cap. 10.
e Clemens Alexandr. Pæd. lib. 3.
f Capitolinus in Pertinace.
g ſcriptura veteris codicis.
h lib. 13. de Hiſt. an.
i lib. 12.
k in Apologia.

morbum (comitialem) *exploret. cuius odore etiam in venalitijs vulgo ſanitatem aut morbum venalium experiantur. etiam orbis à figulo circumactus, non difficile eiuſdem valetudinis hominem vertigine ſui corripit.* [a] Claudianus,

a Lib. 1. in Eutrop.

——quot iura, quot ille
Mutauit tabulas, vel quanta vocabula vertit?
Nudatus quoties, Medicum dum conſulit emptor?

b L. 1. aduerſ. Iouinian.

D. [b] Hieronymus ex Theophraſto: *Equus, Aſinus, Bos, Canis, & viliſsima mancipia, veſtes quoq; & lebetes, ſedile ligneum, calix & urceolus fictilis probantur prius, & ſic emuntur.* Neque his tantum experimentis venditorum fraudes cohibitæ ſunt; ſed & [c] cautionibus de ſanitate ſeruorum interpoſitis, quas excogitauit fortaſſe Manilius (ſiue ille Mamilius) cuius leges venalium vendẽdorum tetigit [d] Cicero, quarumq́; apud [e] Varronem videtur extare veſtigium. Hæc tamen ab illis non videntur receptæ, qui ad [f] Caſtoris negociabantur, nequam mancipia ementibus vendentibusque, quorum tabernæ peſſimorum ſeruorum turba erant refertæ. Cæterum quiſquis ſpecimen venditionis mancipiorum intueri volet, is legat [g] Lucianum, apud quem præconia quæ venditor non tenebatur præſtare, exprimuntur; emptoris nomen & patria in tabulas referuntur, cum ſolemni illa præfatione, ΑΓΑΘΗ ΤΥΧΗ, quæ reſpondet illi alteri apud noſtros quæ *B. & F. notabatur. Atqui (ut eó reuertamur unde ſumus digreſſi) Libellos domi natos [h] Martialis vernulas vocat, qua eadem voce non ſemel utitur [i] Petrus Chryſologus, eruditiſſimus & ſuauiſſimus tractator, laxiore tamen ſignificatione: *erat homo peccati ſeruus; erat captiuus mortis: erat mancipium dæmonum:*

c Lex mãdati.
d L. de Orato.
e Lib. 11. de R. R. cap. 3. 5. 7.
f Seneca in ſap. non cad. iniur. cap. 13.
g in Vitarum auctione.
*BONVM FACTVM.
h libro 5.
i Sermone 6.

num: erat idolorum vernula: erat vitiorum verbero: erat criminum compeditus. [a] Idem: *in homine agebat Deum, in ſeruo dominum; ut eſſet vernula temporis, qui erat & factor, & cognitor ſæculorum.* Ipſi autem ſerui hac ſibi videntur vernæ appellatione blanditi. Romæ legebatur, [a Serm. 162.]

FVSCVS. AVGG.
NOSTRORVM
VERNA
VILICVS
TVTELAE
VOTVM
REDDIDIT

Ibidem:

LVCIDAE. AVG. VERNAE
MARITAE. INCOMPARABILI

Ibidem in veteri monumento poſt alia legitur. LEONAS AVGG. VERNALIS. ſcilicet occinere illis licebat, ut apud [b] Statium eſt; [b Lib. II. Sylu.]

Hinc domus, hinc ortus, dominiq; penatibus olim
Carus uterq; parens ——

Alioqui vernilitas malè audiuit. vernæ enim nomine ſcurram accepit [c] Martialis, [c Lib. 1. 38.]

Vrbanus tibi Cæcili videris;
Non es, crede mihi. quid ergo? verna es.

Et verniliter dicere quidpiam, adulatoriè dicere eſt; quod vernæ adulari conſueuiſſent & ſcurrari. alludit [d] Horatius; [d lib. 2. Sat. 6.]

Ergo ubi purpurea porrectum in veſte locauit
Agreſtem, veluti ſuccinctus curſitat hoſpes,
Continuatq; dapes; nec non verniliter ipſis

Fungitur officijs, prælambens omne quod affert.

Reliquum eſt poſtremum cultioris & iunioris familiæ nomen; COMATORVM vtdelicet, CRINITORVM, ſeu CAPILLATORVM. [a] Martialis;

[a] Lib. 12. 71.

O quantum Diatheca valent, & quinque comati!
Tunc cum pauper erat, non ſitiebat Aper.

[b] Virgilius: ——*cithara crinitus Iopas*
Perſonat aurata, —— ubi Seruius; *aut puerum intellige, aut imitabatur Apollinis formam, cuius fuerat etiam artis imitator.* [c] Seneca; *nam ſi pertinere ad te iudicas, quam crinitus puer, quàm perlucidum tibi poculum porrigat, non ſitis.* παῖδας κομήτας appellat Lucianus. [d] Claudianus,

[b] lib. 1. Aen.
[c] epiſt. 119.
[d] de bello Gildon.

Crinitos inter famulos, pubemq; canoram,
Orbatas iubet ire nurus ——

Cultioris familiæ dixi, quoniam apud diuites & fortunatos tantum ſpectabantur hæ deliciæ. [e] Iuuenalis de cœna pauperis;

[e] Sat. 11.

Plebeios calices, & paucis aſſibus emptos,
Porriget incultus puer atq; à frigore tutus;
Non Phryx aut Lycius, non à mangone petitus
Quisquam erit in magno, cum poſces poſce Latinè,
Idem habitus cunctis, tonſi rectiq; capilli,
Atq; hodie tantum propter conuiuia pexi.

ubi vetus interpres illa verba, *tonſi rectique*, explicat, non comati. Dixi iunioris familiæ nomen, quia vel ex voto crinem quem Deo paſcebant tondere conſueuerant, vel in ipſo virilitatis aduentu, ut indicant [f] Martialis, [g] Lucianus & [h] Cenſorinus. Addamus & nouæ nuptæ imperium, & manum non regiam ſed tonſoriam in huiuſmodi capillatos. [i] Martialis:

[f] Lib. 1. & 9.
[g] de Syria Dea
[h] de die Natali cap. 1.
[i] lib. 11. 79.

Flam-

Flammea texuntur ſponſæ, iam virgo parata eſt.
Tondebat pueros iam noua nupta tuos.

Verum quoniam apud ICtos noſtros, nec non & apud alios quoſdam auctores, obſeruauimus, communes aliquot, & quidem non infrequentes, ſeruorum appellationes; ideò & has illis ſubiungemus. Sunt autem, Vſuarij, Fructuarij, Vicarij, Vicariorum vicarij, Peculiares, Communes, Dotales, Receptiui, Hereditarij, Caſtrenſes, Ordinarij, Peculiati, Vulgares & Publici. De PVBLICIS notandum eſt, publico ære fuiſſe [a] emptos, plerisque magiſtratibus [b] apparuiſſe, viatorum & lictorum fuiſſe functos [c] officio, quandoque etiam [d] Scribarum. Harum aliqui voce valdè apta, ſed penè obſoleta, LIMOCINCTI appellati ſunt, ut legimus in antiqua ærea tabula, apud CAESAREM NICHESOLAM patricium & Canonicum Veronenſem, qui nuper defunctus, nobis triſte ſui deſiderium reliquit;

HONORI
M. GAVI. M. F
POB. SQVILLIANI
EQ. PVB. IIII. VIR. I. D
IIII. VIR AP VB
CVRATORI VICETINOR
APPARITORES. ET
LIMOCINCTI
TRIBVNALIS. EIVS

[e] Tiro Tullius M. Libertus: *Lictorē uel à limo uel à licio dictū* ſcripſit, *Licio enim tranſuerſo, quod limum appellatur, qui magiſtratibus* (inquit) *præminiſtrabant cincti erant.* [f] Iſidorus; *hinc & limus vocabulum accepit, cingulum quo ſerui*

a *Dionyſ. lib. 1. Liuius lib. 1. & 9.*
b *Frontinus de Aquæd.*
c *Petronius.*
d *L. 3. c. de ſer. Reip. manū.*
e *Gellius lib. 12, cap. 2.*
f *lib. 19 cap. 30*

publici cingebantur, obliqua purpura. Idem: [a] *Limus eſt veſtis, quæ ab umbilico uſq; ad pedes producitur, hæc autem veſtis habet in extremo ſui purpuram limam, id eſt flexuoſam, unde & nomen accepit. nam limum obliquum dicimus.* & alibi; [b] *Limus eſt cinctus, quem publici habent ſerui; & dictus Limus, quia tranſuerſas habet purpuras, id eſt limas.* Hi autem ſerui publici pro quolibet ciuium [c] ſtipulabantur, pecuniam publicam à debitoribus [d] exigebant, cuſtodias [e] adſeruabant. Sacra curaſſe argumento eſt factum [f] Potitiorum, qui ſeruos publicos ſacra Herculis docuerunt, cuiuſmodi videntur fuiſſe & Martiales [g] Larinates miniſtri publici, Marti deo ſacri; nec non & Calatores, qui apud Feſtum leguntur, ſi Scaligerum audimus. Eorum fuit aliquis in triumpho uſus. [h] Iuuenalis;

——magnæq; coronæ
Tantum orbem, quanto ceruix non ſufficit ulla?
Quippe tenet ſudans hanc publicus, & ſibi conſul
Ne placeat, curru ſeruus portatur eodem.

& hæc ſunt (ni fallor) quæ [i] Labeo vocat publica miniſteria. An verò eadem ratio ſit Publici, qui apud [k] Langobardos legitur, aliorum eſto iudicium. Luitprandus Rex; *inſuper & Publicus in quo loco factum fuerit, comprehendat ipſas mulieres, & faciat eas decaluare & fruſtrare per vicos vicinantes.* & ſanè Leges eius gentis non ſemel Publici meminerunt. huius generis ſeruos poſſidebant [l] Ciuitates, & Prouinciæ. Romæ in veteri Elogio:

DIS MANIB
ATTICO III. PROVINCIARVM
GALLIARVM SERVO
C. LICINIVS. IANVARIVS
PAREN.

[a] lib. 19. orig. cap. 22.
[b] lib. 19. cap. 33
[c] L. I. de magiſtr. conuen.
[d] L. 19. de cõpenſ.
[e] Plin. lib. 10. ep. 30.
[f] Liuius. Val. Max. & alij.
[g] Cicero pro Cluentio.
[h] Sat. 10.
[i] L. 11. de ſeru. fug.
[k] LL. Longobard. Tit. ex. edit. Baſil.
[l] L. 6. de rer. diu.

PARENTI OPTVMO
ET. LICINIA CALLIOPE
CONIVGI
SANCTISSIMO.

Item [a]Municipia, [b]Collegia, [c]Decuriæ, [d]Fiſcus, [e]Societates, [f]Fana, [g]Curiæ, [h]Corpora. Seorſum ab his quos diximus, fuit olim Romæ familia publica, quæ incendia reſtingueret. [i]Seneca: *interuenerunt quidam amici, propter quos maior fumus fieret: non hic qui erumpere ex lautorum culinis, & terrere* VIGILES *ſolet; ſed hic modicus, qui hoſpites veniſſe ſignificaret.* Et hi quidem Senecæ vigiles ad [k] Auguſtum pertinent, qui reiecta IIIvirûm nocturnorum, Aedilium & Tribunorum plebis cura, per ſe maluit huic rei conſuli, inſtituto [l]Præfecto vigilum, cui id muneris demandatum eſſe voluit. De familia illa veteri Iulius [m]Paulus, qui ſcribit, *circa portas & muros fuiſſe diſpoſitam, unde ſi opus eſſet euocabatur.* Eiuſdem [n]Auguſti liberalitate factum eſt, ut familia aquaria legata ſibi à M. Agrippa publica eſſet. In ea connumerabantur AQVARII, qui aquam publicam è caſtellis erogabant; ad quorum ſimilitudinem erant & in familia priuata, qui ſalientes [o]curarent. in publica cenſebantur CVRATORES, qui aquas & caſtella cuſtodirent, alio nomine CASTELLARII. antiqua inſcriptio

D M
CLEMETI. CAESAR
VM. N. SERVO. CASTE
LLARIO. AQVAE CL
AVDIAE &c.

Ex qua inſcriptione comprobatur [p]Frontini dictum;

a b c d L. 25. de acq. her.
e f Varro li. 4. de L.L.
g Terentius.
h L. 10. de im. ius voc.
i Ep. 65
k Sueton. & Ioh. Xiphilin.
l L. 1. de off. Præf. vig.
m eodem Tit.
n Frontinus de aquæd.
o Iul. Paullus lib. 3. Sent. Tit. 8.
p Lib. 2.

Aquariorum familias duas eſſe, alteram publicam, alteram à Ti. Claudio Caeſ. conſtitutam. SILICARII ſtratas ſilice vias perrumpebant, ad ſubditos aquarum ductus reparandos, ut etiam hodie Romæ fieri vidimus. TECTORES caſtella & opus arcuatum tegebant. VILLICI calices & fiſtulas ſignabant. A PVNCTIS ex publicis fiſtulis aquas in priuatum uſum deriuabant. NATIONES, *quæ ſeruos promebant, emptores* (inquit[a] Vlpianus) *prouocabant, aut deterrebant.* [b] Varro: *itaq; in hominibus emendis, ſi natione alter eſt melior, emimus pluris.* Quædam enim probæ cenſebantur, quædam improbæ. [c] ALEXANDRINI nequitijs, ſalibus, cantu cæteros antecellebant. [d] Seneca: *pueros quidam in hoc mercantur procaces, & eorum impudentiam amant, & ſub magiſtro habent, qui probra meditatè effundant: nec has contumelias vocamus, ſed argutias.* [e] Quintilianus: *verba ne Alexandrinis quidem permittenda delicijs riſu & oſculo excipimus.* ASIATICI forma. [f] Iuuenalis;

Flos Aſiæ ante ipſum preciō maiore paratus,
Quàm fuit & Tulli cenſus pugnacis & Anci.

Inter quos nominatim PHRYGES & LYCII. [g] Idem;

Non Phryx aut Lycius, non à Mangone petitus
Quiſquam erit in magno ——

[h] SYRI, [i] MAEDI, [k] MOESI, [l] GALLI, [m] BITHYNI, [n] CAPPADOCES, [o] LIBVRNI, viribus valentes, ad onera & lecticam parabantur. [p] CORSI feri & ſocordes, quos domini ne exiguo quidem precio emptos vellent. [q] SARDI nequam. [r] CAPPADOCES ſtupidi. [ſ] BRITANNI proceri: ideoque ab Auguſto ad officia theatralia donati, auctore Seruio ad illa[t] Virgilij,

—— *utque*
Purpurea intexti tollant Aulæa Britanni.

a L. 31. de adil.
b lib. 8. de L. L.
c Martialis lib. I. Petroni.
d in Sapiē. nō cad. iniur. cap. 11.
e Lib. I. ca. II.
f Sat. 5.
g Sat. 11.
h Martialis li. 7. & 9.
i Iuuē. Sat. 7.
k Sat. 9.
l Clē. li. 3. pad.
m Lucianus, Catullus.
n Martia. li. 6
o Iuue. Sat. 3.
p Strabo lib. 5.
q Adagium.
r Cic. poſt red. in Sen.
ſ Strabo lib. 4.
t lib. 3. Georg.

Velarij

Velarij videlicet theatrales, de quibus infra. De ſeruorum NOMINIBVS, immenſa propemodum tractatio eſſet, cum penè infinita & ad libitum fuerint. Illud è [a] Strabone admonuiſſe ſufficiet, Dacos & Getas apud Athenienſes fuiſſe nominum ſeruilium ſegetem, cuiuſmodi ſunt Myſis, Syrus, Phrygia, Lydus, Iapix, ſeruis impoſita à regionibus nomina. [b] Varro: *ſic tres cum emerunt Epheſi ſingulos ſeruos, nonnunquam alius declinat nomen ab eo qui vendit Artemidorus, atq; Arteman appellat: alius aut ab regione, quod ibi emit, ab Ionia Ionem: aut ab urbe Epheſo Epheſium: ſic alius ab alia aliqua re ut viſum eſt.* antiquus [c] gloſſator Iuuenalis ad illud,

Quam quæ longorum vehitur ceruice Syrorum,

verbo inquit *uſus eſt Comico, nam antiquitus ſeruis nomina ex gentibus ſuis ponebantur, ut apud Terentium frequenter legimus.* At de his hactenus.

a Lib. 7.
b lib. 7. de L. L.
c Sat. 6.

Priuata nunc nobis producenda in proſpectum familia eſt, quod commodius fiet, ſi urbanam à ruſtica ſepoſuerimus. [d] Paulus ICs. quærens, qua ratione urbana mancipia ſeorſum à ruſticis componi poſſint, inquit; *dicendum eſt autem, quod urbani intelligendi ſint, quos pater familias inter urbanos adnumerare ſolitus ſit; quod maximè ex libellis familiæ, item cibarÿs deprehendi poterit.* Verùm quia nos huiuſmodi libelli & tabulæ domeſticæ deſtituunt, eâdem fortaſſe methodo rem totam inueſtigabimus. Omnes enim conijciemus in urbanam familiam, quotquot in urbe cultui dominico, & urbicæ negociationi adhibebantur. Item eos, qui ædium partibus nomenclaturam debent; & hoc ex officiorum ciuilium, urbanique ſplendoris ratione: cum villas, utut

d L. 97. de Leg. 3.

conſtructas ad exemplar ædium urbanarum, deſertas tamen & ſub unius imperio Villici ruſticorumque tutela per anni dodrantem, non raro eſſe paterentur. Neque eos omittemus, qui & urbani & ruſtici dici poterant: *urbana enim & ruſtica familia non loco* (inquit [a] Pomponius) *ſed genere diſtinguitur.* Exordiemur autem à MEDICIS, quos familiares fuiſſe teſtantur [b] Suetonius & [c] Seneca, qui Domitium Corfinio incluſum, à ſeruo prius, quàm à Cæſare ſeruatum ſcribunt. Clariſſimè [d] Paulus Oroſius; *adeò dira Romanos fames conſecuta eſt, ut Cæſar Laniſtarum familias, omnesq́ peregrinos, ſeruorum quoq́ maximas copias, exceptis Medicis & Præceptoribus, trudi urbe præceperit.* blando nimirum miniſterio & tunc id Auguſtus indulſit, & longè poſt [e] Iuſtinianus, ut ſupra omnia ſeruorum artificia æſtimaret. Horum aliqui CHIRVRGI fuerunt, ſeu Medici vulnerum, ut appellat [f] Plinius. Romæ legebatur:

a L. 156. de verbor. ſign.
b Nerone ca 4
c Lib. 3 de Benef. cap. 24.
d Lib. 7. ca. 3.
e L. 3. c. comm. de Leg. L. I C. de comm. ſer. manum.
f Lib. 29. ca. 1.

CHRESTAE. CONSERVAE. ET. CONIVGI
CELADVS. ANTINOVS. DRVSI
MEDICVS. CHIRVRG.

&c. Et huius fortè Celadi meminit [g] Suetonius, ſub corrupto Enceladi nomine, aliqui OCVLARII ſeu AB OCVLIS quales P. ATTIVS. ATIMETVS. AVG. MEDICVS. AB OCVL; & Celadi Antinoi alumnus Lyrius, cuius elogium deſcripſimus Romæ propè collem Hortulorum,

TI. LYRIVS. TI. CAESARIS
AVG. SER. CELADIANVS
MEDICVS OCVLARIVS
PIVS. PARENTIVM. SVORVM &c.

Celadus enim Grammaticus, cuius meminit [h] Iuuenalis;

h Sat. 12.

lis; & [a] Celadus C. Cæſaris Diſpenſator, huius loci non *a Vet. inſcr.*
ſunt. Celadianus autem à Celado (ut vidimus) dictus
eſt. Quæ ſanè denominandi ratio admodum recepta
fuit in ſeruus apud noſtros, ut videlicet ab illo, qui inter
ipſos familiam veluti duceret, nominarentur. Ita à
Creſcente Creſcentianus, à Theamido Theamidianus,
ab Euphemo Euphemianus, à Thamyra, Thamyrianus
Imò & à dominorum nominibus aliquando eadem
manauit appellatio; ut à Germanico Germanicianus,
à Cæſare Cæſarianus, ab Herode Herodianus.
Quod enim apud D. [b] Matthæum vulgata editio habet: *b cap. 22.*
mittunt ei diſcipulos ſuos cum Herodianis, Euangelium Hebraicum
Matthæi à [c] IOH. TILIO Epiſcopo Briocenſi editum, *c Anno MDLV.*
habet ad verbum; *& miſerunt ad eum diſcipulos cum
ſeruis Herodis, dicentes, Magiſter, ſcimus quod homo veritatum
tu.* Quod ſanè gloſſema non video cur doctis viris
placere non poſſit, cùm à vetuſto illo, quem tetigimus
more proficiſcatur, & dirimat fortaſſe omnes de Herodianis
interpretum controuerſias apud Euangeliſtam.
Ocularios recenſuit non ſemel & [d] Scribonius Largus; *d cap. 38.*
qui & [e] Atimetum nominat. Et de his demum medicis *e cap. 120.*
illud utique eiuſdem [f] auctoris ſine mendacio prædicari *f in præfat.*
poterat: *multos itaq. animaduertimus, unius partis ſanandi
ſcientia, medici plenum nomen conſecutos.* CLINICI aliqui,
CHIRVRGI & OCVLARII ſimul; ut Eros ille qui manumiſſus
P. DECIMIVS P. L. EROS. MERVLA ſcribitur Aſſiſij in
antiquo titulo, ubi is notatur pro libertate dediſſe HS.
IↃↃ. [g] Seneca in eamdem ſententiam: *quid autem melius* *g Ep. 80.*
*potes velle, quàm eripere te huic ſeruituti, quæ omnes premit,
quam mancipia quoq. conditionis extremæ, & in his ſordibus*

nata, omni modo exuere conantur; peculium ſuum quod comparauerunt ventre fraudato, pro capite numerãt. Clinicos non male nos Lectularios interpretabimur. [a] Martialis,

a lib. 1. 87.

Chirurgus fuerat, nunc eſt Veſpillo Diaulus,
Cœpit quo poterat Clinicus eſſe modo.

Clinicum vocat veſpillonem, ut qui lectos elatorum tractaret. Nec ſanè ad viuos tantum medicorum ſeruorum opera pertinuit, ſed etiam ad mortuos, quando legimus præcepiſſe [b] Ioſephum ſeruis ſuis Medicis, ut patris defuncti cadauer aromatibus condirent. Apud Aegyptios enim moris fuit hoc exequi præuia diſſectione, quæ non niſi peritis mandari poterat, ut monuerunt [c] Herodotus & [d] Diodorus. Et hoc Aegyptiorum inſtitutum amplexati ſumus & nos in Principibus viris, traditum videlicet à maioribus. D. [e] Gregorius: *nam Illuſtris vir Stephanus, quem benè noſti, de ſemetipſo mihi narrare conſueuerat; quia in Conſtantinopolitana urbe pro quadam cauſa demoratus, moleſtia corporis ſuperueniente, defunctus eſt, cumq; Medicus atq; Pigmentarius ad aperiendum eum atq; condiendum eſſet quæſitus, & die eodem minimè inuentus, ſubſequente nocte corpus iacuit inhumatum.* Et huius profectò claſſis eſt ſeruus POLLINCTOR, cuius meminit [f] Vlpianus ex Labeone. Delegebantur autẽ ad miniſterium funeris SVCCOLLATORES & VSTORES ex infima ſeruitute homines, inſcripti & ſemiraſi, cuiuſmodi in piſtrinum & in metallum dabantur. [g] Martialis;

b Geneſ. ca. 50
c Lib. 2.
d lib. 1. p. 11. cap 5.
e Lib. 4. Dial.
f L. 5. de Inſtitor. act.
g Lib. 8. 75.

Quatuor inſcripti portabant vile cadauer,
Accipit infelix qualia mille rogus.

[h] Catullus,

h 60.

Cum deuolutum ex igne proſequens panem,

A ſemi-

A ſemiraſo tonderetur uſtore.

De quattuor gerulis ſubſcribit Martiali [a] Petrus Chryſologus; *in obſequium diuitis migrat hic tota ciuitas cum funus effertur. pauper vadit ſolus. pauperem duorum portat miſeratio baiulorum: nec quatuor ut mortuo, ſed duo ſub uno vecte quaſi proijciendo oneri portitores addicuntur inuiti.* Idem auctor: *funus diuitis antecedit lugubris turba ſeruorum.* inter quos videntur fuiſſe inſerti ORCINI, & PILEATI, *heſterni Quirites,* ut appellat Perſius, de quibus clariſſimus [b] CVIACIVS. Auguſtorum familia agnouit etiam PRINCIPEM MEDICORVM, ARCHIATRVM; quem, ut in antiquo titulo eſt, ipſi vocabant SVPERPOSITVM Medicorum. Neque verò Medici tantum, ſed & MEDICAE fuerunt in uſu. antiqua inſcriptio,

[a] Serm. 121.

[b] Lib. 3. obſ. cap. 28.

SECVNDA
LIVILLAES
MEDICA

Et hæ videntur gynæcia curaſſe, & curam adhibuiſſe mulierum paſſionibus. Quare non malè (ut alij etiam animaduerterunt) notauit Anianus ad Paulum; *quoties de mulieris prægnatione dubitatur, quinq; obſtetrices, id eſt Medicæ, ventrem iubentur inſpicere.* Iam verò TRACTATRICES quæ corpus fricabãt, Medicarum miniſtras fuiſſe arbitror, ut TRACTATORES Medicorũ. [c] Martialis:

Percurrit agili corpus arte Tractatrix.

Nec aliud intellexiſſe videtur [d] Seneca: *an potius optem, ut malaciſſandos articulos exoletis meis porrigam, ut muliercula, aut aliquis in mulierculam ex viro verſus, digitulos meos ducat? quid ni ego feliciorem putem Mucium, qui ſic tractauit ignem, quaſi illam manum Tractatori præſtitiſſet?* Medicis

[c] Lib. 3.

[d] Epiſt. 66.

a lib. 29. cap. 1. IATRALIPTAS adiungemus. [a] Plinius: *nec fuit poſtea quæſtus modus; quoniam Prodicus Selymbriæ natus diſcipulus eius, inſtituens quam vocant Iatralipticen, reunctoribus quoq; Medicorum, & Mediaſtinis vectigal inuenit.* Romæ legebatur in veteri inſcriptione,

DIIS. MANIBVS. S
TITO. FLAVIO. OLENO
SERVO. ET. PROCVRAT
BALNEI. T. FLAVI. AVG
VCT. MEDIASTINO &c.

b lib. 10. ep. 4. [b] Plinius minor: *proximo anno domine grauiſſima valetudine uſq; ad periculum vitæ vexatus, Iatralipten aſſumpſi.* Ceterum ad rem maior Plinius, quæ ſcribit de MEDIASTINIS. fuerunt enim illi ut Aliptæ & Vnctores, miniſtri c Sat. 7. balneares. Nam quod [c] Iuuenalis cecinit, de poetis eo deſperatione adactis, ut

Balneolum Gabijs, Romæ conducere Furnos
Tentarent ——

veteres gloſſæ de Mediaſtinis & Piſtoribus interpretan- d lib. 1. epi. 14. tur. Conſentit Porphyrion ad illud [d] Horatianum;

Tu Mediaſtinus tacita prece rura petebas.

e In Partit. Serſ. Aen. li. 5. nec abit [e] Priſcianus. Hæc eadem ſtatio illos ſibi vendicat, quibus [f] cura obtigerat in magna familia, ut ægros f Seneca li. 11. de Tranquil. cap. 13. inſanosque compeſcerent. Et huius muneris aliqua portione functus eſt (niſi nos veterum marmorum exſcriptores fallunt) SEXTORIVS neſcio quis, AVG LIB. AB AEGRIS. CVBICVLARIORVM. At quia Medicorum placita Balneas, ut vidimus, non abnuerunt, BALNEATOREM propterea hic collocabimus. Eius miniſterium pulchrè g Inuitatione ad fontem 11. tetigit D. [g] Zeno Epiſcopus & martyr; *properate propera-*

te

te benè loturi fratres. Aqua viua, Spiritu ſancto, & igne dulciſsimo temperata, blando murmure iam vos inuitat. iam balneator præcinctus expectat, quod unctui, quod terſui opus eſt præbiturus, ſed & denarium aureum triplicis numiſmatis unione ſignatum. Balnearum verò uſus ſupra quotidianum balneatoris miniſterium adeò aſſiduum fecerat, ut elixum appellet [a] Martialis. FORNACATOREM inſtrumento balneatorio contineri ſcribit [b] Paulus; & huic à balneatore credita videtur Fornax, quæ fuit in balneo, ut ad illius arbitriũ calefaceret eam, tepefaceretue. [c] Lampridius: *auſpicium crudelitatis apud centumcellas dedit anno ætatis XII; nam cum tepidius forte lotus eſſet, balneatorem in fornacem conijci iuſsit, quando à pædagogo, cui hoc iuſſum fuerat, veruecina pellis in fornace conſumpta eſt, ut fidem pœnæ de fœtore nidoris impleret.* Qui dominum lauantem ungebant, voce græca Latio donata ALIPTAE dicebantur, noſtris VNCTORES, & miniſtri ungendi. [d] Seneca: *cum in aliquem inertem, & hac plebeia unctione contentum incidi, audio crepitum illiſæ manus humeris, quæ prout plana peruenit aut concaua, ita ſonum mutat.* infra. *Aliptam cogita, tenuem & ſtridulam vocem, quo ſit notabilior ſubinde, exprimentem, nec umquam tacentem, niſi dum vellit alas, & alium pro ſe clamare cogit.* Opelici unctoris meminit [e] Martialis, Panthæ, Secundionis, Erotis antiqua monumenta. Huiuſmodi miniſter Commodum Imperatorem de medio ſuſtulit. [f] Victor: *ibi per miniſtrum ungendi (nam forte is quoq; è conſilio erat) faucibus quaſi arte exercitij, brachiorum nodo validius preſsis, exſpirauit.* [g] alluſit huc Horatius,

—— iuſſerit ad ſe
Mœcenas ſerum ſub lumina prima venire

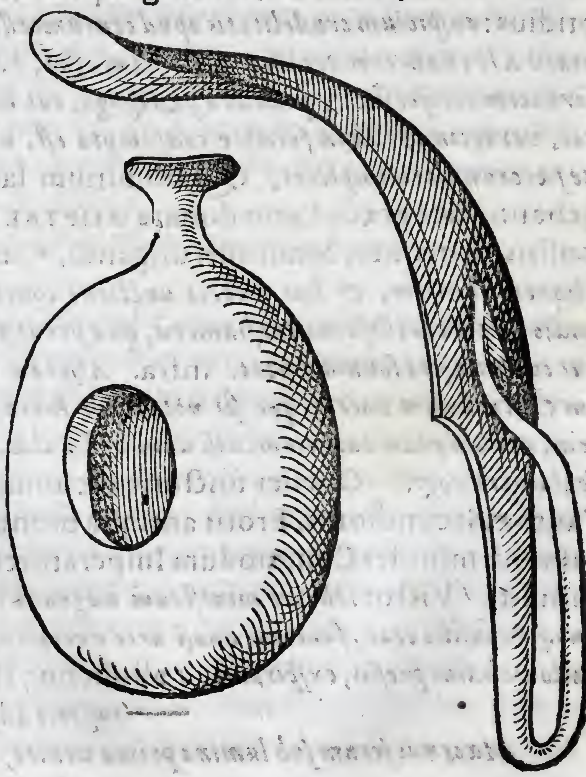
a Lib. 3.
b L 14. de fundo inſtr.
c in Cõmodo.
d Epiſt. 57.
e Lib. 12. 71.
f in editione A. Schotti.
g lib. II. Sat. 7.

Conuiuam; nemon' oleum feret ocyus? ecquis
Audit? cum magno blateras clamore, fugisq́;

a Sat. 3. de his Artemidor. cap. 66. lib. 1. Aliptæ inſtrumenta erant Strigilis, Lintea, Guttus. [a] Iuuenalis, —— *domus interea ſecura puellas*
Iam lauat, & bucca foculum excitat, & ſonat unctis
Strigilibus, pleno componit lintea Gutto.
Hæc inter pueros variè properantur ——

b lib. 2. Sat. 7. [b] Horatius.

—— *an hic peccat, ſub noctem qui puer uuam*
c epiſt. 95. *Furtiua mutat Strigili?* —— [c] Seneca; *vetemus lintea & ſtrigiles Ioui ferre, et ſpeculum tenere Iunoni. non quærit miniſtros Deus. quid ni? ipſe humano generi miniſtrat.* Ampulla ad hæc & Lenticula, cuiuſmodi ego Romæ nactusſum fictilē, *lenticulari* (ut d Appuleius. ille [d] ait) *forma, tereti*

ti ambitu, preſſula rotunditate. cuius hic exemplum ſubijcio, ut & antiquæ Strigilis, quam vidi apud nobiliſſimum virum NICOLAVM FABRICIVM. Porrò declarabit nobis Strigilis hic typus Appuleij verba in Excerptis (ita enim Florida appello) *iuxtaq́; honeſtam ſtrigileculam tecta faſtigiatione clauſulæ, flexa tubulatione ligulæ; ut & ipſa in manu capulo moraretur, & ſudor ex ea riuulo laberetur.* Per tubulationem quippe ligulæ ſudor dilabebatur. Ligulam autē vocat partem incuruam ſuperiorem, quod ſit non abſimilis Ligulæ, oblonga, fornicata & contracta; cuiuſmodi ego argenteam eleganter elaboratam Romæ ſpectaui apud LÆLIVM PASCHALINVM, inſcriptamque CRESC☧ENTIA. Et hac (ut ego quidem cenſeo) Strigilis parte videntur uſi fuiſſe aliquando & Medici. [a] Scribonius Largus; *ad auriculæ & tumorem & dolorem ſine ulcere, prodeſt herbæ urceolaris, aut cucurbitæ ramentorum ſuccus tepens, per Strigilem in foramen auris dolentis infuſus.* [b] Plinius; *medentur & aurium dolori: item ſuccus inunctus Hyoſcyami modicè: item Achilleæ & minoris Centaureæ & Plantaginis; Peucedani cum roſaceo & Meconio: Acori ſuccus cum roſa. omnis autem ſtrigili calefactus infunditur.* Aliptæ miniſterium egregiè ridet Epictetus apud [c] Arrianum. At non præficiemus unguentis peculiarem miniſtrū, qui promeret & aſſeruaret? Seruius ad illa I. Aeneid.

—— ubi mollis Amaracus illum
Floribus, & dulci aſpirans complectitur umbrâ;

narrat, Amaracum puerum regium VNGVENTARIVM fuiſſe, qui caſu lapſus, dum ferret unguenta, maiorem ex confuſione odorem creauerit. quæ omnia [d] Iſidorus in ſuas origines tranſtulit. [e] Horatius huiuſmodi puerum

a cap. 39.
b Lib. 25. cap. ult.
c lib 3. cap. 26.
d Lib. 4. cap. penult. lib. 17. cap. 9.
e lib. 3. Ode 14

alloquebatur; *I, pete ungnentum puer, & coronas,*

Et cadum Marſi memorem duelli.

Cur autem axillas olim vellerent & læuigarent cum toto corpore, id verò mollitiei adſcribendum eſt; & tetigimus nos paulò ſuperius. Imò poſt Pumices, Reſinam, & Volſellas eò ventum eſt, ut Pſilothro & Dropace adhibitis, pilos arcerent. [a] Plinius Valerianus: *ſunt qui vel ſuis pilis vel ſeruorum ſuorum in balneo offendantur, ſine ulla quidem ratione. ſed illorum quoq; perſuaſioni ſuccurrendum eſt, & monſtrandum, quemadmodum effici poſsit, ut euulſi pili non renaſcantur; Omni autem Pſilothro ſic utendum eſt, ut prius quàm adÿciatur, Reſina pili auferantur. &c.* [b] Martialis,

Pſilothro faciemq; lauas, & Dropace caluam:

Numquid tonſorem Gargiliane times?

A quo miniſterio in veteribus [c] Lexicis ALIPILARIVS δρωπακιςὴς appellatur, hunc ALIPILVM vocant nonnulli, inſeruntque [d] Senecæ verbis, quæ ſuperius retulimus. Veſtimenta lauantium ſeruabant CAPSARII, & peculiares aliquando è familia homines. Petronius: *ceterum ut mouimus dextros greſſus, ſeruus nobis diſpoliatus procubuit ante pedes, & rogare cœpit, ut ſe pœnæ eriperemus: nec magnum eſſe peccatum ſuum, propter quod periclitaretur. Subducta enim veſtimenta ſibi Diſpenſatoris in balneo, quæ vix fuiſſent X HS.* Notandum verò eſt, honeſtas matronas ancillarum opera uti conſueuiſſe, ideò Romæ lapis extabat inſcriptus,

ATHENAIS AVGVSTAES VNCT

Non enim uniuerſæ cum tunica pudorem poſuerant, ut illa [e] Iuuenali decantata,

——magno gaudet ſudare tumultu,

Cum

[a] Lib. 3. ca. 52.
[b] lib. 3. 32.
[c] Turnebus lib. 27. ca. 10.
[d] Epiſt. 57.
[e] Sat. 6.

Cum laſſata graui ceciderunt brachia maſſæ,
Callidus & criſtæ digitos impreſſit Aliptes,
Ac ſummum dominæ femur exclamare coegit.

Ad caſtitatis normam Suſanna, de qua ita [a] Alcimus Auitus, *Ecce autem viridis per mollia gramina luci* [a] lib. 6. ca. 22.
Suſanna ingreditur, famulis comitata duabus,
Quas ſmigma atq; oleũ iubet ad ſe adferre, foraſq;
Deſtinat imprudens ——

TONSOR non alibi quærendus eſt, quem familiarem fuiſſe unus euincet [b] Ouidius, [b] lib. 11. meta.

Sed ſolitus longos ferro reſecare capillos
Viderat hoc famulus ——

Pantagathus ille, cuius epitaphium cecinit [c] Martialis, hoc domeſtico miniſterio functus eſt. Tonſtrinæ autem negocium deſcribit nobis [d] Seneca: *quid? illos ocioſos vocas, quibus apud Tonſorem multæ horæ tranſmittuntur, dum decerpitur ſi quid proxima nocte ſuccreuit, dum de ſingulis capillis in conſilium itur, dum aut diſiecta coma reſtituitur, aut deficiens, hinc atq; illinc in frontem compellitur?* pergit: *quomodo excandeſcunt ſi quid ex iuba ſua deciſum eſt, ſi quid extra ordinem iacuit, niſi omnia in annulos ſuos reciderunt?* infra; *hos tu ocioſos vocas, inter pectinem ſpeculumq; occupatos?* Inſtrumentum notat [e] Lucianus, ξυρὸν, καὶ μαχαίρίδας, καὶ κάτοπτρον. Habuit & Palatium Tonſores ſuos. [f] Ammianus: *euenerat iiſdem diebus, ut ad demendum Imperatoris capillum, Tonſor venire præceptus, introiret quidam ambitioſe veſtitus, quo viſo Iulianus obſtupuit; ego, inquit, non rationalem iuſſi, ſed tonſorem acciri.* Neque verò mulieribus obſepta fuit hæc ad quæſtum, & dominicam gratiam via. [g] Martialis;

[c] Lib. 6.
[d] De Breu. vitæ cap. 12.
[e] Aduerſus indoctum.
[f] Lib. 22.
[g] Lib. 2. 17.

Tonſtrix, Suburræ faucibus qua ſedet primis.
vetus elogium:

SEXTIAE. L. TERTIAE
TONSTRICI

Et in hoc miniſterio apud Cleopatram Aegypti reginam gratiâ & regio fauore inſignis fuit mulier ancilla, cui nomen Eras, ut aſſerit [a] Plutarchus. Nec aliud ſibi voluit [b] Cicero, Dionyſij ſenioris miſeram cuſtodiam perſtringens; qui ne Tonſori collum committeret, tōdere filias ſuas docuit. Subdit enim: *ita ſordido ancillariq́ artificio, regiæ virgines ut Tonſtriculæ, tondebant barbam & capillum patris.* De Balneo imus in Culinam. OFFARIOS & COQVOS, veteres illi lurcones magni fecerūt. [c] Plinius; *at nunc Coci triumphorum precijs parantur, & Cocorum piſces: nulluſq́ prope iam mortalis æſtimatur pluris, quàm qui peritiſsime cenſum domini mergit.* Val. [d] Maximus; *inde ab Oceani littoribus attracti piſces: inde infuſæ culinis artes,* (ita enim habent membranæ meæ) *cenſibuſq́ edendis ac bibendis reperta voluptas eſt.* Liuius; *tum Coquus, viliſsimum antiquis mancipium & æſtimatione & uſu, in precio eſſe; & quod miniſterium fuerat, res haberi cœpta.* Idem [e] Plinius; *poſtea culinarum artes, ut clunes ſpectentur, ut diuidantur in tergora, ut à pede uno dilatatæ, repoſitoria occupent.* Coqui ideam expreſſit Damoxenus Comicus apud [f] Athenæum, apud quem culinæ inſtrumentum, condimentorum indiculus, porcus Troianus, & Coqui glorioſa magiſteria recenſentur. Huius artificij fuerunt Aeſopi nobilis patina, cœnæ Metellianæ, Apiciana decreta, & alia huiuſmodi ſexcenta, excogitata in perniciem cenſuum & patrimoniorum. [g] Appuleius: *hic erat*

a in M. Antonio.
b Tuſcul. Diſp Lib. 5.
c lib. 9. cap. 17
d lib. 9. cap. 1.
e lib. 10. ca. 50.
f Lib. 3.
g Lib. 10. Metam.

diues

diues admodum dominus ; at illorum alter piſtor dulciarius, qui panes & mellita concinnabat edulia; alter Coquus, qui ſapidiſsimis intrimentis ſuccuum pulmenta condita uapore mollibat. [a] Iuuenalis, a Sat. 7.

——veniet qui fercula doctè
Componat, veniet qui pulmentaria condit.

quæ de Structore & Coco dicta eſſe teſtantur veteres Gloſſæ. Eleganter [b] Martialis, b lib. 14. 220.

Non ſatis eſt ars ſola Coco ſeruire palato,
Namq́; Cocus domini debet habere gulam.

Neque verò unico tantum Coquo contenti erant. [c] Iunalis; c Sat. 5.

——Librarius, ARCHIMAGIRI,
Carptores——

Inſcriptio antiqua,

HIC. OSSA. SITA. SVNT
FAVSTI. ERONIS
VICARI. SVPRA
COCOS

Et quia Coquus & Piſtor idem [d] antiquitus fuit, PISTORIS ſeu PINSORIS hæc erit ſtatio. [e] Varro περὶ ἐδεσμάτων; *ſi quantum operæ ſumpſiſti, ut tuus Piſtor bonum faceret panem, eius duodecimam Philoſophiæ dediſſes, ipſe bonus iampridem eſſes factus. nunc illum qui norunt, volunt emere millibus centum, te qui nouit, nemo centuſsi.* Sybariticum verò poſſit videri illud, quod narrat [f] Clearchus Solenſis lib. v. vitarum, *Piſtorem, neſcio cuius, cum tunica chiridota, & ore ſudario obuoluto, iuſſum eſſe farinæ maſſam tractare; ne videlicet ſudor ſtillans influeret, aut ſubactam farinam halitu afflaret.* Panis conficiendi ratio apud Plinium extat, qui & de Piſtoribus multa. Horum alij DVLCIARII, alij LACTARII.

d Feſtus.
e Gell. lib. 15. cap. 19.
f Athenæus lib. 12.

a li.10.metam. b lib.14.222. RII. de illis [a] Appuleius: *hic Panes, Cruſtula, Lucunculos, Hamos, Laterculos, & cõplura ſcitamenta mellita.* [b] Martialis,

Mille tibi dulces operum manus iſta figuras
Exſtruit: huic uni parca laborat Apis.

c Elagabalo. de Lactarijs [c] Lampridius: *dulciarios & lactarios tales habuit, ut quæcumq; coqui de diuerſis edulibus exhibuiſſent, vel Structores vel Pomarij, illi modo de dulcijs, modo de lactarijs exhiberent.* PLACENTARIORVM meminit Iul. [d] Paulus: & Piſtoris aſſeclas fuiſſe innuit [e] Martialis,

d lib. 3. ſent. e Lib. 11.32.

Hinc Piſtor fatuas facit Placentas.

f L. 1. Naut. Caup. Stab. POMARII & [f] FOCARII ſe hic exhiberi non moleſtè ferent; ut & VENATORES vel AVCVPES, qui inſtruendarum gratia quotidianarum epularum habebantur. CELLARII rem cibariam, quæ in penu fuit, adſeruabant. [g] Plautus:

g Captiuis.

Sume, poſce, prome quid vis: te facio Cellarium.

h Epiſt. 123. [h] Seneca; *circa lucem diſcurritur, pueri vocantur, Cellarij, Coqui tumultuantur. quæro quid ſit? dicitur mulſum & alicam popoſciſſe à balneo.* [i] Plinius: *Apio eximunt Coci obſonijs Acetum; eodem Cellarij in ſaccis odorem vino grauem.* [k] Lampridius; *mittebat Paraſitis per Cellarios, Salarij annua vaſa, cum Ranis, cum Scorpijs, cum Serpentibus, & cum huiuſmodi monſtris.* Hinc manauit loci nomen apud [l] Lucæ interpretem, [m] Auguſtinum & [n] Caſſianum. Tranſtulit eleganter [o] Theodorus Priſcianus; *ſed Pulmonem eſſe veluti Cellarium ſpiritus ad arterias mittendi, ſeu replendi omnem corporis regionem, ex quo ſpiritu omnes noſtri artus commoueantur.* hinc Cellariolum apud [p] Gregorium Turonenſem, qui & Promptuarium vocat. Cellarium autem miniſtrum, PROMVM appellauit [q] Horatius;

i Lib. 19. cap. ult. k Elagab. l cap. 12. m lib. 9. conf. cap. 8. n lib. 4. de inſtit. renunc. cap. 8. o ad Euſeb. lib. 4. p lib. 2. mirac. cap. 35. q lib. 2, Sat. 2.

Cum labor extuderit faſtidia, ſiccus, inanis,

Sperne

Sperne cibum vilem: niſi Hymettia mella Falerno
Ne biberis diluta. foris eſt Promus, & atrum
Defendens piſces hiemat mare. ——

PAENVIARIVM, antiquum[a] marmor; CONDVM PROMVM PROCVRATOREM Peni[b] Plautus, quem imitatus eſt dubio procul[c] Paulus Diaconus in Diſtichis, quibus beatiſſimi Benedicti admiranda complexus eſt; *a Puteolis.* *b Pſeudolo, citante Fulgētio* *c lib. 1. de geſt. Lang. ca. 26.*

Cur Prome conde times ſtillam præbere Lecyti?
Dolia certè fluunt. cur Prome conde times?

Cellæ promæ huc referendæ ſunt.[d] Tertullianus: *niſi quia in cellis promis caro ſalita & uſui repoſita ſeruatur, depromenda illinc ſuo tempore.* Hinc Cella penaria, cuius meminere Suetonius, Vlpianus, Turonenſis & alij. Verum inter Penu & Cellarium hoc intererat, quod Cellarium paucorum dierum, Penu eſſet temporis longi. Notat[e] Seruius ad illud, *d De Reſurr. carnis.* *e lib. 1. Aen.*

Cura penum ſtruere ——

quod & videtur Q. Scæuolæ placuiſſe apud[f] Gellium, licet Fab. Planciades non ita ad amuſſim ſcripſerit, *Penum autem Cellarium dicimus.* Cella autem & Cellarium auctore[g] Donato, *à reponendis, cælandisq́; rebus eſculentis & poculentis dicitur.* Verum Penoris nomine veniunt eſculenta & poculenta, Oleum, Garum, Muria, Mel, Acetum & Hordeum, Ligna & Carbones, Thus & Ceræ. nec iniuria, *eſt enim omne,* ſcribit[h] Cicero, *quo veſcuntur homines, Penus.* & Penora dicuntur res neceſſariæ ad victum quotidianum. Notauit autem apud Homerum[i] Athenæus PENVARIAM, ſeu PENARIAM ancillam; quæ Græcè eſt, ἡ ταμίας. Conuiuium apparabant MINISTRI; hæc ſiquidem fuit legitima, & iuſta ſeruorum triclinia- *f lib. 4. cap. 1.* *g Adelph. Act. 4. Sc. 2.* *h lib. 2. de nat. Deor.* *i li. 1. Deipnoſoph. eſt autem eiuſmodi Lyde apud Horatiū lib. 3. carm. ode 28.*

[a] Serm. de liuore & inuid.
rium nomenclatura. [a] Zeno Veronenſis: *Ioſeph utiq; in Aegyptum non veniſſet, nec pudicitiæ tenax dominæ laſciuientis inſidias incidiſſet, non fuiſſet retruſus in carcerem, nec miniſtris Pharaonis familiarior extitiſſet.* &c. [b] Virgilius,

[b] Lib. 1. Aen.

—— totidemq; pares ætate miniſtri

[c] Lib. 11.

[c] Silius, *—— non una miniſtri*
Turba gregis ——

[d] Lib. 10.

[d] Lucanus, *Tunc famulæ numerus turbæ, populusq; miniſter.* Seruius in Eclogam II. de Alexi; *cum vidiſſet in miniſterio omnium pulcherrimum.* Iul. [e] Capitolinus: *tunc viris clarioribus permiſit, ut eodem cultu, qua ipſe, vel miniſterijs ſimilibus conuiuia exhiberent.* [f] Petrus Chryſologus: *diſcũbenti homini Deus adſtat, & adſtat in cæleſtibus: epulanti ſeruo ſeruit Dominus; & ſeruit accinctus; pueris ſuis, miniſtris ſuis miniſterium facit Chriſtus, & facit in Patris iam gloria conſtitutus.* Neque tamen negamus, quod vir eruditiſſimus affirmauit, miniſterij appellatione aliquando intelligi omnia vaſa argentea Triclinio ſternendo neceſſaria. Vſi enim ſunt hac vocis eius notione [g] Paulus Oroſius, & [h] Petrus Chryſologus, ille; *dumq; expoſitis opibus, attonitum barbarum, magnitudine & pondere, ac pulchritudine, ignota etiam vaſorum qualitate intelligeret, virgo Chriſti ad barbarum ait: hæc Petri Apoſtoli ſacra miniſteria ſunt: præſume ſi audes, de facto tu videris.* Hic; *quid eſt diues? ubi ſunt torrentes torcularium tuorum? ubi ſunt horrea ad famem pauperis non minus cupiditatibus dilatata, quàm copiis? ubi ſunt vina ad inopiam pauperis, annoſitatibus & ipſa temporum obliuione ſeruata? ubi ſunt effuſiones, lapſus, flumina miniſteriorum tuorum?* [i] Sidonius: *ſi in conuiuium venitur, quod quidem diebus profeſtis ſimile priuato eſt, non ibi*

[e] M. Antonin.
[f] Serm. 24.
[g] lib. 7. ca 39.
[h] Serm. 122.
[i] Lib. 1. Ep. 2.

ibi impolitam congeriem liuentis argenti menſis cedentibus ſuſpirioſus miniſter imponit. Scimus autem Seruos quandoque in uniuerſum miniſtros & miniſteria dictos eſſe, ut à [a] Seneca, [b] Plinio, [c] Martiale, qua notione miniſterialis apud Latino Gallicos ſcriptores ſeruus eſt. Conuiualem miniſtrum expreſſit [d] Horatius;

——puer altè cinctus acernam

Gauſape purpureo menſam perterſit—— &,

——ut omnes

Præcincti rectè pueri, comptiq; miniſtrent.

Hi Græcè [F] Διάκονες & [φ] Διάκονοι appellati ſunt, à quibus ordo ſacer nomen traxit Diaconorum. Noſtri enim ex prima inſtitutione miniſtrauerunt menſis, ut ex Actis Apoſtolicis notauerunt Iſidorus & Amalarius Fortunatus. Et profectò [e] Arator miniſtros vocat;

——ſit cura miniſtris

Officium librare ſuum, quo laudis amictu

Hunc deceat lucere chorum, quem myſticus ordo

Conſecrat in numero——

Huc reſpexit D. [f] Ignatius, noſtros Diaconos informans; ού γὰρ βρωτῶν, καὶ ποτῶν εἰσι διάκονοι, ἀλλ' ἐκκλησίας θεοῦ ὑπηρέται. & hinc miniſteria ipſa fuerunt qui Diaconias nominarent. Auctor cœnæ D. Cypriano falſo adſcriptæ: *at ubi diuiſit veſtes, Rex reſpiciens eos, ſic ait; non ante cœnabitis, niſi ſinguli ſingulas vices feceritis: atq; ita ſibi præceptas Diaconias conſumauerunt.* Porrò inſigniuit hæc vox peculiare quoddam Diaconorum noſtrorum miniſterium, de quo agemus inferius. At veſtis miniſtrorum Tricliniarium fuit Tunica, qua omnes, ut ſuo loco indicabimus, promiſcuè ſerui uſi ſunt, eaque ſine ma-

a lib. 3. de benef. cap. 18.
b lib. 7. ca. 52.
c Lib. 7.
d lib. 2. Sat. 8.

F Rabanus Maurus de inſtit. Cler. lib. 1. ca. 7. Iuo Carnotenſis in ſermonib.
φ ōnes paſſim
e Lib. 1.

f Epiſt. 2.

nicis aliquando, aliquando manicata: ſed leuiter & nō ultra cubitum, interdum etiam ultra cubitum, totius brachij operimento, ut conſpeximus in antiquis ſcalpturis. Ab his deſumpſiſſe Tunicas ſuas, quas hodie vocamus Albas, Leuitas Diaconosue noſtros, quas tamen non præcingerent ſibi, ſed ad talos uſque demitterent, non inuiti ſuſpicamur. [a] Philo Eccleſiam Alexandrinam deſcribens: *ceterum in hoc ſacro conuiuio nemo, ut dixi, ſeruus adeſt, miniſtrant ingenui, & ſponte quicquid opus eſt faciunt.* infra: *diſcincti autem & promiſſis Tunicis accedunt ad miniſtrandum, ut abſit omnis ſeruilis ſpecies ab hoc conuiuio.* Et licet per hæc minus trita à noſtris, in tanta annorum ac rerum caligine, timide & ſuſpenſo gradu incedamus, monemus tamen eruendæ veritatis ſtudioſos, B. Silueſtrum Diaconibus, qui Colobijs antea utebantur, Dalmaticas veſtes aſſignaſſe, ut aſſerunt [b] Breuiarium Romanum, & [c] Hugo de S. Victore. at id quare? quia nuditas brachiorum culpabatur. Ita [d] Albinus Flaccus, & [e] Expoſitor Romani (ut inquiunt) Ordinis. At Colobium fuit veſtis ſine manicis, ut aſſerunt [f] Seruius, [g] Hieronymus, [h] Iſidorus & [i] Albinus; licet Aegyptiorum monachorum Colobia (ut prodit [k] Caſſianus) manicas, ſed decurtatas, cubito tenus haberent. Fuit autem Colobiū Tunica. An verò Eccleſiaſtici Diacones nudis omnino incederent brachijs, ut conuiuales illi, non auſim omnino affirmare, aut negare conſtanter. Culpata nuditas brachiorum videtur fauere affirmanti; quam tamen ego ſpeciem pro cetera caſtimonia ſenioris Eccleſiæ, vix animo poſſum concipere. Addamus, non eſſe omnino certam traditionem Albini, Colobia

a de Vita contempl.

b in Silueſtro.
c Erudit. Theol. lib. 1. ca 33.
d Quid ſignif. Veſt.
e refert Pannuinius in expl. Voc. Eccleſ.
f lib. 9. Aen.
g in Quæſtion. Hebr.
h Lib. 19. Etym. cap. 22.
i Loco citato.

lobia videlicet D. Silueſtri iuſſu abolita fuiſſe, cum narret [a] Anſelmus Decretorum antiquus collector, à Sancto Silueſtro & Presbyteris eius Colobiorum uſum incœpiſſe; & Marcum, Iulium, Liberium acceptum retinuiſſe: poſt hos autem Colobia Dalmaticis eſſe permutata in gratiam alieni aſpectus, qui in Colobio requirebat neſcio quid amplius. Quæ ſanè confirmantur ex ijs, quæ narrat [b] Ammianus: *poſt hæc* (inquit) *indumentum regale quærebatur, & miniſtris fucandæ purpuræ tortis confeſsisq́;, pectoralem tuniculam ſine manicis textam, Maras quidam nomine inductus eſt, ut appellant Chriſtiani, Diaconus; cuius prolatæ litteræ ſcriptæ Græco ſermone, ad Tyrij textrini præpoſitum, celerari ſpeciem perurgebant.* In re tam perplexa quid pronunciabimus? Non liquere; & ideò ampliandum. Non ignoramus utique multa myſticè de ſacris Sacerdotum veſtibus, à ſanctiſſimis & eruditiſſimis viris tradita eſſe, cum illas ab auguſtiſſimis Hebræorum ritibus deriuent; neque hæc nobis conuellere propoſitum eſt: ſed ſcimus etiam multa è gentilium obuia conſuetudine, atque adeò ſuperſtitione, tranſlata fuiſſe ad uſus noſtros, tum utiliter tum ſapienter. Aequi igitur boniq́ue conſulet qui hæc noſtra leget, ſtudium veritatis inquirendæ, *cuius luce menti hominis,* ut ait ſummus Orator, *nihil dulcius.* Porrò Diaconorum noſtrorum (ut etiam hoc obiter tangamus) partes videntur fuiſſe, Eleemoſynas à fidelibus oblatas in uſus pauperum diſtribuere; & hoc iam inde à D. [c] Paulo, qui miniſterium hoc Diaconiam appellat. Hinc Siſinnius & Cyriacus Diaconi victum deferebant Sanctis Martyribus, ut habent [d] geſta Marcelli Papæ. D. certè Lauren-

a *citat Ciaccō in notis ad Caſſianum.*

b *Lib. 14.*

c *Epiſt. 2. ad Corinth. cap. 8. & 9.*

d *apud Metaphr.*

tius Archileuita hoc munere functus egregiè eſt, tranſmiſitque ad ſucceſſores, cum [a] Titus Diaconus Martyr pecunias pauperibus diſtribuens Romæ à barbaris interfectus ſit; & D. [b] Gregorius Bonifacium Diaconum, Eccleſiæ nominet diſpenſatorem. Diaconiſſæ autem quæ vocantur, Diaconis origine fuerunt æquales. [c] cuſtodiebant verò portas introitus videlicet Eccleſiæ in ſtatione fœminarum. erant ad eaſdem [d] internunciæ; [e] miniſtrabantque Presbyteris in earumdem Catechiſmo, & Baptiſmate, propter honeſtatem; & [f] initiabantur ab Epiſcopis ſolemni precatione, miniſterio tamen non Sacramento. Harum videtur meminiſſe [g] Plinius iunior in conſultatione de rebus noſtris ad Traianum Auguſtum conſcripta: *quo magis neceſſarium credidi, ex duabus ancillis, quæ miniſtræ dicebantur, quid eſſet veri & per tormenta quærere. Sed nihil aliud inueni, quàm ſuperſtitionem prauam & immodicam* &c. Et ex hac tandem muliebri miniſtrandi ratione, quis non laudet pietatem nobiliſſimarum, & ſanctiſſimarum ſororum Marthæ, & Mariç, quarum altera non ſemel Domino [h] miniſtrauit, altera ſedere conſueuit ſecus pedes eiuſdem? nimirum ſubmittebant illæ faſtigium auitæ nobilitatis diuino obſequio, & exequebantur in CHRISTO, quod clariſſima heroina longè poſt imitata eſt in CHRISTI imitatore Martino. [i] Maximi enim Imperatoris regina, *non opes regni, non Imperij dignitatem, non diadema, non purpuram cogitabat: diuelli à Martini pedibus ſolo ſtrata non poterat. Poſtremo à viro ſuo popoſcit, deinde Martinum uterq; compellant, ut ei remotis omnibus miniſtris, præberet ſola conuiuium. nec potuit vir beatus obſtinatius reluctari. componitur caſtus Reginæ manibus.*

a Proſper. in Chron.
b Lib. 3. Dial. cap. 20.
c Clem. lib. 2. conſtit. cap. 61.
d Lib. 3. cap. 15
e ibidem.
f lib. 8. cap. 26. & neſcio quid ſimile extat in Ord. Romano.
g lib. 10. Ep. 97. & notauit Balduin.
h Lucæ 10. Iohan. 12.
i Sulpit. Seuerus lib. 3.

manibus apparatus: ſellulam ipſa conſternit, menſam admouet, aquam manibus ſubminiſtrat: cibum quem ipſa coxerat, apponit. ipſa, illo ſedente, eminus ſecundum famulantium diſciplinam, ſolo fixa conſiſtit immobilis, per omnia miniſtrantis modeſtiam, & humilitatem exhibens ſeruientis: miſcuit ipſa bibituro, & ipſa porrexit. finita cœnula, fragmenta panis aſſumpti, micasq; collegit, ſatis fideliter illas reliquias Imperialibus epulis anteponens, &c. O felices, o beatas, quibus licuit CHRISTO & Martino miniſtrare, quibus CHRISTI & Martini pedibus aduolui licuit! Miniſtrorum primus mihi erit OBSONATOR. [a] Martialis eleganter de eodem; [a] *Lib.14.217.*

Dic quotus es, quanti cupias cœnare, nec unum
Addideris verbum, cœna parata tibi eſt.

[b] Seneca: *adijce obſonatores, quibus dominici palati notitia ſubtilis eſt, qui ſciunt cuius rei illum ſapor excitet, cuius delectet aſpectus, cuius nouitate nauſeabundus erigi poſſit, quid iam ipſa ſatietate faſtidiat, quid illo die eſuriat.* Hic [c] Athenæo eſt ἀγοραστὴς, καὶ ὀψώνης, quem præceptis inſtruxit Lynceus Samius. INVITATOR & VOCATOR appellationem ſortiti ex munere ſunt. huius meminit [d] Athenæus, illius [e] Martialis, & antiqua Romana inſcriptio: [b] *Epiſt.47.* [c] *Lib.4.* [d] *Lib. cit.* [e] *Lib.9.*

AGATHOPVS
AVGG. LIB.
INVITATOR &c.

[f] Plinius; *indignantiq; Ptolemæo & vocatores ſuos oſtendenti, ut diceret à quo eorum inuitatus eſſet.* [g] Appuleius: *& ecce quidam introcurrens famulus, rogat te ait tua parens Byrrhena, & conuiuij cui te ſero deſponderas, iam appropinquantis admonet.* [h] Ammianus; *& Nomenclatores aſſueti hæc & alia venditare, mercede accepta, cœnis quoſdam & prandijs in-* [f] *lib.35.ca.10.* [g] *lib.3.Met.* [h] *Lib.14.*

ſerunt ſubdititios, ignobiles & obſcuros. Notandi hic Nomenclatores è campo in triclinium euocati, quos [a] Athenæus ὀνομακλήτορας, & δειπνῶν ταξιάρχους appellat: & videntur eſſe δειπνοκλήτορες Artemidoro. Inuitatores expreſſit CHRISTVS dominus apud [b] Matthæum & [c] Lucam. Deſcripſit autem [d] Seneca; *alius cui conuiuarum cenſura permiſſa eſt, perſtat infelix & expectat quos adulatio & intemperantia, aut gulæ aut linguæ, reuocet in craſtinum.* Et ab hac forte opera ſeruum Calatorem in Rudente appellat Plautus, ubi tamen Lambinus à Feſto non diſcedit. Huius claſſis fuit puer qui nunciabat HORAS. [e] Iuuenalis:

—— clamore opus eſt, ut ſentiat auris
Quem dicat veniſſe puer, quot nunciet horas.

[f] Martialis:

Horas quinq; puer nondum tibi nunciat, & tu
Iam conuiua mihi Cæciliane venis.

[g] Sidonius; *ecce & ab Archimagiro aduentans, qui tempus inſtare curandi corpora moneret, quem quidem nuncium per ſpatia clepſydræ horarum incrementa ſeruantem, probabat competenter ingreſſum quinta digrediens.* Porrò ipſi Triclinio præfectus erat ſeruus TRICLINIARCHA, ut in veteri Epigrammate nominatur, M. VLPIVS. AVG. LIB. PHAEDIMVS. hic D. [h] Iohanni Architriclinus eſt, ſiue eiuſdem interpreti [i] Iuuenco ſummus miniſter; quod ut inquit [k] Athenæus, eſſet ἐπιστάτης τῆς ὅλης διακονίας, ſeruorum nimirum Tricliniarium, quorum aliqui [l] AQVAM in manus infundebant, aliqui fercula [m] INFEREBANT, INFERTORES appellati ab opera quam præſtabant. [n] Iuuenalis;

Aſpice quàm longo diſtinguat pectore lancem

Quæ

a Lib 2.
b cap. 22.
c cap. 14.
d Epiſt. 47.
e Sat. 10.
f Lib. 8. 67.
g Lib. 2. ep. 9.
h Cap 2.
i lib. 2. Hiſtor. Eu.
k Lib. 4.
l Petronius.
m Athenæus lib. 4.
n Sat. 5.

Quæ fertur domino ſquilla, & quibus undique ſepta
Aſparagis, qua deſpiciat conuiuia caudâ,
Cum venit excelſi manibus ſublata miniſtri.

ubi habent veteres gloſſæ, *miniſtri*; *Infertoris.* Eædem ad illa eiuſdem [a] poetæ, [a] *Sat. 11.*

Nec fruſtum capreæ ſubducere, nec latus Afræ
Nouit auis noſter tirunculus —— ita explicant, *hoc eſt quod vult dicere, Infertor noſter furtum facere ignorat.* Et hæc quidem vox in Lege Salica extat, ut videbimus infra. Miniſterium tetigit [b] Iuuenalis, & ante hunc [c] Horatius, [b] *loco cit.* [c] *li. 2. Sat. ult.*

—— *deinde ſecuti*
Mazonomo pueri magno, diſcerpta ferentes
Membra gruis, ſparſi ſale multo, non ſine farre,
Pinguibus & ficis paſtum iecur anſeris albi,
Et leporum auulſos, ut multo ſuauius, armos
Quam ſi cum lumbis quis edit ——

Tangit & [d] Zeno Veronenſis: *tres pueri unanimes legumina inferunt primi, quibus ut ſcitus ſit ſapor, ſalem ſapientiæ aſpergunt, oleum Chriſtus infundit.* [e] Halotus autem ille, qui boleto Claudianam apotheoſin procurauit, Prægustator itidem & Infertor fuit: quæ miniſterij coniunctio non videtur perpetua fuiſſe. Vini Infertorem lepidè expreſſit [f] Horatius; [d] *ad Neophytes poſt Baptiſma Serm. 1.* [e] *Tacitus annal. lib. 12.* [f] *lib. 2. Sat. 8.*

—— *ut Attica virgo*
Cum ſacris Cereris, procedit fuſcus Hydaſpes,
Cæcuba vina ferens: Alcon, Chium maris expers.

His de Triclinio miniſtris LECTISTERNIATORES accenſiti ſunt. [g] Plautus, [g] *Pſeudolo.*

Tibi hoc præcipio, ut niteant ædes. habes quod facias: propera,

pera, intro abi:

Tu eſto Lectiſterniator.

[a] lib. 2. de ira cap. 25. [a] Seneca; *parum agilis eſt puer, aut tepidior aqua potui erogata, aut turbatus thorus, aut menſa negligentius poſita.* MENSARVM DETERSORES. [b] Horatius,

[b] lib. 2. Sat. 8.

——puer altè cinctus, acernam

Gauſape purpureo menſam perterſit.

[c] Lib. 14. 144. cui rei ſpongia aptior fuit. [c] Martialis:

Hæc tibi ſorte datur, tergendis ſpongia menſis

Vtilis, expreſſo cum leuis imbre tumet.

[d] Menæchm. hinc factum nomen Paraſito apud [d] Plautum, peniculi;

——quia menſam (inquit ipſe) *quando edo, detergeo.*

Peniculi enim *ſpongiæ ſunt*, inquit Feſtus, & pro ſpongia peniculum uſurpauit [e] Sedulius,

[e] Lib. 5.

——quin inſuper hauſtum

Cum peteret ſitiens, unus de plebe nefanda

Peniculo infuſum, calamo porrexit acetum.

[f] lib. 2. Met. Nec non & qui LVMINA ſub noctem INFEREBANT, [f] Appuleius; *iam illatis luminibus, epularis ſermo percrebuit.* [g] Ammianus: *malignitate ſimili quidam Agens in rebus in Hiſpania, ad cœnam itidem inuitatus, quum inferentes veſpertina lumina pueros exclamaſſe audiſſet ex uſu*, VINCAMVS &c.

[g] Lib. 16.

[h] Lib. 2. At his, luxus, & vilitas opum, ſtatuas ſubſtituit. [h] Lucretius;

Si non aurea ſunt iuuenum ſimulacra per ædes.

Lampadas igniferas manibus retinentia dextris,

Lumina nocturnis epulis ut ſuppeditentur.

Quæ Coquus elaborauerat, collocabat STRVCTOR. Petronius: *ſuperq́ue proprium conuenientemq́ue materiæ Structor impoſuerat cibum.* Et hunc famulitij miniſterialis præſulem

lem videtur conſtituere [a] Macrobius : *inter hæc ſeruilis moderator obſequij, cui cura vel adolendi Penates, vel ſtruendi penum, & domeſticorum actuum miniſtros regendi, admonet dominum, familiam pro ſolemnitate annui moris epulatam.* [b] Virgilium autem imitatur Macrobius,

Quinquaginta intus famulæ, quibus ordine longo
Cura penum ſtruere, & flammis adolere Penates.

ubi Seruius ; *ſtruere, ordinare, componere. unde & Structores dicuntur ferculorum compoſitores.* Donatus verò procurationem Cellarij, & deorum Penatium cultum interpretatur. quæ ſequuntur,

Centum aliæ, totidemq́; pares ætate miniſtri,
Qui dapibus menſas onerent, & pocula ponant.

de Infertoribus & Pocillatoribus accipe. Structoris enim erat componere & ſeruare fercula, non inferre. hic τραπεζοποιὸς, & τραπεζοκόμος à Græcis dictus eſt, ut apud [c] Athenæum vidimus & [d] Clementem Alexandrinum. de eodem [e] Seneca : *quare ars eſt apud te miniſtrare : nec temerè, & ut libet, collocatur argentum, ſed peritè ſtruitur, & eſt aliquis ſcindendi obſonij magiſter?* SCISSOREM hic habemus, eumque unà cum Structore productum, uti & apud [f] Iuuenalem,

Structorem interea, ne qua indignatio deſit,
Saltantem ſpectes ; & Chironomonta volanti
Cultello, donec peragat dictata magiſtri
Omnia : nec minimo ſanè diſcrimine refert
Quo geſtu lepores, & quo gallina ſecetur.

Meminit & Petronius : *proceſſit ſtatim Sciſſor, & ad ſymphoniam ita geſticulatus lacerauit obſonium, ut putares Darium hydraule cantante pugnare.* CARPTOR idem qui Sciſſor

a lib. 1. ca. vlt.
b Lib. 1. Aen.
c Lib. 4.
d lib. 3. Pæd.
e De Vita beata.
f Sat. 5.

fuit. Petronius; *nec minus & Trimalcio eiuſmodi methodio lætus, carpe inquit. proceſsit ſtatim Sciſſor.* [a] Iuuenalis;

a Sat. 9.

——audiet & quæ
Finxerunt pariter Librarius, Archimagiri,
Carptores——

b lib. 2. Met.

DIRIBITORES, qui apud [b] Appuleium leguntur; *Diribitores pluſculi ſplendidè amicti, fercula copioſa, puellæ ſcitulæ miniſtrantes, pueri calamiſtrati, pulchrè induſiati.* Panem forſan diribebant: & videntur mutuati appellationem à Comitialibus, & Iudiciarijs Diribitoribus. Fuit autem penes aliquem ſeruorum Tricliniarium hæc panis diſtributio. [c] Iuuenalis eleganter, ut ſolet,

c Sat. 5.

Maxima quæq; domus ſeruis eſt plena ſuperbis.
Ecce alius quanto porrexit murmure panem
Vix fractum, ſolidæ iam mucida fruſta farinæ,
Quæ genuinum agitent, non admittentia morſum.
Sed tener & niueas molliq; ſiligine factus
Seruatur domino.——

Et huc pertinent illa Petronij: *circumferebat Aegyptius puer clibano argenteo panem.* Promebant autem è caniſtris ſtatutis in ipſo Triclinio, ut indicat antiqua Sigmatis [d] ſcalptura, quæ Romæ trans Tiberim viſitur, è regione ædis D. Chryſogoni. ideoque [e] Iuuenalis,

d edidit F. Vrſin.
e Sat. prox. cit.

——finge tamen te
Improbulum, ſupereſt illic, qui ponere cogat.
Vis tu conſuetis audax conuiua caniſtris
Impleri, panisq; tui nouiſſe colorem?

f Lib. 1. Aen.

[f] Virgilius,

Dant famuli manibus lymphas, Cereremq; caniſtris
Expediunt.——

ubi

ubi hæc Donatus; *hic diſpoſitionem familiæ regalis oſtendit. alij enim, hoc eſt viri, aquam abluendis manibus dabant, alij mantilia porrigebant, quibus manus ablutæ tergerentur, alij caniſtris panem miniſtrabant, mos enim fertur apud veteres fuiſſe, ut panis non argenteis vaſculis inferretur, ſed caniſtris, hoc eſt ſpeciebus factis ex vimine.* At ex his Donati verbis elicimus, in Petronio pleraque legi, quæ luxum refe-rant non vulgarem & tritum, ſed Imperatorium, & ſummæ inter luxurioſos fortunæ; quale eſt quod de clibano argenteo vidimus. PRAEGVSTATORES nonnihil ex herilibus edulijs præmandebant. [a] Cornelius Tacitus: *cuius miniſter è ſpadonibus fuit Halotus, inferre epulas & explorare guſtu ſolitus.* [b] Arnobius; *curat ut ad ſenſum palati, ſuis cum iucunditatibus veniant rerum incorruptarum ſapores: & an ritè pulmenta condita ſint, Prægustatoris fungitur atq; experitur officio.* inuehitur autem his verbis in Lateranum Deum focorum. Et hinc docemur, non in gratiam tantum vitæ tuendæ, ſed & voluptatis gulæque cauſa inſtitutos fuiſſe Prægustatores. [c] Iuuenalis tamen ad prius illud munus reſpexit;

Mordeat ante aliquis, quidquid porrexerit illa
Quæ peperit: timidus prægustet pocula Papas.

quod quidem præmordendi munus fecit fortaſſe, ut antiquus Grammaticus illa eiuſdem [d] poetæ

Diſcipuli cuſtos præmordet Acœnonetus.

de Papate interpretatus ſit. [e] Horatius voluptariam prægustatoris operam tetigit in fabella de ruſtico & urbano mure:

Ergo ubi purpurea porrectum in veſte locauit
Agreſtem, veluti ſuccinctus curſitat hoſpes,

 Conti-

[a] lib. 12. Annal.
[b] Lib. 4.
[c] Sat. 6.
[d] Sat. 7.
[e] lib. 2. Sat. 6.

Continuatq́; dapes, nec non vernaliter ipſis
Fungitur officijs, prælambens omne quod affert.

apud Cæſares procuratio Prægustatorum Liberto de more demandabatur. Vetus elogium Romæ,

DIS. MANIBVS
TI. CLAVD. AVG. LIB
ZOSIMI. PROCVRAT
PRAEGVSTATORVM &c.

Vt & vini cenſura in epulas dominicas, quod notauit [a] Plinius. Et quoniam eſcaria vaſa aurea fuerunt & argentea, ideò miniſter fuit ARGENTO præpoſitus, cuius meminit [b] Africanus ICs. AVRO præpoſitorum meminit [c] Clemens Alexandrinus, οἱ δὲ χρυσοφυλακοῦσιν ὡς γρῦπες. præpoſitorum auro ESCARIO mentio extat in vetere inſcriptione, quam vidimus Romæ in hortis IVLII III. Pont. Max.

a Lib. 14. ca. 6
b lib. 22. de manum. teſt.
c lib. 3. Pæd.

DIS MANIB
GAMVS AVG. L. PRAEP. AVRI
ESCARI FECIT SIBI ET
FLAVIAE TYCHE CONIVGI
BENEMERENTI &c.

argentum ESCARIVM recenſuit Donatus, enarrans illa [d] Virgilij,

d Lib. 1. Æn.

Ingens argentum menſis, cælataq́; in auro
Fortia facta patrum ——

inquit enim; *idcirco adiecit menſis, ut oſtenderet eſcariũ argentũ, ne putaretur in ijs ſpeciebus eſſe, quæ longe eſſent ab uſu menſarũ.* cælataq; in auro fort. fac. *hic multiplex argenti laudatio, nam fuit ingentis formæ, perindeq́; magni ponderis, inſignitum auro, & decore mirabili, manu verò artifici ornatum,*

tum, ut ars cum ſpeciei precio certare videretur. In veteri marmore legitur. Præpoſitus auro GEMMATO, de quo [a] Iuuenalis, [a] *Sat. 5.*

—— tibi non committitur aurum,
Vel ſi quando datur, cuſtos affixus ibidem,
Qui numeret gemmas, unguesq́; obſeruet acutos.

Fuit & miniſterium argenti POTORII. Romæ legerunt viri docti, OSSA

VIBIAE. SVCCESSAE. LIVIAE. AVG. SER.
AB. ARGENTO. POTORIO. &c.

VIATORII præterea & BALNEARIS meminit [b] ICs. SCAENICI mentio extabat olim Romæ in hortis Carpenſibus. [b] *L. 42. de auro & arg. Leg.*

T. AELIVS. AVGVSTORVM. LIB. A
MEMPTVS. AB ARGENTO SCAENI
CO &rel.

Erat autem argentum Scænicum, *quo dominus non temerè utebatur, ſed commodare ad ludos, & ad ceteras apparationes ſolebat*, ut [c] Alfenus interpretatur. Vaſa ipſa qui TERGERENT & LAVARENT, huius cohortis manipulares videntur fuiſſe. [d] Iuuenalis eorumdem meminit; [c] *L. 30. de auro & arg. leg.* [d] *Sat. 14.*

Hoſpite venturo ceſſabit nemo tuorum.
Verre pauimentum, nitidas oſtende columnas,
Arida cum tota deſcendat aranea tela,
Hic lauet argentum, vaſa aſpera tergeat alter.

[e] Horatius: [e] *lib. 2. Sat. 4.*

Magna mouent ſtomacho faſtidia, ſi puer unctis
Tractauit calicem manibus, dum furta ligurit:
Siue grauis veteri crateræ limus adhæſit.

Nunc MINISTRATOR dicendus eſt. huiuſmodi in antiquis marmoribus nominantur AMARANTHVS AVGVSTI

MINISTRATOR TVRRANIANVS. ERASTVS & ANSIO CAESARIS MINISTRATORES. Petronius, *Vinum dominicum miniſtratoris gratia eſt.* [a] Seneca: *alius vini miniſter in muliebrem modum ornatus, cum ætate luctatur.* [b] Appuleius autem hæc Senecæ explicans, *pueros calamiſtratos, pulchrè induſiatos, gemmas formatas in pocula vini vetuſti frequenter offerentes*, notauit. nimirum hic fuit muliebris ornatus; induſiatum eſſe, & calamiſtratum quempiam. Idem [c] Seneca: *tranſeo piſtorum turbam, tranſeo miniſtratorum, per quos ſigno dato ad inferendam cœnam diſcurritur.* Neque ſanè temerè coniungit hic noſter piſtores & miniſtratores, cum & in Notitia (ut vocant) Imperij, ſub diſpoſitione viri Sp. Comitis Caſtrenſis, miniſteriales dominici recenſeantur, ad quos indicandos, inter Comitis inſignia, menſa panaria & vinaria aliquot vaſa conſpiciuntur. Porrò, qui vinum miniſtrabat, à [d] Suetonio AD CYATHVM & VINVM appellatur, ab [e] Appuleio POCILLATOR, à [f] Iuuenale AD CYATHOS, in veteri epitaphio à POTIONE.

a Epiſt. 47.
b Lib 2. Met.
c Ep. 95.
d Cæſare c. 49
e lib. 10. Met.
f Sat. 13.

TI. CLAVD. AVG. LIB
GRATIO. LIVIAE
AVG. SER. A'. POTIO
NE. S. T. T. L.

à [g] Gallis SCANTIO. [h] Græcis OINOXOOC. hic vinum prægustabat. [i] Martialis de Alexi Virgiliano:

Adſtabat domini menſis pulcherrimus ille,
Marmorea fundens nigra Falerna manu;
Et libata dabat roſeis Carcheſia labris.

hic idem qui à potione, fuit & à LAGENA ſeu LAGVNA: & confirmat antiqui marmoris elogium,

g LL. Salic. Tit. 11. edit. Baſil.
h Athenæus & Lucian.
i Lib. 8. 56.

M.

M. VLPIO. AVG. LIB
PHAEDIMO. DIVI. TRAIANI. AVG
A. POTIONE ITEM A. LAGVNA. ET
TRICLINIARCH. LICTORI. PROXIMO. ET
A. COMMENT. BENEFICIORVM &c.

vas enim vinarium fuit lagena. Prægustatores autem voluptati & ſecuritati dominorum inſeruiebant: illi, temperando ad blanditias guſtus: huic, prælibando ad inſidias cauendas. Et hoc demum ſerui fuit, & ſolidum miniſterium prægustatoris; quo fit ut [a] Cornelius Tacitus prudentiſſimus ſcriptor, ad hoc indicandum utatur verbo explorandi. Neque verò defuit CALIDAE GELIDAEQ miniſter, ut appellat [b] Iuuenalis. [c] Seneca; *inde & illud ſequitur, ut minimis ſordidisq́ rebus non exacerbemur. parum agilis eſt puer, aut tepidior aqua potui erogata, aut turbatus thorus, aut menſa negligentius poſita.* ibidem; *perpetietur hic famem, & æſtiuæ expeditionis ſitim, qui puero malè diluenti niuem iraſcitur?* Et quoniam ab his templis Bacchi Cererisque, non æquè aberant muſcæ, ac ab æde Herculis in foro boario abfuiſſe, memoriæ traditum eſt; ideò miniſter, qui MVSCAS FVGARET in triclinio fuit. [d] Martialis;

Et æſtuanti tenue ventilat frigus
Supina praſino concubina flabello,
Fugatq́ muſcas myrtea puer virga.

[e] Seneca: *quid enim eſt? cur tuſſis alicuius, cur ſternutamentum, aut muſca parum curioſè fugata, nos in rabiem agat, aut verſus calix &c.* Eiuſdem ordinis videtur fuiſſe puer à MATELLA. [f] Martialis,

Digiti crepantis ſigna nouit Eunuchus.

a Annal. li. 12
b Sat. 5.
c lib. 2. de ira. cap. 25.
d Lib. 3. 40.
e loco cit.
f Lib. 3. 40.

a Athenaus lib.12. b Epiſt.77. Matellam videlicet poſcentis ex inſtituto [a] Sybaritarũ. Neſcio quid huiuſmodi miniſterij tangit [b] Seneca: *ut primum iuſſus eſt fungi ſeruili & contumelioſo miniſterio (afferre enim vas obſcænum iubebatur) illiſum parieti caput rupit.* Ceterum hic digitorum ſonus alios etiam ab his famulos exciuit, ut conijcimus. Velius Longus; *nam & digitorum ſono pueros ad reſpondendum ciemus.* utebantur autem & ad alia promiſcuè. [c] Tibullus:

c Lib. 1. El. 2.

Non labor hic lædit, reſeret modò Delia poſtes,
Et vocet ad digiti me taciturna ſonum.

Ceterum poppyſmata, ſibili, & digitis expreſſi ſoni, quibus accerſebantur famuli, cum ſint rationis expertes ſignificationes, ex ſententia [d] Clementis Alexandrini, ratione præditis hominibus omninò vitanda ſunt. Ideoque apud [e] Gregorium Turonenſem Mummolus calculoſus, *tangens unum puerorum, voce tenui vaſculum poſtulat exhiberi.* Et hoc erat quod Martialis *ſignum* vocauit (ut vidimus) *digiti crepantis*, & *argutias pollicis*, alibi, *crepitumq́ digitorum.* Petronius graphicè: *cum has miraremur lauticias, Trimalcio lautiſſimus homo digitos concrepuit, ad quod ſignum matellam ſpado ludenti ſuppoſuit. exonerata ille veſica, aquam popoſcit ad manus, digitosq́ paululum aſperſos, in capite pueri terſit.* Quid autem mouerit dominos, ut voci parcerent, etiam cum miniſteria citarent, ego quidem non video, niſi dicamus, hoc illis viſum eſſe faſtigium dominicæ dignitatis, vocem non conſociare, ſed quidquid opus eſſet, nutu aut manu ſignificare. Ad hanc dominicam geſticulationem (digitorum ſiue manuum) referre poſſumus, quæ leguntur apud Regem & prophetam [f] Dauidem, vertentibus noſtris;

d lib.2. Pada. e lib. 1. miracul. 40. f Pſalm. 122.

ſtris; *ecce ſicut oculi ſeruorum in manibus* (Græcè aptius εἰς χεῖρας) *dominorum ſuorum, ſicut oculi ancillæ in manibus dominæ ſuæ &c.* Quod enim hæc [a] Iohannes Campenſis de diurno, ſeu demenſo accepit; [b] alij de patrocinio, id mihi quidem non æquè placet, ac prior ille ſenſus, qui & [c] Genebrardo enarratori optimo non diſplicuit. De nutu intelligenda ſunt, quæ extant in capitibus accuſationis Tribuniciæ, in P. Scipionem Africanum, apud [d] Liuium; *unum hominem caput, columenq́; Imperij Romani eſſe: ſub umbra Scipionis ciuitatem dominam orbis terrarum latere: nutus eius pro decretis Patrum, pro Populi iuſſis eſſe.* Ad quam imperandi normam directum videtur pulcrum illud [f] adagium, πᾶς δεσπότης δούλῳ μονοσύλλαβον. Epulanti domino adſtabant pueri AD PEDES, inde appellationem nacti. [g] Seneca: *ſeruus qui cœnanti ad pedes ſteterat, narrat quæ inter cœnam ebrius dixiſſet.* [h] Suetonius; *nihilo reuerentior, leniorue erga Senatum. quoſdam ſummis honoribus functos, ad eſſedum ſibi occurrere togatos per aliquot paſſuum millia, & cœnanti modò ad pluteum, modò ad pedes ſtare, ſuccinctos linteo paſſus eſt.* De Caluiſio Sabino ſtulto diuite hæc [i] Seneca; *habebat ad pedes hos, à quibus ſubinde cum peteret verſus quos referret, ſæpè in medio verſu excidebat.* Et hos ego [k] Ciceroni CIRCVMPEDES appellari cōijcio: *ſeruos artifices pupilli cum haberet domi, circumpedes autem homines formoſos & litteratos.* Litteratos quidem, ut habuit Caluiſius; formoſos, ut plerique omnes è ſecta hominum beatorum, qui pueris forma inſignibus non triclinium modò, ſed & coquinam referſerant, [l] Martialis,

Quis rogo tam durus, quis tam fuit ille ſuperbus,

[a] *in paraphr. Pſ. 123.*
[b] *Ioh. Bapt. Folengius.*
[c] *Pſalm. cit.*
[d] *Lib. 38.*
[f] *apud Adagiogr.*
[g] *lib. 3. de Beneſ.*
[h] *Calig. ca. 26.*
[i] *Epiſt. 27.*
[k] *in Verr. 2.*
[l] *Lib. 10. 66.*

Qui iuſsit fieri te Theopompe cocum?
Hanc aliquis faciem nigra violare culina
Suſtinet? has uncto polluit ungue comas?
Quis potius cyathos, aut quis chryſtalla tenebit?
Qua ſapient melius mixta falerna manu?
Si tam ſidereos manet exitus iſte miniſtros:
Iuppiter utatur iam Ganymede coco.

In quibus ſanè verſibus elucet Petroniana illa ſub Trimalcionis nomine latens lautitia. ut enim ille digitos in capite pueri terſit, ita videtur Theopompi dominus ad eiuſdem comas ungues unctos affricuiſſe, munditiæ cauſa. Horum, quos ad pedes vocabant, officium fuit, ſoleas accumbentium dominorũ cuſtodire.[a] Martialis:

a Lib. 12.89.

Bis Cotta ſoleas perdidiſſe ſe queſtus,
Dum negligentem ducit ad pedes vernam,
Qui ſolus inopi præſtat & facit turbam:
Excogitauit homo ſagax & aſtutus,
Ne facere poſſet tale ſæpius damnum:
Excalceatus ire cœpit ad cœnam.

Hos eoſdem dixerunt A PEDIBVS. [b] Cicero; *nec ullam ob aliam cauſam Pollucem ſeruum à pedibus meum, Romam miſi.* [c] Martialis feſtiuè;

b Lib. 8. ad Att. ep. 5.

c Lib. 5. 70.

Omnia cum retro pueris obſonia tradas,
Cur non menſa tibi ponitur à pedibus?

Et hæc demum eſſet in ſacris tabulis vera & germana ſtatio MARIAE MAGDALENÆ, quam pictores noſtri, inſcitia per manus & penicillos tradita, coniurarunt, ut perpetuo contra fidem hiſtoriæ in triclinio Simoniano malè collocarent. Iam verò quæ facies miniſtrorum triclinarium eſſet, quis cultus, quæ frequentia, qui ſplen-

ſplendor, quæ ſpecies triclinij ipſius, nemo melius [a] Philone expreſſit. Scribit enim, *triclinia lectos habent eburneos, aut teſtudineos, aut precioſioris materiæ, gemmatos pleroſque, ſtratos auro, intertexta purpura, vel alijs floridis coloribus varijs, oculos allicientibus, poculorū etiamvim magnam, digeſtorum per ſuas ſpecies. præſto ſunt enim ſcyphi, calices, phialæ, thericlea, toreumataq́ clarorum artificum; miniſtrantibus formoſis* MANCIPIIS, *non tam ad præſens miniſterium quæſitis, quàm ad exhilarandos aſpectu conuiuis oculos. ex his minores pueri* PINCERNAS *agunt, grandiores* AQVAM *afferūt, loti & nitidi fucatiq́ ac cincinnatuli, alunt enim* CAPILLITIVM, *vel omninò* INTONSI, *vel à* FRONTE *tantum præſectis in orbem crinibus, tenuiſſimas candidasq́ præcincti* TVNICAS, *anteriore parte ad genua demiſſas, poſteriore ad poplites, utrimq́ mollibus tenijs adſtricti commiſſuras tunicæ, propendentibus ad latera ſinibus. ſic ornati adſtant nutus obſeruando, quid quiſq́ poſtulat. adſunt & alij adoleſcentes prima lanugine malas veſtiti, qui paulò ante amatorum ſuorum deliciæ fuerant, curioſe docti grauioris momenti* MINISTERIA; *mera oſtentatio magnæ opulentiæ.* Hæc ille, ſed Latinè reddita. [b] Seneca & ipſe concinnè ſatis: *Conuiuia me hercule horum non poſuerim inter vacantia tempora, cum videam quàm ſolliciti* ARGENTVM *ordinent, quàm diligenter* EXOLETORVM *ſuorum tunicas ſuccingant, quàm ſuſpenſi ſint quomodo aper à coco exeat, quanta celeritate, ſigno dato,* GLABRI *ad miniſteria diſcurrant, quanta arte* SCINDANTVR *aues in fruſta non enormia, quàm curioſè infelices pueruli ebriorum ſputa* DETERGEANT. *ex his elegantiæ lautitiæq́ fama captatur; & uſq́ eo in omnes vitæ ſucceſſus mala ſua illos ſequuntur, ut nec bibant ſine ambitione nec edant.* Omnem autem hanc huiuſmo-

[a] de vita contempl.

[b] de breuit. vita cap. 12.

a Serm. 161. di ſeruorum operam ob oculos nobis ponet a Petrus Chryſologus: *ſeruus namq; poſt vigilias antelucanas, poſt totius diei varios & duros labores, poſt trepidantes & anxios concurſus, & parat domino ſuo cœnam, & cinctus quod parauerat subminiſtrat: non eſt elatus quia fecit, ſed cum deuotione ſingula faciens contremiſcit. & apponit domino ſuo cibos multiplices arte tota totius ſaporis conditos, ipſe autem ſemicoctam nec ſalitam forſitan cœnulam guſtaturus; porrigens crebra pocula, variat calices, vina mutat, ad longiſſimi conuiuij fabulas longiores ſtat fixus, ſtat moueri neſcius, ſtat cui laſſeſcere non licet ſeruituti. & cum dominus iam partem noctis inſomnem deducit, peragit inquietem; ſeruus colligit, curat, accurat, ponit, componit, reponit, & ſic in rebus neceſſarijs immoratur, ut nihil ſibi aut parum noctis ad eſcam reſeruet & ſoporem. poſt hæc omnia niſi peruigilet in craſtinum, & dominum præuenerit dormientem, feſſus indefeſſus manicabit ad verbera, ad præſentem pœnam nihil heſterno ſubuenit ei de labore.* Hactenus Chryſologus. Cecidit verò percommodè, ut apud ALOYSIVM CORRADINVM I.C. hominem ſummâ prudentiâ, multâ etiam doctrinâ, icunculas æreas antiqui operis nacti fuerimus, quæ ſeruos de triclinio dubio procul effingunt, eosque pocillatores. Afferent illæ Philonis verbis non minimum lucis, dabuntque in conſpectum quicquid ille de accurato CAPILLITIO, & TVNICARVM præcinctione diſſeruit. habebunt inſuper qui perdiſcendæ antiquitatis ſtudio flagrant, quid ſibi velint illa b Iuuenalis;

b Sat. 2.

——vitreo bibit ille priapo.

& ad ipſum antiquus Grammaticus.

Verum

Verum ne ſolus venter delectaretur, erant in triclinio SYMPHONIACI familiares, qui ſunt Luciano [a] μȣσουργοὶ. [b] Seneca: *in comeſſationibus noſtris plus cantorum eſt, quàm in theatris olim ſpectatorum fuit.* [c] CHRISTVS Dominus; ἦν δὲ ὁ υἱὸς αὐτȣ͂ ὁ πρεσβύτερος ἐν ἀγρῷ. καὶ ὡς ἐρχόμενος ἤγγισε τῇ οἰκίᾳ, ἤκȣσε συμφωνίας καὶ χορῶν. [d] Cicero: *animi & aurium cauſa tot homines habet, ut quotidiano cantu, vocum & neruorum & tibiarum, nocturniſq; conuiuijs tota vicinitas perſonet.* Idem [e] auctor: *cum in eis conuiuijs ſymphonia caneret, maximiſq; poculis miniſtraretur.* [f] Sidonius; *ſic tamen, quod illic nec organa hydraulica ſonant, nec ſub phonaſco vocalium concentus meditatum acroama ſimul intonat. nullus ibi lyriſtes, choraules, meſochorus, tympaniſtria, pſaltria canit.* [g] Suetonius: *& aut acroamata & hiſtriones, aut etiam triuiales ex circo ludios interponebat, ac frequentius aretalogos.* In conuiuio videlicet. Acroamata ſymphoniaci ſunt; Aretalogi, narratores. [h] Iuuenalis,

—— attonito cum
Tale ſuper cœnam facinus narraret Vlyſſes
Alcinoo, bilem, aut riſum fortaſſe quibuſdam
Mouerat, ut mendax aretalogus. in mare nemo
Hunc abicit, ſæua dignum veraq; Charybdi,
Fingentem immanes Læſtrygonas atq; Cyclopas?

Ab his diuerſæ [i] acroaticæ Ariſtotelis commentationes. quamuis enim auditoribus cognobiles eſſent, continebant tamen philoſophiæ remotioris ſubtilioriſque ſumma quædam capita, quæ tum ad naturæ contemplationes, tum ad dialecticas diſceptationes pertinerent. Cornelius Nepos de Attico; *nemo in conuiuio eius aliud acroama audiuit, quàm anagnoſten.* Remiſſior Attico

[a] in Gallo. [b] Ep. 51. [c] Luca 15. [d] pro Sexto Roſcio. [e] lib. 3. Accuſ. [f] Lib. 1. ca. 2. [g] Aug. ca. 74. [h] Sat. 15. [i] Gellius lib. 20. cap. 5.

a Suetõ. c. 78. [a] Auguſtus, qui ſi *interruptum ſomnum recuperare, ut eue-nit, non poſſet, lectoribus aut fabulatoribus arceßitis reſumebat.* b Alex. Seuero. [b] Lampridius: *Nanos & nanas, & moriones, & vocales exoletos, & omnia acroamata & pantomimos populo donauit.* Erit huius loci admonere, ſymphoniacos etiam in naui fuiſſe, qui celeuma remigibus canerent; & *per aſſam vocem,* inquit c ad diuinati-on. Cicer. [c] Aſconius, *id eſt ore prolatam, & ut in Argo naui per cytharam.* Et ſanè in Argo naui teſtatur Hyginus, Orphea, per cytharam celeuma modulatum eſſe; d lib. 1. Argon. quod & [d] Val. Flaccus tetigit:

Nec verò Othryſius tranſtris impenditur Orpheus,
Aut pontum remo ſubigit, ſed carmine tonſas
Ire docet, ſummo paßim ne gurgite pugnent.

e eod. Lib. [e] Idem alibi,

At ducis imperijs Minyæ, monituq; frequentes
Puppem humeris ſubeunt, & tento poplite, proni
Decurrunt, intrantq; fretum. non clamor anhelis
Nauticus, aut blandus teſtudine defuit Orpheus.

f Lib. 1. 144. Nauticus clamor, celeuma eſt ut dicemus. [f] Martialis;

Ne blando rota ſit moleſta ſomno,
Quem nec rumpere nauticum celeuma,
Nec clamor valet helciariorum.

g Lib. 1. [g] Rutilius Numatianus:

His mecum pigri ſolabar tædia venti,
Dum reſonat varijs vile celeuma modis.

Nec aliud intellexit Panegyriſta neſcio quis: *ita in aquas ſponte ſubeuntes impetum nauigia fecerunt, leui modo commota nixu ducentium, quorum ad feliciſsimum illud exordium, magis opus erat nautico carmine, quàm labore.* Nauticum carmen, *nauticus cantus* Ciceroni eſt, h Lib. 3. Aen. [h] Virgilio *nauticus clamor.*

mor, cuius illud ſpecimen teſte Seruio,

Hortantur ſocij, Cretam proauosq́; petamus.

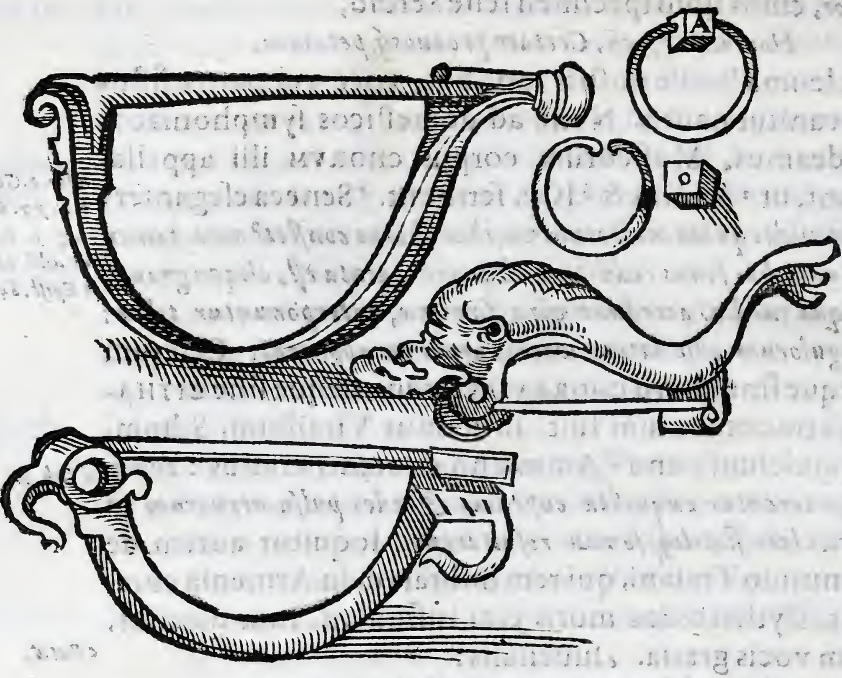
Celeuma hodie noſtris moribus, voce vel parua fiſtula canitur nautis. Nunc ad domeſticos ſymphoniacos redeamus. Muſicorum corpus CHORVM illi appellabant, ut [a] Seruius & [b] ICti. ſcribunt. [c] Seneca eleganter; *non vides quàm multorum vocibus chorus conſtet? unus tamen ex omnibus ſonus redditur. aliqua illic acuta eſt, aliqua grauis, aliqua media. accedunt viris fœminæ, interponuntur tibiæ: ſingulorum illic latent voces, omnium apparent.* Ceterum neque ſine choro CHORAVLES ſeruus, neque ſine CYTHAROEDO conuiuium fuit. mittamus Virgilium, Silium, Appuleium; uno [d] Ammiano contenti erimus : *cumq́; apponerentur exquiſitæ cupediæ, & ædes pulſu neruorum & articulato flatiliq́; ſonitu reſultarent.* loquitur autem de conuiuio Traiani, qui rem militarem in Armenia curabat. Cytharœdos moris erat infibulari, tum quæſtus, tum vocis gratia. [e] Iuuenalis:

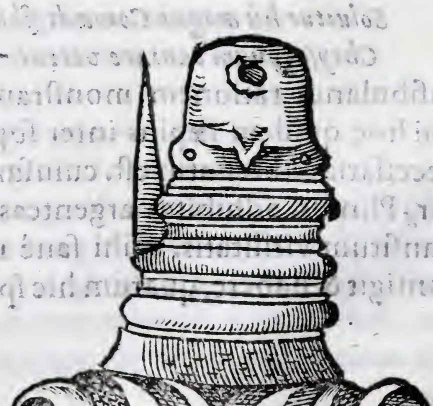
a lib. 1. Georg.
b L. 77. de Leg. 3. L. 34. de ædil. ed.
c Epiſt. 84.
d Lib. 31.
e Sat. 6.

Soluitur his magno Comœdi fibula. ſunt quæ
Chryſogonum cantare vetent.——

Infibulandi rationem monſtrauit [f] Cornelius Celſus, qui hoc quidem ſæpius inter ſuperuacua, quàm inter neceſſaria eſſe teſtatus eſt. cuiuſmodi erat quod inſectatur [g] Plinius, adhibitas argenteas fibulas mancipijs ad tranſitum virilitatis. mihi ſanè non niſi æreas videre contigit & habere, quarum hic ſpeciem exhibeo.

f Lib. 7. ca. 25.
g lib. 33. ca 12.

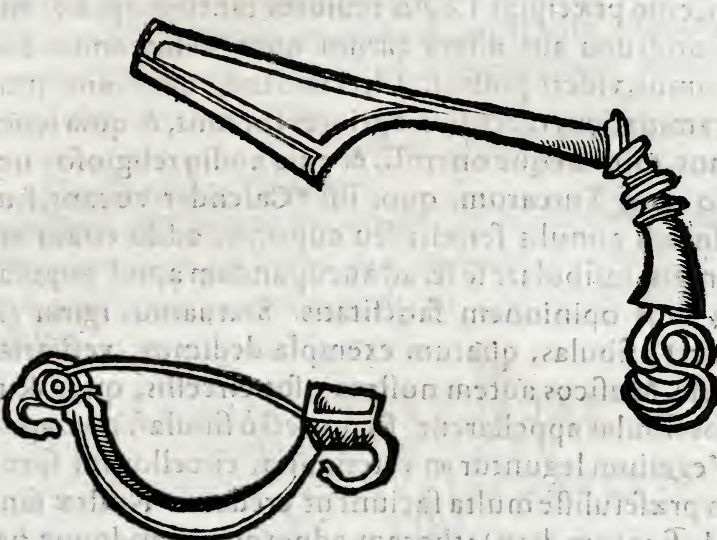

At quod ad figuram Citharœ dicarũ attinet, inijcit ſanè ſcrupulũ vetus gloſſator, qui ad illa [a] Iuuenalis,

—nullius fibula durat
vocẽ vendentis Prætoribu—

ſcriptum reliquit: *fibulam dicit circellos, quos Tragœdi ſiue Comœdi*

a Sat, 6.

mœdi in pene habent. At licet ſciamus gloſſas illas non eſſe omninò eas quibus fidem tutò habere poſſimus, quod ſint aliquando more centonum conſarcinatæ, & coagmentatæ alicubi ſine ullo delectu, ſcrupulum tamen nobis eximi non ita facilè patimur. Primum quia GVIDVS PANCIROLVS præceptor meus, vir optimus, & eruditiſſimus, cuius ea vera laus fuit, ut qui eum viderent, loquentemque audirent, redirent ferè doctiores cultioresque, is inquam in commentario illo, in quo commiſit inter ſe præclara reperta tum æui veteris tum recentioris, arbitratus eſt, haſce fibulas in eo uſu fuiſſe, ut veſtes ſubnecterent. Accedit deinde, quod acus fibularum noſtrarum eâ craſſitie ſunt, ut perincommodæ videantur tranſuendæ cuti. Addamus, afflicturas dubio procul pondere ſuo illos, quos contigerit infibu-

 lari,

lari, cum præcipiat Celſus leuiores tantum aptari, cuiuſmodi una aut altera earum quas delineandas curauimus, videri poſſint. Circelli ſane, quos antiquus Grammaticus recenſuit, aptiores fuerunt, & quia leues erant, minimeque onerosi, & quia audio religioſos neſcio quos Turcarum, quos illi [a] Calender vocant, huiuſmodi annulis ferreis, ſeu cuprinis, addo etiam argenteis, infibulare ſe ſe, ad aucupandam apud populares ſuos opinionem ſanctitatis. Statuamus igitur (ſi placet) fibulas, quarum exempla dedimus, veſtiarias fuiſſe, Muſicos autem noſtros uſos circellis, quos & ipſos fibulas appellarent. Et profectò fibulas, quæ apud [b] Vegetium leguntur in veterinaria, circellorum ſpeciem præſetuliſſe multa faciunt ut credam. Noſtræ ſanè (Muſicorum dico) [c] thecam adnexam quandoque habuerunt, quæ nudorum virilia includeret; cuius vicem ſuppleuit aliquando etiam [d] Aluta. De veſtiaria fibula hæc [e] Prudentius:

Rex ipſe Coos æſtuantem murices
Lanam reuulſa diſsipabat fibula.

reuellebatur autem acus quæ vocabatur, & meminit [f] Trebellius Pollio: *fibulas argenteas inauratas duas. Fibulam auream cum acu cuprea unam.* de eadem fibula [g] Chryſologus, qui Iohannem Baptiſtam vocat legis & gratiæ fibulam, *quæ diploidem ſummi ſacerdotis ſancto patri iungebat in pectore.* Harum apud Cæſares is numerus fuit, ut inter Palatina miniſteria legatur alicubi Præpoſitus A FIBLIS; CITHAROEDAS indicant marmora antiqua in miniſterio fuiſſe. extat Romæ monoclinij ſcalptura (ita liceat appellare) in quo mulier ſedens citharam pulſat.

Con-

[a] Menauinus Lib. 2. cap. 11.
[b] lib. 2. cap. 15. & 31.
[c] Martialis li. 11. 76. lib. 7. 81.
[d] lib. 7. 34.
[e] Hymno ieiunant. quem imitatus eſt Alcimus Auitus lib. 4. c. 12.
[f] Claudio.
[g] Serm. 91.

Confirmat vetus elogium, Auxeſis & Neriſi (minus ingenuorum nominum) muliebria hæc ſtudia, pſallendi & oblectandi aures, viguiſſe olim & placuiſſe. Mentio utique apud [a] Horatium, [a] lib. 4. carm. Ode 13.

—— virentis &

Doctæ pſallere Chiæ ——

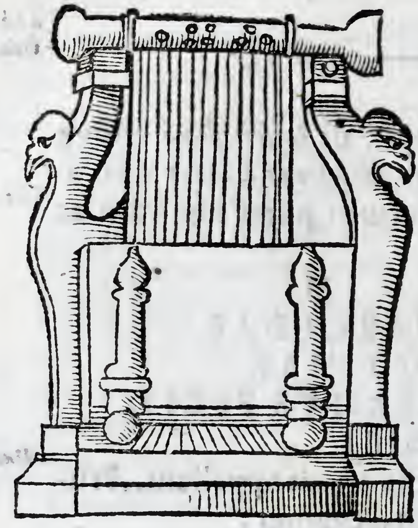
miniſteria noſtra propius tangit. ut & *ſcitiſſimi utriusq; ſexus canentes & pſallentes, quos adoleſcens è terra Aſia*, apud [b] Gellium habuiſſe ſcribitur: pueri nimirum ac puellæ. [b] lib. 19. ca. 9.

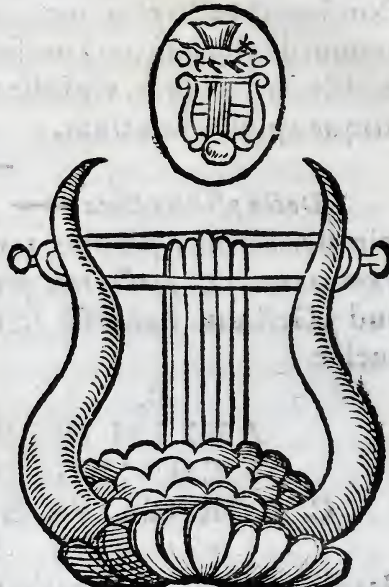
D. M.
AVXESI CITHAROEDAE
CONIVGI OPTIMAE
C. CORNELIVS NERIFVS FECIT
ET SIBI

Has alij pſaltrias, fidicinas, cithariſtrias appellant. [c] Prudentius hoc miniſterium tetigit eleganter; [c] Hamartig.

Num propter lyricæ modulamina vana puellæ,
Neruorumq; ſonos, & conuiuale calentus
Carmen nequitiæ, patulas Deus addidit aures?

Citharæ autem ſpecies enumerat [d] Iſidorus pſaltria, lyras, barbita, & alias quadrata forma. nec non & trigonali. Nos hic aliquot delineandas curauimus, rariores illas quidem, ſed & ſtudioſis antiquitatis adiumento futuras, ad cognoſcendas teſtudinis partes, latera, cacumina, brachia, humeros, ſcapulas, pectines, modulum, tympanum. [d] lib. 3. orig.

Et licet Minerua tibias abiecerit, quod vultum inflantis deformarent, non defuerunt tamen TIBICINAE, quæ abiectas tollerent. [a] Plautus:

a Sticho.

Poſt ut occœpi narrare, fidicinas, tibicinas,
Sambucinas aduexit ſecum forma eximia. ——

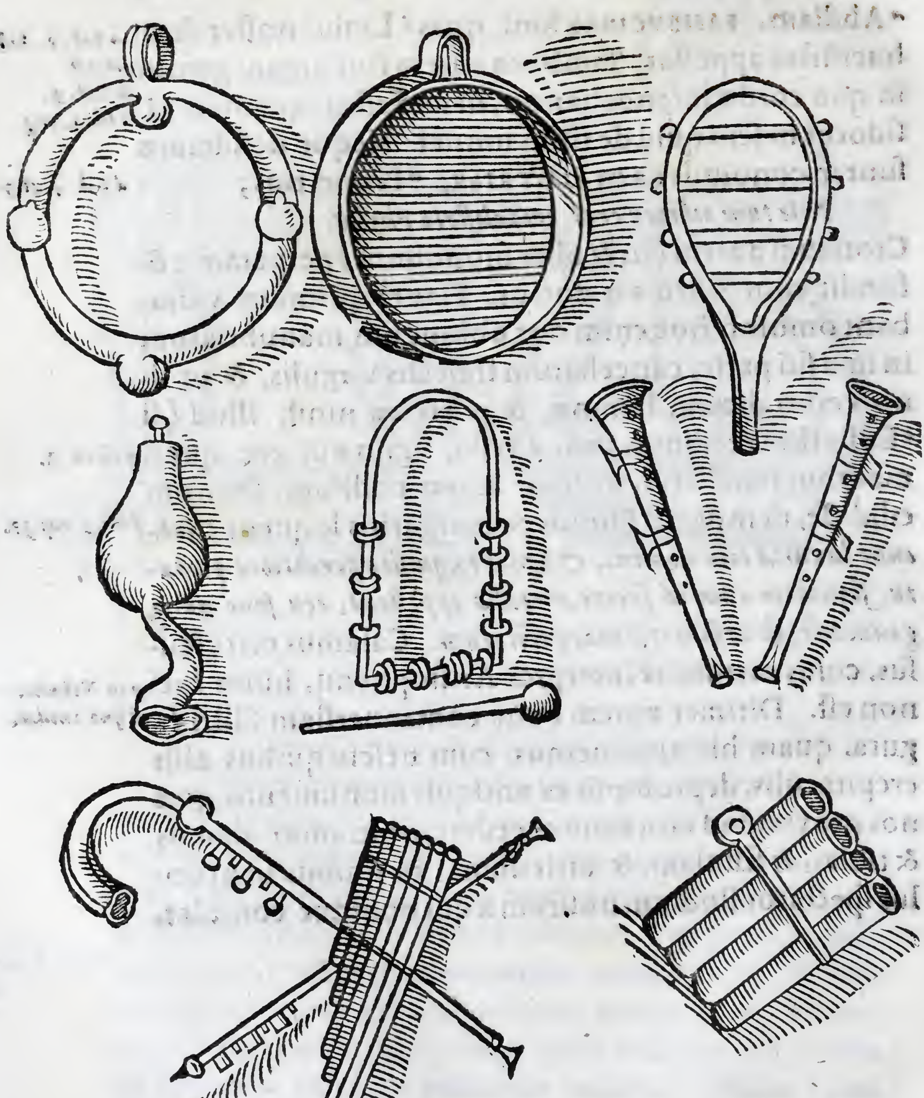
TIBICEN autem & FIDICEN, qui Duillio præibant, à cœna domum reuertenti, an ſerui fuerint nec ne, alij viderint. Ego ſane non diſpicio quid prohibeat, familiares & vernaculos fuiſſe. Cum præſertim è grege domeſticorum FISTVLATOR amanuenſis, concionanti [b] Graccho eburneolam fiſtulam inflaret, ad quam ille vocem ac geſtum componeret. huius ſanè ordinis fuit puella ex Hebræis, in regio conuiuio calamos inflans apud Abdi-

b Cic. 3. de Orat.

[a] Abdiam. SAMBVCINAE ſunt, quas [b] Liuius noſter ſam- *a Lib. 9. hiſt.*
buciſtrias appellat. Sambuca autem fuit organi genus, *Apoſt.*
in quo cordæ intendebantur, ut ait Feſtus, quamuis [c] I- *b Lib. 9.* *c lib. 3. orig.*
ſidorus neſcio quid de tibijs innuat. Neque deſideratæ
ſunt in conuiuijs CROTALISTRIAE. [d] Propertius; *d Lib. 4. el. 9.*

Nile tuus tibicen erat, crotaliſtria Phyllis.

Crotalum autem (ut & alias monuimus) perperam cõfundit cum Siſtro vir doctus. Figurâ primum variabant omninò, hoc enim erat oblongum, manubriatum in ima ſui parte, cancellatum traiectis virgulis, & ut uno verbo dicam, laminæ, & præterea nihil; Illud (ſi [e] Euſtathio credimus) vas è teſta, ligno aut ære, quod *e Iliad. A.*
manibus tenebatur. videtur autem colliſum, ſonitum
ediſſe, ut indicat [f] Plinius de margaritis loquens: *ſub- f lib. 9. cap. 35.*
eunt luxuriæ eius nomina, & tædia exquiſita perditiore portatu, ſiquidem cum id fecere, crotalia appellant, ceu ſono quoq; gaudeant, & colliſu ipſo margaritarum. Calamus certè ſciſſus, cuius meminit [g] interpres Ariſtophanis, huius loci *g in Nebulis,*
non eſt. Dirimet autem hanc controuerſiam Siſtri fi- *à quo Suidas,*
gura, quam hic apponemus, cum neſcio quibus alijs crepitaculis, depromptis ex antiquis monumentis, quæ nos proximè ad crotalum accedere arbitramur. damus & tibias, & fiſtulam, & utriculum; in quibus beneuolus ſpectator ſtudium noſtrum æqui boniquè conſulat.

At crotali crepitus onocrotalo aui nomen videtur impoſuiſſe, quod vocem forſan edat ciconiæ ſimilem, quam & ipſam crotaliſtriam appellauit Petronius, at Aegyptij crotalum, ſi [a] Ioanni Sarisberienſi fidem velimus habere, qui & addit; *crotala quoq; dici ſonoras ſphærulas, quæ quibuſdam granis interpoſitis, pro quantitate ſui, & ſpecie metalli, varios ſonos edunt.* Hæc ferè omnia ſymphoniacorum organa complexus eſt [b] Petrus Chryſologus; *venit pietatis illa, non voluptatis exhibitura conuiuium: deniq; & pœnitentiæ ponit menſam, fercula compunctionis apponit, panem doloris infert, potum lacrymis temperat in menſura, & ad delicias Deitatis totas, totam pulſat cordis ſui & corporis ſymphoniam. Organi planctu dat clamorem, citharam per ſuſpiria longa modulatur, gemitus aptat in fiſtulam, & dum pectus ipſum conſcientiam arguens ſæpè percutit, facit placitura Deo cymbala perſonare.* Cymbala eius figuræ erant, qua cotyledonis folia ſunt, ut teſtantur [c] Dioſcorides & [d] Scribonius Largus; Latini umbilicum Veneris vocant. Coxendicibus aſſimilat [e] Plinius, acetabulis [f] Iſidorus. Ambabus enim manibus (erant enim manubriata vel anſata in extima conuexitate) apprehendebantur, & comploſa concuſſaque ſonitum edebant tinniebantque. tinnitus enim cymbalorum proprius fuit. [g] Catullus de Satyris & Silenis,

Plangebant alij proceris tympana palmis,
Aut tereti tenues tinnitus ære ciebant.

[h] Virgilius:

Tinnitusq; cie, & matris quate cymbala circum.

[i] Ouidius;

Liba Deo fiunt: ſuccis quia dulcibus idem

[a] Policratici Lib. 8. cap. 12.
[b] Serm. 93.
[c] Lib. 4.
[d] cap. 55.
[e] Lib. 25. cap. ult.
[f] Lib. 3. Orig.
[g] de nupt. Pel. & Thet.
[h] lib. 4. Georg.
[i] lib. 3. Faſtor.

Gaudet, & à Baccho mella reperta ferunt.
Ibat arenoſo Satyris comitatus ab Hebro,
Non habet ingratos fabula noſtra iocos.
Iamq́; erat ad Rhodopen, Pangæaq́; flumina ventum,
Aeriferæ comitum cum crepuere manus.
Ecce nouæ coeunt volucres tinnitibus actæ,
Quosq́; mouent ſonitus, æra ſequuntur apes.

a lib. 3. Metam. [a] Idem alibi colliſionem cymbalorum tangens;

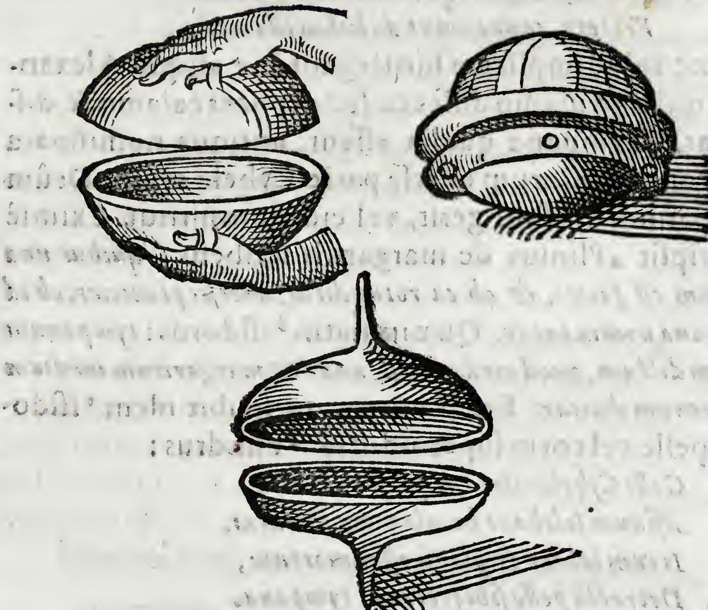
Quis furor anguigenæ, proles Mauortia, veſtras
Attollit mentes? Pentheus ait. æra ne tantum
Aere repulſa valent? ——

b lib 8. Metam. de tinnitu [b] Appuleius: *inibi vir principalis & alias religioſus, & eximiè deûm reuerens, tinnitu cymbalorum, & ſonitu tympanorum, cantusq́; Phrygij mulcentibus modulis excitus, &c.* *c Lib. 7.* [c] Arnobius; *etiamne æris tinnitibus & quaſſationibus cymbalorum? etiamne tympanis? etiamne ſymphonijs? quid efficiunt crepitus ſcabillorum? ut cum eos audierint numina, honorificè ſecum exiſtiment actum, & feruentes animos irarum obliuione deponant?* *d Epiſt. 1. ad Corinth. c. 13.* Quod ergo D. [d] Paulus ſcripſit: γέγονα χαλκὸς ἠχῶν ἢ κύμβαλον ἀλαλάζον, rectè verſum Latinè eſt, *factus ſum velut æs ſonans, aut cymbalũ tinniens.* ad *e Ecl. 3.* organi ſanè cauam inanitatem reſpexit [e] Nemeſianus:

Pronus at ille lacu bibit, & crepitantibus haurit
Muſta labris: alius vocalia cymbala mergit,

Porrò mulieres, quæ cymbala quaterent, pro analogia vocabimus CYMBALISTRIAS, vidimusque eas ſæpè ac ſæpius Romæ in ſcalpturis Bacchanalium ſacrorum, è quibus hæc damus.

Hinc

Hinc autem apparet quomodo cymbala colliderentur. quod intelligens[a] Amalarius Fortunatus ſcriptum reliquit, *cymbala inuicem tanguntur ut ſonent : ideo à quibuſdam labijs noſtris comparata ſunt.* Materia cymbalorum fuit ex ære; quod licet ſatis pateat ex ijs, quæ ſupra retulimus, [b] Martialis tamen etiam diſticho illuſtrabimus;

a lib. 3. cap. 3.

b lib. 14. 204.

CYMBALA.

Aera Celenæos lugentia matris amores,
Eſuriens Gallus vendere ſæpè ſolet.

An verò Naulia cymbalorum figurâ eſſent, non eſt admodum dictu facile. [c] Ouidius ſanè tangit neſcio quid quod huc referri poſſit:

c lib. 3. de arte am.

Diſce etiam duplici genialia Naulia palma
Vertere, conueniunt dulcibus illa iocis.

At hæc valdè implicata ſunt, egentque aliquo Alexandro, qui non gladio diſſecet, ſed explicet calamo & diſſoluat. Tympana qualia eſſent, antiqua numiſmata indicant, in quorum auerſa parte Cybele mater Deûm tympanum in ſinu gerit, vel eidem innititur. Eximiè

a lib. 9. ca. 35. deſcripſit [a] Plinius de margaritis ſcribens; *quibus una tantum eſt facies, & ab ea rotunditas, auerſis planicies, ob id*

b Lib. 3. Orig. *tympana nominantur.* Quæ imitatus [b] Iſidorus: *tympanum autem dictum, quod medium eſt. unde & margaritum medium*

c loco cit. *tympanum dicitur.* Erant autem, ut ſcribit idem [c] Iſido-

d lib. 4. Fab. rus, pelle vel corio ſuperinducta. [d] Phædrus:

Galli Cybeles circum quæſtus ducere
Aſinum ſolebant baiulantem ſarcinas.
Is cum labore & plagis eſſet mortuus,
Detracta pelle ſibi fecerunt tympana.
Rogati mox à quodam delicio ſuo,
Quidnam feciſſent, hoc locuti ſunt modo:
Putabat ſe poſt mortem ſecurum fore,
Ecce aliæ plagæ congeruntur mortuo.

Hæc autem virgula percutiebantur aliquando; ideò plagarum meminit Phædrus, aliquando manu impel-

e lib. 4. Met. lebantur. [e] Ouidius:

Fœmineæ voces, impulſaq; tympana palmis.

f De Aty. [f] Catullus,

Niueis citata cepit manibus leue typanum,
Typanum, Tubam, Cybele tua mater initia:
Quatiensq; terga tauri teneris caua digitis
Canere hæc ſuis. ——

Sueto-

[a] Suetonius: *ſed & populus quondam univerſus ludorum die, & accepit in contumeliam eius, & aſſenſu maximo comprobauit verſum in ſcæna pronunciatum de Gallo matris Deûm tympanizante,* *Vides ne ut Cynædus orbem digito temperet?* huc alluſit Auſonius in Pythagorica acroaſi de viro bono; — *a Auguſto ca. 68.*

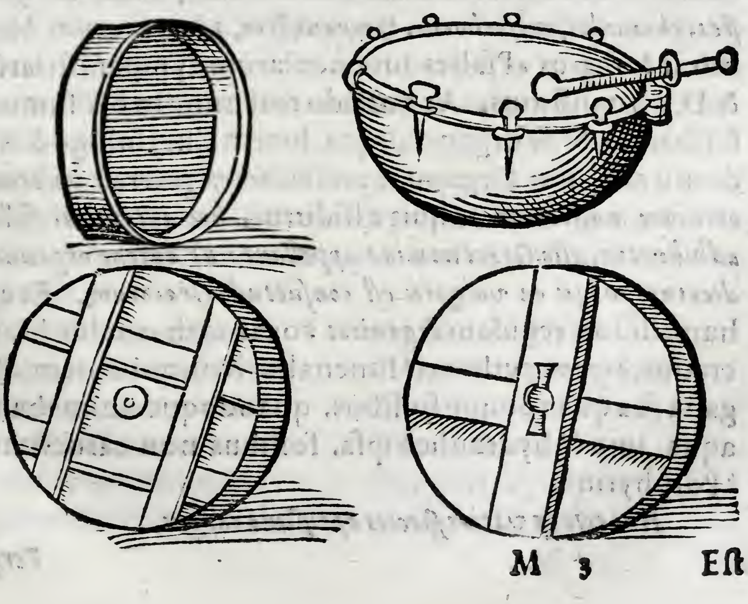
Sit ſolidum quodcumq; ſubeſt, nec inania ſubtus
Indicet admotus digitis pellentibus ictus.

D. [b] Auguſtinus; *plaudat nunc organis Maria, & inter veloces articulos tympana puerperæ concrepent.* Tympani ſonitum [c] Catullus expreſſit elegantiſſimè ut omnia, — *b Serm. 18. de Sanctis.* — *c loco cit.*

Vbi cymbalûm ſonat vox, ubi tympana reboant. &,
Leue tympanum remugit, caua cymbala recrepant.

Porrò forma tympani hæc fuit, quam exhibemus, prima facie cribrum referens, ut non immeritò legamus in iudicio coci & piſtoris,

Tympana habet Cybele: ſunt & mihi tympana cribri.

Eſt verò notandum, organum illud, cuius orbis bracteolis & orbiculis inſignitur, à noſtratibus cymbalum vocari eâdem prope licentiâ, quâ A. [a] AVGVSTINVS tympanum crotali nomine, & [b] VINC. CARTARIVS ſiſtrum cymbali appellatione deſignarunt. Apud [c] Virgilium autem quæ eſſent *tympana* plauſtrorum (ut & hoc obiter tangamus) ineptè declarauit Seruius, ſiue alius quiſpiam Seruii nomine. Egregiè Iun. Philargyrius, rotas ex ſolidis tabulis factas interpretatur, cuiuſmodi Romæ viſuntur in antiquis monumentis, quæ [d] alij ante nos delineanda curarunt. Tympana pulſabant TYMPANISTRIAE. Sidonius de cœna Theodorici: *ſane intromittuntur, quamquam raro, inter cœnandum mimici ſales, ita ut nullus conuiua mordacis linguæ felle feriatur. ſic tamen, quod illic nec organa hydraulica ſonant, nec ſub phonaſco vocalium concentus meditatum acroama ſimul intonat, nullus ibi lyriſtes, choraules, meſochorus, tympaniſtria, pſaltria canit.* Meminit & regius [e] Pſaltes iuuencularum tympaniſtriarũ, & D. [f] Auguſtinus. At quando toti nunc in his ſumus, ſcribamus & de organo aliqua, lucem Chryſologo & Sidonio allatura. Organum *vocabulum eſt generale vaſorum omnium muſicorum*, inquit [g] Iſidorus, *hoc autem cui folles adhibentur, alio Græci nomine appellant: ut autem organum dicatur, magis ea vulgaris eſt conſuetudo Græcorum.* Et ad hanc Iſidori regulam *organicos* vocat cytharœdos [h] Lucretius, *organa* cytharas [i] Iuuenalis. Antiqui autem organa ſua quandoque follibus, quandoque animabant aqua. imò & hydraulica ipſa, follibus non caruerunt. [k] Porphyrius;

Hæc erit in varios ſpecies aptiſſima cantus,

[a] Dial. 2. & 5.
[b] in imag.
[c] Lib. 2. Georg.
[d] Lucas Pætus.
[e] Pſal. 67.
[f] Serm. cit.
[g] lib. 3. Orig.
[h] lib. 2. & 5.
[i] Sat. 6.
[k] in panegyr. dicto Conſtantino Aug.

Perq;

Perq́ modos gradibus ſurget fœcunda ſonoris,
Aere cauo & tereti, calamis creſcentibus aucta.
Quis benè ſuppoſitis quadratis ordine plectris
Artificis manus in numeros claudit aperitq́,
Spiramenta probans placidis benè conſona rithmis,
Sub quibus unda latens properantibus incita ventis,
Quos vicibus crebris iuuenum labor haud ſibi diſcors
Hinc atq́ hinc animæq́ agitent. ——

Hæc qui tractabat HYDRAVLES & ORGANARIVS dicebantur. Spiritalia ſanè noſtra & pneumatica ideò videntur præualuiſſe, quod aquariorum organorum non eſſet facilis ratio, ut inquit [a] Vitruuius. Incertus quidē [b] auctor in annales Gallicos retulit, año Domini DCCCXXVI, Georgium quendam presbyterum de Venetia organū hydraulicum Aquiſgrani feciſſe. quod argumento ſit, aut deſijſſe prorſus iam tum, aut minus fuiſſe in uſu. Nos huius generis organum Romæ vidimus, in Quirinali in hortis Pontificiis, audiuimusque non ſine comitum admiratione, cum muſicos modos variaret, nemine plectra manu tangente. Recipiebat verò ſeſe domum à cœna luxurioſiſſimus Imperator [c] Gallienus ad organum, cum ad tibicinem proceſſiſſet. Ceterum [d] Sidonius nonnulla eorum, quæ nos recenſuimus, ita expreſſit;

a lib. 10, ca. 13.
b Collection. Pithœ.
c Capitolinus
d Lib. 9. ep. 13

Iuuat & vago rotatu
Dare fracta membra ludo:
Simulare vel trementes
Pede, veſte, voce Bacchas.
Bimari remittat urbe
Thymelen Palenq́ doctas.

Tepidas ad officinas
Citharistrias Corinthus:
Digiti quibus canentes
Pariter ſonante lingua
Vice pectinis fatigent
Animata fila pulſu.

Date ut æra fiſtulata
Satyris amica nudis.
Date raulos choraulas,
Quibus antra per palati,
Crepulis reflanda buccis,
Gemit aura tibialis.

Symphoniaci autem (ne nimis diu exorbitemus) aliquando fuerunt & alij de triclinio ſerui. Apud Petronium ſiquidem, *pueri ad pedes, & pocillator cantant, in ipſo quo fungebantur munere paronychia tollendi & vinum miniſtrandi.* Imò &, quod ex eodem Petronio diſcimus, miniſteria in triclinio ſingula ad ſymphoniam exequi mos fuit. Ita Trimalcio *ad ſymphoniam illatus in conuiuium eſt, Diribitores ſymphonia ſtrepente paleam ſcrutantur, Guſtatoria choro cantante rapiuntur, ad ſymphoniam tripudiantes ſuperiorem partem repoſitorij auferunt, Sciſſor demum, ad ſymphoniam geſticulatus, obſonium lacerat,* quod & [a] Iuuenalis cum ſtomacho animaduertit. Imò & Pacuuius neſcio quis apud [b] Senecam ad ſymphoniam in cubiculũ referebatur à cœna quotidie. O Duillios patinarios! At hęc miniſteria ideò comparata ſunt, ut ne ſilerent: ceteris indictum eo uſque ſilentium eſt, ut ne mutire quidem liceret. [c] Seneca; *at infelicibus ſeruis mouere labra ne in hoc quidem ut loquantur licet. virga murmur omne compeſcitur, & ne fortuita quidem verberibus excepta ſunt; tuſsis, ſternutamenta, ſingultus; magno malo ulla voce interpellatum ſilentium luitur; nocte tota ieiuni mutiq́ perſtant.* Imitatus eſt Senecam [d] Macrobius, qui & hos animos dominorum tyrannicos luculenta oratione proſcidit. Idem [e] Seneca; *quid flagella media cœna petis, quod ſerui loquuntur, quod non eodem loco turba concionis eſt, & ſilentium ſolitudinis? in hoc habes aures, ut non niſi modulata tantum & mollia, & ex dulci tracta compoſitaq́ accipiant?* Et hoc idem apud Perſas

[a] Sat. 5.
[b] Ep. 12.
[c] Epiſt. 47.
[d] lib. 1. Satur. cap. 11.
[e] lib. 3. de ira.

graues

graues illos & tetricos notauit[a] Ammianus. At hæc aurium oblectatio ferri poterat. Illa oculorum digna utique fuit cenſoriâ notâ, ut nudis puellis miniſtrantibus cœnaretur; more forſan à Tuſcis petito, quibus id impingit[b] Timæus in I. Hiſtoriarum. Par improbitas excogitauit puellarum Gaditanarum ſaltationem & cantum. [c] Iuuenalis;

a Lib. 23.

b Athenæus lib. 4.

c Sat. 11.

Forſitan expectes ut Gaditana canoro
Incipiat prurire choro ——

ubi vetus interpres Lyriſtrias & Pantomimas interpretatur. Nec alio reſpexit[d] Quintilianus; *omne conuiuium obſcænis canticis ſtrepit, pudenda dictu ſpectantur.* Et huius ſanè luxus veſtigium extat apud ſcriptorem [e] Madaurenſem, qui in conuiuio Byrrhenæ, *puellas ſcitule miniſtrantes* recenſuit. Hæc omnia calentis in triclinio nequitiæ irritamenta, ſuſtulit optimus Imperator Theodoſius, ut Chriſtianum decebat. [f] Paulus Diaconus teſtatur: *illa tamen, quibus Traianus adſperſus eſt, vinolentiam ſcilicet & cupidinem triumphandi, uſq; adeò deteſtabatur, ut bella non mouerit, ſed inuenerit, prohibueritq; lege miniſteria laſciua pſaltriasq; comeſſationibus adhiberi.* Extat[g] lex hodieque, & tangit[h] Macrobius; *dic enim Here, qui antiquitatem nobis obijcis, ante cuius triclinium modò ſaltatricem, vel ſaltatorem te vidiſſe meminiſti?* Exciſâ tamen utcumque luxuria, per vices pullulare non deſiit. [i] Petrus Chryſologus, qui Marciano Imperatore claruit, conuiuia ſui temporis obiurgans hæc habet: *luxus abſiſtat, fugetur effuſio, ſaltatricum peſtis, lenocinia cantorum, voluptatum fomenta, ventris onera, naufragia mentium, cum Herodiadis cōuiuijs abſcindantur.* Has autem fœdas atque inquinatas

d Lib. 1. ca. 2.

e Lib. 2.

f lib. 12. de geſt. Rom.

g L. 7. lib. 5. Tit. 10. Cod. Th.

h lib. 3. Saturn. cap. 14.

i Serm. 127.

voluptates quantopere amplecterentur apud antiquos nonnulli, nemo eſt qui neſciat. Illi ipſi qui cohibere debuiſſent, inuitabant palam magiſterijs & præceptionibus. Grauis alioqui & nobilis rei medicæ [a] auctor, ut ætatis vergentis inclinationi occurreret admonuit, *puellarum ſpecioſarum, vel puerorum ſimiliter, ſeruitium procurandum eſſe, utendum præterea lectionibus animum ad delicias pertrahentibus, ut ſunt Amphipolitæ Philippi & Herodiani, aut certè Syri Iamblici, vel ceterorum ſuauiter amatorias fabulas deſcribentium.* O lucem morum! COMOEDI ſanè & hiſtriones, archimimi & pantomimi familiares in conuiuium inducti frequenter ſunt; & hoc iam inde ab Aſiatica illa præda, quæ Romanam frugalitatem afflixit, ſeu verius perdidit. [b] Liuius noſter; *Luxuriæ enim peregrinæ origo ab exercitu Aſiatico inuecta in urbem eſt. ij primum lectos æratos, veſtem ſtragulam precioſam, plagulas & alia textilia, & quæ tum magnificæ ſuppellectilis habebantur, monopodia & abacos Romam aduexerunt. tunc pſaltriæ, ſambuciſtriæq; & conuiualia ludionum oblectamenta addita epulis.* D. [c] Auguſtinus in eandem ſententiam: *tunc enim primum lecti ærati & precioſa ſtragula viſa perhibentur. tunc inductæ in conuiuia pſaltriæ & alia licentioſa nequitia.* Notat de luxu Metelli [d] Salluſtius, *ad cœnam inuitato, exornatas fuiſſe ædes per aulæa & ſigna, ſcænasq; ad oſtentationem hiſtrionum fabricatas.* Marius apud [e] eundem: *ſordidum me & incultis moribus aiunt, quia parum ſcite conuiuium exorno, neq; hiſtrionem ullum, neq; pluris precij coquum quàm villicum habeo.* [f] Plinius iunior: *frequenter Comœdis cœna diſtinguitur, ut voluptates quoq; ſtudijs condiantur.* Pantomimorum artem delineabit nobis vetus [g] Poeta;

[a] Theodorus Priſcianus lib. 2. cap. 11.
[b] Lib. 39.
[c] lib. 3. de Ciuit. Dei ca. 21.
[d] lib. 2. Hiſtor.
[e] in Iugurth.
[f] lib. 3 ep. 1.
[g] edidit P. Pitoeus.

Nam cum grata chorus diffundit cantica, dulcis
Quæ reſonat cantor motibus ipſe probat.
Pugnat, ludit, amat, bacchatur, vertitur, adſtat,
Inluſtrat verum, cuncta decore replet,
Tot linguæ quot membra viro. mirabilis ars eſt,
Quæ facit articulos ore ſilente loqui.

Eſt autem apud ALOYS. CORRADINVM ſigillum æreum vetuſtiſſimum, quod perſonatum quendam ex hoc grege referat; cuius hic nos typum dabimus, & his uſui futurum quæ diximus, & carminibus [a] Iuuenalis, *a Sat. 3.*

——ipſa dierum
Feſtorum, herboſo colitur ſi quando theatro
Maieſtas, tandemq; redit ad pulpita notum
Exodium, cum perſonæ pallentis hiatum
In gremio matris formidat ruſticus infans.

Verum ulterius etiam progrediente luxu, quam ut his finibus concluderetur, MORIONES etiam, utut deformes & monſtroſi, in conuiuium animi gratia recepti ſunt. [b] Martialis; *b Lib. 3. 40.*

Opimianum morionibus nectar
Chryſtallinisq; murrhinisq; propinat.

horum formam & elegantiam

 tan-

a lib. 6. 39. tangit[a] idem auctor:

Hunc verò acuto capite, & auribus longis,
Quæ ſic mouentur, ut ſolent aſellorum,
Quis Morionis filium neget Girthæ?

ſtuporem verò, cuius gratia inter cetera comparabantur, b idem notauit:

b Lib. 14. 210.

MORIO.

Non mendax ſtupor eſt, nec fingitur arte doloſa.
Quiſquis plus iuſto non ſapit, ille ſapit.

c L. 4 de ædil. Ed. Ita ut beatulis hiſce noſtris pareat non ſcripſiſſe [c] Vlpianum, *fatuum, vel morionem vitioſum videri.* Hic erat nimirum luxus eruditus, nihil amœnum & molle arbitrari, niſi quod nouitas & rectè ſentientium contemptus viris perditis commendarent. [d] Plutarchus ſanè teſtatur, fuiſſe Romæ quoſdam monſtrorum conquiſitores, qui venalium formoſitatem odio habentes, forum morionum frequentarent. hi ſunt (ni fallor) γελωτοποιοὶ, quos [e] Lucianus commemorat, è quorum numero delineat neſcio quem deformem, deraſó capite, pauculos capillos in vertice geſtantem, eosque in criſtam conformatos. [f] Seneca: *Harpaſten uxoris meæ fatuam, ſcis hæreditarium onus in domo mea remanſiſſe. ipſe enim auerſiſſimus ab iſtis prodigijs ſum. ſi quando fatuo delectari volo, non eſt mihi longè quærendus. me rideo.* [g] Plinius iunior; *accepi tuas literas, quibus quereris tædio tibi fuiſſe quamuis lautiſſimam cœnam, quia ſcurræ, cinædi, moriones menſis inerrabant.* NANI quidem & NANAE Sybaritarum deliciæ, morionibus collati neſcio quid Veneris habuerunt. [h] Suetonius: *Annalibus ſuis vir conſularis inſeruit, frequenti quondam conuiuio, cui & ipſe affuerit, interrogatum eum ſubitò & clarè à quodam*

d De curioſit.

e in conuiuio.

f Epiſt. L.

g lib. 9 ep. 17.

h Tiberio cap. 61.

quodam nano adſtante menſæ inter copreas, cur Paconius maieſtatis reus tam diu viueret. [a] Lampridius : *Nanos & nanas, & moriones, & vocales exoletos, & omnia acroamata, & pantomimos populo donauit.* Hæc autem fuerant Elagabali miniſteria, quæ Imperator Alexander auerſabatur, ad [b] Auguſti fortaſſe æmulationem, qui pumilos atque diſtortos, & omnis generis eiuſdem, ut ludibria naturæ, maliq́ue ominis abhorrebat. SCVRRAE autem & ipſi menſis adſtabant, conuiuas dicterijs ad hilaritatem prouocaturi. Plinius obiurgans tædium amici, qui in propudioſum illud, cuius nuper meminimus, conuiuium impegerat, retuleratq́ue domum pro apophoretis nauſeam & ſtomachum : *vis tu remittere aliquid ex nugis? equidem nihil tale habeo, habentes tamen fero. cur ego non habeo? quia nequaquam me ut inexpectatum feſtiuumq́; delectat, ſi quid molle à cinædo, petulans à ſcurra, ſtultum à morione profertur.* Idem in Panegyrico : *neq; enim aut peregrinæ ſuperſtitionis myſteria, aut obſcœna petulantia menſis Principis oberrat, ſed benigna inuitatio, & liberales ioci, & ſtudiorum honor.* Inter hos nobilis fuit Sarmentus ille, cuius velitationes cum Cicerro, commemorat [c] Horatius : de quo etiam [d] Iuuenalis ;

Si potes illa pati, quæ nec Sarmentus iniquas
Cæſaris ad menſas, nec vilis Galba tuliſſet.

ubi gloſſator antiquus notat, Sarmentum forma & urbanitate demeruiſſe ſibi plurimos. Auguſto ſanè olim placuerat lepôre & feſtiuitate, ut notat [e] Plutarchus, qui etiam tradit huiuſmodi pueris Romanos DELICIORVM nomen impoſuiſſe. & quidem illi pueros urbanos & procaces, delicias & delicia appellabant, ut [f] Statius ;

[a] *Alex. Seuer.*
[b] *Suetõ. Aug. cap. 83.*
[c] *lib. 1. Sat. 5.*
[d] *Sat. 5.*
[e] *M. Antonio*
[f] *lib. 5. Sylu.*

Non ego mercatus Phariâ de puppe loquaces
Delicias, doctumq́ue ſui conuicia Nili
Infantem, linguaq́ue ſimul, ſalibusq́ue proteruum
a 2. b Lib. 1.8. *Dilexi.* —— quod & ad paſſerem tranſtulit [a] Catullus, & ad columbam [b] Martialis. Honeſtarunt tamen etiam hac appellatione flagitioſam illam & nefariam impudicitiam, quæ virilem olim ſexum turpiſſimè infecerat. teſtis [c] Prudentius; c lib. 1. adu. Sym.

Quid loquar Antinoum cæleſti ſede locatum?
Illum delicias nunc diui Principis, illum
Purpureo in gremio ſpoliatum ſorte virili?

At Græci in aſotia & nequitia nauiter elegantes, in triclinijs, ut teſtatur [d] Vitruuius, ludiorum operis locum apparabant, à quibus & hunc morem arripuiſſe Romanos (ut alia etiam multa) diximus nuper. Et eò ſanè alludit [e] Seneca; *vides hos eoſdem è lectis ſuis ſpectantes popinam ſuam, aures vocum ſono,* SPECTACVLIS *oculos, ſaporibus palatum delectantes? mollibus lenibusq́ue fomentis totum laceſſitur eorum corpus, & ne nares interim ceſſent,* ODORIBVS *varijs inficitur locus ipſe, in quo luxuriæ parentatur.* [f] Silius Italicus: *Nec luxus ullus, merſæq́ue libidine vitæ*

d lib. 6. ca. 10. e de beata vita cap. 11. f Lib. 11.

Campanis modus: accumulant, variasq́ue per artes
Scenarum, certant epulas diſtinguere ludo.

g lib. 3. cap. 10. [g] Alcimus Auitus, ad ſuffimentorum quod diximus miniſterium reſpiciens,

Viuida quin etiam miſcebant Cynnama talli:
Et ſuffita domus pingui fragrabat amomo.

h lib. 9. ep. 13. [h] Sidonius:

Manus uncta ſucco amomi
Domet hiſpidos capillos:

Ara-

Arabumq́ meſſe pinguis,
Petat alta tecta fumus.

GLADIATORES poſtremò (quod animus meminiſſe horret,) in conuiuium recepti ſunt à quibuſdam, adeò familiariter, ut non poſſim non mirari præpoſterum philoſophi [a] hominis conſilium, qui non has tragicas cœnas, ſed Aenianum in conuiuio improbauit ludicram pugnam. [b] Silius Campanis tribuit; [a] Maximus Tyrius Serm. 12. [b] Lib. 11.

Quin etiam exhilarare viris conuiuia cæde
Mos olim, & miſcere epulis ſpectacula dira
Certantum ferro ſæpè, & ſuper ipſa cadentum
Pocula, reſperſis non parco ſanguine menſis.

Quàm conueniunt hiſce cruentis ſpectaculis illa [c] Petri Chryſologi? *in arenam vertitur domus, menſa migrat in caueam, fiunt de pranſoribus ſpectatores, furore mutatur conuiuium, fit cibus cædes, vinum tranſit in ſanguinem.* Et ut tandem aliquando de triclinio exire incipiamus, dicemus de MEDIASTINO, cuius opera præcipua fuit, in cœnatione ſcopis mundanda. Viderunt Romæ [d] viri docti in pauimento vermiculato hominem cum ſcopa & caniſtro, cum inſcriptione, [c] Serm. 137. [d] F. Vrſin.

CORNELIVS. SERVVS. MEDIASTIN.

[e] Iuriſconſultus SCOPARIVM appellauit, cuius operam tetigerunt [f] Horatius & [g] Iuuenalis, ille: [e] L. 8. de fun. inſtr. [f] Lib. 2. Sat. 4. [g] Sat. 14.

Vilibus in ſcopis, in mappis, in ſcobe quantus
Conſiſtit ſumptus? neglectis flagitium ingens.

hic;

Hoſpite venturo ceſſabit nemo tuorum:
Verre pauimentum, nitidas oſtende columnas,
Arida cum tota deſcendat aranea tela.

a Aſinaria.

nec non & [a] Plautus:

Iuſſi'n ſceleſte ab ianua hoc ſtercus auferri?

Iuſſi'n columnis deijcier operas araneatum?

b lib. 12. de Fund. inſtr.

Quo pertinent illa [b] Vlpiani: *item centones, ſyphones, funes, perticas quoq; & ſcalas, & phormiones, & ſpongias, & amas, & ſcopas contineri, plerig; & Pegaſus aiunt.* Et, *item perticæ, quibus araneæ deterguntur: item ſpongiæ, quibus columnæ, pauimenta, podia exterguntur: ſcalæ quoq; quæ ad lacunaria admouentur, inſtrumenti ſunt, quia mundiorem domum reddunt.* Et profectò mediaſtinus ſordidioris operæ videtur ſemper fuiſſe, tum in urbana tum in ruſtica familia. Huc reſpexit D. [c] Bernardus; *intret ergo domum Saluator, & frequenter viſitet eam, quam pœnitens Lazarus mundat, ornat Martha, & Maria replet internæ dedita contemplationi. Sed fortè curioſus quiſquam requirat, cur in præſenti Euangelica lectione, nulla prorſus Lazari mentio fiat? arbitror ſanè, ne id quidem à propoſita ſimilitudine diſsidere. Virginalem enim domum intelligi volens ſpiritus, ſiluit non incongruè pœnitentiam, quæ malum utiq; comitatur. abſit enim, ut proprij quidquam inquinamenti domus hæc aliquando habuiſſe dicatur, ut in ea proinde* SCOPA *Lazari quæreretur.* Apud Petronium hanc operam nauat Lecticarius; qui argentum inter reliqua purgamenta ſcopis cœpit verrere. Huius loci eſt [d] foramen illud, quod in pariete triclinij, proluendi pauimenti cauſa excauabatur, quod ad analecta & vina profuſa in pauimentum exportanda paratum fuiſſe conijcio, cui profuſioni qua ratione occurrerint Græci, exponit [e] Vitruuius: bibulo nimirum pauimento ex carbonibus, ſabulone, calce & fauilla mixtis. Verum non extante foramine, aderant ſerui,

c Serm. 2. de aſſumpt.

d L. 27. de ſeru. urb.

e Lib. 7. ca. 4.

ſerui, qui ſputa detergerent, & reliquias ſubditi colligerent temulentorum. [a] Horatius: [a Lib. 2, Sat. 8.]

His ubi ſublatis, puer altè cinctus, acernam
Gauſape purpureo menſam perterſit, & alter
Sublegit quodcumq; iaceret inutile, quodq́;
Poſſet cœnantes offendere ——

Ad hæc autem & ſimilia ſcobe utebantur, ut vidimus in carmine Horatiano. [b] Iuuenalis; [b Sat. 14.]

Ergo miſer trepidas, ne ſtercore fœda canino
Atria diſpliceant oculis venientis amici,
Ne perfuſa luto ſit porticus: & tamen uno
Semodio ſcobis hæc emendat ſeruulus unus,

Iulius Baſſus apud [c] Senecam Rhet. *inter temulentas reliquias ſumptuoſiſſimæ cœnæ, & faſtidioſos ſub ebrietate cibos, modo exciſum caput humanum fertur. inter purgamenta, & iactus cœnantium, & ſparſam in conuiuio ſcobem, humanus ſanguis euerritur.* hi fuerunt tricliniares manipuli. Et profectò qui miniſteriales haſce copias apud veteres auctores recenſuerit, næ ille minus mirabitur, aliquando miniſteriorum cateruas, turbas aliquando & populos appellari. Donatus ad illa [d] Virgilij, [c lib. 9. controu. 2.] [d lib. 1. Aen.]

—— *totidemq́; pares ætate miniſtri.*

hic (inquit) *leuiter, legentes accipiunt ducentorum deſcriptionem, in quibus eadem ætas fuit. ſed nihil magnum æſtimantes, ſi Regina ad hanc partem officij ducentis miniſtris utebatur: & reuera nihil fuit magnum ad diuitias regales & memorabile, ſi numeri tantummodo faceret mentionem, taceret de ætate. cum autem hoc ipſum adiecit dicens, pares ætate, illic omnibus familiæ copiam, decorem quoq; & ſubſtantiam demonſtrauit. in euidenti eſt enim, quanta ſeruorum reginæ fuerit*

multitudo, ex qua ducenti pares ætate deligi potuerant, digni qui curarent ſupradicta. hæc ille. Iam verò ab hac mente [a] Seneca: *placet cibus, quem nec parent familiæ nec ſpectent.* familias vocat coquorum numeros, & ſeruorum tricliniarium turmas, quarum ſpecimen è [b] Lucano petendum eſt,

Diſcolor hos ſanguis, alios diſtinxerat ætas.
Hæc Lybicos pars, tam flauos gerit altera crines,
Vt nullas Cæſar Rheni ſe dicat in aruis
Iam rutilas vidiſſe comas. pars ſanguinis uſti
Torta caput, refugosq́ gerens à fronte capillos,
Nec non infelix ferro mollita iuuentus,
Atq́ exſecta virum. ſtat contra fortior ætas
Vix ulla fuſcante tamen lanugine malas.

GERVLI etiam illi ſportularum, non niſi è miniſterio videntur fuiſſe. [c] Iuuenalis:

Nonne vides quanto celebretur ſportula fumo?
Centum conuiuæ, ſequitur ſua quemq́ culina.
Corbulo vix ferret tot vaſa ingentia, tot res
Impoſitas capiti, quas recto vertice portat
Seruulus infelix, & curſu ventilat ignem.

Et hæc focorum migratio erat ab ædibus diuitum ad tenuiorum & pauperum domos, qui ſportulam officio diurno commeruiſſent. Illæ autem à culina in triclinium beatorum & diuitum, & in ipſo etiam triclinio fuerunt, quarum meminerunt [d] Seneca & [e] Martialis. Senecæ hæc ſunt; *O infelicem ægrum! quare? quia non vino niuem diluit, quia non rigorem potionis ſuæ, quàm capaci ſcypho miſcuit, renouat fracta inſuper glacie: quia non oſtrea illi Lucrina in ipſa menſa aperiuntur: quia non circa cœnationem*

eius

[a] Lib. 1. de trāquill. cap. 50.
[b] Lib. 10.
[c] Sat. 3.
[d] Epiſt. 78.
[e] Lib. 7. 47.

eius tumultus coquorum eſt, ipſos cum obſonijs focos transferentium: hoc enim iam luxuria commenta eſt; ne quis intepeſcat cibus, ne quid palato iam calloſo parum ferueat, cœnam culina proſequitur. notat eaſdem Martialis:

Cum menſas habeat ferè ducentas,
Pro menſis habet Annius miniſtros.
Transcurrunt Gabatæ, volantq́ Lances.
Has vobis epulas habete lauti,
Nos offendimur ambulante cœna.

Ille verò apud [a] Euangelij ſcriptores, lagenam ſeu amp-heram aquæ baiulans, huius agminis portio fuit, velut etiam illi apud [b] Sidonium, *a Lucam & Marcum.* *b Lib. cit.*

Geruli caput plicantes
Anaglyptico metallo
Epulas ſuperbiores
Humeris ferant onuſtis.

Notauerunt autem viri eruditi, multos ex hiſce miniſterialibus copijs, dominorum liberalitate, in ius & poteſtatem conuiuarum tranſiuiſſe, nomine & titulo apophoretorum. Quam ſanè ob cauſam Martialis, libro cui apophoreta nomen fecit, videtur inſeruiſſe puellam Gaditanam, morionem, palæſtritam, pumilionem, obſonatorem, cocum, & piſtorem dulciarium: imò & notarium, qui profectò cum temulentia & nequitia conuiuali quid commune habeat, non capio. Non deerunt qui referant ad indices ferculorum, quæ apponebantur; affirmante præſertim [c] Ammiano Marcellino: *poſcuntur etiam in conuiuijs* (ſcribit ille) *aliquoties trutinæ, ut adpoſiti piſces & volucres ponderentur, & glires. quorum magnitudo ſæpius delicata, non ſine tædio præſentium, ut antehac* *c Lib. 28.*

inuſitata, laudatur adſiduè. maximè quum hæc eadem numerantes notarij propè triginta adſiſtant, cum thecis & pugillaribus tabulis, ut deeſſe ſolus magiſter ludi litterarij videretur. Si qui verò minimè credent tot homines uni triclinij miniſterio fuiſſe addictos, quia non poſſent tot capita unico ædium membro contineri, hi [a] Senecam audiant; *illos* (pueros intellige) *reperti in littore calculi leues, & aliquid habentes varietatis delectant : nos ingentium maculæ columnarum, ſiue ex Aegyptiis arenis, ſiue ex Africæ ſolitudinibus aduectæ, porticum aliquam, vel* CAPACEM POPVLI COENATIONEM *ferunt.* Ad quam normam idem alibi, miniſtros appellauit turbam concionis. Quæ ſi vera ſunt, ut ego quidem veriſſima eſſe arbitror, quid dicemus de Cæſarum triclinijs? D. [b] Hieronymus : *mirum dictu eſt. nutritus in palatio, contubernalis & condiſcipulus Auguſtorum, quorum* MENSAE MINISTRAT ORBIS, ET TERRAE AC MARIA SERVIVNT, *inter rerum omnium abundantiam, in primo ætatis flore, tantæ verecundiæ fuit, ut virginalem pudorem vinceret.* Quid autem ſit miniſtrare orbem menſæ Auguſtorum, ille demum intelliget, qui apud [c] Martialem hæc legerit;

a Epiſt. 115.
b ad Saluinā.
c Lib 9.37.

Cui pater ætherius, puer ô dulciſſime dixit,
Non ego, quod poſcis, res negat ipſa tibi.
Cæſar habet noſter ſimiles tibi mille miniſtros,
Tantaq; ſidereos vix capit aula mares
At tibi ſi dederit vultus coma tonſa viriles,
Quis mihi qui nectar miſceat alter erit?

Valeant hic hyperbolæ: ego enim mille pocillatores intelligo. Neque verò impar fuit ædificium frequentiæ miniſtrorum. [d] Statius deſcripſit;

d lib. 4. Sylu.

Tectum

Tectum auguſtum ingens, non centum inſigne columnis,
Sed quanta ſuperos cælumq́ue, Atlante remiſſo,
Suſtentare queant: ſtupet hoc vicina Tonantis
Regia, teq́ue pari lætantur ſede locatum
Numina, ne magnum properes aſcendere cælum.
Tanta patet moles, effuſaq́ue impetus aulæ
Liberior, campi multumq́ue amplexus aperti.
Aethereo & tantum domino minor, ille Penates
Implet, & ingenti Genio iuuat. æmulus illic
Mons Libys, Iliacusq́ue nitent, & multa Syene.
Et Chios, & glauca certantia Doride ſaxa,
Lunaq́ue portandis tantum ſuffecta columnis.
Longa ſuper ſpecies. feſſis vix culmina prendas
Viſibus, auratiq́ue putes laquearia cæli.

de conuiuio ſatis dictum eſt. Nunc percurramus reliqua cultus herilis miniſteria. Offerunt autem ſeſe SVPELLECTICARII, qui in veteribus inſcriptionibus dicuntur à ſupellectili. Romæ.

N E S T O R
C. CAESARIS. SER
GERMANICIANVS
A. SVPELECTI. VIX. A. XL.

Ibidem:

EVMOLPVS CAESARIS
A. SVPPELLECTILE

At in palatio fuit & SVPPELLECTICARIVS CASTRENSIS, & DOMVS AVRIF. ut indicant veteres cippi ſepulchrales. Et quidem ſupellex (ait [a] Pomponius) *eſt domeſticum patris familias inſtrumentum, quod neq́ue argento, auroue facto, vel veſti adnumeratur.* Quæ tamen magis dicta ſunt ad regu-

[a] L. 1. de Supellect. leg.

lam ſæculi ſeuerioris, quàm ad recentioris luxum.
[a] Ad Heluiã cap. 11. [a] Seneca; *ſi deſiderabit aureis fulgentem vaſis ſupellectilem, & antiquis nominibus artificum argentum nobile, as paucorum inſania precioſum, & ſeruorum turbam, quæ quãuis magnam domum anguſtet, iumentorum corpora differta & coacta pingueſcere &c.* Supellectili adnumerant Iuriſconſulti vaſa ænea, qualia erant Corinthia & Deliaca, quæ adſeruabat è ſeruorum numero quiſpiam, dictus A CORINTHIS & CORINTHIARIVS. Romæ,

TI. LAIVS. PARATVS. A. CORINTHIS
&
CALLITYCHAE. ZOILI. CORINTHIAR. AGRIPP.

Item vaſa vitrea, eſcaria & potoria: item chryſtallina, & murrhina fictilia etiam, idque in delicatorum triclinijs. [b] lib. 8. in fe. [b] Vitruuius: *ſaporem quoq; meliorem ex tubulis eſſe, quotidianus poteſt indicare victus. quod omnes extructas cum habeant vaſorum argenteorum menſas, tamen propter ſaporis integritatem, fictilibus utuntur.* Neque verò conducendi erant CAELATORES & VASCVLARII, cum adeſſent domeſtici. [c] Sat. 7. [c] Iuuenalis,

Sit mihi præterea curuus cælator, & alter
Qui multas facies pingat citò ——

Vbi vetus interpres cælatorem explicat ſeruum argentarium, laborioſum, anaglyfarium. Quæ tamen diſparare videtur antiqua inſcriptio ſepulchralis, quæ Romæ legebatur,

ANTIGONVS. GERMANIC. CAESAR
ARGENTARIVS
VIXIT. AN. XLII.
AMIANTVS. GERMANIC. CAESAR

CAE-

CAELATOR
FECIT.

Quæ ſanè faciunt, ut ſuſpicatus aliquando fuerim, illum qui ad ſtatuam [a] Auguſti adſcripſit, tempore proſcriptionis, [a] Suetonius Aug. cap. 70. qui tamē ualidè repugnat.

PATER ARGENTARIVS EGO CORINTHIARIVS

ludere in hac etiam vocis notione voluiſſe, ut patrem & filium notaret, velut minus ingenuæ conditionis. FABER A CORINTHIS huius procul dubio claſſis eſt. Romę

P. LVCRINVS. P. L. THALAMVS
A'. CORINTHIS. FABER

Veſtem non curabant ſupellectiçarij, ut apud Pomponium vidimus, ſed VESTIARII, quos domo cum omni iure ſuo, ſicut inſtructa eſt, legata, cedere legato ſcripſit [b] Iulius Paulus. Ab eâdem veſte VESTIFICI ſunt & VESTISPICI. Veſtimenta autem erant tricliniaria, virilia, puerilia, muliebria, communia, familiaria, ſcænica & funebria, & alia de quibus alij huc pertinēt veteres tituli. [b] lib. 3. Sent. tit. 7.

T. STATILIVS
MALCHIO
AD. VESTEM.

&

BYRAE. CANACIANAE. LIVIAE
AVG. SER. A. VESTE. MAGN. &C.

Item,

ARION. CAESARIS. N. A VES
TE. MATVTINA

&

OSSA
VIBIAE. SVCCESSAE. LIVIAE. AVG. SER

AB. ARGENTO. POTORIO. ITEM. A. VESTE
L. VIBIVS & rel.

necnon

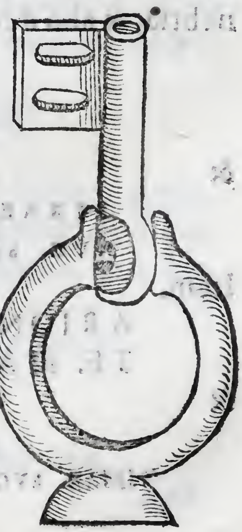
DIS MANIBVS
COELIAE. DYNATE
M. VLPIVS. AVG. LIB.
VALENS. A. VESTE. IMP.
PRIVATA &c.

ut etiam

DIS MANIBVS
VENVLEIA. CLEOPATRA
FECIT. SIBI. ET
RHODANO. CAESARIS. VERNAE
A. VESTE REGIA

Veluti & A VESTE GRAECVLA, & A VESTE SCAENICA. Et hæc demum ſtatiua erunt VESTITORVM, antiquũ elogiũ,

PHEDIMO. VESTITORI
AVG

Et hos, vel non valdè diſſimiles, a alloquitur pater filij prodigi; ἐξενέγκατε τὴν στολὴν τὴν πρώτην, καὶ ἐνδύσατε αὐτὸν &c. At quia hęc omnia ſeris arculis & clauibus cohibere cõſueuerant, ideò clauium ſpeciem hic damus, expreſſam videlicet ex antiquis aliquot, quæ apud nos ſunt.

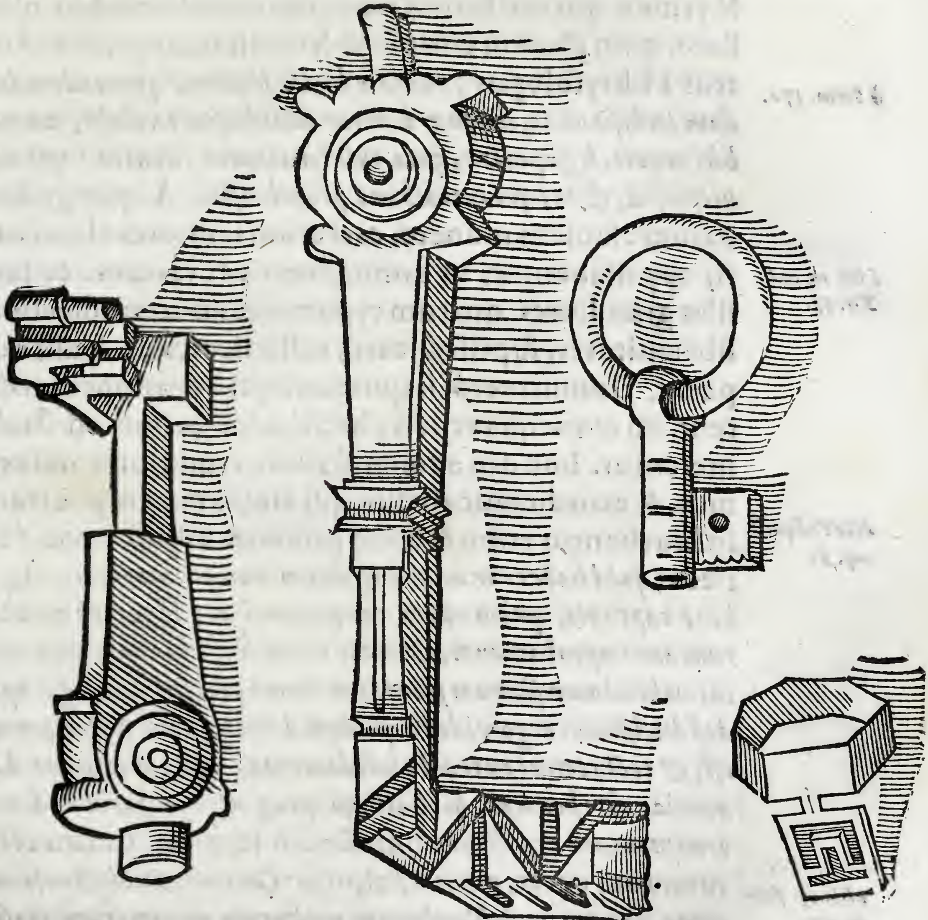
Illarum cuſtodia penes ſeruos frequenter fuit, quam ob rem b Martialis Euclidem notauit;

a Lucæ 15.

b Lib. 5. 36.

Equiti

Equiti ſuperbo, nobili, locupleti,
Cecidit repente magna de ſinu clauis.

quod ipſe ſibi dominus eſſet & familia. [a]Seneca; *quid enim eſt cur tuſsis alicuius, aut ſternutamentum, aut muſca parum curioſe fugata, nos in rabiem agat, aut verſus calix, aut* *clauis*

a lib. 2. de ira ca. 25. Artemidorus lib. 3. Onirocr. ca. 54.

clauis negligentis ſerui manibus elapſa? Ianitores ipſi non fuerunt ſine clauibus: & confirmat [a] Appuleianus ille Myrmex, qui nocturnas tenebras cauſabatur ſibi obſiſtere, quin clauem curioſe abſconditam reperiret. [b] Petrus [b] Chryſologus; *audiſtis hodie fratres, quemadmodum dum ſecluſit alios, ſeipſum ianitor inuidioſus excluſit. væ vobis, inquit, legisperitis, quia tuliſtis clauem ſcientiæ: ipſi non introiſtis, & eos qui introibant prohibuiſtis.* A quo geſtandarum clauium munere, carcerum ianitores clauicularij appellabantur, ut animaduertit [c] CVIACIVS. & ſanè illas grandiores, quarum typum dedimus, vindicabunt ſibi ianitores, ſupellectilicarij, cellarij, arcarij, & alij non pauci. Domini verò, ſi qui erant qui literis operam darent, illi mancipia erudita habebant, quibus ad ſtudia uterentur. hoc nos agmen ſeruilis eruditionis diducemus, & exordiemur ab illis, qui BIBLIOTHECIS præerant. Inſtruebantur enim & apud priuatos bibliothecæ. [d] Seneca; *quid habes cur minus ignoſcas nomen marmore atq; ebore captanti, quàm opera conquirenti aut ignotorum auctorum aut improbatorum, & inter tot millia librorum oſcitanti, cui voluminum ſuorum frontes maximè placent tituliq́;? apud deſidioſiſsimos ergo videbis quidquid orationum hiſtoriarumq́; eſt, & tecto tenus extructa loculamenta. iam enim inter balnearia, & thermas, bibliotheca quoq; ut neceſſarium domus ornamentum expolitur.* huiuſmodi ſeruum, ut ſibi reſtituendum curet, petit à Sulpitio [e] Cicero; *Dionyſius ſeruus meus, qui meam bibliothecam multorum nummorum tractauit, cum multos libros ſurripuiſſet, nec ſe impune laturum putaret, aufugit.* Apud Imperatores erant non pauci, quibus hoc munus incumberet: cum hæc ordinandarum

&

[a] lib. 9. Met.
[b] Serm. 172.
[c] lib. 10. cod. Tit. 65.
[d] De Trãquill. cap. 9.
[e] lib. 13. fam. ep. 77.

& publicandarum bibliothecarum cura, non omninò videretur imperij maieſtatem dedecere. In veteribus elogijs legebantur olim C. IVLIVS C. L. PHRONYMVS. A. BIBLIOTHECA. GRAECA. C. IVLIVS. FALIX. A'. BIBLIOTHECA GRAECA PALAT. TI. CLAVDIVS. AVG. L. HYMENAEVS. MEDICVS. A. BIBLIOTHECIS. L VIBIVS. AVG. SER. PAMPHILVS. SCRIBA. LIB. ET. A'. BYBLIOTHECA. LATINA. APOLLINIS. Et hi omnes videntur fuiſſe è domo Cæſarum, apud quos liberti etiam A STVDIIS in precio fuerunt. [a] Suetonius: *ac ſuper hos Polybum à ſtudijs, qui ſæpè inter duos conſules ambulabat.* Eodem munere functus apud eumdem Claudium eſt Lemnus neſcio quis, cuius mentio extat in veteri inſcriptione,

a Sueto. Claudio cap. 28.

TI. CLAVDIVS
LEMNVS
DIVI CLAVDII
AVGVSTI. LIB
A STVDIIS

Et huiuſmodi ſeruos in priuatorum familijs fuiſſe, ſtatuamus neceſſe eſt. Huic ſtudioſorum cohorti adſcribemus & ANAGNOSTEN. [b] Vatinius; *dicitur mihi tuus ſeruus Anagnoſtes fugitiuus, cum Vardæis eſſe.* [c] Plinius: *Encolpius quidem lector, ille ſeria noſtra, ille deliciæ, exaſperatis faucibus puluere, ſanguinem reiecit.* Sequentur excipientes dictata dominorum, vel aliud quidpiam ſcribentes AMANVENSES & A MANV. [d] Suetonius; *Thallo à manu, quod pro epiſtola prodita denarios quingentos accepiſſet, crura effregit.* hi [e] fuerunt precioſi & excepti, etiam quando ſeruorum numerus dominis indicebatur. SCRIPTORES appellauit [f] Cicero. Eamdem operam nauabant NOTARII

b lib. 1. famil.
c Lib. 8. ca. 1.
d Augusto ca. 67.
e Sueton. Nerone ca. 46.
f lib. 1. de Oratore. & in Bruto.

& NOTARIAE, quorum commendatio in velocitate excipiendi fuit. [a] Manilius;

Hic & Scriptor erit felix, cui littera verbum eſt,
Quiq́ue notis linguam ſuperet, verſumq́ue loquentis
Excipiens, longas noua per compendia voces.

[b] Seneca; *quid verborum notas, quibus quamuis citata excipitur oratio, & celeritatem linguæ manus ſequitur? viliſsimorum mancipiorum iſta commenta ſunt.* Quæ Senecæ verba impetunt dictum [c] Iſidori, qui aſſerit, Senecam contracto omnium digeſtoque & aucto numero opus effeciſſe in quinque millia notarum. D. [d] Hieronymus: *iam de miſſo ſynthemate equus publicus ſternebatur, & nobilem iuuenem panicea indutum tunica baltheus ambiebat, & tamen ille, appoſito notario, cogebat loqui, quæ velociter edita, velox conſequeretur manus, & linguæ celeritatem prenderent ſigna verborum.* Notarius tamen quandoque pro amanuenſi ſumitur. [e] Plinius, *Notarium voco, & die admiſſo quæ formaueram dicto, abit, rurſusq́ue reuocatur, rurſusq́ue remittitur.* D. [f] Gregorius; *tunc vir Dei accerſito notario dictauit, dicens, Sabinus Domini* IESV *Chriſti ſeruus commonitorium Pado.* Alij, his NOTARII PRINCIPIS, quorum meminit [g] Caſſiodorus: erant enim principi à ſecretis, & olim [h] Scribæ apud Græcos. Notariorum erant thecæ, quibus includebantur ſtyli, & pugillaria. [i] Ammianus: *maximè cum hæc eadem numerantes, notarij prope xxx. adſiſtant cum thecis & pugillaribus tabulis.* Pugillarium verò forma fuit oblonga & quadrata, eminenti quadam margine circumcirca concluſa, ut vidimus Romæ in veteri arca ſepulchrali in hortis Cyriaci Matthæii. Materies frequenter fuit è citro, buxo, acere, ebore, membranis; quibus omnibus

[a] Lib. 4.
[b] Epiſt. 90.
[c] lib. 1. Orig. cap. 21.
[d] ad Iulianū.
[e] lib. 9. ep. 36.
[f] Dialog. lib. 3. cap. 10.
[g] Lib. 6. 16.
[h] Cornelius Nepos. in Eumene.
[i] Lib. 28.

bus ceram coloratam ſuperinducebant. [a] Ouidius, *a lib. 1. amor. El. 12.*

Ite hinc difficiles, funebria ligna, tabellæ,
Tuq; negaturis cera referta notis,
Quam puto de longæ collectam flore cicutæ,
Melle ſub infami Corſica miſit apis.
At tamquam minio penitus medicata rubebas,
Ille color verè ſanguinolentus erat.

[b] Althelmus in ænigmate de pugillaribus, *b editus à Delrio in Octaſtichis, ænigm. 1.*

Melligeris apibus mea prima proceſſit origo,
Sed pars exterior creſcebat cetera ſiluis,
Calceamenta mihi tradebant tergora dura.
Nunc ferri ſtimulus faciem proſcindit amœnam
Flexibus, & ſulcis obliquat ad inſtar aratri.

Tabellæ idem ſignificauerant, quoniam pugillar ut plurimum ligneum erat. [c] Prudentius in hymno de Caſſiano martyre, in quo antiqua ſcribendi ratio ad amuſſim explicatur. *c Periſteph.*

Conijciunt alij lapides, inq; ora tabellas
Frangunt, reliſa fronte lignum diſſilit:
Buxa crepant cerata, genis impacta cruentis,
Rubetq; ab ictu curua tumens pagina.

Calami vicem in his geſſit graphium, ſiue ſtylus; tum è ferro, tum ex ære, eius planè formæ, quam hic nos damus, illuſtraturæ dubio procul Sympoſii & Althelmi ænigmata, nec non & ſubſcripta Prudentii carmina. Minuſculum illud apud me eſt, maius illud alterum apud ALOYS. CORRADINVM. [d] Sympoſius; *d ænigm. 1.*

GRAPHIVM.

De ſummo planus, ſed non ego planus in imo,
Verſor utrimq; manu diuerſo & munere fungor:

 Alte-

Altera pars reuocat quidquid pars altera fecit.

a in heptaſtichis.

a Althelmus in ænigmate, cui titulum præfixit de elementis;

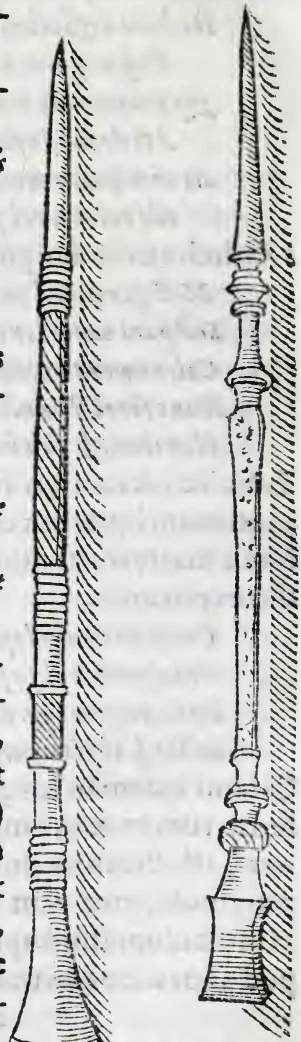
Naſcimur ex ferro, rurſus ferro moribunda,
Nec non & volucris pennâ volitantis ad æthram.

Prudentius in paſſione Caſſiani:

Inde alij ſtimulos, & acumina ferrea vibrant,
Qua parte aratis cera ſulcis ſcribitur;
Et qua ſecti apices abolentur, & aquoris hirti
Rurſus niteſcens innouatur area.
Hinc foditur Chriſti confeſſor, & inde ſecatur.
Pars viſcus intrat molle, pars ſcindit cutem.

Sympoſius expreſſit ſanè aptè. Acumen enim graphii ſi in imo digitis complectamur, ut poſcit uſus, eiuſdem planities ſeu latitudo (ut loquitur Gregorius Turonenſis) erit in ſummo. Althelmus ferrum utrobique appellat, ut vidimus; & ferri ſtimulum non ineleganter, quia mucrone ſcribebant, planitie ſcriptum abradebant. b Columella,

b in horto.

Nomine tum Graio ceu littera proxima primæ

Pan-

Pangitur in cera docti mucrone magiſtri,
Sic & humo pingui ferratæ cuſpidis icta
Deprimitur, folio viridis, pede candida, Beta.

D.[a] Hieronymus; *ſtultus ego, qui me putauerim hæc abſq; Philoſophis ſcire non poſſe, qui meliorem ſtyli partem eam legerim, quæ deleret, quàm quæ ſcriberet.* Recondebatur autem in thecam, quam graphiarium appellat [b] Martialis, ut innocens haberetur, & aſſerit præter [c] Suetonium [d] Gregorius Turonenſis. Stylus autem mucronem & aciem graphij unico nomine complectebatur. [e] Quintilianus: *cum verò iam ductus ſequi cœperit, non inutile erit eas* (literas videlicet) *tabellæ quàm optime inſculpi, ut per illos velut ſulcos ducatur ſtylus.* Et hinc uſurpant non raro ſcriptores ſtylum infigere, ſtylo appetere, ſtylum vertere, & ſtylo depaſcere. Fuit autem graphium ad cædem etiam aptum. ita [f] Cæſar Caſſij *brachium arreptum graphio traiecit:* [g] Caligula, *cum diſcerpi Senatorem concupiſſet, ſubornauit, qui ingredientem curiam, repente hoſtem publicum appellantes inuaderent, graphijsq; confoſſum, lacerandum ceteris traderent.* Populus Romanus [h] *Erixônem equitem Romanum, quia filium flagellis occiderat, in foro graphijs confodit: &* [i] *Caſſianum martyrem pueri ſtylis confecerunt.* Fuit autem ferreum vel æreum ut vidimus; aureum enim, cuius meminit Marcellus medicus, veluti & chryſtallina & onychina pugillaria, extra ordinem fuerunt. LIBRARII quos nonnulli [k] ANTIQVARIOS dicunt, à libris arborum appellati ſunt ideò, [l] quia in dedolatis è ligno codicillis, aut in corticibus arborum, ante uſum cartæ vel membranarum, antiqui ſcriberent: unde TABELLARII portitores literarum. Extabat in muſæo Carpenſi Romæ an-

[a] *ad Domnionem.*
[b] *Lib. 14.*
[c] *Claudio ca. 35.*
[d] *lib. 1. de mirac. D. Martini cap. 14.*
[e] *lib. 1. cap. 1.*
[f] *Sueton. Cæſare cap. 82.*
[g] *Caio cap. 28.*
[h] *Seneca 1. de Clem. cap. 14.*
[i] *Prudentius loco cit. Turō. de glor. mart. lib. 1. cap. 43.*
[k] *D. Auguſti. ſerm. 44 de verb. Dō. li. 2. de ſtud. lib. ur. Ro. C. Th. D. Hieronymi ad Florent. Iſido. lib. 6. Orig.*
[l] *D. Hierony. ad Nicam.*

tiquus titulus,

IVCVNDVS
DOMITIAE
BIBVLI. LIBRAR.
AD. MANVM.

a lib. 12. ad Atticum.
b lib. 5. Ep. 15. & 17.
c ad Tironē.

Librarij aliquod munus indicat nobis [a] Cicero: *& erit gratius ſi non modò in libris tuis, ſed etiam in aliorum per librarios tuos Ariſtophanem repoſueris pro Eupoli.* Ideoque [b] Sidonius Apollinaris ſcribam vocauit & bibliopolam. [c] Cicero filius: *ſed peto à te, ut quàm celerrimè mihi librarius mittatur, maximè quidem Græcus. multum enim mihi eripitur operæ in exſcribendis hypomnematis.* Erant in miniſterio & LIBRARIAE. Antiquus lapis;

SEXTIA. XANTA
SCR. LIBRARIA
EM. OL. II.

d Sat. 6.

[d] Iuuenalis,

——periȷt libraria, ponunt
Coſmetæ tunicas.——

e Eccl. Hiſtor. lib. 6. cap. 17.

[e] Euſebius diſertè ſcripſit, Origeni ad manum fuiſſe librarios, unà cum puellis, quæ ſcitè & concinnè ſciberent. Quo fit, ut minus credam interpreti antiquo Iuuenalis, & veteri neſcio cui Iuris ciuilis epitomatori, qui pondera hic & libram ſubſtituunt. Tetigit hæc eleganter [f] Galenus, cuius hæc ſunt Latinè reddita; *nam quod ad nos attinet, decima fortaſſe prouentuum noſtrorũ pars impenditur, reliquæ verò partes nouem ſubſtantiæ ipſi adȷciuntur: attamen video te ne in res quidem egregias inſumere quidquam audere, non in coemptionem, comparationemq́;* LIBRORVM: *non in eos qui* SCRIBANT *exercendos, ſiue* NOTIS *&*

f de dignoſc. et cur. an. morb. cap 9.

SIGNIS

SIGNIS *id faciant, ut* CITIVS; *ſiue exquiſitis* FIGVRIS *ut* PVLCHRIVS: *ſicut ne in eos quidem, qui* EMENDATE, RECTEQVE *legant.* Inſeruiebant librariis GLVTINATORES, conglutinandæ nimirum papyro operam impendentes. legebatur olim Neapuli,

MANNIO STICHIO
TIBERII CAESARIS
GLVTINATORI

in vetere gloſſario glutinator κολλητὴς eſt. meminit & [a] Cicero; *etiam velim mihi mittas de tuis librariolis duos aliquos, quibus Tyrannio utatur glutinatoribus, ad cetera administris.* Chartæ autem ipſæ papyro & glutino cõſtabant. ideò apud Spartianum Firmus tyrannus iactabat, *exercitum ſe alere poſſe papyro & glutino,* quod chartarum quãtitatem immenſam haberet. Ceterum de charta & glutino latè [b] Plinius. Neq; verò in chartis tantum, ſed & in membranis glutinis uſus fuit, ſi antiquo [c] Perſii gloſſatori credimus, qui bicolorem membranam ita interpretatur, quod pars altera ſeu facies membranæ crocea eſſet, glutinata altera. Libris materiam cortex olim, papyrus, carbaſus, ouilla tergora, lintei, plumbum, & alia ſuppeditarunt, ut cuilibet animaduertere promptum eſt. iique quod circum ligneum teretem ſurculum, vel oſſeum conuoluerentur, volumina ſunt appellati. Surculum ipſum ſeu ſurculi capitula, quæ & cornua, umbilicum vocabant. Porrò de his, & de uniuerſa ſcribendi ratione, contexuit inſignem commentarium VINC. CONTARENVS noſter, quem ille non diu patietur à ſtudioſis deſiderari. Librariorum adminiſtri, quos vocat Cicero, videntur fuiſſe PVMICATORES, MALLEATORES, OR-

a ad Atticum.
b lib. 13. ca. 12.
c Sat. 3.

[a] 1. epigr. [b] lib. 3. El. 1. [c] lib. 30. ca. 21. [d] L. L. de Leg. 3. [e] Sat. 5. L. ult. de liber. cau. L. 7. de oper. libert.

NATORES. de pumice [a] Catullus; [b] Tibullus, [c] Plinius: de cetero ornatu [d] Domitius Vlpianus. At quoniam minium in voluminum quoque ſcriptura uſurpabatur, inde nomen factum eſt ſeruo MINICVLATORI. [e] Perſius:

Excepto ſi quid Maſuri rubrica notauit.

ubi gloſſæ veteres, *Rubricas vocat minium, quo tituli legum annotabantur.* At ut viuentes bibliothecas aliquando aggrediamur, hæc erit ſtatio GRAMMATICORVM, quos [f] Cornelius Nepos & [g] Meſſalla Coruinus litteratos & litteratores appellant. Quo videndum an reſpexerit idem Cornelius, cum in vita Pomponii Attici ſcribit, in eiuſdem familia fuiſſe pueros litteratiſſimos. Huiuſmodi fuit Mecœnati C. [h] Meliſſus, *Spoleti natus ingenuus, ſed expoſitus, qui cum ſe gratum & acceptum in modum amici videret, quamquam aſſerente matre, permanſit tamen in ſtatu ſeruitutis, præſentemq́ conditionem veræ origini antepoſuit.* horum æſtimationis index erit Daphnis ille, cuius meminerunt [i] Plinius & [k] Suetonius. PAEDAGOGI, MAGISTRI, & PRAECEPTORES huc referendi ſunt, quorum uſus apprime neceſſarius, C. [l] Caſſium induxit ut crederet, hæredi quandoque remittendam eſſe proprii ſerui manumittendi neceſſitatem: quod tamen receptum non eſt. Eâdem neceſſitate compulſus [m] Auguſtus, cum urbs fame premeretur, ſeruorum maximas copias, exceptis medicis & præceptoribus, trudi urbe præcepit. Pædagogi, puerorum & puellarum ductores fuerunt, & doctores. [n] Plautus,

[f g] Suetonius de ill. Grām.
[h] Sueton. lib. cit.
[i] lib. 7. ca 39.
[k] Lib. cit.
[l] L. 35. de Fideicōm. libert.
[m] Paulus Oroſ. lib. 7 ca. 3.
[n] Bacchidib.

Nego tibi annis viginti fuiſſe primis copiam,
Digitum longe à Pædagogo pedem ut efferres ex ædibus.

&

Inde

Inde de hippodromo, & palaſtra ubi reueniſſes domum,
Cincticulo præcinctus in ſella apud magiſtrum aſſideres,
Tum librum legeres.

Hoc ſibi voluit [a] Manilius:

Componet teneros etiam qui nutriat annos,
Et dominum dominus prætextæ lege ſequatur.

D. [b] Auguſtinus: *cum videamus exempli gratia, & ſine tribulis areas triturari, quamuis adiuuent ſi adſint; & ſine pædagogis poſſe pueros pergere in ſcholam, quamuis ad hoc non ſint inutilia pædagogorum adiumenta.* huius ſanè operæ, pueris & puellis nauatæ notitia facit, ut minus miremur cum apud [c] Val. Maximum legimus, puellæ virginitatem à ſeruo pædagogo, Fannio neſcio cui Saturnino proditam. Fuit autem non rarò præpoſtera valdè & translatitia parentum cura in pædagogis comparandis. [d] Ariſtides: *quid autem? nonne nutrices, litteratores, ac pædagogi pueris ita dicunt: oportet te non impleri, & modeſtè per vias incedere, ac ſenioribus aſſurgere, & parentes amare, non tumultuari, nõ alea ludere, non, ſiuis, alternare pedes: veruntamen non propterea magni ſe faciunt nutrices, nec philoſophis ſe ſe præferunt. itaq; quæcumq; maximi eſt preciꝫ duarum eſt fortaſſe vel trium minarum. Pædagogi verò etiam cum barbarie quadam pleriq; iſta docent, ac ianitores aliquando pro pædagogis, cum artem deſierunt, æquo animo fiunt.* hæc & ſimilia docuerant pædagogi, *ut* [e] *ambulare in via demiſſo capite; uno digito ſalſamentum, duobus tangere piſcem, panem, carnem; ſic ſcabere; ſic veſtem gerere.* Magiſtri pueros & puellas docebant & ipſi. D. [f] Hieronymus: *magiſtrum autem pueri tui, de quo dignatus es ſcribere, quem plagiatorem eius eſſe non dubium eſt, ſæpe Euagrius presbyter, dum adhuc*

a Lib. 5.

b De geſt. Pelagii. Et hos videtur Oppianus Epiſcopos appellare, ſeu inſpectores, li. 1. & 3. de Piſcat.

c Lib. 6. cap. 1. Vide & pædagogum cruciarium Calpurnii Flacci.

d in Platonica 1.

e Plutarch. Virtutem doceri poſſe.

Antiochiæ eſſem, me præſente corripuit, cui ille reſpondit, ego nihil timeo, dicit ſe à domino ſuo fuiſſe dimiſſum. Quod ad puellas attinet, extat inſigne teſtimonium [a] Iuliani ICti. *is à cognatis & propinquis pupillæ perductus ad magiſtratum, iuſſus eſt alimenta pupillæ, & mercedes ut liberalibus artibus inſtitueretur, præceptoribus dare.* [b] Martialis;

a L.4. ubi Pupillus educari deb.

b lib.9.70.

Quid tibi nobiſcum eſt ludi ſcelerate magiſter?
Inuiſum pueris, virginibusq́ caput.

c de Ill. Gram.

[c] Suetonius: *Q. Cæcilius Epirota Tuſculi natus, libertus Attici Satrij equitis Romani, ad quem ſunt Ciceronis epiſtolæ, cum filiam patroni nuptam M. Agrippæ doceret, ſuſpectus in ea, & ob hoc remotus, ad Cornelium Gallum ſe contulit.* Neque verò ſeruis ipſis defuit magiſter aut pædagogus familiaris, de illo antiquus typus Tibure,

D M
TIB. CLAVDIO. AVG. LIB
HERMETI
M. PVEROR. DOM. AVGVST

de hoc Romæ,

FLAVI. STEPHANI
PAEDAG. PVEROR.
IMP. TITI
CAESARIS

d L.13 de manum. Vind.

e Sat. 10.

Pædagogo CAPSARIVM adiungemus ex auctoritate [d] Vlpiani: *ſi collactaneus, ſi educator, ſi pædagogus ipſius; ſi nutrix, vel filius filiaue alterius eorum, vel alumnus, vel capſarius &c.* [e] Iuuenalis,

Eloquium aut famam Demoſthenis aut Ciceronis
Incipit optare, & totis Quinquatribus optat,
Quiſquis adhuc uno partam colit aſſe Mineruam,

Quem

Quem ſequitur cuſtos anguſtæ vernula capſæ.

ubi ex vetere Grammatico diſcimus, deſignari puerum adhuc diſcentem, quem arcula ſequatur, in qua codices reponantur. Capſas autem & armaria librorum recenſuit & [a] Iul. Paulus. Et hæ pueriles capſæ minuſculæ videntur fuiſſe, utpote ad geſtandum habiles; ideoque anguſtas vocauit Iuuenalis, ad earum diſcrimen, quæ maiores erant, & ſtatariæ, quarum videtur meminiſſe Iul. Paulus. Capſarii verò, qui in balneis veſtimenta accipiebant cuſtodienda, utrum ſerui fuerint an liberi, alij viderint. Et hi ferè omnes (uno & altero excepto) ſerui intramurani fuerunt, ut cum Aſconio noſtro dicam. Nunc deſcribemus eos, quibus extra domeſticos parietes utebatur dominus. militares primum, tum alios. ARMIGER ex [b] Virgilio & aliis notus ſatis,

a lib. 3. Sent. Tit. 8.

b lib. 9. Aen.

——forma tum vertitur oris
Antiquum in Buten, hic Dardanio Anchiſæ
Armiger ante fuit.——

isque precioſus ſi [c] Plinio credimus de luſciniis loquenti: *ergo ſeruorum illis precia ſunt, & quidem ampliora quàm quibus olim armigeri parabantur.* Et hos heroibus Poetæ attribuunt, quos Reges & olim & hodie, in hac ſaltem parte æmulati ſunt. teſtis eſt antiqua ſcalptura precioſæ illius Sapphiri, cuius typum MARQ. FREHERVS vir eruditiſſimus edidit & illuſtrauit. In ea Conſtantius Imp. aprum venabulo excipit: Armiger autem telum geſtans, feræ impetum formidans, dat ſe in pedes. [d] Prudentius de armigero Cæſariano;

c lib. 10. ca. 29.

d in apotheoſi.

Armiger è cuneo puerorum flauicomantum,
Purpurei cuſtos lateris, deprenditur unus.

Nec negat, & gemino gemmata haſtilia ferro
Proijcit, ac ſignum Chriſti ſe ferre fatetur.

a Lib. 9. 57.

[a] Martialis;

Splendophorus Lybicas domini petit armiger urbes:
Quæ puero dones tela Cupido para;
Illa quibus iuuenes figis, mollesq; puellas:
Sit tamen in tenera leuis & haſta manu.
Loricam, clypeumq; tibi, galeamq; remitto. &c.

b lib. 1. Ep. 2. De Helmichis armigero Alboin. Paulus Diaconus lib. 2 de geſt. Lãgob. cap. 28.
c Lib. 4.
d Menauinus lib. 3. cap. 10.

Notauit porrò [b] Sidonius, Theodoricum regem, arcum lateri innectere citra grauitatem regiam iudicaſſe, & tradidiſſe geſtandum puero. hinc armiger in aula Conſtantinopolitana, qualis deſcribitur à [c] Corippo Narſes. hinc apud Curopalatum ſcutarius in eadem aula. & hinc demum in [d] Turcica puer ephebus, qui Sultano gerit arcum & ſagittas. A qua eâdem ratione notat Lampridius, Commodo imperante tres Præfectos Prætorio fuiſſe, inter quos libertinum, qui A PVGIONE appellatus eſt. Fuit autem apud Cæſares miniſter Palatinus, qui arma cuſtodiret huiuſmodi A. quidam VIBIVS. HERMES. IMP. NERONI. A CVSTODIA ARMORVM in veteri monumento legitur. Duces & ipſi, regibus ſatis impares, armigeris non caruerunt. S. [e] Ferrandus in parænetico; *tunc autem dux optimus neminem lædet, ſi in omni Prætorio illius non audeat aliquis amicus, cliens, medicus, armiger, aut propter officij publici deuotionem lateri ducis ſemper adiunctus, conceſſa beneficia vendere.* His armigeris affines fuerunt CACVLAE & CALONES, ita dicti auctore Feſto, quod fuſtibus clauiſque ligneis armari ſolerent ad tutelam dominorum. Hic [f] Iſidorum emendabimus, deformem vitio non ſuo. *claſſis* (inquit ille) *dicta eſt à Græco vo-*

e edidit A. Statius.
f lib. 10 orig. cap. 1.

eo vocabulo ἀπὸ τῶν κάλων, id eſt lignis : unde & calones nauiculæ, quæ ligna militibus portant. lego : *unde & calones & caculæ, qui ligna militibus portant.* Fuerunt autem hæc ligna fuſtes ut diximus & clauæ, quod enim Euangeliſtarum interpretes habent, miſſam fuiſſe cohortem ad vinciendum IESVM cum gladiis & fuſtibus, ita vertit [a] Iuuencus; *a Lib. 4.*

Pars ſtrictis gladijs, pars fidens pondere clauæ.

Et hi [b] CLAVATORES dicti ſunt & [c] GALEARII. LIXAS [d] Acron Grammaticus, perperam ſeruos militum appellat, cum certum ſit fuiſſe liberos homines. [e] Val. Maximus : *protinus namq; lixas è caſtris ſummouit* (Metellus) *cibumq; coctum venalem proponi vetuit. in agmine neminem militum, miniſterio ſeruorum iumentorumq; ut arma ſua & alimenta ipſi ferrent, uti paſſus eſt.* Lecticarios quoque ideò calones appellauit Seneca, (*Lectica formoſis impoſita calonibus*) quod ligna ſeu aſſeres lecticæ portarent. κάλον enim *lignum eſt*, inquiunt Feſtus & Iſidorus. [f] Horatius profectò aliquoties hoc nomine ſeruos deſignat, ſed viliores ut videtur, veluti muliones & huiuſmodi. Et hæc de ſeruis militaribus. Dominum domo egredientem ANTEAMBVLONES præcedebant, in eum uſum quem tangit iunior [g] Plinius ; *eques Romanus à ſeruo eius, ut tranſitum daret, manu leniter admonitus, conuertit ſe ; nec ſeruum, à quo erat tactus, ſed ipſum Macedonem tam grauiter palma percuſſit, ut penè concideret.* Neſcio quis apud [h] Cornificium : *hic inquit habito : perſpicit argentum, quod erat expoſitum viſit triclinium ſtratum ; probat. accedit ſeruulus, dicit homini clarè, dominum iam venturum, ſi velit exire.* [i] Martialis autem ſcribit & ad liberos homines pertinuiſſe hanc operam,

b Feſtus:
c Vegetius lib. 3. cap. 6.
d ad Horat. lib. 1. Sat. 2.
e lib. 2. cap. 7.
f lib. 1. Sat. 2. Sat. 6. lib. 1. Epiſt. 14
g lib. 3. ep. 14.
h lib. 4.
i Lib. 5. 93.

Exigis à nobis operam ſine fine togatam:
Non eo, libertum ſed tibi mitto meum.
Non eſt (inquis) idem: multo plus eſſe probabo.
Vix ego lecticam ſubſequor, ille feret.
In turbam incideris, cunctos umbone repellet: &c.

[a] lib. 10. 74. Idem [a] Poeta;

Iam parce laſſo Roma gratulatori,
Laſſo clienti. quamdiu ſalutator
Anteambulones & togatulos inter
Centum merebor plumbeos die toto?

At quia non ad clepſydram ſcribimus, quiſquis leget hæc ignoſcat nobis, ſi ſtudio veritatis eruendæ, plumbeos nummos aſſeremus. Hos hic noſter [b] alibi centum quadrantes appellat,

[b] lib. 3. 7.

Centum miſelli iam valete Quadrantes,
Anteambulonis congiarium Caſſi.

Et quidem ego ipſe in illa opinione aliquando fui, ut putarem & illa ſuperius relata, & hæc eiuſdē [c] auctoris,

[c] lib. 1. 67.

Nigra ſordibus explices moneta: &,
Conſtemus tibi plumbea ſelibra.

hæc inquam omnia intelligi de vili & minuta pecuuia. ut apud eumdem [d] Poetam legimus, *plumbea vina*, & *plūbea mala.* Imò & quæ apud [e] Plautum legeram;

[d] lib. 10. 89. & 98.
[e] Caſina

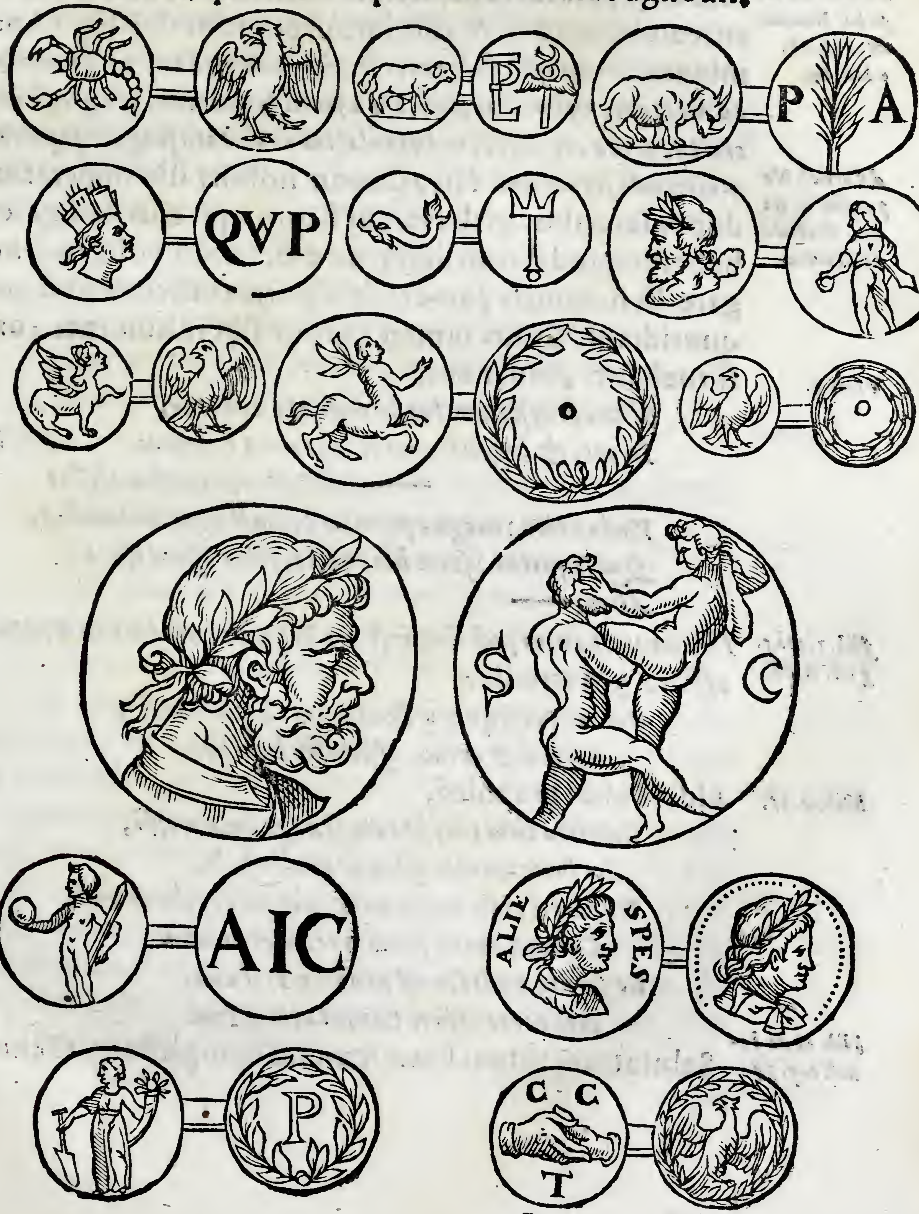
Cui homini hodie peculi nummus non eſt plumbeus. [f] &,
Cui ſi capitis res ſiet, nummum nunquam credam plumbeū.

[f] Trinummo.

[g] Moſtellaria. [g] item, SER. *Tace ſis faber, qui cudere ſoles plumbeos Nummos.*

ita interpretabar. Verum ut ſententiam mutarem fecit primum fortuna obſequens, quæ obtulit mihi nūmos aliquot veteres, Romæ & alibi erutos, plūbeos omnes,

quos auerſos & aduerſos hic in tabella dare decreui: deinde I. [a] LIPSIVS, qui monetā plumbeā candidè agnouit. [a] *in Schedis.*

Subſequebantur PEDISSEQVI. Et ideò myriadas ſeruorum comparatas fuiſſe ſcribit [a] Athenæus, ut comitum, anteambulonum, & aſſeclarum copia ne deeſſet. [c] Ammianus: *nonnullos fulgentes ſericis indumentis, ut ducendos ad mortem, vel ut ſine diritate ominis loquamur, prægreſſo exercitu, arma cogentes, manipulatim concitato fragore ſequitur multitudo ſeruorum.* His [d] Cimon nobilis ille Imperator, diſpenſatoribus utebatur, ut ſi quis opis eius indigeret, haberet quod ſtatim daret, ne differendo videretur negare. Et hi omnes pars erant & portio officii & obſequij quotidiani. Cuius tamen corpus liberi homines conſtituebant. [e] Iuuenalis,

Si vocat officium turba cedente vehetur,
Diues, & ingenti curret ſuper ora Liburno. &,
—— nobis properantibus obſtat
Vnda prior: magno populus premit agmine lumbos,
Qui ſequitur: ferit hic cubito, ferit aſſere duro
Alter.——

[f] Plinius: *paucos poſt dies ipſe me Regulus conuenit in Prætoris officio.* [g] Martialis:

Omnes perſequeris Prætorum Cotta locellos,
Accipis & ceras. officioſus homo es.

[h] idem alibi graphicè,

Condita cum tibi ſit iam ſexageſima meßis,
Et facies multo ſplendeat alba pilo.
Diſcurris tota vagus urbe, nec ulla cathedra eſt,
Cui non mane feras irrequietus Aue.
Et ſine te nulli fas eſt prodire Tribuno,
Nec caret officio Conſul uterq; tuo.

Salutatores totam hanc ſcænam complebant. [i] Seneca: *ad*

[a] lib. 6. de aſeclis. Nonius in ASSAS.
[c] Lib. 14.
[d] Cornel. Nepos, ſiue is Aemil. Probus. in Cimone.
[e] Sat. 3.
[f] lib. 1. epi. 5.
[g] lib. 10. 88.
[h] lib. 4. 35.
[i] lib. 6. de benef. cap. 34.

ad quemcumq; itaq; iſtorum veneris, quorum ſalutatio urbem concutit, ſcito, etiam ſi animaduerteris obſeſſos ingenti frequẽtia vicos, & commeantium in utramq; partem cateruis itinera compreſſa, tamen venire te in locum hominibus plenum, amicis vacuum. in pectore amicus, non in atrio quæritur. Salutatoria vox fuit, Aue, ut apud Martialem vidimus, & apud alios paſſim eſt videre. Hora huius officioſæ ſalutationis fuit antelucana. [a] Iuuenalis, [a] Sat. 3.

Quod porrò officium, ne nobis blandiar, aut quod
Pauperis hic meritum, ſi curet nocte togatus
Currere, cum Prætor lictorem impellat, & ire
Præcipitem iubeat, dudum vigilantibus orbis,
Ne prior Albinam, & Modiam collega ſalutet?

[b] Idem, [b] Sat. 5.

——habet Trebius propter quod rumpere ſomnũ
Debeat, & ligulas dimittere ſollicitus, ne
Tota ſalutatrix iam turba peregerit orbem
Sideribus dubijs, aut illo tempore, quo ſe
Frigida circumagunt pigri Serraca Bootæ.

[c] Salluſtius: *C. Cornelius eques Romanus operam ſuam pollicitus, & cum eo L. Vargunteius Senator, conſtituere ea nocte paulò poſt cum armatis hominibus, ſicuti ſalutatum, introire ad Ciceronem.* [c] in Catilina. Niſi [d] ſalutatores incidiſſent in aliquem [d] Sen. Ep. 122. ſectatorem Attilii illius Butæ, qui lucem ſtatuerat ſibi ſomni tempus eſſe. Et hæc quidem penè publica fuit ſalutatio, illa priuata, quam [e] Galba Sulpicius *exoletam alibi, in domo ſua obſtinatiſſime retinuit; ut liberti ſeruiq;, bis die, frequentes adeſſent, ac mane ſaluere, veſperi valere, ſibi ſinguli dicerent.* [e] Suetõ. ca. 4. Admittebantur autem ſalutatores, idq; non ſanè gratis. [f] Iuuenalis; [f] Sat. 3 nec uno in loco.

——*omnia Romæ*
Cum precio. quid das ut Coſſum aliquando ſalutes,
Vt te reſpiciat clauſo Veiento labello?

At verò præfuiſſe aliquem huic turbæ officioſæ, ſaltem in aula Cæſarum, videtur indicare marmoreæ inſcriptionis fragmentum, in quo NERITO cuidam DIVI CLAVDII neſcio an liberto, OFFICI IMPER. fortè curatori, locus monumenti deſignatur. Confirmant coniecturam verba martyrologij Romani; *Piſis in Tuſcia ſancti Torpetis martyris, qui magnus in officio Neronis primum fuit* &c. An autem TYSANDER quidam AVG. LIB. OFFICIALIS huc pertineat, viderint alij. Et certè niſi inſigniter fallor, hoc munus admiſſionalium fuit, de quibus ſuo loco dicemus. Locus ſtatus & ſolemnis, ubi peragebatur hæc fabula, atrium erat. Seneca ſtylum acuens in has ineptas ſalutatorum concurſationes, & quidem verbis proximè citatis: [a] *in pectore amicus, non in atrio quæritur.* [b] Idem: *quàm multi per refertum clientibus atrium prodire vitabunt, & per obſcuros ædium aditus profugient?* Martialis paſſim. Illa antelucana potentiorum fuit; tenuiorum autem matutina. OFFICIOSORVM ſtatio veſtibulum fuit. [c] Gellius ex doctrina Sulpicij Apollinaris; *qui domos igitur amplas antiquitus faciebant, locum ante ianuam vacuum relinquebant, qui inter fores domus & viam medius eſſet. in eo loco qui dominum eius domus ſalutatum venerant, priuſquam admitterentur conſiſtebant* &c. Et hæc verba Gellij penè tranſcripſit [d] Non. Marcellus, qui ex Gellio emendandus eſt. [e] Donatus etiam ad illa Virgilij;

Veſtibulum ante ipſum, primisq́; in faucibus Orci,
Luctus, & ultrices poſuere cubilia curæ.

[a] lib. 6. de benef. cap. 34.
[b] De breuit. Vitæ. cap. 14.
[c] lib. 16. ca. 5.
[d] Veſtibulum.
[e] 6. Aen.

feralem

feralem (ſcribit) *Ditis domum ecce quale obſeruabat officium in primo veſtibulo.* [a] ADVERSITORES qui dicebantur, huic ſeruitio extramurano adcenſendi ſunt. hi domino foris cœnanti (teſte [b] Donato) aduorſum ibant, officij & tutelæ gratia, Sed & ACCERSITORES, ut ita dicam; & qui aduentum domini præmittebantur nunciatum. [c] Plinius; *euigilaueram. nuncius à Spurinna, venio ad te. imò ego ad te.* [d] Iuuencus,

a Plautus moſtellaria. actu 4. Ioh. Euangel. cap 4. nu. 51.
b in Adelphis.
c Lib. 1. ep. 5.
d Lib. 4.

Talia dum loquitur, ſciſſos lacerata capillos:
Pro fratris morbo iuſtis ſoror anxia curis,
Hortatur iuuenem rapido percurrere greſſu,
Caſibus ut tantis Chriſtus ſeruaret amicum.

Iuuenis hîc famulus eſt. [e] Ouidius,

e lib. 3. de arte am.

Ancillæ puerique manus ferat arte tabellas:
Pignora nec iuueni credite veſtra nouo.

Et hi erant domeſtici ultro citroque curſantium manipuli. [f] Appuleius; *miſitque protinus curſorem, qui vianti marito domus expugnationem nunciaret.* At de curſoribus agemus infra. Aduerſitoribus illi nō diſſimiles fuerunt, qui [g] præcincti lumbos, & lychnos ferentes, dominum domi præſtolabantur, à cœna reuertentem; quorum aliqui dominorum comites erant. [h] Val. Maximus: *Caius autem Daillius, qui primus naualem triumphum ex Pœnis retulit, quotiescumque epulaturus erat, ad funalem cereum, praeeunte tibicine & fidicine, à cœna domum reuerti ſolitus eſt.* idem [i] auctor: *M. Antonius auorum noſtrorum temporibus clariſſimus orator, inceſti reus agebatur. cuius in iudicio accuſatores ſeruum in quæſtionem perſeuerantiſſimè poſtulabant, quod ab eo, cum ad ſtuprum iret, laternam prælatam contenderent.* [k] Iuuenalis;

f lib. 10. Met.
g Luca 12. 35.
h lib. 3. cap. 6.
i lib. 6. cap. 8.
k Sat. 3.

——ſed quamuis improbus annis,
Atq; mero feruens, cauet hunc, quem coccina laua
Vitari iubet, & comitum longiſſimus ordo:
Multum præterea flammarum & ahenea lampas.

Et verò ſine his dominus benè potus quî domum ſe contuliſſet? [a] Propertius;

a Lib.2.El.29.

Heſterna mea lux cum potus nocte vagarer,
Nec me ſeruorum duceret ulla manus;
Obuia neſcio quot pueri mihi turba minuta
Venerat.——

Et hos AD LYCHNVM, AD FVNALE, AD LATERNAM, LAMPADOPHOROS, & TAEDIGEROS appellabimus. At funalia (ut inquit [b] Seruius) *ideò dicta ſunt, quia ante uſum papyri antiquitus funes cera circumdabant.* Quod iiſdem verbis expreſſit [c] Iſidorus. Antiquorum autem funalium figuram præferunt Angeli inſculpti in vetere monumento è marmore Synnadico, in quo iacent ſacroſancta oſſa beatiſſimi Lucæ Euangeliſtæ, in auguſtiſſimo templo D. Iuſtinæ, apud nos. Et hoc dubio procul etymon habent vox Eccleſiaſtica, Intortitia, & Italicæ Torcie, & Torchi: imò & Hiſpanica, Antorcha. Funalia enim funes intortas referebant. Addamus etiam fomitem goſſypinum, quem hodie cera ſuperinducimus, à noſtris appellari, Pauero, corruptâ Papyri, cuius meminit Seruius, nomenclaturâ. In hac autem cohorte MONITORES quidam erant. [d] Appuleius: *poſt hæc monitu famuli mei, qui noctis* ADMONEBAT, *iam & ipſe crapula diſtentus, protinus exurgo: & appellata propere Byrrhena, titubante veſtigio domuitionem capeſſo, ſed cum primum plateam vadimus, vento repentino* LVMEN, *quo nitebamur, extinguitur.*

b 1. Aeneid.

c lib.20 Etym. cap. 10.

d Lib. 2.

Et

Et horum qui admonerent, ingens videtur fuiſſe numerus, apud homines nobiles & fortunatos. [a] Seneca: *nec illos quidem inter ocioſos numeraueris, qui ſella te & lectica huc & illuc ferunt, & ad geſtationum ſuarum, quaſi deſerere illas non liceat, horas occurrunt: quos quando lauari debeant, quando natare, quando cœnare, alius* ADMONET; *& uſq; eo nimio delicati animi languore ſoluuntur, ut per ſe ſcire non poſſint an eſuriant.* Concinnè [b] Plinius; *quippe multo utiliſſima eſt temperantia in cibis. L. Lucullus, hanc de ſe præfecturam ſeruo dederat, ultimoq; probro manus in cibis triumphali ſeni deducebatur, vel in Capitolio epulanti. pudenda re, ſeruo ſuo facilius parere, quàm ſibi.* Contra [c] Carneades, *qui cum cibi capiendi cauſa recubuiſſet, cogitationibus inhærens, manum ad menſam porrigere obliuiſcebatur, niſi monitrix domeſtica, temperato inter ſtudia officio, manum neceſſarijs uſibus*

[a] de breuit. vita cap. 12.

[b] lib. 28. ca. 5.

[c] Val. Max. li. 8. cap. 7.

aptaſſet. At de his monitoribus nonnihil egimus, cum Inuitatorem & Structorem produceremus in medium. Quoties verò pedibus incedere domino non libuiſſet, aderant LECTICARII qui geſtarent. [a] Seneca; *hoc itaq; ipſi mihi dico, quoties tale aliquid præſtrinxerit oculos meos, quoties occurrit domus ſplendida, cohors culta ſeruorum, lectica formoſis impoſita calonibus.* impoſitam dixit, quia lecticarii ſuccollabant ſuppoſitis ceruicibus. [b] Auctor ipſe: *idem de iſtis licet omnibus dicas, quos ſupra capita hominum, ſupraq; turbam delicatos lectica ſuſpendit.* & [c] alibi: *quo tandem ab iſtis gerulis raperis, cubile iſtud tuum circumferentibus? quo te penulati iſti, in militum quidem non vulgarem cultum ſubornati?* In quibus verbis notandum eſt, Penulam fuiſſe veſtem lecticariorum; tum quia pluuiam arcebat, tum quia viatores ipſa utebantur promiſcuè. Apud nos utuntur eâdem, ſed laxiore & breuiore, curſores noſtri: antiqua enim penula demiſſior & adſtrictior fuit; ideoque [d] Cicero *penula Milonem,* [e] Quintilianus (ſiue ille Tacitus) *adſtrictos & incluſos penula, cauſarum patronos* ſcripſerunt. huc alluſit [f] Martialis, qui cucullum papyraceum, *oliuarum penulam* vocat. Fuit autem penula, [g] pallium cum fimbriis longis, quo uſi ſunt Grammatici, quos penulatos magiſtros vocat D. [h] Auguſtinus, ut & Grammaticam ingreſſam fuiſſe Deorum Senatum penulatam affirmat [i] Marcianus Capella. Et Marciani quidem verbis, quæ neſcio quibus deformata librariorum præſtigiis, Criticis omnibus, ſub ſpecie probæ lectionis, hactenus impoſuerunt, nos perſonam detrahere conabimur. Quod enim vulgo legunt; *quæ fœmina licet in Attica, ubi maiore aui parte floruerat, ſe aſſereret*

[a] Epiſt. 110.
[b] Epiſt. 80.
[c] lib. 3. de beneſ. cap. 26.
[d] in Miloniana.
[e] de cauſis corr Eloq.
[f] lib. 13. 1.
[g] Cornutus ad Perſ. Sat. 1. Iſidorus lib. 19. orig. cap. 24.
[h] lib. 1. confeſſion. cap. 16.
[i] lib. 3.

reret incedere palliatam, tamen ritu Romuleo, propter Latiale numen & olim caput, propterq; Martiam gentem, Venerisq; propaginem &c. ita corrigendum eſt; *propter Latiale nomen & Toli caput.* Nota eſt narratio de capite Toli Vulcentani, euoluto ex fundamentorum ſedibus, in colle Tarpeio. Et mihi quidem aliquando placuit, etiam [a] Varronis locum hoc Toli nomine inſignire, ad ipſius etiam auctoris mentem: *Capitolium dictum, quod hic, cum fundamenta foderentur ædis Iouis, caput Toli hominis inuentum dicitur.* Verum hæc huius loci non ſunt. Ad penulam ut reuertamur, ſelectiora quædam qui volet, legat commentarios ad Lampridium & Spartianum IS. CASAVBONI. Incedebant autem lecticarii canuſinati. [b] Martialis;

[a] lib. 4. de L. L.

Vt canuſinatus noſtro Syrus aſſere ſudet.

[b] lib. 9. 23.

Penula igitur, ut vidimus, hi uſi ſunt, quam tunicæ ſuperponebant. alioqui tunica ſolemnis veſtitus ſeruorum fuit. [c] Afranius;

Vos quibus cordi eſt intra tunicam manus læua, dextra intra penum herile. [d] Plautus:

Aduenisti audaciæ columen conſutis dolis.

SO. *Imò equidem tunicis conſutis huc aduenio, non dolis.*

[e] Phædrus de Atrienæ,

Cui tunica ab humeris linteo Peluſio

Erat deſtricta. —— [f] Iuuenalis,

—— *ponunt*

Coſmetæ tunicas. —— [g] idem,

—— *ſimplex ne furor ſeſtertia centum*

Perdere, & horrenti tunicam non reddere ſeruo?

[h] Gellius: *Plutarchus, ſeruo ſuo nequam homini, & contuma-*

[c] apud Priſcian. lib. 5.
[d] Amphitruone.
[e] Lib. 2. fabular.
[f] Sat 6.
[g] Sat. 1.
[h] lib. 1. ca. ult.

ci, ſed libris diſputationibusq́; Philoſophiæ aures imbutas habenti, tunicam detrahi ob neſcio quod delictum, cædiq́; eum loro iuſsit. [a] Appuleius de ſeruis in piſtrinum coniectis; *cuncti tamen ita tunicati, ut eſſent per pannulos manifeſti.* [b] Ammianus Marcellinus: *ſtetit itaq; ſubtabidus* (Procopius) *excitum putares ab inferis, nuſquam reperto paludamento, tunica auro diſtincta ut regius miniſter indutus.* [c] Tranquillinus martyr Chromatium Præfectum alloquens: *poſtea verò tu ipſe poſitis ſericis, quibus indutus es veſtibus, ſeruilem tunicam induas.* Et hoc demum eſt, quod innuit Lampridius, apud quem Alexander Seuerus Imperator, *ſeruos ſuos ſemper cum ſeruili veſte habuit, libertos* (ita habet antiquus liber, & rectè) *cum ingenuorum.* Liberti enim Cæſariani ſeruorum loco aliquando videntur habiti fuiſſe, antiqua inſcriptio,

a lib. 9. Met.
b Lib. 26.
c apud Sur. in actis 13. Sebaſtiani.

OSSA

VIBIAE. SVCCESSAE. LIVIAE. AVG. SER
AB. ARGENTO. POTORIO. ITEM. A. VESTE
L. VIBIVS. AVG. SER. PAMPHILVS. SCRIBA
LIB. &c.

Præterquam quod [d] libertinis omnibus, etiam iure aureorum annulorum donatis, imago potius obtigit quàm ſtatus ingenuitatis. Et hoc eſt, quod [e] Seneca veſtiarium vocat; *eſt aliquid quod dominus præſtare ſeruo debeat, ut cibarium, veſtiarium. nemo hoc dixit beneficium.* Idem [f] auctor alibi: *Familia veſtiarium petit victumq́;.* At hac tunica non demiſſa, ſed ita conſtricta uſi ſunt, ut ſuccingerentur laciniis eiuſdem. [g] Horatius,

——puer altè cinctus acernam
Gauſape purpureo menſam pertersit.——

d L. unica C. ad L. Vitell.
e lib. 3. de benef. cap. 21.
f de Trāquill. cap. 8.
g lib. 2. Sat. 8.

Phæ-

[a] Phædrus, *a lib. 2. fabula.*

Ex alticinctis unus Atrienſibus.

[b] Seneca: *Conuiuia me hercule horum non poſuerim inter vacantia tempora, cum videam quàm ſollicitè argentum ordinent, quàm diligenter exoletorum ſuorum tunicas ſuccingant.* *b de breuitate vitæ cap. 12.*

[c] Iuuenalis de ancilla tabernaria, *c Sat. 8.*

Et cum venali Cyane ſuccincta lagena.

Et hoc ſibi voluit [d] Horatius, *d lib. 2. Sat. 8.*

——ut omnes

Præcincti rectè pueri, comptiq́ miniſtrent.

Neque aliò reſpexit [e] CHRISTVS dominus, diſcipulos monens, ut lumbos præcingerent ſeruorum in morem, qui dominum à nuptiis reuertentem expectant domi. [f] Petrus Chryſologus ſcripſit egregiè: *cingulum quidem eſt propriè indicium ſeruitutis; quod & diſcurſus expeditos reddat, & faciat obſequentes.* Animaduertendum obiter hic eſt, veſtem aliquando traditam ſeruis fuiſſe, ut ea perpetuò uterentur, ſecundum ordinem & dignitatem mancipiorum, ut ſcribit [g] Vlpianus: aliquando ad certum uſum & ad certa tempora, ut cum deducerent dominum, vel ipſi cœnanti miniſtrarent, ut apud [h] Pomponium legimus. Et de his hactenus. Ad lecticarios ut redeamus; efferebant illi mortuos. [i] Caius Gracchus: *is in lectica ferebatur. ei obuiam bubulcus de plebe Venuſina aduenit, & per iocum, cum ignoraret qui ferretur, rogauit num mortuum ferrent?* [k] Ser. Sulpicius; *coactus ſum in eadem illa lectica qua ipſe delatus eram, meisq́ lecticarijs in urbem eum referre.* Marcellum intelligit quem Magius necauerat. [l] Cornelius Nepos; *Atticus elatus eſt in lecticula.* [m] Cicero: *at iſte operta lectica, latus eſt per oppidum ut mortuus.*

e Lucæ 12. *f Serm. 24.* *g L. 18. de uſu fr.* *h L. 26. de pecul.* *i apud Gell. li. 10. cap. 3.* *k lib. 4. Familiar. 12.* *l in vita Attici.* *m Philipp.*

a in Milō. argum. *tuus.* a Aſconius: *cadauer eius in via relictum, quia ſerui Clodij aut occiſi erant, aut grauiter ſaucij latebant, Sex Tædius Senator, qui fortè ex rure in urbem reuertebatur, ſuſtulit, & lectica ſua Romam ferri iuſsit.* Et de hoc vario lecticæ uſu extant luſus aliquot apud b Martialem,

b lib. 2. 11.

Latior hexaphoris tua ſit lectica licebit:
Dum tamen hæc tua ſit Zoile Sandapila.

c Lib. 6. 77. c Item,

Inuidioſa tibi quàm ſit lectica requiris?
Non debes ferri mortuus hexaphoro.

d Lib. 9. 3. d Et,

Octo Syris ſuffulta datur lectica puellæ;
Nondum Sandapilæ pondus amicus erit?

Imò & poſterius ſeculum, atq; adeò noſtri receperunt, ut lecticarij in veſpillonum agmine eſſent. extant Nouellæ Iuſtiniani, quas vocant, XLIII, & LIX, ad quas & ad librum XI codicis notauit clariſſimus CVIACIVS. Hexaphorum autem, & octophorum denominarunt homines, prout ſex vel octo lecticam ſubibant, delicatorum dominorum arbitratu: & illam quidem laxiorem ad modulum opum & luxus. Modeſti ſanè & frugi homines quattuor tantum adhibebant. & e Marcianus Capella Philologiæ in cœlum eunti totidem adſcripſit, laborem, amorem, epimeliam, & agrypniam. nec aliter virginem decebat, ſtudioſam videlicet, minimeque delicatam. Beatiores, octo ſibi parabant homines rectos, ut inquit f Catullus. Petronius Bargaton à duobus lecticarijs in mediam rixam perlatum fuiſſe ſcribit, ſeruo nimirum dignitatem hac etiam in re dominicam adimens, & ſecernens à liberis. Cæſarianorum autem lecticari-

e Lib. 2.

f Epigr. 10.

ctiicariorum adeò grande agmen fuit, ut nominibus & præpoſitis diſtinguerentur. Indicat in veteri epigrammate TI. CLAVDIVS neſcio quis AVG. L. QVADRATVS. DEC. LECTICARIORVM. BRITANNICI. Eorum verò. qui mercede conducti operas locabant, non minor numerus fuit. ſiquidem apud P. Victorem, Romæ, regione XIV, trans Tiberim, legimus caſtra fuiſſe lecticariorum. At quia plerumque domini vel gratia voluptatis, vel morbi leuandi geſtabantur, ideò in hunc uſum parabantur loca peculiaria, quæ geſtationes appellabant. [a] Plinius iunior. *geſtatio buxo aut rore marino, ubi deficit buxus, ambitur.* [b] Iulianus I. Cs. *& ſi forte voluptarium fuit prædium, viridaria vel geſtationes, vel deambulationes arboribus infructuoſis opacas atq; amœnas habens.* Neque ſub dio tantum geſtabantur aut vectabantur, ſed & ſub tecto porticus alicuius. [c] Iuuenalis,

a lib. 2. ep. 17.
b L. 16. de uſu fr.
c Sat. 4.

Quid refert igitur quantis iumenta fatiget
Porticibus, quanta nemorum vectetur in umbra.

d Sat. 7.

[d] Idem,

Balnea ſexcentis, & pluris porticus, in qua
Geſtetur dominus quoties pluit, anne ſerenum
Expectet, ſpargatq; luto iumenta recenti?

Adhibitus eſt autem in geſtando certus quidam paſſuum numerus, ut in deambulando Ciceronem adhibuiſſe teſtatur [e] Plutarchus; & patet ex antiqua inſcriptione.

e in Cicerone.

IN HOC
POMARIO
GESTATIONIS
PER CIRCVITVM
ITVM ET REDITVM

QVINQVIENS
EFFICIT PASSVS
MILLE

Geſtabantur autem naui, lectica, ſcamno, vehiculo, inquit [a] Cornelius Celſus. Cathedra etiam & ſella: unde CATHEDRARII ſerui [b] Sidonio: *ſolus Curio meus in transfugarum perfidiam inuectus, cum aduesperaſceret, per cathedrarios ſeruos veſpillonibus tatriores, domum raptus, ac reportatus eſt.* Delicati illi & CATHEDRALICII [c] Martialis iidem cum his minimè ſunt. De ſella [d] Suetonius, qui geſtatoriam vocat. Et ad ſupplicium hac raptabantur rei tormentis afflicti, ut notauit [e] Ammianus: *indefenſi, bonis ablatis, nullo contacti delicto, promiſcuè iuuenes aliiq́; membris omnibus capti, ad ſupplicium ſellis geſtatoriis ducebantur.* portatoriam vocat [f] Cælius Aurelianus: *ante cibum præterea erit adhibenda geſtatio, portatoriâ ſcilicet ſellâ, ſine vehementi motu, quo partes vehementer patientes releuentur.* Idem meminit ſellarum geſtatoriæ & fertoriæ. Geſtabant autem homiues duo. [g] Martyrologium; *Alexandriæ paſſio ſancti Iuliani martyris, qui cum ita podagra conſtrictus eſſet, ut neq; incedere, neq; ſtare poſſet; una cum duobus famulis, qui eum in ſella geſtarunt, Iudici offertur* &c. Verum, non erit opinor nobis fraudi, ſi in gratiam ſtudioſorum excurremus tantiſper in varias aliquot ſellarum nomenclaturas. Sellæ tonſoriæ meminit [h] Cælius Aurelianus. Sella pertuſa legitur apud [i] Catonem, & videtur eadem, quæ balnearis apud Iul. [k] Paulum, quam ita delineat apud [l] Caſſiodorum Theodoricus: *hinc deſuper ſella compoſita, quæ humanis neceſſitatibus, in abſidis ſpeciem perforatur, ægros ſuſcipit interno humore defluentes.* Familiaricas ſellas nomi-

[a] lib. 2. ca. 15.
[b] lib. 1. epi. 11.
[c] lib. 10. 13.
[d] Nerone & Vitellio.
[e] Lib. 29.
[f] lib. 1. cap. 1.
[g] 3. kal. Mart.
[h] lib. 2. cap. 1.
[i] Tit. 157.
[k] lib. 3. Sent. Tit. 8.
[l] lib. 3. Varia. 38.

nominat [a] Varro, ad quem notauit IOS. SCALIGER, apud Catonem legi malè [b] cellas familiæ pro ſellis, inuitâ ſanè Criticorum Mineruâ. Cato enim cellas familiæ vocat ſeruorum habitationes, quas cellas appellat [c] Columella. Seruilia namque habitacula cellæ nomine deſignantur. [d] Seneca de Pompeiano Demetrio: *cui iamdudum diuitiæ eſſe debuerant, duo vicarij, & cella laxior.* [e] Cicero; *conchyliatis Cn. Pompeij periſtromatis, ſeruorum in cellis, lectos ſtratos videres.* [f] Vitruuius: *& ex una parte equilia, ex altera oſtiarij cellas.* apud eumdem [g] auctorem cellæ familiaricæ, cellæ ſeruorum ſunt, non penuariæ, ut quidam ſunt arbitrati. Ab his cellis monachorum habitationes nomen mutuum ſumpſerunt, quod eſſent ut illæ ſeruiles, arctæ & anguſtæ, quam ſanè ob cauſam D. [h] Hieronymus & [i] Ioh. Caſſianus cellulas appellant, velut etiam [k] Ennodius, monachos cellulanos. imò & D. [l] Gregorius monaſterium ipſum non raro cellam nominat. Cellæ verò meretriciæ ſatis notæ ſunt ex Petronio, Martiale, Iuuenale, cuius carmen unius litterulæ mutatione deprauatum, experiemur & nos an corrigere valeamus. [m] ſcribit namque:

Et dubitas alta Chionen deducere ſella.

quæ hic ſit alta ſella, dicant qui norunt. ego ſanè cellam non inuitus repoſuerim. alta enim cella fornix eſt. confirmat coniecturam noſtram idem [n] poeta, qui alibi cecinit,

Intrauit calidum veteri centone Lupanar
Et cellam vacuam. ——

[o] & —— *ſed quod potuit tamen ultima cellam*
Clauſit ——

At pergamus recenſere ceteras ſellarum ſpecies. Arqua-

[a] lib. 1. de R. R. cap. 13.
[b] Tit. 14.
[c] lib. 1. cap. 6.
[d] de Tranquill. cap. 8.
[e] 2. Philipp.
[f] lib. 6. ca. 10.
[g] lib. citato & eod. capite.
[h] in Hilarione
[i] lib 2. de inſtitut. renunc. cap. 12.
[k] Lib. 1. Ep. 5.
[l] Dialog. Lib. 1. & 4.
[m] Sat. 3.
[n] Sat. 6.
[o] Sat. 6.

[a] Lib. 2. adu. Gent.
[b] annal. lib. 15

tæ ſellulæ meminit [a] Arnobius, nec non & [b] Tacitus. Porrò gloſſario veteri ſella arcuata θρόνος eſt. Sellam muliebrem, ſolidam, curulem, alij recenſuerunt. Et de his ſatis. Ob frequentes autem ſalutationes, & prenſationes. aderant domino ſerui NOMENCLATORES, MONITORES, & FARTORES, quorum munus erat ſuggerere nomina obuiorum. nomen enim inquiunt Grammatici quaſi nouimen dicitur, quod notitiam faciat: è notitia autem prodit exiſtimatio, & beneuolentia [c] Seneca, *quemadmodum nomenclatori memoriæ loco audacia eſt, & cuicumq; nomen non poteſt reddere, imponit.* [d] idem alibi ob oculos hæc ponit orationis penicillo: *iſti qui per officia diſcurſant, qui ſe alioſq; inquietant, cum benè inſanierint, cum omnium limina quotidie perambulauerint, nec ullas apertas fores præterierint, cum per diuerſas domos meritoriam ſalutationem circumtulerint, quotumquemq; ex tam immenſa, & varijs cupiditatibus diſtricta urbe poterunt videre? quàm multi erunt, quorum illos aut ſomnus aut luxuria aut inhumanitas ſubmoueat? quàm multi, qui illos cum diu torſerint, ſimulata feſtinatione tranſcurrant? quàm multi per refertum clientibus atrium prodire vitabunt, & per obſcuros ædium aditus profugient? quaſi non inhumanius ſit decipere, quàm excludere. quàm multi heſternâ crapulâ ſemiſomnes & graues, illis miſeris ſomnum ſuum rumpentibus, ut alienum expectent, vix alleuatis labijs, inſuſurratum millies nomen, oſcitatione ſuperbiſſimâ reddent?* [e] Plinius minor: *gratum erat cunctis, quod Senatum oſculo exciperes, ut dimiſſus oſculo fueras: gratum quod equeſtris ordinis decora, honore nominum, ſine monitore ſignares.* [f] Horatius,

[c] lib. 1. de benef. cap. 3.
[d] de breuit. Vitæ cap. 14.
[e] Panegyrico.
[f] lib. 1. Ep. 6.

Si fortunatum ſpecies & gratia ſpectat,

Mer-

Mercemur ſeruum, qui dictet nomina, lauum
Qui fodiat latus, & cogat trans pondera dextram
Porrigere. ———

Hoc aliter intellexit maior [a] Plinius : *alienis pedibus ambulamus, alienis oculis agnoſcimus, alienâ memoriâ ſalutamus, alienâ viuimus operâ.* Cenſores & ipſi Nomenclatoribus ſunt uſi. indicat antiquum elogium; a lib. 29.ca.1.

L. VOLVSIO
VRBANO
NOMENCLATORI
CENSORIO.

Neque hoc ab re factum eſt, cum apud Cenſores, ciues nomina ſua, uxorum, liberorum, libertorum, ſeruorumque profiterentur. Et ſanè hic videtur cenſoribus nomina in memoriam reuocaſſe, non ciues citaſſe nominatim, quæ partes præconis fuerunt. [b] Val. Maximus: *ut eſt ad Poliam ventum Tribum, præco lecto nomine Salinatoris, citandum nec ne ſibi eſſet hæſitauit.* Præconem verò comitatus eſt ille, qui [c] Buccinator nominum appellabatur. Romæ legebatur via Salaria, b lib. 2.cap. 9. c L. ult. de iure immun.

L. VOLVSIO. VRBANO. NOMENCLATORI
PRAETORIO. PAPIAS. SERVOS
PVBLICVS. BVCCINATOR. NOMINVM

PRAECONES autem familiares fuiſſe, perſuadent nobis antiqui lapides, Romæ,

C. RVLLI
PRAECONIS
VENVLEIAE. Ɔ L.
TRVPERAE &c.

Narbone,

T VSI-

VSINIO
PRAECONI
ANTIOPAE. & præter hos Thalthybius, & Euribates [a] Homerici. At cui nam uſui? [b] Iuuenalis:

a Iliad. A.
b Sat. 1.

Ille tamen faciem prius inſpicit, & trepidat, ne
Suppoſitus venias, ac falſo nomine poſcas.
Agnitus accipies. iubet à præcone vocari
Ipſos Troiugenas. nam vexant limen & ipſi
Nobiſcum. ——

c lib. 1. ep. 7.

[c] Horatius de Vulteio Mena præcone,

—— *Vulteium mane Philippus*
Vilia vendentem tunicato ſcruta popello
Occupat. ——

d Gell. lib. 3. cap. 14.

SCRVTARIVM dixiſſet [d] Lucillius,

Quid ni? & ſcruta quidem ut vendat ſcrutariu' laudat,
Præfractam ſtrigilem, ſoleam improbu' dimidiatam.

At hic Cenſorius Nomenclator, à quo digreſſi ſumus, translata in Cæſares Cenſoria poteſtate, Nomẽclator à cenſibus appellatus forſan eſt.

DIIS . MANIBVS
TI. CLAVDI. AVG. LIB
THALETIS. VINICIANI
NOMENCLATORIS
A CENSIBVS

Et is Libertus fuit iuxta præſcriptum domus Palatinæ. Apparuerunt Nomenclatores & Proconſulibus. [e] Appuleius: *quare à Nomenclatoribus tuis Maxime (quamquam eſt ille cauponibus, quàm Nomenclatoribus notior) tamen inquam interroga, an hic Iunium Craſſum Oeenſem viderint?*

e Apol. 1.

non

non negabunt. Huius gregis poſtremi nobis, nec ſanè admodum merito, erunt CVRSORES & TABELLARII. Curſoris operam indicat nomen ipſum. Petronius : *hinc inuolutus coccinâ gauſapâ, lectica impoſitus eſt, praecedentibus phaleratis curſoribus quattuor.* Præcurrere itaq; & præcedere curſorum fuit. [a] Martialis, [a] Lib. 5. 94.

Nec feriatus ibat ante carrucam,
Sed tuta fœno curſor oua portabat.

Sed & prænunciare. [b] Appuleius : *miſitq́; protinus curſorem, qui vianti marito domus expugnationem nunciarent.* [b] lib. 10. Met. [c] Tacitus ; *ſupremo quidem die momenta deficientis, per diſpoſitos curſores nunciata conſtabat.* [c] Iul. Agricola [d] Suetonius : *& confeſtim quidem ad alterius matrem, quæ procul aberat, curſores ſuos miſit, qui anxiæ filium ſaluum nunciarent.* [d] Tito cap. 6. Imò & epiſtolas perferre. [e] Suetonius ; *inter moras perlatos à curſore Phaontis codicillos præripuit legitq́;* &c. [e] Nero ca. 49. Et quidquid epiſtolas comitabatur. [f] Martialis, [f] Lib. 3. 58.

Curſorem ſextâ tibi Ruffe remiſimus horâ,
Carmina quem madidum noſtra tuliſſe reor.
Imbribus immodicis cœlum nam fortè ruebat,
Non aliter mitti debuit iſte liber.

Suetonius in Nerone præcurſum notauit, ut & Seneca. [g] ille : *numquam carrucis minus mille feciſſe iter traditur, ſoleis mularum argenteis, canuſinatus mulionibus, armillata & phalerata cum Mazacum turba, atq́; curſorum.* [g] cap. 30. Verùm, quales nam hæ phaleræ ? nũ ab equis translatæ ad curſores, quod illorum vices implerent ? & ſanè non improbo coniecturam. At apud Suetonium Mazacum loco, Mazyces ſubſtituendi videntur. Mazyces enim Stephano Numidæ ſunt, quos ita perſpicuum eſt præcurſores fuiſſe,

ſſe, ut negantem cœcum eſſe neceſſe ſit. [a] Seneca: *ô quàm cuperem illi nunc occurrere aliquem ex his troſſulis in via diuitibus, curſores & Numidas & multum ante ſe pulueris agentem!* Idem [b] auctor: *omnes iam ſic peregrinantur, ut illos Numidarum præcurrat comitatus, ut agmen curſorum antecedat.* [c] Martialis,

Non vector Libyci niger caballi,
Succinctus neq; curſor antecedit.

En curſores & Numidæ iunctim recenſiti. At Mazyces, ut diximus, Numidæ ſeu Nomades ſunt, Mazaci Cappadoces à Mazaca, ſi hanc inflexionem permittunt nobis canones Grammaticorum, apud quos Mazacenus, Mazaceus, & à Mazacis, Cappadox eſt, Mazacus nihil. Mazycum meminit [d] Iohannes Caſſianus, ad quem plura annotauit PETRVS CIACCONIVS Hiſpanorum eruditiſſimus. Verùm ut una, quod dicitur, fidelia non duos tantum, ſed & tres parietes dealbemus, legamus apud [e] Lucanum, & quidem meo periculo,

——tum concolor Indo
Maurus, inops Naſamon, miſti Garamante peruſto
Marmaridæ volucres, æquaturusq; ſagittas
Medorum, tremulum cum torſit miſsile, Mazyx.

Et apud [f] Nemeſianum,

Quemq; coloratus Mazyx deſerta per arua
Pauit, & aſsiduos docuit tolerare labores.

apud [g] Claudianum,

——nec ſpicula ſupplex
Intorquet Garamas, repetunt deſerta fugaces
Autololes, pauidus proiecit miſsile Mazyx.

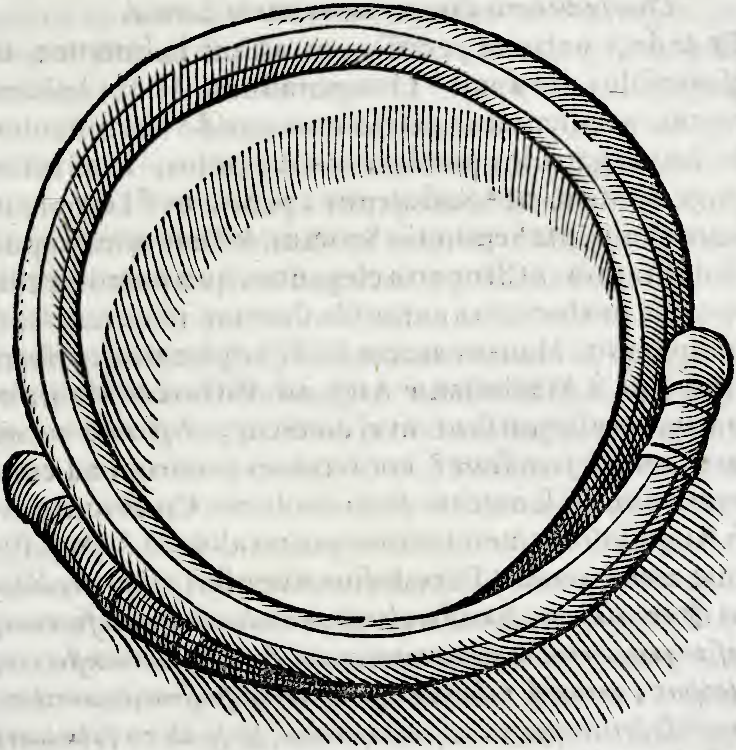
Noſtros tangit, ni fallor, [h] Martialis,

Quando

[a] Epiſt. 37.
[b] Epiſt. 123.
[c] Lib. 12. 24.
[d] Collat. 2. cap. 6.
[e] Lib. 4.
[f] Cyneget. Et hi ſunt equi Mazyces, quos laudat Oppianus lib. 1. de Venat.
[g] in laud. Stilic. Panegyr. 1.
[h] Lib. 10, 6.

Quando eques, & picti tunica Nilotide Mauri
Ibitis ——

Ad armillas quod attinet, damus hic earum exemplar, deſcriptum ex antiqua ærea olim inaurata, quam Romæ nacti ſumus.

Et ex hac armillæ ſpecie percipimus quid in mentem venerit [a] Iſidoro ſcribenti, *circulum rotundari, armillam extendi latius*. Cornua enim (ut ita dicam) armillæ abeunt à circuli perfecto illo orbe. De huiuſcemodi ſeruis equitibus ſatis dictum eſt. Ad pedites veniamus, quos

[a] *lib. 19. orig. cap. 31.*

tinctos (ut ille ait) colore noctis, in varios uſus comparabant. [a] Iuuenalis,

a Sat. 5.

——tibi pocula curſor
Gætulus dabit, aut nigri manus oſſea Mauri,
Et cui per mediam nolis occurrere noctem,
Cliuoſæ veheris dum per monumenta Latinæ.

Ex eadem natione pediſſequos aliqui habuerunt, ut glorioſulus ille apud [b] Theophraſtum. Aliqui balneatorem, ut oſtentator neſcio quis apud [c] Cornificium. Nonnulli garrulos puellos, ut [d] Auguſtus. Vini infertores quidam, ut [e] Naſidienus; panis, ut [f] Trimalcio. Scurras alij, ut [g] Septimius Seuerus, & Phauorinus apud Philoſtratum. [h] Cleopatra eleganter, quæ pueros Æthiopes, ut prælucerent conuiuis domum reuertentibus, comparauit. Mauros autem fuiſſe ſuſpicamur curſores illos, qui à Maximiano Aug. ad Victorem Maurum martyrem allegati ſunt, ut ei dicerent; [i] *deſperaſti vitam tuam, nec vis ſacrificare?* conterranei nimirum ad conterraneum de ſententia deducendum. Curſorum porrò Auguſtalium meminerunt præter alios D. [k] Auguſtinus; *victor autem (*Theodoſius Auguſtus*) ſicut crediderat & prædixerat, Iouis ſimulacra quæ aduerſus eum fuerant, neſcio quibus ritibus velut conſecrata, & in alpibus conſtituta, depoſuit; eorumq; fulmina, quod aurea fuiſſent, iocantibus, quod illa lætitia permittebat curſoribus, & ſe ab eis fulminari velle dicentibus, hilariter benigneq; donauit.* [l] Corippus etiã,

b Character. c Lib. 4. d Suetõ. ca. 83. e Horatius lib. 2. Sat. 8. f apud Petronium. g Ael. Spartianus. h Athenæus lib. 4. i apud Sur. To. 3. k Lib. 5. de ciuit. Dei ca. 26. l Lib. 2.

——prænuncius ante
Signa dedit curſor, poſitâ de more lucernâ.

De habitu certum eſt, non omnes eodem uſos eſſe; cum Fl. Vopiſcus tradat, Aurelianum Imperatorem Senatoribus,

ribus, curſores eodem habituquo ipſe habebat, conceſſiſſe. Et quidem niſi Petronius phaleratos curſores Trimalcioni attribuiſſet, in eam ſententiam propendebā, ut arbitrarer, Cæſarianos tantum phaleris uſos eſſe. Quod enim hi albati eſſent, alij ſecus, hoc ſanè non diſplicet, at huic uni diſcrimini quî acquieſcam, ego non video. Fuit profectò alba veſtis Cæſarianorum, indicantibus [a] Suetonio & [b] Ariſtide; At curſores in luto & puluere albatos, vix animo concipio. Et quia lien peculiare curſus impedimentum eſt, ideò curſoribus inuri conſueuerat, vel extingui potione, ut tradit [c] Plinius, hodie apud Turcas eximi curſoribus Regiis, teſtantur [d] ſcriptores rerum Turcicarum. Curſoribus ſuis Cęſares unum aliquem præficiebant, qui in veteribus elogiis appellatur PRAEPOSITVS CVRSORVM. Neque verò iidem cum his noſtris fuerunt [e] claſſiarii, qui ab Oſtia & Puteolis, Romam pedibus per vices commeabant. Curſores dominum ut diximus præcedebant. Subſequebātur MACHAEROPHORI. [f] Cicero: *memini enim, cum hominem portarem ad Baias Neapoli octophoro Aniciano, machærophoris centum ſequentibus, miros riſus nos edere, cum ille ignarus ſui comitatus, repentè aperuit lecticam, & penè ille timore, ego riſu corrui.* [g] Aſconius: *vehebatur Clodius equo, ſerui xxx ferè expediti, ut illo tempore mos erat, iter facientibus, gladijs cincti ſequebantur.* Affinia ſunt hæc illis [h] Iuuenalis;

Nam ſi Pieria quadrans tibi nullus in umbra
Oſtendatur, ames nomen victumq́; machera.

DE TABELLARIIS agemus paucis. Petronius: *anus enim ipſa inter diuerſitores diutius ingurgitata, ne ignem quidem*

T 4 *admo-*

a Domit. ca. 14
b Sacror. Ser. 3.
c lib. 26. cap. 13. lib. 11. cap. 37.
d Menauin. lib. 4. cap. 13.
e Suetonius Veſp. cap. 8.
f ad Q. Fratr. lib. II ep. 9. ubi Paulū Manutium videtur fefelliſſe coniectura.
g in Miloniana.
h Sat. 7.

admotum ſer ſiſſet, & forſitan pernoctaſſemus in limine, ni tabellarius Trimalcionis interueniſſet x vehiculis diues. [a] Cicero: *duabus tuis epiſtolis reſpondebo; uni, quam triduo ante acceperam à Zetho, alteri quam attulerat Phileros tabellarius.* Zethi nomen ex Aelii Cæſaris inſtituto curſori non poteſt non conuenire, refert enim Spartianus, illum curſoribus ſuis, exemplo Cupidinum, alas frequenter apposuiſſe, eosq́ue ventorum nominibus ſæpè vocitaſſe; Boream alium, alium Notum, item Aquilonem aut Circium, ceterisq́ue nominibus appellantem, ut indefeſſe atque inhumaniter curſitarent. Currentius ille, cuius meminit D. [b] Hieronymus, ad hanc normam nactus nomen eſt. Tabellarii videlicet laus eſt curſus & feſtinatio. [c] Fuerunt autem qui curſores cum ſeruis à pedibus confunderent: ſed inſigniter falſi ſunt. Tabellarii autem, & tabelliones à tabellis, ſeu tabulis ideò appellati ſunt, quod ante chartæ & membranarum uſum, in dolatis ex ligno codicillis epiſtolarum colloquia ſcribi ſolita eſſent. Tabellio idem qui exceptor fuit, & ſcriba publicus. Porrò excipere actuariorum erat, ſiue notariorum. quo munere aliquandiu functi ſunt [d] Geneſius, & [e] Caſſianus clariſſimi martyres, quorum ille exceptoris officio fungens, cum impia edicta, quibus Chriſtiani puniri iubebantur, nollet excipere; & proiectis in publicum tabulis, ſe Chriſtianum eſſe teſtaretur, cōprehenſus atque decollatus eſt; alter, execrabile ducēs Chriſtianorum neci deſeruire, ſub Chriſtiana confeſſione triumphum meruit obtinere martyrii. Et hinc quod cecinit [f] Iuuenalis,

Quis dabit hiſtorico, quantum daret acta legenti?

Gloſſæ

a lib. 9. familiar. ep. 11.

b Epiſt. ad Marcellum.

c Viues in cōm Lib. 5. de ciui. Dei cap. 26.

d Martyrol. Rom. 25. Aug.
e 3. Decembr.

f Sat. 7.

Gloſſæ veteres interpretantur, *acta legenti, exceptori.* TABVLARII autem, quos [a] Arcadius & Honorius AA. ſeruituti obnoxios eſſe vetuerunt, rationes publicas tractabant; ideoque dicuntur aliquando computare: nec non & Numerarii, & Calculatores vocantur. A tabulis verò denominati videntur eâ propè ratione, qua tabularium; quod nobis Italis ſumentibus à Græcis mutuum, Archiuum eſt. [b] Ouidius eleganter; *a L. V. C. Th. de Tabul. Logogr. & Cenſ.* *b lib. 15. met.*

——intres licet ipſa ſororum
Tecta trium: cernes illic molimine vaſto
Ex ære & ſolido rerum tabularia ferro.

Nec malè [c] Marcianus Capella: *Clotho verò, Lacheſis, Atroposq́, quoniam ſententias Iouis orthographæ ſtudio veritatis excipiunt, utpote librariæ ſuperum, Archiuiq́ cuſtodes, cum Senatum Curiamq́ contrahi, & ipſum Tonantem exuuiis induſiari publicè cernerent, Magiſtratus in acta, cœleſtiumq́ conſultum, ſtylos acuunt cerasq́ componunt.* Alii ab his tabulariis publicis fuerunt illi, qui Palatini miniſterii erant portio non contemnenda. [d] TABVLARII videlicet AVGVSTORVM vel AVGVSTARVM, RATIONIS PATRIMONII, ſeu A PATRIMONIO, RATIONIS HEREDITAT. XX HEREDITATVM, FISCI ALEXANDRINI, Prouinciarum LVSITANIAE & VETTONIAE, PICENI, CYPRI, Tabularius VILLAE TIBVRTIS, Tabularius A MVNERIBVS, RATIONIS FISCI, rationis VESTIARIAE, à VEHICVLIS, & alii complures, quibus & ADIVTORES non ſanè pauci dati ſunt, tum ut moli negociorum pares omninò eſſent, tam ut Cæſarum maieſtas ex hoc etiam capite eluceſceret. Domino peregrinanti præſto erant familiares miniſtri. [e] Horatius, *c Lib. 1.* *d in Veteribus marmorib.*

Nam mihi continuo maior quærenda foret res, *e lib. 1. Sat. 6.*

Atq; ſalutandi plures: ducendus & unus
Et comes alter, uti ne ſolus rusue peregre-
-Ve exirem; plures calones atq; caballi
Paſcendi: ducenda Petorrita.——

a lib. 8. 75. Seruulus apud a Martialem huius loci eſt;

Tam macer, ut minimam poſſet vix ferre lacernam.

b lib. 3. Ep. 16. b Plinius iunior: *nempe enim* (inquit) *daturi eſtis conſulari viro ſeruulos aliquos, quorum è manu cibum capiat, à quibus veſtiatur, à quibus calcietur: omnia vel ſola praſtabo.* Sunt verba magnæ illius noſtratis heroinæ (Arriæ inquam) milites orantis, ut ſinerent cum Pæto marito, nauem aſcenſuro, ſimul imponi. c Seneca: *quia non poteſt* (inquit) *creditor domini ſui fieri, ſi pecuniam illi dederit. alioqui quotidie dominum ſuum obligat. peregrinantem ſequitur, agro miniſtrat, & labore ſummo colit.* Famulitii urbani alterum caput erat negociatio, cui ſubiungemus rei dominicæ procurationem. Et huius quidem vindicat ſibi primas ſeruus ACTOR. d Rabanus Maurus; *quoniam enim Actor prudens & bonus, ſcit quid ſit domini ſui cenſus, & omnis ſubſtantia modus, & redigit apud ſe totius poſſeſſionis inſtrumenta originalia.* Et hi videntur fuiſſe, quos e Ael. Donatus maiores domus appellat. quod enim apud Terentium Demipho ita Getam alloquitur,

c lib. 3. de benefic. cap. 19.

d lib. 1. de inſtit. Cler. ca. 10

e Phormione.

D. oh

Bone cuſtos ſalue, columen verò familia.

id ille ita interpretatur, *columen culmen, an columen columna? unde columellæ apud veteres dicti ſerui maiores domus.* Lucillius XXII.

Seruu' neq; infidus domino, neq; inutili quoiquam
Luceili Columella hic ſitu' Metrophanes.

ita

ita enim legendum eſt hoc diſtichon. Pergit porrò Donatus confirmare interpretationem ſuam teſtimonio Tuberonis, eius nimirum, cuius non ſemel meminit Gellius: (*hinc in milleſimum annum eorum columine ciuitas continebitur.*) ita ut nihil prorſus Tuberoni ſit cum epitaphio Lucilliani Metrophanis. Et huc referenda eſt ſanctio Regis [a] Theodorici, qui precium occiſi Actoris centum ſolidis taxauit. Neque aliunde fluxit Iul. [b] Pauli ſententia, exiſtimantis animaduertendum eſſe ſeueriſſimè in eum, qui Actorem corrupiſſet, ut qui poſſet rationes dominicas intercidere, vel adulterare, vel etiam rationem ſibi commiſſam turbare. Imò etſi ſeruus, qui Actum domini geſſiſſe diceretur, in commiſſum ceciderat, non vendebatur; ſed pro eo, viri boni arbitratu, æſtimatio dabatur, ex reſcripto D. D. [c] Seueri & Antonini. Sed & [d] Iuſtiniano Aug. idem obuerſatum eſt; cum in ſeruili etiam perſona gradus quoſdam condemnationis voluit obſeruari. ut aliud in viliſſimo vel compedito, ius æſtimationis conſtituatur. nec iniuriâ ſanè ut vidimus. ideoque rectè [e] Iuuencus, ſeruos à patrefamilias miſſos ad colonos agricolas, ut vincti fructus perciperent, Actores interpretatur;

Tum longinqua petit; ſed fructus tempore certo
Actores famulos mittit, queis portio ſalua
Cultorum, certa ruris mercede daretur.

Et quoniam unus non omnia poterat, adiutoribus Actor utebatur. [f] Scæuola; *item quæro, an ea quæ exacta ſunt per adiutores eius* (Actoris) *neq; Calendario illata ſunt, aut fraudulenter acta, huic adſcribi poſſint cum eſſet his præpoſitus?* Calendario autem præponebatur aliquando [g] ſeruus

[a] Apud Papinianũ Tit. 4.
[b] lib. ult de off. Praeſ.
[c] L. 15. de Publ. & Vect.
[d] § Pœna. Inſtit. de iniur.
[e] lib. 3. hiſtor: Euang.
[f] L. 40. de ſtatu lib.
[g] L. 12. de reb. cred.

quiſpiam, ut pecunias domini exigeret, crederetque. & hic A CALENDARIO fortè dictus eſt. Calendarium verò, ſeu *paginæ Calendarum*, ut vocat [a] Martialis, codex nominum fuit, in quem nomen debitoris Seii aut Caii, cum ſumma pecuniæ ſingulis calendis exigendæ, referebatur. [b] Seneca; *nemo beneficia in Calendario ſcribit, nec auarus exactor ad horam & diem debitorem appellat.* Actor ſecundarum in familia fuit DISPENSATOR, qui Græcis οἰκονόμος dictus eſt, meminerunt autem antiqui tituli,

[a] Lib. 8.

[b] lib. 1. de benef. cap. 2.

SIGNVM
HERCVLIS
DORVS. LARC
DISP. QVI. ANTE. VILICVS
HVIVS. LOCI
D . D

item

EPAPHRAE DISP.
T. ARIANI
ANESIS. FILIA. VIRGO
VIXIT. A. XVII

&

DIS MANIBVS
ONESIMI CAEPIONIS
HISPONIS DISP
TI. CAEPIO HIERONYMVS
ET SIBI ET SVIS

& quidem Diſpenſatores dicti ſunt ideo, quod olim æs penſantes expenderent, non adnumerarent. Tradit hæc vetus [c] interpres ad Perſium: *fuit autem aſsis libralis, & dipondius, quod hodie in uſu remanſit; & ſolebat penſari*

[c] Sat. 2.

potius

potius quàm numerari, unde & Diſpenſatores dicti PROROGATORES. hic ego olim cogitabam Prorogatores rectum non eſſe. Procuratores enim aut Erogatores videbatur rectius; ſed hallucinabar tamen. Arcarios enim prorogatores tritici appellat[a] Caſſiodorus: & Petrus Chryſologus non ſemel hac voce utitur, [b] ut; *de cœleſtibus conditis, de horreis diuinis rationem reddit, præſtabit cauſas Eccleſiæ prorogator.* [c] &, *diſpenſator ergo diuini verbi, & cœleſtis doctrinæ prorogator, qui ante Dominum ſtat iugiter.* [d] &, *eſt conſuetudinis, eſt animi felicis, ut adſcitus quis eſt ad regnum, quod fuit proprium, quod priuatum, mox parentibus, mox propinquis, ciuibus indigentibus, liberaliter prorogare.* [e] idem, *Abraham, fratres, non ſibi ſed pauperi diues fuit, & opes non habere, ſed prorogare geſtiuit.* idem [f] alibi; *ſed bonum nobis, bonum nimis, ſi ad nos iſta aptemus ſinguli, ſi ad nos iſta referamus, qui in terra nos debemus ſentire villicos, dominos non putare: prorogationis temporariæ miniſterium ſuſcepiſſe, non inueniſſe ius perpetuum poſsidendi.* De Diſpenſatore [g] Cicero: *quid tu inquam ſoles, cum rationem ab Diſpenſatore accipis, ſi æra ſingula probaſti, ſummam quæ ex his confecta ſit non probare?* Et hæc ſanè ratio immaniter exacta plerumq; eſt. [h] Seneca: *audio* (inquit) *circa horam tertiam noctis, flagellorum ſonos. quæro quid faciat? dicitur rationes accipere.* [i] Iuuenalis,

Et cædens longi relegit tranſuerſa diurni.

ubi antiquus Grammaticus diurnum, ratiocinium interpretatur. Nec aliò forſan reſpexit [k] CHRISTVS dominus, parabola uſus ſerui, quem herus tradidit tortoribus, quoaduſque redderet uniuerſum debitum. Diſpẽſator autem conſeruis τὸ σιτομέτριον, ſeu τὴν τροφὴν præ-

a lib. 10 28.
b Serm. 26.
c ibid.
d Serm. 23.
e Serm. 121.
f Serm. 125.
g in Hortẽſio.
h Epiſt. 133.
i Sat. 6.
k Matthæi cap. 28.

a Ad neophytos, Serm. 1. ſtare conſueuerat, Demenſum nimirum. D. [a] Zeno Veronenſis: *Ioſeph pramotus ad menſuram prærogat cunctis annonam.* lege; *Ioſeph promotus, ad menſuram prorogat cunctis annonam.* [b] Iuuenalis de auaro patrefamilias, qui munus obibat Diſpenſatoris;

b Sat. 14.

Seruorum ventres modio caſtigat iniquo,
Ipſe quoq; eſuriens.——

Notat autem ſordidos, qui in illud incumbebant, ut de menſtruo etiam Demenſo lucrarentur, aliquid ſemper corradendo. Et hic erat menſtruus Canon, quatuor vel quinque tritici modiorum in ſingulos. diurnus fuit, ut quidam ſenſerunt, libra farris. [c] Horatius,

c Lib. 1. Sat. 5.

Deniq; cur umquam fugiſſet: cui ſatis una
Farris libra foret.——

d Sat. 9.

[d] Iuuenalis,

Deterior tamen hic, qui liber non erit illis,
Quorum animas & farre ſuo cuſtodit & ære.

Niſi dicamus utrobique far pro pane uſurpari, & ludere Horatium in puſillum & gracilem, cui non iuſtum Demenſum, ſed extra ordinem, pro modo & quantitate corporis præſtaretur. Quod enim XII. tabulæ, nexis libram farris in dies, pro victu præſcriberent, ad ſeruos trahi nequaquam poteſt; quia cum illis olim agebatur immitius, ne dicam immanius, puniendæ eorum perfidiæ gratia, qua inopiæ temporariæ adimebatur ſubſidium illud, quo communis omnium vita indiget. Alioqui ſeruis ad rationem Demenſi, cibarii panes quotidie, vel bilibres, vel etiam trilibres aſſignabantur. Quod ut ſtatuam facit inprimis [e] Cæl. Aurelianus, qui ita ſcribit: *ſic deniq; plurimi impauſabiliter tota die atq; nocte cibum*

e lib. 5. cap. 2.

ſumpſiſſe

ſumpſiſſe veteribus traduntur. namq; Aſclepiades memorat, Praxagoræ famulum ternos bilibres panes per ſingulos dies accepiſſe, quibus comeſtis, non aliter paſſione afficeretur, quàm ſi nihil acciperet. hîc certum eſt, latere canonem quotidianum ſub immodica illa quantitate, quæ famuli morboſam eſuriem nullo modo leuaret. Mouet me deinde ª Catonis auctoritas, qui compeditis per hiemem panis P. III. ubi fodere cœperint P. V. dari præcipit. adeò ut urbanis miniſteriis panis P. II. vel III. ſufficere potuerint, cum neque fodere aut opus facere neceſſe haberent, & quoad pulmentaria & obſonia lautius acciperentur urbani, quàm ruſtici ſerui. Dixi autem aſſignatos videri quotidie panes ad rationem Demenſi, quia Demenſum variauit aliquando; modò enim IV. modò IV & S. modò V modiorum fuit, prout ferebant & annonæ ratio, & dominorum qua ſplendor, qua ſordes. Ab hoc autem miniſterio Diſpenſator & aliud nomen inuenit. dictus enim eſt A FRVMENTO. Romæ, ª *Tit. 58.*

VOLVSIAE. ARBVSCVLAE
PALLANS. Q N
A FRVM
CONTVBERNALI. CARISSI
MAE &c.

&

DIS . MAN
ASCLEPIADI
ATHICTVS. L. N
A. FRVMENTO
VICARIAE. CARISSIMAE &c.

Idem MINISTRATOR A FRVMENTO, & ACTOR A FRVMEN-

to dictus eſt, niſi velimus Miniſtratori & Actori quandoque obtigiſſe, ut & hoc munere, tamquam ſubſidiarii fungerentur. Illud utiq; minimè controuerſum eſt, Diaria ſeruis exhibita fuiſſe. [a] Horatius ad villicũ ſuum;

a lib. 1. ep. 14.

Cum ſeruis urbana diaria rodere mauis,
Horum tu in numerum voto ruis, ——

[b] Martialis,

b Lib. 11. 109.

Sed lupus uſuram, puerique diaria poſcunt.

Petronius ad anſeres tranſtulit, feliciter planè ut ſolet: *vix ad caſæ hoſtiolum proceſſeram, cum ecce tres anſeres ſacri, qui ut puto, medio die ſolebant ab anu diaria exigere, impetum in me faciunt.* Diurnum vocat [c] Seneca: *ille qui ſuperbus atque impotens, & fiducia virium tumidus ait,*

c Epiſt. 80.

Quod niſi quieris Menelae, hac dextera occides,

diurnum accipit, in centunculo dormit. alluſit [d] Claudianus

d de bello Gildon.

Paſcimur arbitrio Mauri, nec debita reddi,
Sed ſua concedi iactat, gaudetque diurnos
Vt famulæ præbere cibos. ——

Codicem verò in quem hæ prorogationes referebantur, diurnum vocat [e] Chryſologus; *in cælo prima eſt eſurientis annona, prima ſtipendia pauperis tractantur in cælo, erogatio pauperis prima diuinis ſcribitur in diurnis.* Et hæc diurna num adſeruabant illi, quos vocabant AB EPHEMERIDE? vetus marmor olim vulgatum hæc habuit,

e Serm. 14.

PROC. AB. EMPHEMERIDE. PROC. A
MANDATIS. PROC. ET. AD. PRAEDIA
GALLICANA. PROC. SALTVS. DOMITIANI &c.

Fuit autem is THEOPREPON ALEXANDRI AVG. LIB. Et quidem [f] Iſidorus affirmat, quod Latini diurnum, Græcos Ephemerida dicere. Diurnarii verò, quorum meminerunt

f Lib. 1. origin. cap. ult.

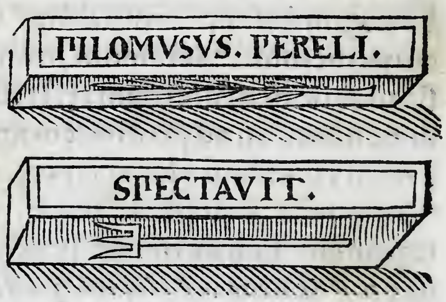
runt [a] Valentinianus, & Valens AA. non huius loci ſunt, ſed eiuſdem, cum Subſcribendariis, Tabulariis, Logographis, ac Cenſualibus ordinis. Canon autem, cuius meminit [b] Saluianus, mihi compertus non eſt, an ſit ad rationem diurnam referendus, an ad menſtruum dimenſum, an ad penſionem annuam, quam ſerui, ſtipendii cuiuſdam vice acciperent. Iuſta ſanè, quæ vocat [c] Columella, ſunt panis, potio, veſtis, manicæ, pedum tegmina. Et hæc omnia præſtare tenebatur dominus ſeruo. [d] Seneca: *eſt aliquid, quod dominus præſtare ſeruo debeat, ut Cibarium, Veſtiarium.* [e] Idem: *atqui de iniurijs dominorum in ſeruos qui audiat poſitus eſt, qui & ſæuitiam & libidinem, & in præbendis ad victum neceſſarijs auaritiam compeſcat.* Affine munus Diſpenſatoris miniſterio obiuit TESSERARIVS. Teſſerarum uſus apud veteres in qua celebritate fuerit, nemo eſt qui neſciat. has qui accepiſſent, videntur ad Teſſerarios attuliſſe, ut ab eis inuicem reciperent frumentum, nummos, veſtem, gemmas, mancipia, iumenta, &cætera huiuſmodi. Romæ multi deſcripſerunt,

SYMPHORO
TESSERARIO
SER. CAESARIS
DE. DOMO. GELO
TIANA. FECIT
PHILODESPOTVS
EX. HERMAEO
FRATRI. B. M.

Teſſeræ cuius figuræ eſſent, ſatis indicat nomen. Materia earum Liguſtrum fuit, ut aſſerit [f] Plinius. Ego ebur-

[a] L. 8. c. Th. de cohort. princ. corn.
[b] lib. 4. de gubern.
[c] lib. 1. cap. 8.
[d] lib. 3. de benef. cap 21.
[e] cap. 22.
[f] lib. 16. ca. 18.

neas vidi non paucas: & eiuſmodi unica apud me eſt, cuius hic exemplum appoſui, ut uſum Teſſerarum aliquem conſtituere poſſimus. Hinc patet, notas illas SP. vel SPECT. quæ doctos viros huc uſque torſerunt, nihil aliud ſignificare, quàm SPECTAVIT. ut detur intelligi, conductos fuiſſe aliquos, veluti ab Editore gladiatores inſignes, rude olim donatos, ſpectandi gratia non pugnandi. Et ſanè in his Teſſeris vix aliud ſymbolum videas (ego ſanè nō aliud vidi) quàm fuſcinarum & palmarum, quæ ad ludum gladiatorium pertinent. Vulgauerunt earum inſcriptiones [a] alii, cum titulo neſcio cuius eburnei Figlini, quod ego non ſatis capio. Nomina quæ in ipſis leguntur, ſeruilia procul dubio ſunt, ANTHVS, FAVSTVS, INGENVOS, OLYMPVS, REPENTINVS, HERMES, FELIX, PHILODAMVS, PILARGVRVS: & me iudice non alios innuunt, quàm Teſſerarios noſtros, ut is cui Teſſera obtigerat, haberet ſtatim in promptu nomen erogatoris familiaris. Non pugnabo tamen admodum, ſi quis gladiatores qui ſpectabant interpretetur: pronior utique in priorem illam ſeu diuinationem, ſeu coniecturam. Vt ut res ſit, illud profectò ſtatuendum videtur, huiuſmodi Teſſeras in uſu fuiſſe, ut ſpectatores inde aliquid lucrarentur. [b] Martialis;

Nunc veniunt ſubitis laſciua numiſmata nimbis,
Nunc dat SPECTATAS *Teſſera longa feras.*

[a] *Aldus in ortogr.*

[b] *Lib. 8. 78.*

Nunc

Nunc implere ſinus ſecuros gaudet, & abſens
Sortitur dominos, nec laceratur auis.

Et nunc demum intelligemus, quod eſt apud [a] Gellium, de Q. Fabii epiſtola ad Carthaginienſes miſſa; *M. Varro autem non haſtam ipſam, neque ipſum caduceum miſſa, ſed duas Teſſerulas, in quarum altera caduceum, in altera ſimulacra haſtæ fuerunt inciſa.* [b] Claudianus ad has inſcriptas Teſſeras, & quidem eburneas, non videtur reſpexiſſe: *a lib. 10. ca. 27* *b de laud. Stilicō. Paneg. 3.*

Tum virides Pardos, & cetera colligit Auſtri
Prodigia, immaneſque ſimul Latonia dentes,
Qui ſecti ferro in tabulas, auroque micantes,
Inſcripti rutilum cælato conſule nomen,
Per proceres & vulgus eant. ——

Deſcripſit autem hiſce carminibus Dypticha. [c] Valentinianus, Theodoſius, & Arcadius AAA. *illud etiam conſtitutione ſolidamus, ut (exceptis Conſulibus ordinariis) nulli prorſus alteri auream Sportulam, & Dypticha ex ebore dandi facultas ſit. cum publica celebrantur officia ſit Sportulis nummus argenteus, alia materia Dyptichis.* [d] Symmachus: *quæſo igitur ut eius nomine Dypticha, & Apophoreta ſuſcipere dignemini, qui apparatui eius plura & præclara tribuiſtis. præterea domino & Principi noſtro, ad referendam largitatis eius ſedulam magis, quàm parem gratiam, auro circumdatum Dyptichum miſi. ceteros quoque amicos eburneis pugillaribus & caniſtellis argenteis honoraui.* Et hæ Teſſerarum noſtrarum epigraphæ explicant nobis ſententiam [e] Theodoſii & Valentiniani: *Periſſochoregiæ nomen penitus amputetur, & Teſſeræ deſignentur, & noſtræ pietatis nomine cenſeantur.* quod eſt; *felici nomine pietatis noſtræ impreſſo ſignentur,* ut Imperator [f] Zeno alibi loquitur, non enim ſatis erat ut *c L. 1. C. Th. de exp. lud.* *d lib. 2. ep. 80.* *e L. 3. C. Th. de diuerſ. reſcr.* *f L. 10. C. de aquad. lib. 11.*

Honorianæ vocarentur. Frumentariæ & ipſæ minutæ fuiſſe videntur; & Perſius ideò Teſſerulas appellat;

Publius emeruit ſcabioſum Teſſerulâ Far.

[a] *Sat. 5.*

paruos autem globulos ligneos, quorum meminit [a] Iohannes Xiphilinus epitomator Dionis, qua ratione ad Teſſeras referam non video. obſtat enim forma. Quid autem ſi miſſilia fuerint? Et quidem ad Dionis, ſeu Xiphilini mentem propè accedunt eburnea quædam circularia ſegmenta, notis numeralibus inſcripta, quę Romæ cum eſſem, anno MDCVII, eruta fuerant. Sunt autem huiuſmodi, expreſſa ex archetypis, quæ apud me domi habeo.

Lector & Spectator noſter his utatur, fruatur, ea lege, ut ſi quid occurrerit certius, candidè impertiat ſtudioſis. Vidi autem aliquando, & nummos veteres, Auguſti & Tiberii (ſi rectè memini) in quibus auerſis, huiuſmodi notæ numerales conſpiciebantur. Neque verò globulos illos & ſphærulas è Teſſerarum numero eximere conſilium omninò mihi eſt, cum videamus non rarò tranſire in aliam figuram res, quæ ab arte ſunt, manentibus tamen primigeniis nominibus. Diſpenſatori noſtro (ut ad illum reuertamur) credita fuit Arca, ut ex ea erogaret. [b] Iuuenalis,

[b] *L. 2. Saturn. cap. 5.*

—— *neq; enim loculis comitantibus itur*

Ad

Ad caſum tabulæ, poſita ſed luditur Arca.
Prælia quanta illic Diſpenſatore videbis
Armigero?

In ſumma quoties numerandum eſſet, toties Diſpenſator accitus eſt. [a] Macrobius: *ſecuto omnium riſu, Diſpenſatorem Cæſar vocauit, & ſeſtertia centum millia Græculo numerari iuſſit.* rectè. viros enim Principes comitabatur & Diſpenſator, ut pecunia eſſet in promptu, & notauimus cum de Pediſſequis ſcriberemus. Arcæ verò & Diſpenſatoris adeò indiſcreta ratio fuit, ut [b] Fabius maior coniunctim retulerit. *ad ſummum* (inquit) *in Republica noſtra honorem, non animus, non virtus, non manus mittit, ſed Arca & Diſpenſator.* ideoque Diſpenſator ARCARIVS; & vice verſa ARCARIVS, Diſpenſator appellatus eſt [c] alicubi. Meminit Arcarii [d] Scæuola: *Stichus Arcarius probante domino nomina fecit, & rationes à domino ſcriptas exhibuit.* meminit & [e] Chryſologus, ſed tacito muneris nomine; *iterum contriſtatus es, quia quod habes in cœlis cogeris collocare. rogo crede Deo tuo, qui ſeruo credis, & magis Deo, quàm homini commenda.* Eraſtus autem ille, quem Arcarium Corinthi vocat interpres D. [f] Pauli, Græcè οἰκονόμος eſt. Ad cuius analogiam [g] Arcarius, qui Romano olim Pontifici diuina myſteria celebranti aderat, præerat tributis, ut & Arcarius Præfectorum [h] Caſſiodoro, qui & Arcæ arbiter. [i] Zeno Veronenſis huc alluſit: *ſanè ſi quis aliquid deſiderauerit, qui recondidit, Noe omnia illi Arcarius non negauit.* Ceterum concinnè admodum Iuuenalis, Loculos (ut vidimus) Arcæ oppoſuit. Arca enim (ſiue [k] ærata ſiue [l] ferrata) ſtataria fuit, Loculi mobiles & geſtatorii. Et hos videtur tractaſſe unus quiſpiam è grege

a lib. 2. Satur. cap. 5.
b Declam. 345
c Turnebus li. 28. cap. 5.
d L. 41. de fideicōm. libert.
e Serm. 23.
f ad Romanos cap. 16.
g Panuinius de 7. Verbis Eccleſ.
h Lib. 1. 10.
i ad neophyt. Serm. 1.
k Iuuē. Sat. 14
l Sat. 11.

 mini-

a L. 23. de pecul. Leg.

miniſtrorum. Paterfamilias apud a Scæuolam; *teſtamento codicillisue ſeruos manumiſit, & peculia legauit: & de Sticho ita cauit, Stichum ſeruum meum liberum eſſe volo, eiq́ volo dari decem aureos, & quidquid ex ratione* LOCVLORVM *meorum habet.* ad quem morem collineauit interpres [b] Ioh. Euangeliſtæ: *dixit autem hoc* (Iudas) *non quia de egenis pertinebat ad eum, ſed quia fur erat, &* LOCVLOS *habens, ea quæ mittebantur portabat.* appoſitè ad Iuuenalem ſcribit c Aſconius; *unde quia maior ſumma eſt pecuniæ publica quàm priuatæ, ut pro cenſu P. R. ærarium dicitur, pro Loculis & Arca theſauri* &c. Par miniſterium fuit & illius, qui CRVMENAM, & eius qui MARSVPIVM geſtabat ad nutum domini. Q. Labeo apud d Gellium; *quidam,* inquit, *L. Veratius fuit, egregiè homo improbus, atq́; immani vecordia. is pro delectamento habebat os hominis liberi manus ſuæ palmæ verberare, eum ſeruus ſequebatur crumenam plenam aſſium portitans.* & rel. Apud [e] Plautum verò Menæchmus Soſicles Meſſenionem ſeruum alloquitur:

b Cap. 12.

c in 2. contra Verr.

d lib. 20. ca. 1.

e Menæchmis.

Ego iſtuc cauebo: cedo dum mihi huc marſupium.

Obfirmabantur autem Loculi clauibus. [f] Vlpianus: *ſunt tamen quædam, quæ omnimodo legatum conſequuntur, ut lectum legatum continet & fulcra: & armariis ac loculis clauſtra & claues cedunt.* Quandoque tamen Loculi claues tantum ſeruabant. g Plinius: *Fabius Pictor in Annalibus ſuis ſcripſit, matronam, quod Loculos, in quibus erant claues vinariæ cellæ, reſignauiſſet, à ſuis inedia mori coactam.* Quæ ſignandi conſuetudo etiam ad aliud, quàm ad [h] Lagenas, tranſiit. Materfamilias apud [i] Plautum;

f leg. L. de legat. 3.

g lib. 14. ca. 13.

h Q. Cicero 16 Famil. Martialis lib. 9. 89.

Obſignate cellas: referte annulum ad me.

i Caſina.

& Principes Sacerdotum apud [k] Matthæum Euang. *munierunt*

k Cap. 27.

nierunt ſepulcrum, ſignantes lapidem. [a] Ioh. Caſſianus: *etiam annulos, quibus recondita præſignemus, in digitis palam geſtare præſumimus, quibus non ſolum ciſtellæ, vel ſportæ, ſed ne arcæ quidem vel armaria, ad ea quæ congerimus, vel quæ egreſſi de ſæculo reſeruauimus, condenda ſufficiunt?* At de his ſatis. Notandum autem eſt, [b] Diſpenſatorem locaſſe aliquando operas vicariorum. [c] nihil enim vetabat, quin ſeruus vicarios, & eorum peculium, ipſe in peculio habere poſſet. ad quam rationem Athenio Cilix Diſpenſator & ipſe, ducentis ſeruis præfuit, ut notauit [d] Diodorus. Ab Actore & Diſpenſatore non omninò differt PROCVRATOR. Petronius: *iam ad triclinium veneramus, in cuius parte prima, Procurator rationes accipiebat.* [e] Fabius maior: *ſatis ſit vobis (o diuites) hoc veſtras præſtare fortunas, quod per Diſpenſatores feneratis, quod familiam per Procuratores continetis.* Bonifacius martyr, Aglaidis ſeruus, huiuſmodi miniſterio functus eſt, ut tradidit Metaphraſtis interpres [f] Lipomanus: quem tamen [g] Romanæ Eccleſiæ auctoritas ingenuum facit. Stephanus autem Domitillæ Procurator, qui Domitiano Cæſari ſuffodit inguina, Libertus quidem fuit, ut aſſerit Ioh. Xiphilinus; at id ex præſcripto diuinæ (uti appellabant) domus, cuius moribus receptum iam diu erat, miniſteria ſeruilia Libertis demandari. Et hæc dicta ſint de ſeruo Procuratore. Procurator enim liber homo, omnium alterius rerum quidam penè dominus, alieniq́ue iuris vicarius, ad nos non pertinet. Procuratores CAESARIANI (ut illos etiam obiter innuamus) innumeri penè fuerunt, digni ſanè ut eorum officia, cum ingenti illo collibertorum omnium agmine, explicentur peculiari com-

a lib. 4. de inſtitut. rerum. cap. 15.
b L. 11. in fi. et L. 12. de inſtitor. act.
c L. 7. § ult. de pecul.
d Lib. 36.
e Declam. cit.
g apud Sur. To. 3.
f Lectiones Breuiar.

mentario, quem nos iam nunc voto deſtinamus erudito alicui viro, qui ſtilo & meditatione hæc aſſequi poſſit. Recenſentur autē in veteribus monumentis, PROCVRATIO ORNAMENTORVM; BIBLIOTHECAE; PATRIMONII ET HEREDIT.; XX HEREDIT; AVRARIARVM; BALNEI FORMIS; FVNDIS CAIEIAE; LAVRENTO ADELEPHANTOS; A RATIONIBVS; VILLARVM TVSCVLANARVM; SVBPROCVRATOR VICESIMAE, & alii non pauci. At illud hic obiter velim animaduerti, huiuſmodi ſeruos impegiſſe plerumque in meretricios ſcopulos, non ſine magna rei dominicæ iactura. [a] Alfenus: *dominus ſeruum Diſpenſatorem manumiſit, poſtea rationes ab eo accepit, & cum de eis non conſtaret, comperit apud quamdam mulierculam pecuniam eum conſumpſiſſe.* [b] Martialis;

a l. 16. de ſer. corr.

b Lib. 5. 43.

Diſpenſatorem fallax ſpoliabit amica,
Mercibus exſtructas obruet unda rates.

Neque ſanè ab re commentus eſt apud Petronium ex tempore Eumolpus; *inter cetera apud communem amicam conſumpſerunt pecuniam meam, à qua illos proxima nocte extraxi, mero unguentisq́; perfuſos. ad ſummam adhuc patrimonij mei reliquias olent.* [c] CHRISTVS dominus huc alluſit nō ſemel, & expreſſit [d] Iuuencus;

c Matth. 24. Lucæ 12.

d lib. Hiſtor. Eu.

Aſt ille infelix, qui obſcænè luxuriatus;
Tardantem contemnit herum, ſeruosq́; fatigat
Verberibus, ſegnusq́; indulgens ebrietati
Luxurioſorum conuiuia concelebrabit &c.

Neque verò ab Actore, Procuratore, Diſpenſatore illi videntur eſſe abiungendi, quos PIGNORIBVS accipiendis, mutuis PECVNIIS dandis, fœnerandis, accipiendis, exigendis; & MENSAE præpoſitos appellant [e] I.Cti noſtri:

e L. ult. quod cum eo, L. 19. § ult. de inſtit. L. 13. eod L. 18. de ſolu. & liberat. L. 5. in princ. de inſtitor. act.

Dani-

Daniſtas & Trapezitas. EXACTORES huius planè numeri ſunt. [a] Scæuola; *Stichus Arcarius probante domino nomina fecit, & rationes à domino ſcriptas exhibuit, nec poſtea nomen ullum fecit. quæro an ſi qui minus ſoluendo fuerint debitores, quibus alij Exactores erant applicati, nondum videatur conditioni ſatisfactum?* Meminit autem antiquum elogium, quod extabat olim Romæ in muſæo Carpenſi, [a] *L. 41. de Fideicō. libertat.*

SEX. POMPEIVS FAVSTVS
SEX. POMPEI. EXACTOR

Apud Cæſares fuit peculiaris Exactor HEREDITATVM, LEGATORVM, PECVLIORVM; ut teſtantur veteres inſcriptiones. ad hæc Exactor AVRI, ARGENTI, AERIS, in officina monetæ; & Exactor OPERVM DOMINICORVM. Verùm qui ratiocinium non didiciſſet, is excludebatur his muneribus. Petronius: *hinc quemadmodum ratiocinari didiciſſet, dein Diſpenſator factus eſſet, omnia diligenter curioſus pictor cum inſcriptione reddiderat.* Et huc forſan pertinet et ille, qui olim dicebatur Procurator Cæſaris, RATIONALIS æuo poſteriore appellaretur. [b] Lāpridius; *& quia de publicādis diſpoſitionibus mentio contigit, ubi aliquos voluiſſet vel Rectores prouincijs dare, vel Præpoſitos facere, vel Procuratores, id eſt Rationales ordinare, nomina eorum proponebat, hortans populum, ut ſi quis quid haberet criminis, probaret manifeſtis, ſi non probaſſet, ſubiret pœnam capitalem.* Is autem, cui Ratiocinium in familia obtigerat, RATIOCINATOR dicebatur, ſeu A RATIONIBVS. In domo Cæſarum Libertus pro more huic muneri præficiebatur; & legitur in vetere marmore Lanuuino, [b] *in Alexandro.*

T. AVRELIO
AVG. LIB

Y APHRO-

APHRODISIO
PROC. AVG.
A. RATIONIBVS

a Claudio ca. 28.

a Suetonius: *ſed ante omnes* (Libertos videlicet) *Narciſſum ab epiſtolis, & Pallantem à rationibus; quos decreto quoq; Senatus, non præmijs modò ingentibus, ſed & Quæſtorijs Prætorijsq; ornamentis ornari libenter paſſus ſit.* A calculis item, id eſt lapillis minutis, quos antiqui in manu tenentes, numeros componebant, dictus eſt CALCVLATOR ſeruus. b Vlpianus; *nam huius quoq; eſt miniſterium, ſi fortè vel Librarius vel Miniculator, vel Calculator ſit.* quæ ſanè ars nec ingenuos dedecuit, c Modeſtino teſte; μηδὲ λιβραρίους, μηδὲ καλκουλάτορας, οὓς διαψηφιστὰς λέγομεν. Ediſcebant autem hæc pueri cum literarum primis elementis. D. d Auguſtinus: *adamaueram enim Latinas* (literas) *non quas primi magiſtri, ſed quas docent qui Grammatici vocantur. nam illas primas ubi legere, & ſcribere, & numerare diſcitur, non minus oneroſas pœnalesq; habebam, quàm omnes Græcas.* e Iſidorus; *primordia Grammaticæ artis, literæ communes exiſtunt, quas Librarij & Calculatores ſequuntur, quorum diſciplina velut quædam Grammaticæ artis infantia eſt.* Iulius Capitolinus de Heluio Pertinace Imperatore; *puer literis elementarijs & calculo imbutus.* f Horatius lepidè,

b L. 7. de oper. Libertor.

c L. 17. de excuſat. Tutor.

d lib. 1. cōfeſſ. cap. 12.

e lib. 1. origin. cap. 3.

f Epiſtola ad Piſones.

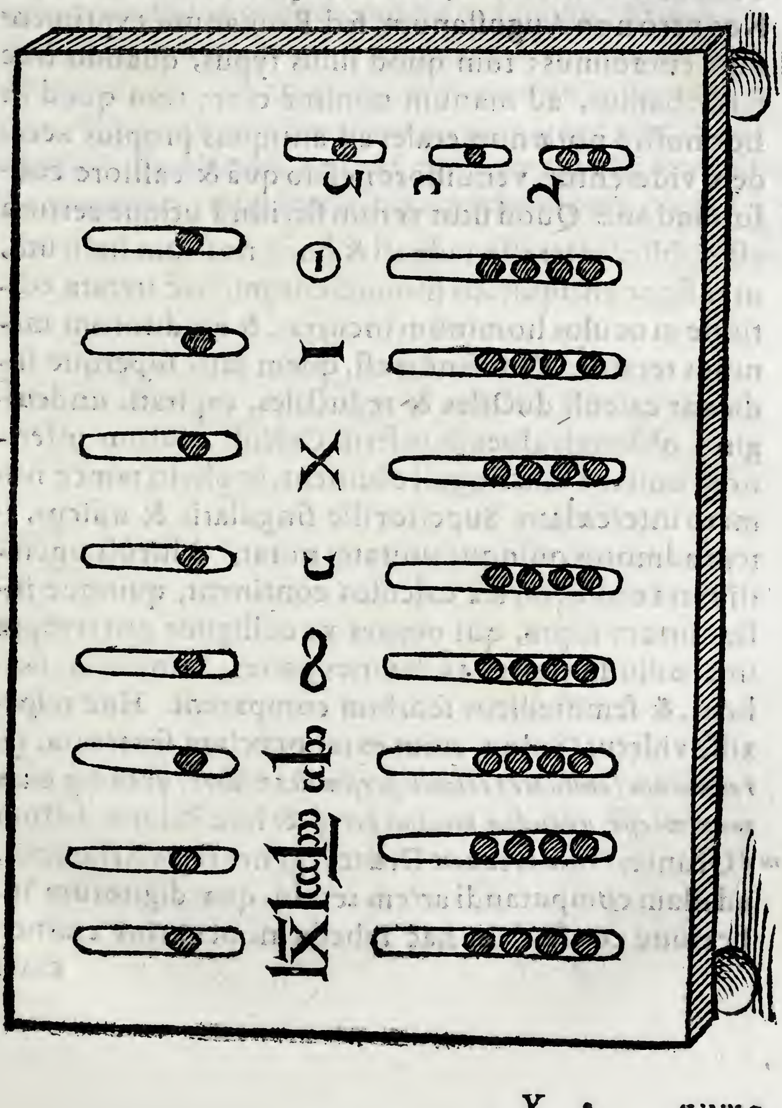
Romani pueri longis rationibus aſſem
Diſcunt in partes centum diducere. dicat
Filius Albini, ſi de quincunce remota eſt
Vncia, quid ſuperat? poteras dixiſſe Triens. tu
Rem poteris ſeruare tuam. redit uncia: quid fit?
Semis. ——

Huius loci ſunt quæ D. g Auguſtinus recenſuit: *iam ve-*

g lib. cit. eod. cap.

rò unum & unum duo, duo & duo quattuor, odioſa cantio mihi erat. quæ cantio hodieq; exauditur apud hoſce magiſtellos, quos antiquitus Cauculones ſeu Calculones vocabant. Ceterum priſcam illam calculandi rationem ex [a] Voluſio Mæciano perdiſcere poſſumus, & ex tabella

[a] *edidit Elias Vinetus.*

numeraria, cuius formam & uſum primus omnium edidit MARCVS VELSERVS IIvir Auguſtanus, virtutis & doctrinæ gloria præſtantiſſimus Romani porrò Abaci, qui apud F. VRSINVM extaret, meminerunt [a] P. CIACCONIVS, & [b] ANT. AVGVSTINVS Hiſpanorum doctiſſimi. Nos verò non Auguſtanum, ſed Romanum exprimendum curauimus; tum quod illius typus, quando hæc ſcribebamus, ad manum minimè erat; tum quod in hoc noſtro notæ numerales ad antiquas propius accedere viderentur, venuſtiore neſcio quâ & caſtiore conformatione Quod utut verum ſit, illud utique certum eſt, publicè intereſſe, vulgari & hunc noſtrum Italicum, ut inſigne antiquitatis monumentum, hac iterata editione in oculos hominum incurrat, & eruditorum manibus teratur. Vſus ſanè is eſt, quem ſatis ſuperque indicant calculi ductiles & reductiles, capitati, undeuiginti, oblongis alueolis inſerti. Calculi quatuor inferiores, unitatis vim ſinguli obtinent, appliciti tamen numero intercælato. Superior ille ſingularis & unicus, item admotus quinque unitates notat. Alueoli unciarij extra ordinem, ſex calculos continent, quinque infra, unum ſupra, qui omnes XI colligunt pro recepta unciæ diuiſione in XII ſolemnes partes. Semuncia, ſicilicus, & ſemiſicilicus ſeorſum comparent. Huc reſpexiſſe videtur [c] Solon, cuius extat præclara ſententia, *tyrannorum familiares calculis perſimiles videri: quandoq; enim maximi eſſe, quandoq; minimi precij* & hoc Solonis dictum [d] Oruntes (ſiue is fuerit Orætes) gener regis Artaxerxis, ad illam computandi artem retulit, quæ digitorum inflexione conſtat. In hac tabella nouenarius eminet, cuius

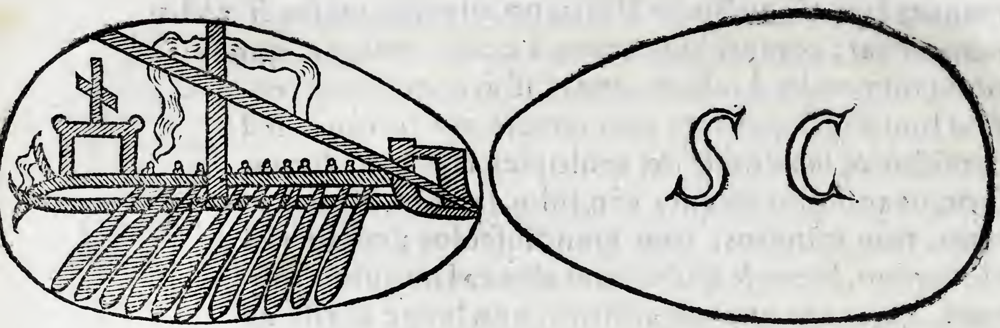
a in explicatione inſcriptionis Duilliana, & in Lib. de nummis.
b Numiſm. Dial. 9.
c Diogenes Laertius.
d Plutarch. in Apopht.

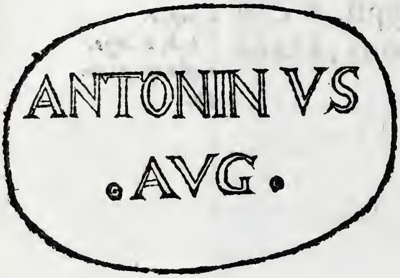
cuius ea laus eſt, auctore [a] Marciano, ut primi verſus finem teneat; comprobata etiam à noſtris ratione, qui notas numerales Arabum, quas Cifras appellamus, eodem limite arctauerunt; non temerè aut fortuitò, ſed conſultò & ſapienter. At multiplex uſus calculorum facit, ut antiquos aliquot candidos lapillos, Romæ erutos, tum minutos, tum grandiuſculos; curauerim hîc apponi, literis & quibuſdam aliis cælaminibus inſignes. Quos ego quidem arbitror, non longè abeſſe ab athleticis illis calculis, quibus ex [b] Apocalypſi, & eiuſdē enarratore Areta, lucē attulit eruditiſſimus [c] FABER.

[a] Lib. 7.

[b] cap. 2.

[c] Lib. 2. Agonist cap. 9. & 33.

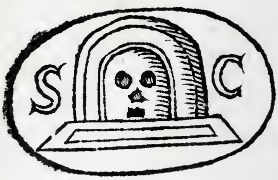

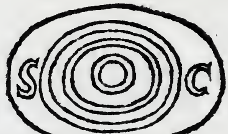

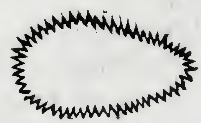
Eadem utrimque.

Idem utrimque.

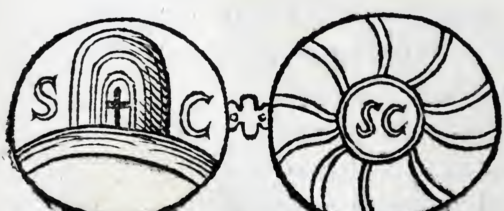

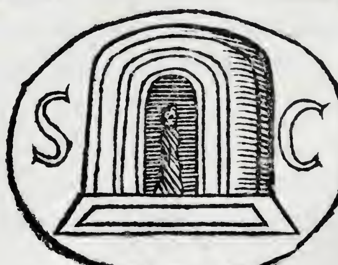

Serratus & læuis. utrimq;

Eadem in aduerſis & auerſis.

Expli-

Explicito Ratiocinio, ad NEGOCIATORES veniamus. horum ita meminit [a] Marcianus; *legatis ſeruis, exceptis negociatoribus, Labeo ſcripſit, eos legato exceptos videri, qui præpoſiti eſſent, negocij exercendi cauſa, veluti qui ad emendum, locandum, conducendum præpoſiti ſunt.* Negociationes verò, ut multæ erant, ita eos qui exercebant ſingulari nomenclatura inſignibant. Ideoq; BOARIOS, PVLLARIOS, FERRARIOS, AERARIOS, FRVMENTARIOS, VINARIOS, VESTIARIOS, SAGARIOS negociatores legimus non ſemel, aliosq́ue non paucos. Pulchrè [b] Caſſiodorus: *Negociatores, quos humanæ vitæ conſtat neceſſarios, huic poteſtati manifeſtum eſt eſſe ſubiectos. nam quicquid in veſtibus, quicquid in ære, quicquid in argento, quicquid in gemmis ambitio humana poteſt habere precioſum, tuis ordinationibus obſecundat* &c. SARCINATORES ut huc referrem, monuit [c] Vlpianus; *licet mercis appellatio anguſtior ſit, ut nec ad ſeruos Fullones vel Sarcinatores, vel Textores vel Venalitiarios pertineat, tamen Pædius lib.* XV. *ſcribit, ad omnes negociationes porrigendum edictum.* Nec ablegandæ videntur SARCINATRICES, quas recenſuerunt Feſtus, & antiquus titulus,

a L. 63. de leg.

b lib. 6. Variar. 7.

c L. 1. de trib. act.

DIS. MANIBVS
IDES
SARCINATRICIS

Neque verò fidem faciunt fragmenta quædam, Cornelii Frontonis nomine edita, in quibus legitur; *Sartrix quæ ſarcit; Sarcinatrix quæ ſarcinas ſeruat.* niſi hic ſarcinarum nomine veniat mundus muliebris. quod non omninò improbandum videtur, cum legatur in antiquo marmore,

IVLIA . IVCVNDA
AVG. L. SARCINATR
A. MVNDO. MVLIE. &c.

Et ſanè mundus hic plerumque non ſarcinas modò, ſed & impedimenta militaria æquauerit. At Frontonem tuetur [a] Nonius. Seruos etiam magiſtros, NAVI præpoſitos fuiſſe, docet [b] Africanus. Magiſtrum autem nauis accipere debemus eum, cui totius nauis cura mandata eſt. Magiſtri verò imponuntur locandis nauibus, vel mercibus, aut vectoribus conducendis, armamentisue emendis. & hoc eſt à ſeruo nauem exerceri, ut apud [c] Iul. Paulum legimus. Et quoniam, ut ſuperius attigimus, quæſtus non modicus ex mancipiis venalibus proueniebat, erant in familia & VENALITIARII, alias VENALICII. Venalium autem fuit etiam loci nomen, ut apud Petronium, in quo tituli aliquando pingebantur. in [d] titulo autem ex edicto Aedilium Curulium ſcribebantur morbi, vitiaque mancipiorum, & quidquid aliud emptoris intererat non neſcire. [e] Seneca hoc ſibi voluit: *ſtare ante limen Calixti dominum ſuum vidi, & eum qui illi impegerat titulum, qui inter ridicula mancipia produxerat, aliјs intrantibus excludi.* [f] Suetonius; *nam apud maiores* (ait) *cum familia alicuius venalis produceretur, non temerè quem litteratum in titulo, ſed litteratorem inſcribi ſolitum eſſe; quaſi non perfectum litteris, ſed imbutum.* [g] Petrus Chryſologus: *hoc implebat Paulus, qui ſeruitutis ſuæ titulos ſic ſcribebat: uſq; ad hanc horam eſurimus, & ſitimus, & nudi ſumus, & colaphis cædimur.* Pendebat autem aliquando hic titulus per colla. [h] Propertius,

Aut quorum titulus per barbara colla pependit,
Cælati medio cum ſaliere foro.

[a] Sarcinatrices.
[b] L ult. de exerc. act. ναυκλήρους vocat Plutarch.
[c] L. 4. § ſi ſeruus. & L. 5. cod. L. 19. de xal. act.
[d] Gell. lib. 4. cap. 2.
[e] Epiſt. 47.
[f] de ill. Grām.
[g] Serm. 141.
[h] Lib. 4. el. 5.

Et hæc quidem de titulo. Venalium autem nomine peculiariter veniebant ſerui nouitij. [a] Quintilianus: *item quod commune eſt & alijs nomen, intellectu alicui rei peculiariter tribuitur; ut urbem, Romam accipimus: & venales, Nouitios; & Corinthia, æra.* Mangonum fraudes & impoſturas ſi quis adhuc aueat recenſeri, [b] Senecam audiat: *mangones quidquid eſt, quod diſpliceat, aliquo lenocinio abſcondunt. itaq; ementibus ornamenta ipſa ſuſpecta ſunt: ſiue crus alligatum ſiue brachiũ aſpiceres, nudari iuberes, & ipſum tibi corpus oſtendi.* Thoranius ſanè ut Antonium circumſcripſerit, prodidit [c] Plinius. Illa translatitia erat, & quæ ad omnes venales aptaretur [d] cantilena; *a Lib. 8. ca. 2.* *b Epiſt. 80.* *c lib. 7. ca. 12.* *d Horat. lib. 2. Epiſt. 2.*

——hic eſt

Candidus, & talos à vertice pulcher ad imos.

ut,

Verna miniſterijs ad nutus aptus heriles;

Litterulis Græcis imbutus, idoneus arti

Cuilibet.——

affinia illis [e] Terentianis: *e Eunucho.*

——fac periculum in litteris,

Fac in Palæſtra, in Muſicis: quæ liberum

Scire æquom eſt adoleſcentem, ſollertem dabo.

[f] Vlpianus: *ſciendum tamen eſt, quædam & ſi dixerit, præſtare eum non debere: ſcilicet ea quæ ad nudam laudem ſerui pertinent, veluti ſi dixerit frugi, probum, dicto audientem.* De his ſatis dictum. Deinceps ad INSTITORES tranſeamus. *Inſtitor is eſt* (inquiũt [g] Paulus & [h] Vlpianus) *qui tabernæ, locoue, ad emendum vendendumue præponitur.* huiuſmodi verborum extat mentio in hæc verba; [i] *Seruus cuius mihi uſus legatus eſt, acquirit mihi, ſi inſtitor ſit & operis* *f L. 19. de ædil. ed.* *g h L. 18. & 3. de Inſtit.* *g L. 13. eod.*

Z eius

[a] L. 21. de uſu & habit. *eius utar in taberna.* [a] item: *ſi duo, pluresue tabernam exerceant, & ſeruum quem ex diſparibus habebant partibus, inſtitorem præpoſuerint* &c. Veteres autem auctores (quod ego quidem obſeruarim) meminerunt tabernarum, caſiariæ, cauponiæ, fulloniæ, lanioniæ, piſtoriæ, unguentariæ, diuerſoriæ, pelleſuinæ, ſutrinæ, purpurariæ, argentariæ, vinariæ, cretariæ, & medicinæ exercendæ cauſa. In tabernis videtur fuiſſe canis cuſtodiæ gratia. [b] Paulus I. Cs. *ſi quis aliquem euitans, magiſtratum fortè, in tabernam proximam ſe immiſiſſet, ibiq; à cane feroce læſus eſſet, non poſſe agi canis nomine quidam putant. at ſi ſolutus fuiſſet, contra.* Illud ſanè notandum eſt, in tabernis quandoque fuiſſe adfixos [c] titulos, qui cum aliquo ſeruo prohiberent negocium geri. Horum opera ſtataria & ſedētaria videtur fuiſſe, ut ideò veſtes non ſuccingerent, ſed demitterent. Vertumnus apud [d] Propertium canit de ſe ipſo,

b L. 2. ſi Quadr. paup. fec. dic.

c lib. 4. el. 2.

d L. 48. de pecul.

——& ibo

Mundus, demiſſis Inſtitor in tunicis.——

e L. 5. de Inſtit. act.

Ceterum [e] Vlpianus cum Inſtitoribus enumerat INSVLARIVM; AEDIFICIO, vel FRVMENTO emendo præpoſitum; PECVNIIS FENERANDIS; AGRIS COLENDIS; MERCATVRIS REDEMPTVRISQ faciendis &c. De Inſulario nos infra. Quod ad redempturas attinet, lepidè [f] Iuuenalis,

f Sat. 3.

——viuant Artorius iſthic

Et Catulus, maneant qui nigrum in candida vertunt,

Queis facile eſt ædem conducere, flumina, portus,

Siccandam eluuiem, portandum ad buſta cadauer.

g L. cit.

CIRCITORES, quorum item meminit [g] Vlpianus, ſunt, quibus *Veſtiarij vel Lintearij dant veſtem circumferendam, diſtrahendamq;.* Extat antiquus lapis Romæ ad D. Balbinæ ita inſcriptus; LO-

✠LOCVS OPORTV
NI CIRCITORIS CON
IVGISQVE EIVS ALBI
NAE ATQVE FILIORVM
EORVM PALATINAE
ET VRBICI

REQVIESCENTIVM
IN PACE

His omnibus adiungemus ſeruum merci [a] OLEARIAE præpoſitum, cuiuſmodi legitur in veteri marmore CRESCENS quidam natione Beſſus. Hi negociatores, quorum miniſteria, uti & ſuperiorum pertexuit [b] Philo: *alios ſeruili natos genere, benignitas fortunæ promouit ad ingenuorum officia. fiunt enim procuratores in amplis opibus, interdum etiam conſeruis præficiuntur ceteris. quibuſdam uxorem, pupillorumq́ꝫ herilium tutela commiſſa eſt, ob ſpectatam ipſorum fidem, poſthabitis amicis & neceſſarijs: nihilominus tractant ſeruilia, fenerantur, emptitant, reditus colligunt, patronos ſuos demerentur obſequiis.* Reliqui ſunt ARTIFICES, è quibus dominus non voluptatem modò conſequi, ſed & lucrum facere, operas eorum locando conſueuerat: GLADIATORES, AGITATORES, FVNAMBVLI, PALAESTRITAE & alij huius generis. GLADIATORES ſeu ARENARII in familia priuata fuerunt non rarò. [c] Cornel. Tacitus; *& ſingulorum pedibus aduolutus, tantum conſternationis inuidiæq́ꝫ conciuit, ut pars militum Gladiatores, qui è ſeruitio Blæſi erant, pars ceteram eiuſdem familiam vincirent.* Gladiator apud [d] Quintilianum: *certa enim arenæ deſtinabar*

a L. 13. de inſtit.
b Quod omnis probus liber.
c Annal. lib. 1.
d Declam. 9.

a in argumēto Milon. *nabar victima, nemo Munerario vilius ſteterat.* [a] Aſconius: *ſequebatur eos magnum ſeruorum agmen, inter quos Gladiatores quoq; erant, ex quibus duo noti, Eudamus & Birria.* De

b L. 44. de actiō. empti. ſeruo AGITATORE hæc [b] Papinianus; *planè ſi in tantum precium exceßiſſe proponas, ut non ſit cogitatum à venditore de tanta ſumma, veluti ſi ponas Agitatorem poſtea factum.*

c Caio cap. 55. quæ verba is intelliget, qui apud [c] Suetonium legerit Agitatori Cythico comeſſatione quadam in apophoretis vicies HS collata, & in veteribus monumentis notauerit præmia decreta M. Aurelio Diocli Agitatori factionis

d L. penult. de act. empti. e Sat. 3. f lib. 4. Florid. g lib. 8. ep. 1. ruſſatæ. FVNAMBVLI meminit [d] Labeo. Et hic eſt, quem Schœnobaten vocat [e] Iuuenalis, Funirepum [f] Appuleius. Tranſtulit autem eleganter [g] M. Cœlius; *ego qui ſcirem Q. Pompeium Baulis ſchœnobaticam facere, & uſq; eo, ut ego miſererer eius eſuriei, non ſum cōmotus.* Schœnobaticā dixit facere Pompeium, quod ijs premeretur anguſtijs rei familiaris, ut illi pedes, quod Funambuli ſolent, di-

h 2. Phil. ducere non liceat. hoc planè eſt [h] Tullianum illud: *quid erat in terris, ubi in tuo pedem poneres?* PALAESTRITAM ſer-

i Lib. 6. 39. uum recenſuit [i] Martialis,

At ille ſima nare, turgidis labris,
Ipſa eſt imago Pannici Palæſtritæ.

k L. 18. de uſufr. [k] Vlpianus: *nam ſi Librarium reus mittat, & qualum & calcem portare cogat, vel Hiſtrionem Balneatorem faciat, vel de Symphoniaco Atrienſem, vel de Palæſtra, ſtercorandis latrinis*

l Ep. 15. *præponat, abuti videbitur proprietate.* [l] Seneca; *accedunt peßimæ notæ mancipia, in magiſterium recepta; homines inter oleum & vinum occupati, quibus ad votum dies eſt actus ſi benè deſudauerunt.* At hic neſcio an collocandi ſint MAGICI

m Apolog. pueri, cuiuſmodi recenſet [m] Appuleius Nigidianos, &

neſcio

neſcio quos alios pueros. Puella certè in hiſtoria [a] Apoſtolica, quæ habens ſpiritum Pythonem, quæſtum magnum præſtabat dominis ſuis diuinando; & ſeruus apud [b] I.Cm. qui inter fanaticos caput aliquando iactauit, & aliqua profatus eſt, huc pertinent. Nec non & ſeruus ille, cuius meminit [c] Porphyrius, qui locutiones auium optimè perciperet. Et hi quidem artifices fuerunt voluptatum. Qui ſequuntur, uſui & cultui Patrisfamilias & Familiarum, lucroque inſeruiebant. PICTVRAM ſeruitiis interdictam apud Græcos, Romani ſeruis ſuis, ut ſibi haberent, [d] permiſerunt. [e] Iuuenalis cum CAELATORE domeſtico Pictorem coniungens;

Sit mihi præterea curuus Cælator, & alter
Qui multas facies pingat citò.——

[f] Marcianus: *Pictoris inſtrumento legato, ceræ, colores, ſimiliaq́ horum Legato cedunt.* [g] Iul. Paulus: *inſtrumento Pictoris legato, colores, penicilli, cauteria, & temperandorum colorum vaſa debebantur.* Ceras & cauteria ad Encauſticen refero, cuius præter Varronem, Vitruuium, Plinium, Flaccum, Statium, Appuleium, Auſonium, Prudentium, ita meminit [h] Ouidius;

Quiq́ moues cœlum, tabulamq́ coloribus uris,
Quiq́ facis docta mollia ſaxa manu.

quorum quidem verſuum priorē illum fuit qui legeret,

Quiq́ moues cæſtrum.——

ſubmonente [i] Plinio; *in Encauſtice pingendi duo fuiſſe antiquitus genera conſtat. Cera; & in ebore cæſtro, id eſt viriculo.* Idem [k] auctor: *Lala Cyzicena perpetua virgo, M. Varronis iuuenta, Romæ & penicillo pinxit, & cæſtro in ebore imagines mulierum maximè.* Sed pro vulgata lectione ſtat [l] Seruius ad

[a] Actor. ca. 16
[b] L. 1. de ædil. ed.
[c] de abſtin. li. 3 Lege & Cedrenū in Michaele Curopalata.
[d] lib. 35. cap. 10. Plin.
[e] Sat. 9.
[f] L. 17. de fundo inſtr.
[g] lib. 3. Sent.
[h] lib. 3. Faſto.
[i] lib. 35. ca. 2.
[k] ibid.
[l] Lib. 1. Aen.

ad illa, ——*cælataq́ in auro*

Fortia facta patrum.——

ſcribit namque; *inſculpta. tamen hoc nomen in principali aliam habet naturam. in deriuatione mutat. nam cælum eſt unde operantur argentarij: quod producitur naturaliter* &c. nihil ergò apud Ouidium mutamus. Et quoniam Roma, quod & hodie experimur, lutulenta hyeme fuit, æſtate puluerulenta, ideò veſtes exegerunt & ipſæ Balneatores ſuos, FVLLONES videlicet; eosque non raró familiares. [a] Iabolenus: *qui habebat Flaccum Fullonem, & Philonicum Piſtorem, uxori Flaccum Piſtorem legauerat.* [b] Vlpianus tamen negociatoribus adcenſuit, [c] Varro adſcripſit ruſticæ familiæ, nec malè, quia & ruri eorum uſus fuit, & ex artificio negotium prodiit. Horum officinæ, Fullonicæ, & Fullonica dicebantur. in Fullonia ſanè natus eſt [d] Andriſcus, qui dubium liber an ſeruus, regium nomen, animo regio impleuit. huius claſſis erunt & TEXTORES. [e] Marcianus: *ſi unus ſeruus plura artificia ſciat, & alij coci legati fuerint, alij Textores, alij Lecticarij, ei cedere ſeruum dicendum eſt, cui legati ſunt in quo artificio plerumq́ verſabatur.* [f] Suetonius; *Remmius Palæmon Vicetinus, mulieris verna, primo ut ferunt textrinum, deinde herilem filium dum comitatur in ſcholas, litteras didicit.* Textori ſuccedet Phrygio. [g] Titinnius;

Phrygio fui primo, beneq́ id opus ſciui:
Reliqui acus, aciasq́ hero, atq́ heræ noſtræ.

Agmen claudent SVTOR & CERDO. de Sutore [h] Martialis,

Dentibus antiquas ſolitus producere pelles,
Et mordere luto putre vetusq́ ſolum;
Præneſtina tenes defuncti rura patroni,
In quibus indignor ſi tibi cella fuit.

ut

[a] L. penult. de reb. dub.
[b] L. 1. de tribut. act.
[c] lib. 1. de R.R. cap. 16.
[d] Ammianus extremo li. 14.
[e] L. 65. de leg. 3.
[f] de ill. Grām.
[g] Nonius.
[h] Lib. 9. 75.

ut quia ex Ergaſtulo fuiſſet. [a] Iuriſcs. *hoc amplius eidem alumno meo hominem collactaneum, & vernam Sutorem, qui eum artificio ſuo, mercede delata, alere poſsit.* huius inſtrumentum erant ſcalpra, & formæ. [b] Horatius; [a] *L. 78. § heredum ad SC. Trebellian.* [b] *lib. 2. Sat. 3.*

Si quis emat citharas, emptas comportet in unum,
Nec ſtudio citharæ, nec muſæ deditus ulli:
Si Scalpra & Formas non Sutor ——

[c] Vlpianus: *ſi Sutor puero parum benè facienti, formâ calcei tam vehementer ceruicem percuſſerit, ut ei oculus effunderetur, eſſe ex locato actionem.* Opera fuerunt Caligæ, Sandalia, Soleæ, Crepidæ, Calcei; à quibus SOLEARII, SANDALIARII, SVTORES CALIGARII dicti ſunt. [d] Horatius; [c] *L. 5. ad L. Aquill. L. 14. locati.* [d] *lib. 1. Sat. 3.*

——*ſapiens crepidas ſibi numquam*
Nec ſoleas fecit: Sutor tamen eſt ſapiens. ——

[e] Phædrus elegantiſſimus fabulator, de malo Sutore medicum profeſſo, [e] *lib. 1. fabular.*

Quantæ putatis eſſe vos dementiæ,
Qui capita veſtra non dubitatis credere,
Cui calceandos nemo commiſerit pedes?

De Sutore autem Cæſariano feſtiua extat narratiuncula apud [f] Arrianum. Serui CERDONIS meminit [g] Papinianus, niſi tamen ibi Cerdo proprium nomen hominis ſit, non artificii. Marcionis enim magiſtrum, illum cuius meminerunt Philaſtrius & Theodoretus, Cerdonem nominatum fuiſſe legimus. Ceterum Cerdoni ſubulam tribuit [h] Martialis; [f] *in Epict. lib. 1. cap. 19.* [g] *L. 42. de oper. Libert.* [h] *lib. 3. ep. 16.*

Das Gladiatores Sutorum regule Cerdo,
Quodq́; tibi tribuit Subula, Sica rapit.

At ne quis dominarum nos omninò oblitos putet, luſtrabimus mollem hanc & delicatam legionem, de qua

a lib. 3. Annal. apud [a] Tacitum legitur iuſta Seueri Cæcinnæ conqueſtio; *ineſſe mulierum comitatui, quæ pacem luxu, bellum formidine morentur, & Romanum agmen ad ſimilitudinem barbari inceſſus conuortant.* Et ſanè mater Iuliani martyris apud [b] Surium, *in publicum prodit cum innumerabili familia utriuſq; ſexus.* Nec hyperbolicè quidem locutus eſt Cæcinna, ſi [c] Ammianum Marcellinum audimus, qui matronarum comites recenſet, Textrices, Coquos, Spadones, & uniuerſum promiſcuè ſeruitium. Reſpexit huc [d] Iuuenalis,

b Tomo 1.

c Lib. 14.

d Sat. 6.

——grauis occurſu, teterrima vultu,
Balnea nocte ſubit, conchas & caſtra moueri
Nocte iubet.—— Caſtra appellat agmen immodicum. Eius nunc nos officia explicabimus, ſiue illa miniſteria ſint, & ab EVNVCHIS exordiemur, qui in familia Palatina,

——præfecti gemmis veſtiq; dabantur
Cuſtodes, ſacroq; adhibere ſilentia ſomno.

e in Eutrop. ut cecinit [e] Claudianus, præter quæ [f] Corippus,

f Lib. 3.

Illis ſumma fides, & plena licentia ſacris
Deſeruire locis; atq; aurea fulcra parare,
Regales menſas epulis onerare ſupernis,
Conſeruare domum, ſanctumq; intrare cubile,
Internas munire fores, veſteſq; parare.

Tetigit ſanè Corippus munera Eunuchorum, inter quæ recenſuit cuſtodiam Lectorum cubicularium, & eorumdem ornatum, quod & priuatis dominis iam olim placuit. [g] Appuleius, *Dij boni! qualis ille, qamq; præclarus apparatus? Quatuor Eunuchi confeſtim, puluillis compluribus ventoſe tumentibus pluma delitata, terreſtre nobis cubitum præ-*

g lib. 8. metam.

præſtruunt: ſed & ſtragula veſte, auro ac murice Tyrio depicta, probè conſternunt. Imò & in hunc uſum paratæ erant ancillæ. [a] Virgilius: [a] *lib. 3. Aen.*

Nec victoris heri tetigit captiua cubile.

Agamemnon apud [b] Homerum, [b] *Iliad. A.*

Τὴν δ' ἐγὼ οὐ λύσω, πρίν μιν καὶ γῆρας ἔπεισιν,
Ἡμετέρῳ ἐνὶ οἴκῳ ἐν Ἄργεϊ τηλόθι πάτρης
Ἱστὸν ἐποιχομένην, καὶ ἐμὸν λέχος ἀντιόωσαν.

Et licet harum opera ad officium corporis, concubitumque referri poſſit, & debeat; perſpicuè tamen Ariadna apud [c] Catullum, [c] *de nuptiis Pelei, & Thetidos.*

Si tibi non cordi fuerant connubia noſtra,
Sæua quod horrebas priſci præcepta parentis:
Attamen in veſtras potuiſti ducere ſedes,
Quæ tibi iucundo famularer ſerua labore,
Candida permulcens liquidis veſtigia lymphis,
Purpureaue tuum conſternens veſte cubile.

Neque verò honorifico muneri non acceſſit honorifica appellatio. ſiquidem Chryſaphius, qui à [d] Marcellino comite Eunuchus dicitur, [e] Victori Tumunenſi PRAEPOSITVS Imperatoris eſt; & Iohannes & Paulus clariſſimi martyres Eunuchi, Præpoſitus alter, PRIMICERIVS alter à [f] Terentiano, qui eorum geſta conſcripſit, appellantur. Præpoſitum, cubiculo intelligo. [g] Martyrologium Romanum: *item Romæ, via Appia, natalis ſanctorum Caloceri & Partheniј eunuchorum, quorum prior cum eſſet Præpoſitus cubiculi uxoris Deciј Imperatoris, alter verò alterius muneris Primicerius, nolentes idolis ſacrificare, ab eodem occiſi ſunt.* D. [h] Ambroſius; *deniq; etiam ſpeciali expreſſione Calligonus præpoſitus cubiculi, mandare mihi auſus eſt; me vi-*

[d] *in Chron.* [e] *Chron.* [f] *Sur. To. 3.* [g] *19. Maii.* [h] *in epiſt. ad Marcell.*

uo tu contemnis Valentinianum ? caput tibi tollo. reſpondi, Deus permittat tibi, ut impleas quod minaris. ego enim patiar quod Epiſcopi : tu facies quod Spadones. Et ſanè impotenti quodam dominatu Spadones Imperio tunc, & longè ante incubuerant. [b] Ammianus de Conſtantio Auguſto; *uxoribus ac Spadonum gracilentis vocibus, & Palatinis quibuſdam nimium quantum addictus.* Egregiè [c] Alexander Seuerus, qui *Eunuchos de miniſterio ſuo abiecit, & uxori ut ſeruos ſeruire iuſsit. & cum Elagabalus mancipium Eunuchorum fuiſſet, ad certum numerum eos redegit, nec quidquam in Palatio curare voluit, niſi balneas fœminarum. cum plerosq; Eunuchos Rationibus, & Procurationibus præpoſuiſſet Elagabalus, his ille & veteres ſuſtulit dignitates. Idem tertium genus hominum Eunuchos eſſe dicebat, nec videndum, nec in uſu habendum à viris, ſed vix à fœminis nobilibus.* Ex hoc luto, ſeu cænum malumus appellare, eruit quandoque DEVS opt. max. precioſiſſimas gemmas, ut de Iohanne & Paulo, de Calocero & Parthenio vidimus, qui vitam pro Chriſti nomine profuderunt. [d] Nereus itidem & Achilleus Eunuchi cubicularii Fl. Domitillæ nobiliſſ. virginis, ceruices pro veritate & pietate fortiſſimè dederunt. Apud eoſdem Cæſares Eunuchi aliquando functi ſunt officio Prægustatorum. [e] Suetonius: *quidam tradunt, epulanti in arce cum Sacerdotibus, per Halotum Spadonem Prægustatorem : alij domeſtico conuiuio per ipſam Agrippinam, quæ Boletum medicatum, auidiſſimo ciborum talium, obtulerat.* Pocillatores etiam non raro fuerunt. [f] Tacitus; *id Druſo datum (*venenum*) per Lygdum Spadonem, ut octo poſt annos cognitum eſt.* SILENTIARIOS etiam fuiſſe Eunuchos, faciũt ut credam verba Claudiani, quæ nuper citauimus.

[b] Lib. 21.

[c] Ael. Lamprid.

[d] Sur. to. 3.

[e] Claudio ca. 45.

[f] lib. 4. Anna.

ſacroq;

—*ſacroq́ adhibere ſilentia ſomno.*

QVIETIS miniſtros dixiſſet [a] Procopius. quo munere an- [a] *lib. 2. de bel. Perſ.* functi fuerint etiam in familia priuata, mihi quidem non omninò liquet. Neque verò hoc prorſus abnuerim, cum apud [b] Saluianum mentio extet ſilentiariorũ: [b] *lib. 4. de Gubern.* *pauent quippe Actores, pauent Silentiarios, pauent Procuratores; propè ut inter iſtos omnes, nullorum minus ſerui ſint, quàm dominorum ſuorum: ab omnibus caduntur, ab omnibus conteruntur.* Et hæc nomenclatura Præfecturæ, quæ conſeruis ſilentium commendabat, utique videtur vel cum ipſo Saluiano, vel paulò ante ipſum in lucem prodiiſſe. Quod enim ad [c] Senecam referunt nonnulli, magiſterium magis, quàm nomenclaturam indicat. [c] *Epiſt. 47.* Virga enim apud Senecam, qua murmur omne famulorum compeſcebatur, videtur fuiſſe inſigne Tricliniarcharum in ipſo Triclinio: Extra quod Actoribus, ſeu Diſpenſatoribus conueniret; docente [d] Ammiano Marcellino, qui [d] *Lib. 14.* præpoſitos urbanæ familiæ, digerentes comitatum matronarum prodeuntium, dextrís aptata virga inſignes recenſet. Nota autem eſt virga & arundo Ianitoris apud Petronium & Senecam. Affines Silentiariis ſunt illi, quos ad SOMNVM appellat [e] Curtius. [e] *Lib. 6.* *at ne in vicinia quidem diuerſorij quemquam commilitonum receptum eſſe; ſed per diſpoſitos, quos ad ſomnum habebat, omnes procul relegatos, ne fœmina illa murmurantium inter ſe ſilentio verius, quàm ſono excitaretur.* In Palatio, ut diximus, Eunuchis grauiſſimarum rerum tractatio credita eſt. ideoque Claudio Cæſare [f] Narciſſus ab epiſtolis fuit, quem Eu- [f] *Suetõ. Claudio cap. 28.* nuchum fuiſſe, adnotauit antiquus [g] Scholiaſtes Iuuenalis, & quidem ditiſſimum. [g] *Sat. 14. in fi.* ad ſummam nihil omni-

nò fuit, quod non illis pateret. Apud priuatos cuſtodiebant pueros, Pædagogorum vicibus functi. nec aliter interpretantur illud [a] Iuuenalis veteres Gloſſæ,

[a] Sat. 7.

Diſcipuli cuſtos præmordet Acoenonetus,

quam de Eunucho dictum eſſe Pædagogo & Papate, cuius proprium ſit communi ſenſu carere. PAPAS ergo Pædagogus eſt: & hinc datur intelligi, quid ſibi velint [b] Acta Viti & Modeſti martyrum; *Angelus autem Domini apparuit Papati eius religioſo viro, Modeſto nomine.* confirmant hoc gloſſæ quæ feruntur Iſidori; *Papas, Pædagogus qui ſequitur ſtudentes.* Tuebantur præterea mulierum pudicitiam, licet aliquando nomine tenus. [c] Terentius;

[b] Sur. To. 3.

[c] Eunucho.

Edicit ne vir quiſquam ad eam adeat: & mihi ne abſcedā imperat.

Aderant lauanti dominæ. [d] Claudianus;

[d] in Eutrop.

——Eous rector, Conſulq́ futurus
Pectebat dominæ crines, & ſæpè lauanti
Nudus in argento lympham geſtabat alumnæ;
Et cum ſe rapido forſan proiecerat æſtu,
Patricius roſeis pauonum ventilat alis.

ubi quod ad LYMPHAM attinet, cum venia honeſtarum matronarum, monebimus Lectorem, [e] AQVARIOS, AQVARIOLOS, & BACCARIONES huic loco deberi. Et in huius interioris tutelæ gratiam dicti cuſtodes ſunt. [f] Iuuenalis: *——decipit illa*
Cuſtodes, aut ære domat,——

[e] Scaliger ad Feſtum. Turnebus lib, 14. aduer, cap. 12.

[f] Sat, 6,

Hinc magno in precio erant, non tantum apud Barbaros, ſed & apud Romanos. Apud [g] Pharaonē præpoſitus Pincernis, & magiſter Piſtorū eunuchi fuerunt. Hermotimus apud [h] Xerxē in maximo honore eſt habitus.

[g] Gen. cap. 40.

[h] Lib. 8.

Bagoas

[a] Bagoas apud Alexandrum nihil non potuit. [b] Vſthazanes Perſa martyr, Saporis Regis nutricius, principem locum in familia regia obtinuit. [c] Eunuchus, quem Philippus baptizauit, fuit δυνάστης Κανδάκης τῆς βασιλίσσης τῶν αἰθιόπων, ὃς ἦν ἐπὶ πάσης τῆς γάζης αὐτῆς. de hoc [d] Arator ita cecinit,

Angelus alloquitur plenum virtute Philippum,
Auſtralem celerare viam, qua Spado iugatis
Aethiopum pergebat equis, qui fidus in aula
Reginæ ſeruabat opes.——

[e] Terentius ab eodem precio inducit Phædriam exprobrantem Thaidi,

——*porrò Eunuchum dixti velle te,*
Quia ſolæ utuntur his Reginæ: repperi.

Quocirca Imperator [f] Aurelianus, *Eunuchorum modum pro Senatorijs profeßionibus ſtatuit, quod ad ingentem æſtimationem perueniſſent.* [g] Vlpianus: *& ſi puerum quis caſtrauerit, & precioſiorem fecerit, Iulianus ſcribit ceſſare Aquilliam.* Et hæc ſanè, ut pleraque alia, [h] Iuſtinianus Cæſar moderatus eſt, qui Eunuchos, ætatis & artificii habita ratione, XXX, L, & LXX ſolidis æſtimari voluit. Ne videlicet eſſent amplius, qui C. [i] Aelio Seiano inuiderent, enormi comparatum pecunia neſcio quem ex hoc ſemiuirorũ, vel potius fœminiuirorum grege. Olim quidem pœna legis [k] Corneliæ timebatur, qui hominem caſtrauiſſet; ut ſileamus mali ominis fuiſſe amputare ſibi virilia, etiam [l] religionis cauſa. Et quamuis [m] Domitianus, & [n] Nerua Cæſares caſtrari mares vetuerint, præualente tamen luxu, antiquatum eſt quidquid illi edixerunt. [o] Conſtantinus profectò & ipſe inhibuit, pœna capitis

a Curt. lib. 10.
b Sur. To. 2. & martyrol. Rõ. 21. April.
c Acta Apoſt. cap. 8.
d Lib. 1.
e Eunucho.
f Vopiſcus.
g L. 27. § & ſi puerum ad L. Aquill.
h L. 3. C cõm. de Leg. L. 1. c. de cõm. ſeru. man.
i Plin. lib. 7. cap. 39.
k L. 3. § qui hominẽ. L. 4. 5. & 6. ad L. Cornel. de Sicar
l Iul. Obſequẽs
m Statius lib. 4. Sylu.
n Dion lib. 68.
o L. 1. c. de Eun

a L. 2. cod. tit. propoſita. a Leo autem Auguſtus Romanos nullibi, Barbaros alicubi ſecari permiſit. Scilicet aula Conſtantinopolitana his carere non poterat diu. notat enim b Luitprandus, ſe Imp. Conſtantino obtuliſſe Loricas optimas nouem, Scuta optima cum bullis deauratis ſeptem, Cuppas argenteas deauratas duas, enſes, lanceas, verua, mancipia quattuor Carſamatia, Imperatori nominatis omnibus precioſiora. *Carſamatium autem Græci vocant* (inquit ille) *amputatis virilibus & virga puerum Eunuchum, quos Verdunenſes mercatores ob immenſum lucrũ facere ſolent; & in Hiſpaniam ducere.* Et ſanè animaduerſione indignum non eſt, Eunuchis in Oriente continua quadam ſerie, in Regum animos, corpora, opes, caritates, magnum ſemper aditum patuiſſe. horum mores breui elogio expreſſit c Ammianus his verbis; *quod ſi Numa Pompilius vel Socrates bona quædam dicerent de Spadone, dictisq́; religionum adderent fidem, à veritate deſciuiſſe arguerentur.* Ab his factitiis fœminis ibimus ad naturales & legitimas, è quarum numero OBSTETRICES taxauit d Iuſtinianus ſolidis LX. meminerunt veteres inſcriptiones,

b Rer. per Europam geſtarũ lib. 6. cap. 3.

c Lib. 16.

d L. 3. C. cõm. de Leg.

SEX. POMPEIVS
SEX. L. DAPHNIS
GRAM
CHLOE. POMPEIAE
APPI. OPST

& in eodem marmore,

ATIA. DYNAMIS
OPST

alibi,

SALLVSTIA. Q. L. IMERIA
OPSTETRIX

Porrò

Porrò ad hanc rationem ſcribendi, verbi etymon direxit[a] Donatus; *quæ opem tulerit parienti, opſtetrix dicitur. unde & parturientes fer opem clamant.* ADSTETRIX quæ dicitur perierat, niſi[b] CVIACIVS vir magnus, utique ſeruauiſſet. huius officium tangit[c] Ouidius,

Vna miniſtrarum media de plebe Galanthis,
Flaua comas, aderat faciendis ſtrenua iuſsis,
Officijs dilecta ſuis.——

& poſt Ouidium D.[d] Hieronymus: *ipſum iactant aßidere lectulo, obſtetrices adhibere languenti, portare matulam, calefacere lintea, plicare faſciolas.* His ſuccedunt NVTRICES. [e] Tacitus, *at nunc natus infans delegatur Græculæ alicui ancillæ, cui adiungitur unus aut alter ex omnibus ſeruis plerumq; viliſsimus.* Fauorinus apud[f] Gellium; *præſertim ſi iſta, quam ad præbendum lactem adhibebitis, aut ſerua aut ſeruilis eſt, ut plerumq; ſolet externæ atq; barbaræ nationis.* D.[g] Hieronymus ex Theophraſto: *vocanda domina, celebrandus natalis eius, iurandum per ſalutem illius, ut ſit ſuperſtes optandum, honoranda Nutrix eius, & GERVLA.* & de hac idem ipſe[h] Hieronymus; *Nutrix ipſa non ſit temulenta, non laſciua, non garrula. habeat modeſtam gerulam, nutricium grauem.* Neque verò videtur hæc opera diſcreta ſemper fuiſſe, cum quæ fuit Nutrix, fuerit eadem & Gerula.
[i] Plautus:

Nutrices pueros infantis minutulos
Domi ut procurent, neu quæ ſpectatum afferant,
Ne & ipſæ ſitiant, & pueri pereant fame.

Et hæ Nutrices fuerunt re & nomine. illæ honorariæ, & ut ita dicam, nominales, quæ diligentiam infantibus & munditiam adhibebant, ut loquitur antiquus gloſſator

a apud Terẽtiũ in Andria.
b in cõmentm. ad Tit. de Ver. ſign. L. 236.
c lib 9. metam.
d lib. 2. epiſtolar. ſelect. ep. 9.
e in Dial. de cauſis corr. Eloqu.
f lib. 12. cap. 1.
g lib. 1. aduer. Iouinian.
h ad Lætam.
i Prologo Pœnuli. Turneb. lib. 28. aduer. cap. 6.

a Sat. 14. Nō. Marcellus in ASSAS.

tor ad illud [a] Iuuenalis,

Hoc monſtrant vetulæ pueris repentibus aſſæ.

b B. Vulcā. ad Appul. de Mundo.

Quod autem [b] vir doctus & eruditus notauit, à Scholiaſte Sophoclis, in Aiace flagellifero, vocari παιδαγωγοὺς, ſiue παιδοτρίβας, βαϊούλους ideò, quod baiuli eſſent ſerui, & quia ſerui ad docendos pueros olim adhiberentur; id ſanè mihi ſuſpectum eſt. Baiuli enim ibi GERVLI ſunt, NVTRITORES, & NVTRICII; hoc nomine appellati, quod baiulent geſtentque ulnis pueros. Et hinc in [c] aula Conſtantinopolitana fuit olim magnus Baiulus. Italicè hi ſunt Balio, e Balia, ſiue, ut noſtrates vocant, Bailo e Baila, quæ apud Vicetinos Bela eſt, à verbo Latino antiquo [d] Beolare, quod eſt βαστάζειν. Huius loci CVNARIA eſt à cunis dicta ut videtur, veluti & [e] Cunina quam Deam vocabant, infantium in cunis tutricem, & faſcini ſummotricem, vetus lapis,

c Georgius Codinus.

d Gloſſarium.

e Lactant. lib. 1. cap. 20.

D M

TEIAE. THREPTE. SO

SOR. PIISSIMAE. CVNA

RIAE. RVFINAE. V. V. &c.

f ad Sabinianum Diaconū

Alludit huc D. [f] Hieronymus; *iam tibi & ſcalæ, per quas deponeres miſeram, parabantur: iam iter diſpoſitum, decreta nauigia, condicta dies, fuga animo pertractata. & ecce Angelus ille cubiculi Mariæ Ianitor, Cunarum Domini cuſtos, & infantis Chriſti gerulus, coram quo tanta faciebas, ipſe te prodidit.* [g] Martialis: *Cunarum fueras motor Charideme mearum.* & hic propriè CVNARIVS. EDVCATOREM hîc ratione contubernii interſeremus. [h] Iuſtinianus, *iuſtæ autem manumiſſionis cauſæ hæ ſunt, veluti ſi quis patrem aut matrem, filium filiamue, aut fratres ſororesue naturales, aut pædagogum,*

g lib. 11. 40.

h lib. 1. Inſtit. Tit. 6.

aut

aut Nutricem, aut Educatorem, aut Alumnum &c. [a] Appuleius: *ego ſum Byrrhena illa, cuius fortè ſæpicule nomen inter tuos frequentatum Educatores retines.* & hic idem, qui NVTRITOR & NVTRICIVS. [b] Acta Nerei, & Achillei martyrum: *eorum autem corpora rapuit Auſpicius diſcipulus eorum, Nutritor ſanctæ virginis Domitillæ.* [c] Cæſar: *erat in procuratione Regni propter ætatem pueri, nutricius eius eunuchus, nomine Photinus.* Porrò Nutrices & Nutricios TATAS & MAMMAS appellabant. Romæ,

[a] lib. 2. Netã.

[b] Sur. to. 3.

[c] lib. 3. de bello ciu.

DIS. M.
ZETHO. CORINTHVS
TATA. EIVS. ET. NICE
MAMMA. F
V. A. I. D. XVI.

Egregiè verò [d] Petrus Chryſologus; *Nutritor pius, niſi totus fuerit redactus in paruulum, numquam paruulum perfectum perducit in virum: deniq; tunc vocem tenuat, verba ponit, agit nutibus, ſenſus ſeponit, infirmat viſcera, abijcit vires, membra diſſoluit, greſſum tardat, geſtit non ambulare ſed repere, ridere ſimulat, timere fingit, flere mentitur; quia eſt in illo mendacium pietas, deſipuiſſe prudentia eſt, eſt infirmitas virtus.* D. [e] Hieronymus: *nunc & Gerula quondam, iam anus; & nutricius, ſecundus poſt naturalem pietatem pater, clamitat, morituros expecta pauliſper, & ſepeli. forſitan & laxis uberum pellibus mater, arata rugis fronte, antiquum referens* MAMMAE *lallare congeminet.* Lalla autem ſolemnis eſt nænia Nutricum. [f] Cornutus ad Perſium: *aut cur à Nutrice iuſſus dormire ploras? quæ infantibus ut dormiant, ſolent dicere ſæpè, lalla, lalla, lalla; aut dormi, aut lacte.* Et hæc cantio apud noſtrates Mammas etiam hodie exauditur.

[d] Serm. 62.

[e] ad Heliodorum.

[f] Sat. 3.

Huius ordinis ſunt ALVMNVS & COLLACTANEVS. de hoc D. [a] Hieronymus: *nec Procurator calamiſtratus, nec formoſus collactaneus, nec candidulus & rubicundulus aſſecla, adhæreat lateri tuo.* de illo [b] Vlpianus: *deniq; concubinam, filios naturales, alumnos, conſtitit generali obligatione non contineri, & ſi qua alia ſunt huiuſmodi miniſteria.* de ALVMNA [c] Iul. Paulus: *in teſtamento, quod perfectum non erat, Alumnæ ſuæ Libertatem & Fideicommiſſa dedit.* Collactaneus autem in veteribus monumentis Collacteus & Colactius appellatur. Parmæ, ubi deſcripſimus oculata fide;

a ad Furiam.

b L.8. de Pignor. & Hypoth.

c L.38. de fideicõm. libert.

D M
KALOCERVS
PVBLICVS
ELAENO
COLACTIO
B . M

Romæ in hortis Cyriaci Mattheſii,

COMMVNIO VERNA
ANTONIAE AVGVSTAE
V. A. II. MES. X
COLLACTEVS. DRVSI
BLANDI. F

Iuuenalis & Marcianus Capella Collactaneam, Collacteam vocant. [d] Ille,

Tullia quid dicat notæ Collactea Mauræ.

[e] hic: *ſed quod ſororis eius Collactea, & indiſcreto amica fœdere videretur.* Hoc fuit eandem Nutricem ſimul bibere, ut loquitur [f] Appuleius. Et hic diſquirendum eſt, an de huiuſmodi miniſteriis [g] Vlpianus intellexerit; *ſi ſerui* (inquit) *uſusfructus legatus eſt, cuius teſtator quaſi miniſte-*

d Sat.6.

e Lib. 1.

f lib. 2. Met.

g l. 33 de uſufr.

rio vacuo utebatur &c. Alumni & Collactanei quaſi miniſtrare dici poterant Et huius demum generis miniſteria, longè poſt abolitos omninò ſeruos, diu perdurauerunt; licet enim ſerui, [a] Bartoli ICti. ætate penitus deſiiſſent, Collactanei tamen in uſu erant, quod patet ex [b] Petro Paulo Vergerio ſeniore, qui in vita Vbertini Carrarienſis hæc habet: *eiuſdem fuit domeſticum iudicium, quod ſequitur. Longettus erat ei hereditarius ſeruus, & ſemper unà nutritus, nam uſque ad ea tempora propagandorum ſeruorum mos in Italia manſerat, qui nunc prorſus obſoleuit. ei Vbertinus confidebat plurimum, & facilè omnia fidei eius credebat. is aliquando ab Carentana Vbertini concubina pulcherrima fœminarum, in domeſtica contentione, ſeruus eſt appellatus, ad quam Longettus, eius inquit ſum ſeruus, cuius & tu meretrix es. quo nihil illa moleſtius exprobrari ſibi audire potuiſſet. & ſpeciei igitur confidens, erat enim eximia forma corporis, & pignoribus ex Vbertino ſuſceptis, non niſi illius ſanguine ſuæ ſatis iniuriæ fieri poſſe arbitrabatur. itaq; filiolam, quæ erat in delicijs patri, allegat quæſtum de matris iniuria. ſed & ille quoq; Vbertini amicos, qui ei in conſilijs ſemper aderant, patroni ſibi ut eſſent orauerat. mentione igitur per puellam inducta, & per eos qui aderant interrupto crebrò eius ſermone, mulier quæ ex ſuperiore ſpecula omnia intuebatur, indignata non audiri ſuam querelam, effrænis decurrit, à Longetto ſe contumelioſe habitam queritur. Vbertinus inſolita mulieris audacia nihil motus, edicere illum iubet quo ſe pacto res haberet. qua cognita, ego inquit, quantum in me fuerit, eo, quod eſt contumeliæ cauſa, utrumq; veſtrum abſoluam. & Tabellionem qui conſcriberet iuſſit aduocari. tunc ad Longettum. vis ne liber eſſe? nequeo, inquit ille, liber tibi eſſe, nam ſi me ita ſinis, ſum*

a Idē Bartolus ad L. Hoſtes de capt. & poſtl. reu. citatus à Genebr. Anno D. MCCXVI.
b Latet adhuc in forulis noſtratiū Bibliothecarum.

tibi ſeruus natus, nec me qui tali domino ſeruio, meæ conditionis pudet. ſin manumittis, tanto me precio datæ libertatis emis, ut liber eſſe à te non poſsim. animo (inquit Vbertinus) ut voles, utq́ te decebit. nunc neceſsitate conditionis, qua mihi addictus tenebare, liber eſto. deinde ad illam conuerſus: & tibi quoq; inquit, quando meæ conſuetudinis te pudet, liberum eſt abire. eſto à me abſoluta. tum illa flens, atq; inſperato euentu penè exanimis, per hanc tuam te prolem inquit oro, ne me deſeras, neu abijcias. ego ne te quidem domino digna ſum ſerua. cumq́ multa & flere & dicere pergeret, iuſsit ut unde venerat rediret, ac ne ſe in reliquum talibus querelis moleſtaret. itaq; uno iudicio homini benè merito gratiam reddidit, & illam admonuit, non debere ſe conditionis pudere, quam non modò ſpontè, verum etiam cupidè admiſiſſet. Hactenus Vergerius, cuius narrationem deſcribere operæ precium duxi, tum quod auctor nondum editus eſt; tum quod lectorem poſſit recreare longæ & moroſæ lectionis tædio affectum. Et quia nobiles matronæ catulis delectabantur, veluti Melitæis, inde factum eſt ut legamus in antiqua tabella marmorea, OSSA

AVRELIAE. LIVIAE. AVG

SER. A' CVR. CATELLAE &c.

modeſtè ſanè, & non ut illa apud [a] Lucianum, quæ Philoſophum, catellæ curatorem habuit. Eidem Liuiæ legimus fuiſſe miniſtram ab ARGENTO POTORIO. nec abſurdum videtur miſcuiſſe illi mulierem, & ſtetiſſe ad cyathum & vinum. ut quid enim [b] Romana Iuno cœleſtem Iunonem non æmularetur, cui formoſa Herculis uxor (ut canit [c] Iuuenalis) fuit ad cyathos? Et hoc munere apud Herodem Sophiſtam functa puella eſt, ut

ſcri

a de merc. cond.

b Prudentius li. I. adu. Sym.

c Sat. 13.

ſcribit in eiuſdem vita Philoſtratus; puella nimirum (ſit venia dicto) apud mulierculam. Ornatum muliebrem tractabant, COSMETAE & ORNATRICES. at quis hic ornatus muliebris? [a] Tertullianus: *habitus fœminæ duplicem ſpeciem circumfert; cultum & ornatum. Cultum dicimus, quem mundum muliebrem conuenit dici. ille in auro & argento, & gemmis, & veſtibus deputatur. iſte in cura capilli, & cutis, & eorum partium corporis, quæ oculos trahunt.* [b] Macrobius: *eadem Iulia maturè habere cœperat canos, quos legere ſecretò ſolebat. ſubitus interuentus patris aliquando oppreſſit Ornatrices.* rectè ergò Tertullianus, qui curam capilli in ornatu repoſuit. Coſmetarum autem meminerunt [c] Iuuenalis & [d] Vlpianus. Ad ornatrices quod attinet, notandum eſt, illas tradi conſueuiſſe magiſtris, ut ediſcerent artificium ornandi; id quale eſſet deſcribet nobis [e] Manilius partim, partim alii:

Illis cura ſui vultus, frontisq́ decoræ
Semper erit, tortosq́ in flexum ponere crines,
Aut nodis reuocare, & rurſus vertice denſo
Fingere, & appoſitis caput emutare capillis.

[f] Tertullianus graphicè: *quid crinibus veſtris quieſcere non licet, modò ſubſtrictis, modò relaxatis, modò ſuſcitatis, modò eliſis? aliæ geſtiunt in cincinnis coercere, aliæ ut vagi & volucres elabantur, non bona ſimplicitate. affigitis præterea neſcio quas enormitates ſutilium, atq; textilium capillamentorum: nunc in galeri modum quaſi vaginam capitis, & operculum verticis, nunc in ceruicem retrò ſuggeſtum* &c. qui ſanè locus Tertulliani torſit nonnullos aliquantiſper. quid enim Galero cum Vagina? veniebat illis porrò in mentem, Galeri loco Galeam ſubſtituere, præſertim cum

a de habitu muliebri.
b lib. 2. Saturn. cap. 5.
c Sat. 6.
d L. 47. de Leg. 3.
e Lib. 5.
f de cultu fœminar.

Romæ legatur in veteri marmore;

CALPVRNIA
L. ET. Ɔ. L. GALEAE
ORNATRIX

videbantur confirmare veteres nummi, qui exhibent imagines mulierum Auguſtarum, quæ vixerunt Tertulliano ſcribente, harum enim capillitium ad galeam propius quàm ad galerum accedit. at pro galero facit [a] Iuuenalis verſus,

a Sat. 6.

Sed nigrum flauo crinem abſcondente Galero.

ubi hæc habet ad verbum antiquus enarrator: *crini ſuppoſititio, rotundo, in modum Galeæ facto, quo utebantur meretrices.* Tertulliano breuior & concinnior [b] Iuuenalis;

b Sat. 6.

Tot premit ordinibus, tot adhuc compagibus altum
Aedificat caput. ——

huiuſmodi conſtabat compaginibus Flaminicæ [c] Tutulus, & præter eas vittâ purpureâ crinibus innexa. Romę olim in Muſæo Carpenſi,

c Feſtus.

APONIAE. SVCCESSAE
A'. TVTVL. ORNATR
C. BATONIVS. EPIGONVS
ATRIENSIS

Ex huiuſmodi miniſterio ancilla apud Petronium, Gytona in partem nauis inferiorem ducit, corymbioque dominæ pueri adornat caput. imò ſupercilia etiã profert de pyxide, ſciteque iacturæ lineamenta ſecuta, totam illi formam ſuam reddidit. Pyxis enim continebabatur inſtrumento ornatricũ & coſmetarũ. [d] Martialis;

d Lib. 9. 38.

Cum ſis ipſa domi, mediaq́ ornere Suburra,
Fiant abſentes & tibi Galla comæ;

Nec

Nec dentes aliter, quàm ſerica nocte reponas,
Et lateas centum condita pyxidibus.
Nec tecum facies tua dormiat, innuis illo,
Quod tibi prolatum eſt, mane ſupercilio.

En integram officinam ornatoriam, geminam planè illi Petronianæ, Comas, Pyxidem, Supercilia. Ab eadem ratione Venus apud [a] Appuleium; *ſume iſtam Pyxidem: & dedit protinus; uſq; ad inferos & ipſius Orci ferales penates te dirige. tunc conferens Pyxidem Proſerpinæ; petit de te Venus, dicito, modicum de tua mittas ei formoſitate* &c. [b] Zeno martyr: *quid hoc eſt? ecce rurſus ad lenocinia redis, colorem de pyxide mutuaris paulò ante damnatum. ecce indulgenter excolis crinem: odorato puluere luctus puluerem mutas: in ſtibio fletus includis: ornamento ligas, quod ſuſpendio voueras collum, ab Speculo oracula inquiris, quam commodè poſſis circumſcribere petitorem.* Apud Petronium eadem illa quæ Gytona exornauerat, euocatum Eucolpion *non minus decoro exornauit capillamento: imò commendatior vultus enituit, quia flauum corymbion erat.* Itaq; ne in hac quidem parte ſuperari ſe à fœminis viri paſſi ſunt. teſtis eſt [c] Columella: *contemptiſſimorum vitiorum officinas, guloſis condiendi cibos, & luxurioſius fercula ſtruendi, capitumq; & capillorum concinnatores, non ſolum eſſe audiui, ſed & ipſe vidi.* Et hos Tertullianus appellat ſtructores capillaturæ. confirmat Manilius, & Iuuenalis, & notiſſimus ille Othonis Aug. [d] Galericulus. Imò & [e] Clemens Romanus, qui ſcribit, non licere Chriſtiano nutrire capillum, & in unum complicare, vel diſcerniculo diſcriminare, neq; verò intortum calamiſtris criſpare, vel flauum facere. Hinc Seruius in x. Aen. ad illud,

[a] *lib. 6. Met.*
[b] *Serm. de continentia.*
[c] *Præfat. lib. 1*
[d] *Suetonius Othone ca. 12.*
[e] *lib. 1. cap. 4.*

——comptos de more capillos,

Hoc quod diximus confirmat argumento perſonarum Tragicarum, quæ ſimiles erant in utroque ſexu quantum ad ornatum pertinet capitis. Neque verò barbam inornatam ſinebant ſemiuiri hi miſeri; ut apud Cyprianum & Tertullianum [a] alij notauerunt. Ad fœminas ut redeamus, capillorum cura illis præcipua fuit, non in ſtructura tantum, ſed & in colore & cincinnis. [b] Propertius;

a Pamelius.

b lib. 2. El. 18.

Nunc etiam infectos demens imitare Britannos,
Ludis & externo tincta nitore caput.
Vt natura dedit, ſic omnis recta figura,
Turpis Romano Belgicus ore color.
Illi ſub terris fiant mala multa puellæ,
Quæ mentita ſuas vertit inepta comas.

[c] Tertullianus: *video quaſdam & capillum croco vertere. pudet eas etiam nationis ſuæ, quod non Germanæ aut Gallæ ſint procreatæ: ita patriam capillo transferunt.* A Cincinnorum ſtudio CINERARII miniſtri appellati ſunt. [d] Varro: *Calamiſtri, quod his calefactis in cinere, capillus ornatur: qui ea miniſtrabat, à cinere Cinerarius eſt appellatus.* Meminit & [e] Seneca: *quidam ſe à Cinerario impulſos moleſtè ferunt, & contumeliam vocant oſtiarij difficultatem, Nomenclatoris ſuperbiam, Cubicularij ſupercilium.* [f] Acron eleganter: *Ciniflones & Cinerarij eâdem ſignificatione apud veteres habebantur, ab officio Calamiſtrorum, id eſt, veruum in cinere calefaciendorum, quibus matronæ capillos criſpabant.* cuius rei & [g] Virgilius meminit, dicens:

c de cultu fœmin.

d lib. 4. de L. L.

e in Sap. non cad. iniur. cap. 14.

f lib. 1. Sat. 2.

g lib. 12. Aen.

vibratos calido ferro.——

Porrò Seruius ad illum Virgilij locum hæc habet; *criſpa-*

tos

tos calamiſtro. nam calamiſtrum eſt acus maior, quæ calefacta & adhibita intorquet capillos. Idem Seruius in XII. *etiam ille puluis, quo utuntur puellæ, cinis vocatur. unde etiam & ciniflones dicti ſunt.* [a] Horatius; a loco cit.

Cuſtodes, Lectica, Ciniflones, Paraſitæ.

Calamiſtros autem σιδηρᾶ ὄργανα videtur appellare [b] Lucianus, quibus modicè calefactis cincinni excitabantur. [c] Ouidius: b in amoribus. c lib. 1. amor. El. 14.

Quam ſe præbuerant ferro patienter & igni,
Vt fieret torto nexilis orbe ſinus.
Clamabam ſcelus eſt, iſtos ſcelus urere crines,
Sponte decent. capiti ferrea parce tuo.
Vim procul hinc remoue: non eſt qui debeat uri,
Erudit admotas ipſe capillus acus.

Et ſanè calamiſtrum, acum ferream non ſemel eſt interpretatus [d] Iſidorus. quò forſan reſpexerunt Feſtus & Iuuenalis. ille: *Acus dicitur, qua Sarcinatrix vel etiam Ornatrix utitur.* [e] hic: d lib. 10. & 20. origin. e Sat. 6.

Eſt in conſilio materna, admotaq́; lanis,
Emerita quæ ceſſat acu——

ubi antiquus interpres explicat, *Lanipendiam matris factam ornatricem quaſi magiſtram.* Erant autem uſui & minores acus, quibus ſuſtinebantur & figebantur capilli. [f] Prudentius; f Pſychom.

——crinalis acus, redimicula, vittæ.

[g] Appuleius: *ad hunc modum vaticinata mulier, acu crinali capite deprompta, Thraſylli conuulnerat tota lumina.* De prioribus illis cecinit [h] Ouidius; g lib. 8. Met. h lib. 1. de arte am.

Forma viros neglecta decet. Minoida Theſeus
Abſtulit, à nulla tempora comptus acu.

Huius miniſterii inſtrumenta erant Diſcerniculum, Pecten, Speculum. de hoc [a] Ouidius:

a lib. 2. de arte am.

Nec tibi turpe puta, quamuis ſit turpe, placebit:
Ingenua Speculum ſuſtinuiſſe manu.

fuit enim officium ſeruile, quod ingenuum hominem non uſquequaque decebat. [b] Propertius;

b lib. 4. El. 7.

Deliciaeq; mea Latris, cui nomen ab uſu eſt,
Ne ſpeculum dominae porrigat illa noua.

hinc [c] Iuuenalis,

c Sat. 2.

Ille tenet ſpeculum patici geſtamen Othonis,
Actoris Arunci ſpolium: quo ſe ille videbat
Armatum, cum iam tolli vexilla iuberet.

Ab hac eâdem opera Triton in Veneris comitatu, ſub oculis dominae ſpeculum [d] praegerit. praeclarè autem [e] Claudianus;

d Appul. li. 4. Met.
e de nupt. Honor. & Mariae.

Caeſariem tunc fortè Venus ſubnixa coruſco
Fingebat ſolio: dextra laeuaq; ſorores
Stabant Idaliae. largos haec nectaris imbres
Irrigat, haec morſu numeroſi dentis eburno
Multifidum diſcrimen arat: ſed tertia retro
Dat varios nexus, & iuſto diuidit orbes
Ordine, neglectam partem ſtudioſa relinquens.
Plus error decuit, ſpeculi nec vultus egebat
Iudicio.——

Hic ornatricum altera caeſariem Veneris nectare irrigat, ut alludatur ad illud miniſterium, quod innuit [f] Iuuenalis;

f Sat. 6.

Diſponit crinem laceratis ipſa capillis
Nuda humero Pſecas infelix——

Ornatrices enim *crinem componentes* (ut ibi habent veteres

res gloſſæ) *rarum ac parum aquæ ſolent mittere, ac velut ψεκάζειν.* altera pectine utitur, quem Eunucho tribuit [a] Claudianus ut vidimus. [b] Appuleius in præconio capilli; *vel nunc guttis Arabicis obunctus, & pectinis arguti dente tenui diſcriminatus* &c. Non abit à pectine diſcerniculum. [c] Ouidius; [a] in Eutropiū. [b] lib. 2. Met. [c] lib. 3. de arte am.

Munditijs capimur: nec ſint ſine lege capilli:
Admotæ formam dantq; negantq; manus.
Nec genus ornatus unum eſt: ſed quamq; decebit
Eligat: & ſpeculum conſulat ante ſuum.
Longa probat facies capitis diſcrimina puri;
Sic erat ornatis Laodameia comis.

[d] Varro: *Diſcerniculum, quo diſcernitur capillus. Pecten quod per eum explicatur capillus. Speculum à ſpeciendo, quod ibi ſe ſpectant.* Et hæc fuit præfectura capillorum, cuius meminit [e] Ouidius; [d] lib. 4. de L. L. [e] lib. 2. amorū El. 8.

Ponendis in mille modis præfecta capillis,
Comere ſed ſolas digna Cypaſſi deas,

cuius malè adminiſtrata illa fuit pœna, quam tetigit idem [f] Poeta; [f] lib. 1. amor. El. 14.

At non pectendos coram præbere capillos,
Vt iaceant fuſi per tua colla, veto.
Illo præcipuè ne ſis moroſa caueto
Tempore, nec lapſas ſæpè reſolue comas.
Tuta ſit ornatrix: odi, quæ ſauciat ora
Vnguibus, & rapta brachia figit acu.
Deuonet & tangit dominæ caput illa: ſimulq;
Plorat ad inuitas ſanguinolenta comas.

& [g] idem alibi; [g] lib. 3 de arte

Non acus abrupit, non vallum pectinis illos:

Ornatrix tuto corpore ſemper erat.
Ante meos oculos ſæpè eſt ornata, nec umquam
Brachia direpta ſaucia fecit acu.

a Sat. 6.

[a] Iuuenalis:

Altior hic quare Cincinnus? Taurea punit
Continuo flexi crimen, facinusq́ capilli.
Quid Pſecas admiſit? quænam eſt hic culpa puellæ
Si tibi diſplicuit naſus tuus? altera læuum
Extendit, pectitq́ comas, & voluit in orbem.

Immundi muliebris altera pars erant cutis, facies & huiuſmodi reliqua, fœminis procurata ad inſaniam uſq;. [b] Tertullianus: *in illum enim delinquunt, quæ cutem medicaminibus ungunt, genas rubore maculant, oculos fuligine collinunt.* D. [c] Zeno; *interea miris excolit artibus ſeſe, faciemq́ ſuam in ſe, quam non habet, quærit. pingit ſe in ipſam, & lenocinante vario magiſtri medicaminis fuco, vultum ſuum vultibus vertit alienis, hoc futura, non quod natura præſtitit, ſed quod ei ad examen ſpeculi arbitrium temporale dictauerit.* [d] Prudentius,

b de cultu fœmin.

c Sermone de pudicitia.

d in hamartigenia.

Tædet ſacrilegas matrum percurrere curas,
Muneribus dotata Dei quæ plaſmata fuco
Inficiunt, ut figmentis cutis illita perdat
Quod fuerat, falſo non agnoſcenda colore.

D. [e] Cyprianus: *illi & oculos circumducto nigrore fucare, & genas mendacio ruboris inficere, & mutare adulterinis coloribus crinem, & expugnare omnem oris & capitis veritatem, corruptelæ ſuæ impugnatione docuerunt.* [f] Ouidius;

e de diſcipl. & habitu virgin.

f lib. 3. de arte

Non tamen expoſitas menſâ deprendat amator
Pyxidas: ars faciem diſſimulata iuuat.
Quem non offendat toto fex illita vultu,

Cum

Cum fluit in tepidos pondere lapſa ſinus.

[a]Iuuenalis, [a Sat. 6.]

Interea fœda aſpectu, ridendaq́ multo
Pane tumet facies, aut pinguia Poppeana
Spirat, & hinc miſeri viſcantur labra mariti.

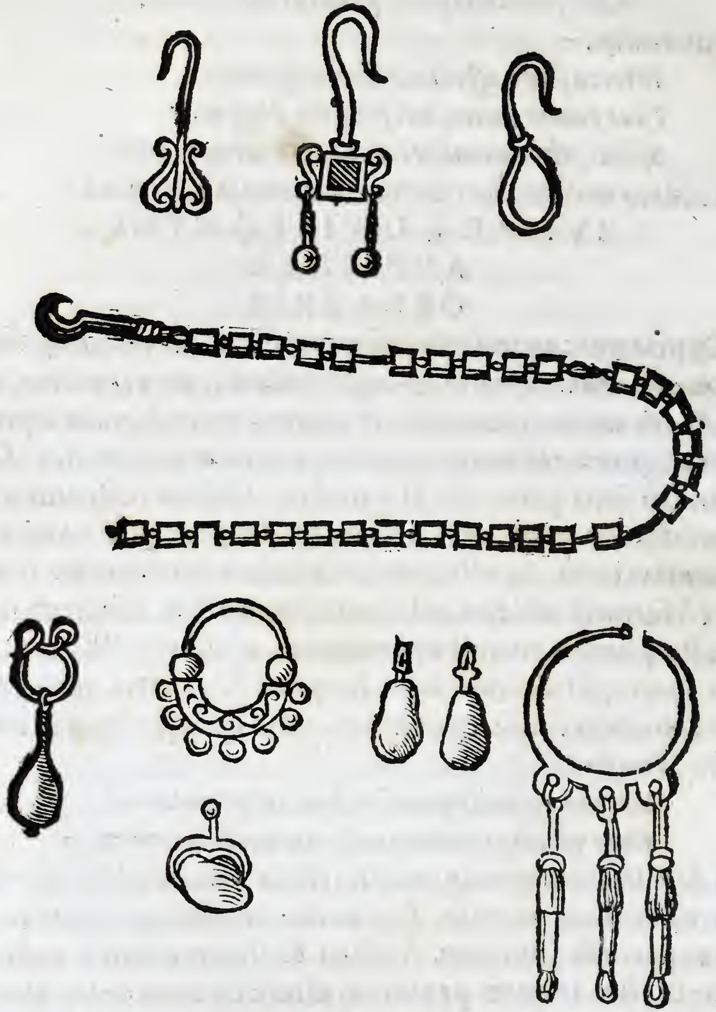
Eiuſdem ordinis fuit auriculæ ornatrix. Romæ:

IVLIAE ✝ LIVIAE ✝ AVGv
AVRICLAE
ORNATRIX

[b] Cyprianus: *an vulnera inferri auribus Deus voluit, quibus innocens adhuc infantia, & mali ſæcularis ignara crucietur, ut poſtea de aurium cicatricibus & cauernis precioſa grana dependeant, grauia, etſi non ſuo pondere, mercium quantitate?* De ornatu ſatis pro inſtituto noſtro. Cultus inſtrumenta hæc damus, quæ olim extabant Romæ apud LAELIVM PASCHALINVM. Spectantur hic aureæ acus crinales, leuiter à ſummo inflexæ, ad crines comendos, & earum nõnullæ puræ, nonnullæ gemmatæ; adeſt viriola è minutis ſmaragdis, quam licet magnus [c] CVIACIVS obſeruet brachialem fuiſſe, ego tamen collo quoque aptauerim. [d] Iuuenalis, [b loco prox. cit.] [c lib. 10. obſeru. cap. 17.] [d Sat. 6.]

Nil non permittit mulier ſibi, turpe putat nil
Cum virides gemmas collo circumdedit.——

Adeſt inauris ærea, gemmis tribus vitreis oblongis dependentibus ornata, è mundo tenuioris alicuius & paupertinæ fœminæ. Viſitur & ſtalagmium è rudi amethyſto. Inaures præterea, altera ex auro tota, altera diſtincta margaritis, & quidem ad figuram noſtrarum recentium proximè accedens. Bini inſuper elenchi. [e] Plinius de margaritis ſcribens; *& procerioribus ſua gratia* [e lib. 9. cap. 35.]

eſt. Elenchos appellant faſtigiata lougitudine. alabaſtrorum fi-
a Sat.6. *gura, in pleniorem orbem deſinentes.* [a]Iuuenalis;

&

——— & cum

Auribus extentis magnos commiſit elenchos.

ubi gloſſæ antiquæ habent, *uniones, margaritas oblongas, magnarum gemmarum elenchos, quos & titulatos appellant.* ego malim tutulatos, & ſanè legimus ſuperius ORNATRICEM A TVTVL. Et quidem Tutulus Pontificalis, cuius imaginem cernimus in denariis gentis Iuliæ, non admodum diſſimilis elencho eſt, fuit enim metali figura, ut inquit [a] Feſtus. Vidimus autem apud eundem aureas inaures ea planè figura, qua conſpiciuntur in antiquis denariis : äcus crinales, è quarum altera dependet Cupido fiſtulam inflans : annulos multiformes : redimiculum ſeu minutum monile aureum, & alia multa. Huc referenda ſunt illa [b] Cypriani verba: *non inferantur auribus vulnera, nec brachia includat aut colla, de armillis & monilibus catena pretioſa. ſint à compedibus aureis pedes liberi, crines nullo colore fucati, oculi conſpiciendo Deo digni.* Huius loci ſunt & Aur. [c] Prudentii carmina;

[a] *u. Tutulus.*

[b] *de diſcipl. & hab. Virg.*

[c] *Hamartig.*

Ac velut artificis Domini manus imperfectum
Os dederit, quod adhuc res exigat, aut hyacinthis
Pingere ſculptilibus redimita frontis in arce,
Colla vel ignitis ſincera incingere ſertis,
Auribus aut grauidis virides ſuſpendere baccas,
Nectitur & nitidis concharum calculus albens
Crinibus, aureolisq; riget coma texta catenis.

Præclara illa [d] Zenonis martyris apoſtrophe : *ancilla Chriſti falſum idolum reſpuis? mihi crede in te colis, cuius ornatum, cuius imaginem non deponis. ad Eccleſiam Dei opere vario totum inaurata corpus, execrabili metallo procedis onuſta, ubiq; delicata, ſub mollibus fortis, deq; ipſo cultus rigore in*

[d] *Serm. 2. de auaritia.*

oratione non flecteris: non manus tendis: tumidum monilibus pectus proſternere dedignaris. ſanè ceruicem curuas non religione ſed pondere. quando ἐξομολόγησιν facies, quæ plus pro ornatu es, quàm pro ſalute ſollicita? [a] Idem alibi & quidem vehementer: *o quantarum neces animarum in phaleris pendent ornatæ matronæ! ornamentum cuius unum ſi ſoluas in preciũ, diſtribuasq́; neceßitatibus ſingulorum, ex eorum reſpiratione cognoſces, quantorum malo ille conſtat ornatus.* Concludamus hæc omnia verbis antiquæ inſcriptionis,

a Serm. de iuſtitia.

D M
T. FL. AVG. LIB
PARTHENOPAEI
POPPEANI. EVNVCHI
AB. ORNAMENTIS &c.

VESTIPLICAE huius corporis erunt, quarum munus ex ipſa voce dignoſcitur. [b] Fabius maior: *ter de ſtupro uxoris, adiecto precio appellatus, veſtiplicam dominæ habitu miſit.* [c] Seneca: *placet non in ambitionem cubile compoſitum, non ex arcula prolata veſtis, non ponderibus aut tormentis ſplendere cogentibus preſſa: ſed domeſtica & vilis: nec ſeruata nec ſumenda ſollicitè.* [d] Ammianus: *dein quum à Siluani lauacro vel Mammææ aquis ventitant ſoſpitalibus, ut quisquam eorum egreſſus tenuißimis ſe terſerit linteis, ſolitis preſſorijs veſtes, luce nitentes arbitrâ, diligenter explorat, quæ una portantur ſufficientes ad iuuandos homines undecim* &c. Quid autem ſi veſtiplicæ VESTISPICAE ſint? quæ ut ait [e] Varro veſtem ſpicerent. Apud [f] Plautum ſanè legitur,

b Declam. 363
c Lib. 1. de Tranq. cap. 1.
d Lib. 28.
e Lib. 6. de L. L.
f Trinummo.

Veſtiſpica, unctor, auri cuſtos, flabellifera, ſandaligerula.

ubi Nonius Marcellus legit veſtiſpici. In veteribus autem monumentis VESTIFICOS legimus, & VESTIFICAS,

quos

quos non malè & his adcenſebimus. Roſemunda verò Alboini VESTIARIAM habuit, in cuius lectulo ſe Perodeo ſuppoſuit; ut ſcribit [a] Diaconus. At veſtium colores nonnullos recenſet [b] Ouidius;

[a] lib. 2 de geſt. Lang. cap. 28.
[b] lib. 3 de arte am.

Quid de veſte loquar? non iam ſegmenta requires,
Nec quæ bis Tyrio murice lana rubet.
Cum tot prodierint precio leuiore colores:
Quis furor eſt cenſus corpore ferre ſuos?
Aëris ecce color, tum cum ſine nubibus aër,
Nec tepidus pluuias concitat Auſter aquas.
Ecce tibi ſimilis, qui quondam Phrixon & Hellen
Diceris Inois eripuiſſe dolis.
Hic undas imitatur, habet quoq; nomen ab undis,
Crediderim Nymphas hac ego veſte tegi.
Ille crocum ſimulat, croceo velatur amictu,
Roſcida luciferos cum Dea iungit equos.
Hic Paphias myrtos: hic purpureos Amethyſtos:
Albentesue roſas: Threiciamue gruem.
Nec glandes Amarylli tua: nec Amygdala deſunt.
Et ſua velleribus nomina cera dedit.

Aliquot etiam enumerat Nonius, veluti Cymatilem aut Marinum; Molochinum; Impluuiatum; eos qui ſunt à Calta & Croco, Cetrinũ, Ferrugineũ, Oſtrinum, Luteum, Violacium, Pullum, Anthracinum. At hæc huius loci non ſunt. Et quia laudatas matronas lanam feciſſe laudatum olim fuit, ideò Textrinum inſtruemus. [c] Caius Iuriſcs. *& ancillarum & filiarumfamilias nomine, de peculio actio datur, maximè ſi qua Sarcinatrix, aut* TEXTRIX *erit.* [d] Vlpianus: *quare ſi lanam conduxerit uſuarius expediendã, poterit etiam per uſuarias ancillas opus perficere. itemq; ſi ve-*

[c] L. 28. de pecul.
[d] L. 3. de penu leg.

ſtimenta texenda redemerit &c. [a] Porcius Latro; *ex omni rupe conchylium trahitur, quo veſtis cruentetur. infelices ancillarum greges laborant, ut adultera tenui veſte perſpicua ſit.* Et hoc artificium adeò ancillas decuit, ut [b] Ammianus uniuerſas unico textrini nomine comprehenderit. De lana autem & lino quatenus in textrinum recipiuntur, legendus omninò eſt [c] Vlpianus. LANIPENDIAE, quas nominauit [d] Pomponius, inter LANIFICAS penſa partiebantur, quando ea munera ſordere dominabus viſa ſunt. [e] Plautus:

——ſeruire'n tibi
Poſtulas viros? dare una opera penſum poſtules;
Inter ancillas ſedere iubeas, lanam carere.

QVASILLARIAE à Quaſillo, ſeu calatho dictæ ſunt. Petronius; *nec contenta mulier tam graui iniuria mea, conuocat omnes Quaſillarias, familiæq́; ſordidiſſimam partem, ac me conſpui iubet.* Romæ olim,

MVSA. QVASILL
VIX. ANN. XXX
CRATINVS LANIPEND
DE SVO

[f] Propertius;

Et grauiora rependit iniquis penſa Quaſillis,
Garrula de facie ſi qua locuta mea eſt.

D. [g] Hieronymus: *diſcat & lanam facere, tenere colum, ponere in gremio calathum, rotare fuſum, ſtamina pollice ducere. ſpernat bombycum telas, ſerum vellera, & aurum in fila lenteſcens. talia veſtimenta paret, quibus pellatur frigus, non quibus veſtita corpora nudentur.* [h] Idem; *dolet ſibi prælatum iuuenem, non quidẽ comatum, non veſtium ſericarum, ſed toro-*

ſulum

[a] apud Sen. li. 2. controu. in fi.
[b] Lib. 14.
[c] L. 68. de leg. 3
[d] L. 32. de dō. int. vir. & ux.
[e] Menachmeis
[f] lib. 4. El. 7.
[g] ad Lætam.
[h] lib. 2. ep. ſel. ep. 9.

ſulum & in ſordibus delicatum, qui ipſe ſacculum ſignet, textrinum teneat, penſa diſtribuat, regat familiam, emat quidquid de publico neceſſarium eſt diſpenſator & dominus, & praueniens officia ſeruulorum, quem omnes rodant famuli, & quidquid domina non dederit, illum clamitent ſubtraxiſſe. Et in his quidem D. Hieronymi, illa verba (*non veſtium ſericarum*) non videntur carere mendo, rectius enim legentur (*non veſtitu ſericatum*) ut ſibi per omnia conſtet ἰσόκωλον. Hæc mulieres mancipia domi ad uſum habuerunt ut diximus. nunc recenſebimus quæ foris ad oſtentationem. ANCILLVLAS ex Aethiopia, ut loquitur [a] Terentius, ne videlicet viris inuiderent Mauros & Aethiopes ſeruulos. Imò & hos habuerunt. [b] Tibullus de ſua Nemeſi;

Illi ſint comites fuſci, quos India torret,
Solis & admotis inficit ignis equis.

Et verò quid venuſtatis in ominoſa Aethiopis facie deliteſceret, ego quidem non video, niſi dicamus fefelliſſe has noſtras, quod vulgò Aethiopes, ut notat D. [c] Hieronymus, vocarentur argentei. Inter ancillas conſpicuæ fuerunt FLABELLIFERAE, quarum meminit [d] Plautus. Flabellum autem domi Eunuchorum fuit, ut indicat nobis Eunuchum mentitus Chærea Terentianus, & Claudiani Eutropius: aliquando etiam mulierculæ alicuius, velut illius apud [e] Martialem, quæ praſino flabello tenue ventilabat frigus æſtuanti Zoilo, & hinc D. [f] Hieronymus inter ancillarum officia enumerat flabellum tenere. VMBELLIFERAE etiam in hoc agmine. [g] Ouidius; *Ipſe tene diſtenta ſuus umbracula virgis;*
Ipſe face in turba, qua venit illa, locum.

[a] Eunucho.
[b] lib. 2. el. 3.
[c] lib. 1. ep. ſel. ep. 16.
[d] Trinummo.
[e] Lib. 3. 40.
[f] in epitaph. Paula.
[g] lib. 2. de arte am.

hortatur nimirum amatorem, ut ad captandam puellæ gratiam, ſeruilia etiam obeat miniſteria. Et hoc eſt, quod inſolens & contumelioſum in Athenienſibus notat [a] Aelianus, quod inquilinorum puellas adigerent σκιαδηφορεῖν ἐν ταῖς πομπαῖς. SANDALIGERVLAE & ipſæ cum aliis aliquot, baiulæ fuerunt Veneriæ huius pompæ. [b] Ouidius;

Nec dubita tereti ſcamnum producere lecto:
Et tenero ſoleam deme, vel adde pedi.

Exequebantur hæc pueri ad pedes, & ancillæ quas tetigimus à SANDALIO. Expreſſit utrumque munus D. Iohannes Baptiſta, apud [c] Matthæum & ceteros Euangeliſtas, ut notauit doctiſſimus MALDONATVS. Erant autem non rarò aurea Sandalia hæc. Ne videlicet virides umbellæ, praſina & pauonina flabella unicè præſtringerent oculos, & pedum tegmina iacerent. Quin *& crepidarum obſtragulis* (ut ait [d] Plinius) *& totis ſocculis addebant margaritas*; quos & ipſos prælatos ab aliqua ancillarum non dubitauerim. Et huic lepido puellarum collegio adſcripſerim ego ancillam meretriculæ illius, è cuius manu aquila calceum corripuit lauantis dominæ, ut demitteret Memphi in gremium Pſammetychi Regis, cum ille ius diceret. Imò & virum Conſularem & Cenſorium, Imperiique Curatorem L. Vitellium, qui *miri in adulando ingenij* (verba [e] Suetonii ſunt) *pro maximo munere à Meſſalina petijt, ut ſibi pedes præberet excalceandos: detractumq; ſocculum dextrum, inter togam, tunicasq; geſtauit aſſiduè; nonnunquam oſculabundus.* O togatum mancipium! Præibant ex officio [f] ANTEAMBVLATRICES, ſubſequebantur PEDISSEQVAE, & quas δουλάρια vocat in uniuer-

a lib. 6. cap. 1.
b Loco cit.
c cap. 3. Marc. 1. Luc. 3. Io. 1.
d lib. 9. cap. 35.
e Aelianus li. 13. Var. hiſtor. cap. 33.
f Vitell. cap. 2.

uniuerſum[a] Lucianus. [b] Plautus; a Lexiphane. b Aſinaria.

——illi rei ſtudet,

Volt placere ſe ſe amicæ, volt mihi, volt pediſſequæ.

[c] Marcianus Capella; *Periergia verò alijs comitata pediſſequis dotalibusq́; mancipijs, curioſè uniuerſa perſcrutans, atq́; interrogans ſequebatur.* idem auctor: *præcedit illicò conſcendentem Muſarum concinentium pompa, & prædictarum comitum venerabilis multitudo.* Pueri etiam ipſi non ſine comitibus & pediſſequis prodibant. [d] Cornificius; *Gorgia pediſſequa puerorum, abſconde pueros, defende, fac ut incolumes ad adoleſcentiam perducas.* COMITEM inquit[e] Vlpianus, *accipere debemus eum, qui comitetur & ſequatur; & ut Labeo ait, ſiue liberum ſiue ſeruum, ſiue maſculum ſiue fœminam.* Subdit autem: *inter comites utiq́; & pædagogi erant.* [f] Macrobius: *auerterant in ſe populum, in ſpectaculo gladiatorum Liuia & Iulia, comitatus diſsimilitudine. quippe cingentibus Liuiam grauibus viris, hæc iuuentutis, & quidem luxurioſæ, grege circumſidebatur.* Ille de hoc numero apud [g] Appuleium; *huius adhærebat lateri ſenex iam grauis annis, qui ut primum me conſpexit: eſt, inquit, Hercules hic Lucius: & offert oſculum. & ſtatim incertum quidnam in aurem mulieris obgannijt.* In horum contubernio videntur fuiſſe cincinnatuli, & calamiſtrati illi, quos D. [h] Hieronymus procul arcet à Chriſtianæ virginis comitatu: *non ambulet* (inquit) *iuxta te calamiſtratus Procurator, non Hiſtrio fractus in fœminam.* [i] Martialis,

c Lib. 2.
d Lib. 4.
e L. 15. de iniur.
f lib. 2 cap. 5.
g Lib. 2.
h ad Saluinã.
i Lib. 5. 62.

Criſpulus iſte quis eſt, uxori ſemper adhæret
Qui Mariane tuæ? criſpulus iſte quis eſt?
Neſcio quid dominæ teneram qui garrit in aurem,
Et ſellam cubito dexteriore premit?

Per cuius digitos currit leuis annulus omnes:
Crura gerit nullo qui violata pilo?
Nil mihi reſpondes? uxoris res agit, inquis,
Iſte mea.——

a lib. 1. de arte Quæ ſanè videtur Martialis ab [a] Ouidio accepiſſe;

Tuta frequensq́ via eſt per amici fallere nomen:
Tuta frequensq́ licet ſit via, crimen habet.
Inde Procurator nimium quoq́ multa procurat,
Vt ſibi mandatis plura videnda putet.

Huius comitatus portio apud parum pudicas mulieres fuerunt SALVTIGERVLI pueri, INTERNVNCII miniſtri, quorumq́ue meminit [b] Iuuenalis;

b Sat. 14.

——*conſcia matri*
Virgo fuit, ceras nunc hac dictante puſillas
Implet, & ad mœchum dat eisdem ferre cinædis.

c de Deo Socr. Ad hos reſpexit [c] Appuleius; *hos Græco nomine δαίμονας nominant, inter terricolas cœlicolasq́ vectores hinc precum; inde donorum. qui ultro citroq́ portant hinc petitiones, inde ſuppetias: ceu quidam utriusq́ interpretes & ſalutigeri.* Huius agminis ſordes & quiſquiliæ ſint MVLONES, BASTERNARII, CARRVCARII, CISIARII, LECTICARII, RHEDARII, IVNCTORES, & alii neſcio qui inter beſtias & vehicula occupati, quorum opera dominis & dominabus promiſcuo uſui erat. Muliones in urbe etiam fuiſſe, nemini dubium eſſe arbitror. vehebantur enim matronæ vehiculo [d] carpentario, quod à iunctis mulabus trahebatur. id quale eſſet, indicant nummi veteres ſignati nomine & imaginibus Iuliæ & Agrippinæ Auguſtarum. At quia carpentum ab his, velut etiam à [e] magiſtratibus uſucæptum conijcio, inde factum eſt, ut matronæ ad Baſter-

d Liu. lib. 34.

e Fl. Vopiſcus in Aureliano. Pollio in Claudio.

nas

nas ſeſe reciperent. D.[a] Hieronymus; *præcedit caueas Baſternarum, ordo ſemiuirorum.* antiquus [b] epigrammatographus;

Aurea matronas claudit Baſternæ pudicas,
Quæ radians patulum geſtat utrimq; latus.
Hanc geminus portat duplici ſub robore Burdo,
Prouehit & modico pendula ſepta gradu.

Duplex robur Amites Baſternarum ſunt, ut vocat [c] Palladius. Aſſeres videlicet, ſeu perticæ aucupalibus ſimiles, quarum Feſtus & idem [d] Palladius meminerunt. Eadem penè quæ antiquus poeta habet & [e] Iſidorus. Nec diuerſa tradit [f] Seruius ad illud,

——*Pilentis matres in mollibus*

Pilenta (inquit) *ſunt vehicula, ſicuti nunc Baſternas videmus. erant autem tunc Veneti coloris, non ut nunc ſunt Ruſſati, quibus niſi caſtæ matronæ uti non poterant.* Burdonum meminit [g] Vlpianus his verbis: *item iumenta, vel lectica, vel ſella, vel Burdones.* Quos ſcimus & [h] Carrucam dormitoriam portauiſſe, qua matronæ utebantur. Carrucæ, nomen debent [i] CARRVCARII. D. [k] Paulinus deſcribens comitatum ſanctæ Melaniæ, Neapoli Nolam proficiſcentis: *totâ huius ſæculi pompâ, qua honorati & opulenti poterant circumflui Senatores proſequebantur. Carrucis nutantibus, phaleratis equis, auratis pilentis, & carpentis pluribus gemente Appia atq; fulgente.* Et Carrucis quidem ad luxus rationem utebantur deauratis. [l] Abdias; *deniq; Nicolaus quidam ex ciuium numero, exhibens carrucam deauratam, cum quatuor mulis candidis, totidemq; equis, obtulit beato Apoſtolo, dicens &c.* Imò & aureis. [m] Martialis,

a ad Euſtochium.
b Collect. Pith. i. edit. Lugd.
c lib. 7. Tit. 2.
d Tit. 12.
e lib. 20. orig. cap. 12.
f Lib. 8.
g L. 47. de Leg. 3.
h L. 14. de au. & arg. Leg.
i L. 14. locati.
k Epiſt. 10. ex Aſcens.
l Lib. 3.
m Lib. 5. 109.

Aurea quod fundi precio carruca paratur,
Quod pluris nulli eſt, quàm domus empta tibi.

Et hi aliquando dicti ſunt MVLIONES CARRVCARII, ut apud Capitolinum in Maximino iuniore. Ciſium vehiculi biroti genus fuit, ut & Carpentum, à quo [a] Ciſiarij. De Rheda [b] Cicero: *cum hic inſidiator, qui iter illud ad cædem faciendam apparaſſet, cum uxore veheretur in Rheda, penulatus. vulgi magno impedimento, ac muliebri & delicato ancillarum puerorumq́ comitatu. fit obuiam Clodio ante fundum eius, hora ferè XI, aut non multò ſecus. ſtatim complures cum telis in hunc faciunt de loco ſuperiore impetum, aduerſi Rhedarium occidunt.* Et quidem mulæ rhedariæ apud [c] Varronem huc pertinent. Eſt autem animaduertendum, quod Cicero de puerorum tetigit delicato comitatu, id à [d] Martiale explicari;

Cum cathedralicios portet tibi Rheda miniſtros,
Et Libys in longo puluere ſudet eques.

CATHEDRALICII enim, pueri huiuſmodi, à Cathedris fœminarum dicti ſunt. [e] Horatius;

—— Demetri, teq́ Tigelli
Diſcipularum inter iubeo plorare cathedras.

[f] Propertius,

Supplex ille ſedet, poſita tu ſcribe cathedra
Quidlibet, has artes ſi pauet ille, tenes.

[g] Phædrus,

Habebat quidam filiam turpiſsimam,
Idemq́ inſigni & pulcra facie filium.
His ſpeculum in cathedra matris ſuppoſitum fuit &c.

[h] Martialis:

Inter fœmineas tota qui luce cathedras
Deſidet ——

Iuue-

a L. 14. locati.
b in Miloniana.
c lib. 3. de R. R. cap ult.
d lib. 10. 13.
e lib. 1. Sat. ul.
f lib. 4. el. 5.
g Lib. 3.
h Lib. 5. 110.

[a] Iuuenalis, *[a Sat. 6.]*

——famam contempſerat olim,
Cuius apud molles minima eſt iactura cathedras.

[b] Plinius iunior de Arria noſtra; *dum hæc dixit, exiluit cathedram, aduerſoq́; parieti caput ingenti impetu impegit, & corruit.* De Lecticarijs hæc habet [c] Seneca; *quid refert quot habeat Lecticarios, quàm oneratas aures, quàm laxam ſellam?* [d] Iuuenalis, *[b lib. 3. ep. 16.] [c in Sap. non cad. iniur. cap. 14.] [d Sat. 6.]*

Nec melior, ſilicem pedibus quæ conterit atrum,
Quàm quæ longorum vehitur ceruice Syrorum.
Vt ſpectet ludos conducit Ogulnia veſtem,
Conducit Comites, Sellam, Ceruical, Amicas,
Nutricem, & flauam cui det mandata puellam.

Et ſanè hæc oſtentatio Romæ olim & viros adegit, ut conducerent greges AMICORVM; ſed videlicet conſilio ut diuitias & opulentiam iactarent. [e] Martialis: *[e Lib. 2. 64.]*

Cinctum togatis poſt & ante Saufellum,
Quanta reduci Regulus ſolet turba,
Ad alta tonſum templa cum reum miſit
Materne cernis? inuidere nolito.
Comitatus iſte ſit precor tuus numquam.
Hos illi Amicos & greges togatorum
Fuſciculenus præſtat & Fauentinus.

Imò ut ipſa iactantia ſe proderet magis, Kalendaria (ut ita dixerim) amicorum excogitata ſunt, in quæ nomina illorum referrentur. [f] Seneca: *neſcis quantum ſit precium amicitiæ, ſi non intelligis multum ei daturum, cui dederis amicum; rem non domibus tantum, ſed ſæculis raram, quæ non alicubi magis deeſt, quàm ubi creditur abundare. Quid? iſtos tu Libros, quos vix Nomenclatorum complectitur aut memoria* *[f lib. 6. de Benef. cap. 33.]*

aut manus, amicorum exiſtimas eſſe? Non ſunt iſti amici, qui agmine magno ianuam pulſant, qui in primas & ſecundas admiſsiones digeruntur. conſuetudo iſta vetus eſt Regibus, Regesq́; ſimulantibus, populum amicorum deſcribere. Neſcio quid ſimile ſtomachatur Vmbricius apud [a] Iuuenalem; ex nouitia tamen & nuper recepta lectione,

a Sat. 3.

—omnia Romæ
Cum precio. quid das ut Coſſum aliquando ſalutes?
Vt te reſpiciat clauſo Veiento labello?
Ille metit barbam, crinem hic deponit amati.
Plena domus Libris venalibus.—

At in aula Palatina erant Liberti, qui curam gererent amicorum Principis. olim legebantur Romæ epigrammata ſepulchralia,

TI. CLAVDIVS. AVG
LIB. FORTVNATVS. A
CVRA. AMICORVM

&,

D M
LIBERTORVM
T. FLAVI. AVG. LIB
VICTORIS
A CVRA. AMICORVM

&

M. VLPIVS
AVG. L
A CVRA AMICORVM

At hæc frequenter dicis cauſa facta ſunt. *etenim in Principum domo* (ſcribit [b] Plinius) *nomen tantum amicitiæ, inane ſcilicet irriſumq́; remanebat. nam quæ poterat eſſe inter eos*

b in Panegyr.

amicitia, quorum ſibi alij domini, alij ſerui videbantur? Vtcunque ſit, fuit hæc tam apud Principes, quàm apud priuatos caritatis & beneuolentiæ plena compellatio. hinc illæ voces, [a] Druſi; *ecquando, propinqui amiciq́; ſimilẽ mei ciuem habebit Reſpublica?* [b] Tiberii in codicillis, *compotores & coepulones* Pomponium Flaccum & L. Piſonem, *iucundiſſimos & omnium horarum amicos* profitentis. Trimalcionis apud Petronium; *amici, nondum mihi ſuaue erat in Triclinium venire.* &, *amici, pauonis oua gallinæ iuſſi ſupponi.* [c] Titi Cæſaris; *amici, diem perdidi.* [d] Socratis; *hic ille erat, amici, de Academia cupidinis cygnus.* Ita conuiuij dominus apud [e] Lucam Euangeliſtam: φίλε προσανάβηθι ἀνώτερον. ipſe [f] CHRISTVS dominus diſcipulos alloquens; ὑμεῖς φίλοι μου ἐστέ. Idem valuit vox ἑταῖρος. Rex apud [g] Matthæum: ἑταῖρε, πῶς εἰσῆλθες ὧδε, μὴ ἔχων ἔνδυμα γάμου. IESVS apud [h] eumdem; ἑταῖρε, ἐφ' ᾧ πάρει; Socrates apud [i] Caſſianũ; ποῦ σοῦ θε ἑταῖροι, εἰμὶ γὰρ, ἐπέχω δέ. unde forſan magnus [k] Eteriarches in aula Conſtantinopolitana. Ad rem. IVNCTORES iungebant rhedam equis vel mulis, & meminit [l] Alfenus his verbis; & ſibi videri eos demum uſus ſui cauſa patremfamilias habere, qui ad eius corpus tuendum, atque ipſius cultum præpoſiti deſtinatique eſſent: quo in genere Iunctores, Cubicularij, Coci, Miniſtratores atque alij. Et quamuis [m] CVIACIVS & [n] VICTORIVS Vnctores legant, non placet tamen à pandectarum Florentinorum lectione diſcedere, adſtipulante præſertim [o] Cuiacio; Iungere enim hoc ſenſu probum verbum eſt. & inde Iuncturæ apud [p] Capitolinum: data etiam vehicula cum mulabus ac mulionibus, cum iuncturis argenteis, ut ita de conuiuio redirent.

[a] Vell. Patercul. lib. 2.
[b] Suetõ. Tibe. cap. 42.
[c] Sueton. Tito. cap. 8.
[d] Appuleius de dogm. Plat.
[e] cap. 14.
[f] Iohan. 15.
[g] cap. 22.
[h] cap. 26.
[i] collat. 13. cap. 5.
[k] apud Curopalat.
[l] L. 203. de verb. ſign.
[m] ad dictũ caput Alfeni in cõm. ex Bibl. P. Pitoei.
[n] lib. 37. Var. cap. 1.
[o] qui retractauit lib. 14. obſer. cap. 3.
[p] in L. Vero.

rerit. Ancillas præter has omnes, negociationi à dominabus fuiſſe præpoſitas *a* I. Cti. teſtantur. Reſtat nunc urbani ſeruitii quam recenſeamus, extrema cohors; illa ſcilicet, quæ nomen ſortita fuit ab ædium partibus, ſiue malumus membris. Aedes verò ipſæ eâ laxitate fuerunt, ut non excluderent myriadas illas ſeruorum, quas alibi explicuimus. Seneca certè capacia *b* POPVLORVM tecta, domos inſtar VRBIVM, non ſemel inculcat. *c* Ejuſdem hæc ſunt: *ubi luxuriam latè felicitas fudit, cultus primum corporum eſſe diligentior incipit. deinde ſuppellectili laboratur. deinde in ipſas domos impenditur cura, ut in* LAXITATEM RVRIS *excurrant, ut parietes aduectis trans maria marmoribus fulgeant, ut tecta varientur auro, ut lacunaribus pauimentorum reſpondeat nitor.* &c. *d* Iuuenalis eadem expreſſit carmine;

Quid refert igitur quantis iumenta fatiget
Porticibus, quanta nemorum vectetur in umbra;
Iugera quot vicina foro, quas emerit ædes?

Nec verò non reſpondebant hiſce ſpatiis aulæ æmulæ urbium, capaces populi & Cœnationes & Porticus, Veſtibula, Atria, Periſtylia, Bibliothecæ, Pinacothecæ, Baſilicæ, & alia ad decorem maieſtatis perfecta, & publicorum operum magnificentiam comparata. In ſuma, domorum ea fuit amplitudo, ut domini (prout temporis conditio exigebat) quibuſdam membris *e* uterentur, quibuſdam nō. OSTIARIVS, quem Clauſtrituum appellat *f* Lanius, puerum ab Ianua *g* Cornelius Nepos, aditum obſidebat, ut admitteret nimirum vel dimitteret eos, qui dominum conueniebant. D. *h* Bernardus; *cum enim* CHRISTVS *cordis oſtium cuſtodit, & eſt cordis oſtiarius,* ut

a L. 7. & 8 de Inſtit. act. L. 5. § ſi ſitarius in fi. de tributar. act.
b Epiſt. 90.
c Epiſt. 114.
d Sat. 4.
e L. penult. de uſu & habitu
f apud Gell. li. 12. cap. 10.
g Hannibale.
h meditatio-nū cap. 5.

ut per illum ingrediantur & egrediantur omnes familiæ cordis, conſequenter adſunt millia millium Angelorum, ad fores exteriorum ſenſuum excubantium: nec audet alienigena irrumpere terribiles illas acies, propter Oſtiarij reuerentiam, & Angelorum cuſtodiam. [a] Cicero: *neminem à congreſſu meo neq; Ianitor meus, neq; ſomnus abſterruit.* [b] Martialis, — a pro Plancio. b Lib. 5. 23.

Illud adhuc grauius, quod te poſt mille labores
Paule negat laſſo Ianitor eſſe domi.

EXCVBIAE, quas tangit D. Bernardus, Regum & Cæſarum fuerunt. [c] Statius; — c lib. 1. Theba.

Non impacatis Regum aduigilantia ſomnis
Pila, nec alterna ferri ſtatione gementes
Excubiæ.——

[d] Cornelius Tacitus: *coniuratis tamen metu proditionis placitum, maturare cædem apud Baias, in villa Piſonis, cuius amœnitate captus Cæſar crebrò ventitabat, balneasq; & epulas inibat, omiſſis excubijs & fortunæ ſuæ mole.* [e] Rutilius Numatianus, — d lib. 15. anna. e Lib. 1.

Præbet equos, offert etiam carpenta Tribunus,
Ex commilitio carus & ipſe mihi:
Officijs regerem cum regia tecta magiſter,
Armigerasq; pij Principis excubias.

Et hæ EXCVBIAE, & CVSTODES in veſtibulis fuerunt. [f] Virgilius Buten fidum ad limina cuſtodem appellat. Idem [g] poeta; — f lib. 9. Aen. g lib. 6. Aen.

Tiſiphoneq; ſedens, palla ſuccincta cruenta,
Veſtibulum inſomnis ſeruat noctesq; diesq;.

quem imitatus eſt [h] Silius; — h Lib. 13.

Ante aulam atq; aditus, & inexorabile limen
Quanta cohors, omni ſtabulante per auia monſtro,
Excubat?——

a 6. Aen. a Virgilius;

——cernis CVSTODIA *qualis*
Veſtibulo ſedeat?——

b de mundo. b Appuleius; *ante fores viri fortes, ſtipatoresq́ regalium laterum, tutela peruigili,* CVSTODIAM *per vices ſortium ſuſtinebant. erant inter eos diuiſa officia. in comitatu Regio armigeri quidam, at extrinſecus ſinguli cuſtodes locorum erant, & Ianitores & Atrienſes.* Et hinc Nautam ſtationarium in ſcapha, CVSTODEM appellat Petronius. Fuit enim Scapha c Lib. 5. veſtibulum nauis. Hinc Diphilus apud c Athenæum ſcriptum reliquit;

Αὐλὰς θεραπεύειν ἐστὶν ὡς ἐμοὶ δοκεῖ
ἢ φυγάδος, ἢ πεινῶντος, ἢ μαστιγίου.

Ceterum Excubiarum Palatinarum imaginem nemo d Lib. 3. melius d Coríppo expreſſit. Neque verò priuati non habuerunt & ipſi ſuas Excubias, ut inferius videbimus, & e lib. 14 annal. adnotauit ad Tacitum eruditiſſimus I. e LIPSIVS. Ad Oſtiarium ut reuertamur, is fuit cathenatus. f Columella: *an putem fortunatius à cathenato repulſum Ianitore, ſæpè nocte ſera foribus ingratis adiacere?* Et hæc ſunt Oſtiarij impedimenta apud g Afranium. h Suetonius: *L. Votacilius Pilutus ſeruiſſe dicitur, atq́ etiam Oſtiarius veteri more in cathena fuiſſe.* Quod autem idem auctor de Lenæo Grãmatico ſcriptũ reliquit: *puerum adhuc cathenis ſubreptum refugiſſe in patriã,* nõ eſt quod de Oſtiario interpretemur. Scriptura enim (me coniectore) liquidò mendoſa eſt, quam unius elementi detractione emendabimus, legendo; *traditur autem puer adhuc Athenis ſubreptus, refugiſſe in patriam, perceptisq́ liberalibus diſciplinis, precium domino ſuo retuliſſe: verùm ob ingenium & doctrinam gratis manu-*

f in præfat. Lib. 1.
g Feſtus in Tintinnare.
h de clar. Rhetor.

manumiſſus. Notanda autem ſunt Suetonii verba, *veteri more.* Quæ indicant non ita factum fuiſſe ætate Suetonij. Et ſanè longo etiam poſt ipſum interuallo legimus apud [a] Corippum, cathenas à Ianitore in Ianuam tranſlatas fuiſſe; *a Lib. 1.*

Et iam crebra manus veloci concita pulſu,
Limina quaſſabat ductis munita cathenis.
Ad ſtrepitum cuſtos, cura eſt cui clauſtra tueri,
Sic ait indignans ——

Oſtiarii comes plerumque fuit canis. [b] Plautus; *b Moſtellaria*

——*Tranio age canem*
Iſtam à foribus face abducas ——

[c] Suetonius de Vitellio Imp. latebras quærente: *confugitq; in cellulam Ianitoris, religato pro foribus cane.* [d] Seneca: *iratum vidiſti amicum tuum Oſtiario Cauſidici alicuius aut diuitis, quod intrantem ſubmouerat, & ipſe pro illo iratus extremo mancipio fuiſti. iraſceris ergò cathenario cani? & hic cum multum latrauit obiecto cibo manſueſcit.* Et hic erat mutus, vel potius vocalis cuſtos, qui Excubitore dormiente vigilaret. Ianitori enim vigilia indicta erat. [e] CHRISTVS dominus noſter: *ſicut homo, qui peregrè profectus, reliquit domum ſuam, & dedit ſeruis ſuis poteſtatem cuiusq; operis, & Ianitori præcepit ut vigilet.* Alluſit ad hoc (ita liceat appellare) cynicum munus, parabola quæ extat diuitis comeſſatoris apud D. [f] Lucam, ut rectè animaduertit [g] Petrus Chryſologus. Inquit enim; *ſed dicis diues; ego etſi vinum negaui, aquam peto, quam communem cunctis animantibus auctor ipſe omnium præſtitit & natura. puto diues, quod & aquam pauperi tu negaſti, cui ne ingrederetur Ianuam tuam, ne ad tuum puteum perueniret, canes quamplurimos obiecisti.*

c cap. 16.
d lib. 3. de ira cap. 37.
e Marci 13. nu. 34.
f cap. 16. n. 20
g Serm. 123.

ciſti. Erant autem & qui pone ianuam canem pictum haberent, ut apud Petronium Trimalcio. At quid ad hæc pictores noſtri? qui in Triclinio diuitis Lazarum delineant? poteſt ne quidquam ineptius aut cogitari aut fingi? ſcilicet Ianitores admiſiſſent hominem ſcatentem ulceribus, dorſo ipſi luituri quidquid oculos nauſeabundi domini offendiſſet. Canes verò immanes illi Villatici & Venatici, num oblectabant cœnantem dominum? apage. Catelli quidem in delicijs tricliniaribus habiti ſunt, ut teſtatur mulier Chananæa apud [a] Matthæum, & indicant ſcalpturæ antiquorum [b] marmorum: ceterum Moloſſos, & eius generis reliquos, nemo in conuictum, niſi amens aut ruſticus recepiſſet. At quiſquis pictorum noſtrorum penè omnium prauitatem corrigere voluerit, is profectò ocium deſperauerit omninò: adeò ineruditi ſunt, adeò cognitionem omnem antiquitatis turpiter abiecerunt. Ianitorum erat ignem ſeruare, ut memini me alicubi apud [c] Ariſtidem obſeruaſſe. Ignem videlicet Larum familiarium, qui in Atrio fuit non procul ab Ianua. [d] Ouidius,

Omnis habet geminas hinc atq; hinc Ianua frontes,
E quibus hæc populum ſpectat, at illa Larem.

Lar autem Genius Focorum fuit inquit [e] Arnobius. ideoque Lares nigros vocauit [f] Prudentius; & in veteri denario gentis Cæſiæ, Laribus Vulcanus ſuperponitur. [g] Seruius autem Tullius Laris familiaris filius creditus, quod eius mater conceperit in Foco: in cuius conceptus gratiam compitalia Laribus & Ludos idem inſtituit. His venerationis gratia conſueuerat ignis accendi. [h] Capitolinus; *& cum apud Lares ſacrificaret, carbones viua-*

a cap. 15.
b F. Vrſinus in append. ad Ciaccon. de Triclin.
c Sacr. Serm. 5 in princ.
d Lib. 1. Faſt.
e Lib. 4.
f Lib. 1. cōtra Symm.
g Dionyſius Halicarnaſſ. lib. 4.
h Pertinace.

viuaciſſimi extincti ſunt, cum inflammari ſoleant. Et hinc apud nos vernacula vox Focolare, quaſi Focus Laris, quod & alij notauerunt. Hinc [a] Sedulius: a lib. 1. carmi.

Hic laticem colit, ille Larem: ſed iungere ſacris
Non audent inimica ſuis, ne lite propinqua,
Aut rogus exiguas deſiccet fortior undas,
Aut validis tenues moriantur fontibus ignes.

Et ex his quæ contexuimus, non malè diuinet quiſpiam, Sarmentum illum, cuius meminerunt [b] Plutarchus, [c] Horatius, & [d] Iuuenalis, Ianitorem aliquando in cathena fuiſſe. Horatius videtur aſſerere; b Antonio. c lib. 1. Sat. 5. d Sat. 5.

Multa Cicerrus ad hæc: donaſſet iamne cathenam
Ex voto Laribus quærebat. Scriba quod eſſet,
Deterius nihilo dominæ ius eſſe.——

Confirmat Petronius, qui Lares argenteos apud Trimalcionem, in ædicula inter ianuam & atrium videtur locare, in armario videlicet, ut infra explicabit nobis Plinius. Aliud Oſtiarii miniſterium tangit Petronius: *in aditu ipſo ſtabat Oſtiarius praſinatus, ceraſino ſuccinctus cingulo, atq; in lance argentea piſum purgabat.* vile nimirum & ſordidum opus, quo & Venus [e] Pſychen exercuit. Inuenimus quandoque mulieres etiam IANITRICES. [f] Plautus. e Appul. lib. 6. Metam. f in Curculiõe

Anus hic recubare ſolet cuſtos Ianitrix.

Petronius: *quamuis non minus ſudoris habuimus etiam poſtquam ad ſtabulum peruenimus. Anus enim ipſa inter diuerſitores diutius ingurgitata, ne ignem quidem admotum ſenſiſſet:* Inferius: *Anus præcipuè lippa, ſordidiſſimo præcincta linteo, ſoleis ligneis imparibus impoſita, canem ingentis magnitudinis cathena trahit, inſtigatq; in Eumolpum.* [g] Pauſanias etiam g Lib. 5.

a apud Suriū To, 2.

am notat apud Homerum Ianitrices cœli horas. a Acta Paphnutii martyris: *Beatus verò Paphnutius, cum per urbem ambularet, vidit ianuam cuiusdam ditiſſimi hominis patefactam. acceſſit igitur, & mulieri quæ ianuam cuſtodiebat, da inquit mihi filia paulum aquæ ut bibam.* Ab hoc more ſunt ancilla oſtiaria in [b] Euangelio, & Rhode puella in [c] actis Apoſtolorum, quæ pulſante oſtium Petro proceſſit ad audiendum. [d] Ianitores autem & Oſtiarii, ideò fores obſeruabant, quia ſordidum videbatur appenſo ut olim marculo eas pulſare. Nos hac ſoluti religione, marculos recepimus, præclarè nobiſcum actum cenſentes, ſi oſtiarium non alamus. Ianitori proximus fuit miniſter, qui A IANO dictus eſt. Iano enim, à quo Ianuæ, aras Græci ante focos ſtatuebant, [e] Macrobio auctore. Latini videntur intus, & non uno in loco domus coluiſſe, ut qui apud ipſos omnibus Ianuis præeſſet. Ideoque homines recenſentur in antiquis monumentis A IANO PRIMO PALATINO. A IANO MEDIO. A IANO AB ATRIO. Scio futuros, qui hæc carpant, quod Iani ædificia grandia & peruia eſſent, non Signa; Fornices & Arcus publici, non Aræ priuatorum. Hoc utut verum ſit, concedent tamen illi mihi, propè Atrium alicubi extitiſſe Ianos, quod perinde eſt ac ſi dicamus intra domeſticos parietes. cum præſertim non omninò repugnet ſub Iano ſignum Iani collocatum fuiſſe, cum [f] Auguſtus Pompeij ſtatuam marmoreo Iano appoſuerit. Hæc nos timidè & dubitanter aſſerimus, non ignari tractari à nobis plerumque craſſiſſimas tenebras, quas ſi perrumpere aliquando nitamur, luce aliqua crepera & dubia, nemo nobis paulò humanior vitio vortet. Subſequun-

b Matthæi 26. Marci 14. Lucæ 22. Iohann. 18.
c cap 12.
d Plutarchus de curioſit.
e lib. 1. Saturnal. cap. 9.
f Suetonius Aug. cap. 31.

ſequuntur ATRIENSES. poſt Veſtibulum enim Atrium, à quo & ATRIARII. Et huius proximitatis ratione antiquæ Gloſſæ illud [a] Iuuenalis, [a] *Sat. 7.*

——eſuriens migraret in atria Clio.

De Oſtiario, & cuſtode Atrienſi dictum interpretantur. Horum fuit Atrium tueri. [b] Varro; *ſi ab æde & tuendo Aedituus eſt, cur ab Atrio & tuendo non Atrituus ſit potius, quàm Atrienſis?* [c] Seruius ad carmen Virgilianum; [b] *li. 7. de L. L.* [c] *lib. 9. Aen.*

Armiger ante fuit, fidusq; ad limina cuſtos.

Aedituus (inquit) *fuit, quod ut ſupra diximus in ingenti honore apud maiores fuit. illic enim & epulabantur, & Deos colebant. Cenſus etiam omnes illic ſeruabant. quod etiam Plautus in Aſinaria, qua inducit Sauriam ſeruum Arienſem in tota familia plurimum poſſe.* Et ſanè operæ precium erit legiſſe eiuſdem fabulæ actus ſecundi ultimam ſcænam, nobilem planè. Idem Grammaticus in 1. Aen.

——vocemq; per ampla volutant

Atria——

ibi inquit & pecunias habebant. unde qui honoratiores erant, liminum cuſtodes adhibebantur. ut

——qui Dardanio Anchiſæ

Armiger ante fuit, fidusq; ad limina cuſtos.

ibi & culina erat, unde & atrium dictum eſt, quod atrum erat ex ſumo. hucuſque Seruius. [d] Cicero: *atq; ut in magna familia ſunt alij lautiores, ut ſibi videntur ſerui, ſed tamen ſerui, ut Atrienſes, alij inferiore loco ut Mediaſtini,* &c. idem: *quid enim cenſes, ſi L. Mummius aliquem iſtorum videret, Matellionem Corinthium cupidiſſimè tractantem, utrum illum ciuem excellentem, an Atrienſem ſeruum diligentem putaret?* idem [e] Cicero, *exſtructa menſa non conchylijs aut piſcibus,* [d] *5. Parad.* [e] *in Piſonem.*

 ſed

ſed multa carne ſubrancida. Serui ſordidati miniſtrant, nonnulli etiam ſenes: idem coquus idem Atrienſis. omnia appoſitè ad ea, quæ tradit Seruius; ut & illa Euangelica de Atrio ſummi Sacerdotis, in quo ad ignem & prunas calefaciebat ſe Petrus. Imò & quæ habentur apud [a] Lucam & [b] Matthæum; *cum fortis armatus cuſtodit atrium ſuum, in pace ſunt ea quæ poſsidet,* mirificè illuſtrantur carmine [c] Virgiliano,

a cap. 11, 21.
b cap. 12. 29.
c lib. 9, Aen.

Armiger antè fuit, fiduſq; ad limina cuſtos.

An verò Atrium lacunatum eſſet, vel ſub diuo, implicita quæſtio eſt. [d] Vitruuius lacunaria non obſcurè in Atriis collocat. [e] Ouidius etiam;

d lib. 6. cap. 3 & 4.
e Lib. 8.

Pumice multicauo, nec leuibus atria tophis
Structa ſubit, molli tellus erat humida muſco.
Summa lacunabant alterno murice conchæ.

[f] &;

f Lib. 14.

——donec
Excipiunt famulæ, perq; Atria marmore tecta
Ad dominum ducunt.——

[g] Appuleius: *ſed & Medici cum intrauerint ad ægrum uti viſant, nemo eorum quod Tabulina perpulchra in ædibus cernant, & lacunaria auro oblita* &c. At lacunaria & tablina non propriè in Atrio, ſed circa Atrium viſebantur; in porticibus nimirum quæ impluuium cingebant. Atrium enim ὕπαιθρον erat. Ouidius autem & Auſonius (ut etiam [h] vir eruditiſſimus notat) pro Aula uſurpauerunt. De ſeruo Atrienſe hæc habet [i] Phædrus;

g lib. 4. Florider.
h Caſaubonus ad Suetoniũ.
i lib. 2. Fabul.

Ex alticinctis unus Atrienſibus,
Cui tunica ab humeris linteo Peluſio
Erat deſtricta, cirris dependentibus.

ubi

ubi quærat aliquis quid ſibi per cirros voluerit Phædrus. Puerum ille cirratum intelligit, ut loquitur Perſius; qualem nobis exhibent imagines Antinoi, quem Imp. Hadriani Atrienſem fuiſſe teſtatur apud [a] Euſebium Hegeſippus.

a lib. 4. hiſtor. Eccl. cap. 8. ex verſione Chriſtophon.

in Achate gemma.

In huius icones non omninò conuenit illud [b] Martialis,

b Lib. 1. 122.

——molleſq; flagellent
——Colla comæ.

cum ſint neq; promiſſo capillo neq; detonſo, ſed cirrato & leuiter diffuſo, quē comę tenorē ſeruant omnes Antinoi imagines. Vt ex his & Phædri carmine liceat ſuſpicari, Atrienſes perpetuò cirratos fuiſſe, neque aluiſſe comam prolixam, vel attondiſſe eandem, ſed longiuſculam ſiuiſſe in uſum cirrorum. Et hic quidem fuit cynædus ille de pædagogio aulico deus, cuius meminit [a] Tertullianus, dignus planè, quem Ganymedes conſeſſu dignaretur, & reciperet in contubernium Zamolxis, è fugitiuo Pythagoræ apud barbaros [b] deus. Erat autem in Atrio [c] Tablinum, in quo ſeruabantur [d] codices rerum in magiſtratu geſtarum: erant [e] Armaria, quæ imagines maiorum continerent. Quo reſpexit [f] Val. Maximus; *imaginem in cella Iouis Opt. Max. poſitam habet, quæ quotieſcumq; funus aliquod Corneliæ genti celebrandum eſt, inde petitur, uniq; illi inſtar Atrij Capitolium eſt.* In locum imaginum irrepſerunt exinde (ut conqueritur [g] Plinius) ſigna externorum artificum, æra & marmora, ut etiam notauit in Atrio Trimalcionis Petronius. Neque alius quàm Atrienſis videtur fuiſſe, qui ab ATRIO CVRANDO, vel ATRI CVRANDI appellatur in antiquo elogio. Niſi dicamus fuiſſe recenſitorem quempiam officioſorum hominum, quorum cateruæ in Atrio diſponebantur. Et quid ni Nomenclatorem, qui domino ſalutantium nomen inſuſurraret? Bibliothecæ autem, quarum hic apta omninò ſtatio eſt, adeò inſederant omnes domos, ut in ipſas declamauerit [h] Seneca his verbis; *Studiorum quoq;, quæ liberaliſſima impenſa eſt,*

[a] *Apologet. cap. 13.*
[b] *Aeneas Gazaeus in Theophr.*
[c] *Vitruu. lib. 6 cap. 4.*
[d] *Plin. lib. 35. cap. 2.*
[e] *Iuuenalis Sat. 8.*
[f] *lib. 8. cap. 16.*
[g] *Loco cit.*
[h] *de Trāquill. cap. 9.*

eſt; tamdiu rationem habebo, quamdiu modum. quo mihi innumerabiles libros & bibliothecas, quarum dominus vix tota vita ſua Indices perlegit? Et: *ſicut pleriſq; ignaris etiam ſeruilium litterarum, libri non in ſtudiorum inſtrumenta, ſed cœnationum ornamenta ſunt.* De hominibus qui hæc tractabant quoniam nihil diximus ſupra, ad Pinacothecas tranſeamus, quæ & ipſæ ad inſaniam uſque receptæ priuatim ſunt. [a] Vitruuius in ædium metatione ipſarum rationem non ſemel ſibi habendam conſtituit: improbauitque [b] Plinius nimium ſtudium, quod in illis inſtruendis & referciendis paſſim ponebatur. Et quidem tabulas pictas videntur curaſſe Pictores, quos ſemel indicauiſſe ſufficiet. Iam verò OFICINATOR A STATVIS, cuiuſmodi legitur fuiſſe Eutyches neſcio quis Auguſtorum Libertus; & Hermeros Ti. Claudii Cæſaris ſeruus Theamidianus AB MARMORIBVS MAGISTER, faciunt ut credam, apud Cæſares ſaltem, non Pinacothecas tantum, ſed & Agalmatothecas (ita liceat appellare) in deliciis fuiſſe. priuati enim his Atria referſerant ſua. Officinatorem à ſtatuis, intelligo Fabrum ſtatuarium, proximè ad vim vocis, quam & [c] Vitruuius, aliis intactam uſurpauit. Explicat autem BERNARDINVS BALDVS, in perpetuo ad Vitruuium commentario. Interioris domus portio cubicula ſunt, in quæ quod etiam moribus noſtris, introire paſſim non licet, ADMISSIONALES euocabimus. [d] Macrobius; *dum iſta narrantur, unus è famulitio, cui prouincia erat admittere volentes dominum conuenire, Euangelum adeſſe nunciat cum Dyſario.* [e] Lampridius: *cum amicis tam familiariter vixit, ut communis eſſet ei ſæpè conſeſſus, iret & ad conuiuia eorum, a-*

a lib. 6. cap. 7.

b lib. 35. ca. 2.

c lib. 6. ca. ult.

d lib. 1. Saturnal. cap. 7.

e in Alexãdro

 liquos

liquos etiam haberet quotidianos etiam non vocatos; ſalutaretur verò quaſi unus de Senatoribus, patente velo, Admiſſionalibus remotis. [a] Seneca huc reſpexit: *ignouit abauus tuus victis. nam ſi non ignouiſſet, quibus imperaſſet? Salluſtium & Cocceium, & Duillios, & totam cohortem primam interioris admiſſionis, ex aduerſariorum caſtris conſcripſit.* rectè, *interioris admiſſionis*, erat enim non unica tantum admiſſio. idem [b] auctor: *eſt proprium ſuperbiæ magno æſtimare introitum, ac tactum ſui liminis, pro honore dare, ut oſtio ſuo propius aſſideas, ut gradum prior intra domum ponas, in qua deinceps multa ſunt oſtia, quæ receptos quoq; excludant.* Nec alios quàm Admiſſionales innuit moleſtus ille nugator apud [c] Horatium;

——haud mihi deero,
Muneribus ſeruos corrumpam. non hodie ſi
Excluſus fuero, deſiſtam.——

In aula apud Cæſares his præerat MAGISTER ADMISSIONVM. [d] Ammianus; *ſummiſſis verbus ſit Vrſicini mentio, ut conſilijs rei bellicæ præſtantiſſimi, fruſtraq; graui iniuria laceſſiti. & per Admiſſionum magiſtrum, qui mos eſt honoratior, accito eodem, ingreſſo conſiſtorium offertur purpura.* &c. hic autem MAGISTER etiam dictus eſt ſine ulla alia adiectione, & hinc apud [e] Caſſiodorum legitur formula magiſteriæ dignitatis: & apud Corippum infra videbimus. Admiſſionales ipſi, ex officio admiſſionis aliter dicebantur. [f] Suetonius; *trepidum eum interdicta aula ſub Nerone, quærentemq; quidnam ageret aut quo abiret, quidam ex officio admiſſionis ſimul expellens, abire Morboniam iuſſerat.* Magiſtro ipſi, quem diximus, is videtur adſignatus vicarius, quem proximum Admiſſionum vocat Ammia-

[a] de clemẽtia cap. 10. lib. 1.
[b] lib. 6. de benef. cap. 33.
[c] lib. 1. Sat. 9.
[d] Lib. 15.
[e] lib. 6. variar.
[f] Veſpaſ. ca. 14

a Ammianus, & adiutorem magiſtri b Caſſiodorus. At quia retulimus, Alexandrum Imperatorem ſalutari conſueuiſſe patente Velo; Velum (ut in hæc etiam intima lectorem noſtrum calamo ducamus) obtendebatur foribus cubiculi Imperatorij, ut oculos arceret. c Corippus; a Lib. 22. b lib. 6. Variar. c Lib. 3.

Vt lætus Princeps ſolium conſcendit in altum,
Membraq; purpurea præcelſus veſte locauit,
Legatos Auarum iuſſos intrare Magiſter,
Ante fores primus diuinæ nunciat aulæ.
Orantes ſe ſe veſtigia ſacra videre
Clementis domini; quos voce & mente benignus
Imperat admitti.——

idem;

Verum ut contracto patuerunt intima Velo
Oſtia, & aurati micuerunt atria tecti,
Cæſareumq; caput diademate fulgere ſacro
Ter gazis ſuſpexit Auar.——

Et hoc d Paulo Diacono ſacrum velamen eſt: *Italiam ei per pragmaticum tribuens, ſacri etiam velaminis dono confirmauit.* Ante Corippum Lampridius, de Elagabalo ſcribens: *qui ſubitò militum ſtrepitu exterritus, in angulum ſe condit, obiectuq; Veli cubicularis, quod in introitu erat cubiculi, ſe texit.* Videntur autem in Palatio frequentia fuiſſe Vela tum quia e Suetonius ſcribit, prætenſa fuiſſe foribus etiam ſolarii Vela, tum quia VELARIORVM præſidatum & præfecturam in domo Auguſtana fuiſſe liquidum eſt. Neapoli; d lib. 16. de geſt. Rom. e Claudio cap. 10.

D · M
L. FLAVI. AVG

LIB. PRIMIGENI
SVPRA. VELARIOS
DE. DOMV. AVG &c.

Romæ;

TI. CL. THALLVS
PRAEPOSITVS. VELARIORVM
DOMVS. AVGVSTANAE &rel.

Neque Romani tantum Principes conclauium fores Velis obtexerunt, ſed & Barbari. [a] Sidonius de Theodorici Regis VViſigothorum ſtipatoribus : *circumſiſtit ſellã comes armiger, pellitorũ turba ſatellitum ne abſit, admittitur, ne obſtrepat, eliminatur, ſicq; pro foribus immurmurat, excluſa Velis, incluſa cancellis.* Quod autem diximus hoc factitatum fuiſſe, ut Velum viſum arceret, ea quidem cauſa fuit, ſed & alia propior & penè ſola, ratio venerationis, quæ & in priuatorum ædibus (ut dicemus) pro ſuo modo fuit. Deorum ſanè ſimulachra antiquitus obiecto Velo abdebantur. [b] Appuleius: *ac dum Velis candentibus reductis in diuerſum, Deæ venerabilem conſpectum apprecamur.* [c] Sulpicius Seuerus ; *quia eſſet hæc Gallorum ruſticis conſuetudo, ſimulachra Dæmonum, candido tecta velamine, miſera per agros ſuos circumferre dementia.* Hoc autem à Diabolo fuit, qui Velum tabernaculi, & Velum templi ridiculè voluit æmulari, ut & alia huius generis ſexcenta. A ſimulachris, Velamentorum obiectus tranſiuit ad conſiſtoria Iudicum. [d] Conſtantius Imperator ; *non ſit venale Iudicis Velum, non ingreſſus redempti, non infame licitationibus Secretarium, non viſio ipſa Præſidis cum precio.* Ab his ad limina Grammaticorum, in honorem ſecreti, an verò in tegumentum erroris, dubitat

a Epiſt. cit.
b lib. 11. metã.
c lib. 1. de Vita D. Martini.
d Claudio cap. 30.

D.

D. [a] Auguſtinus. In ſumma quidquid abdendum fuit, Velo condebatur. [b] Martialis; *a lib. 1. cõfeſſ. cap. 12.* *b lib. 1. 91.*

At meretrix abigit teſtem, Veloq; ſeraq;

extulitque [c] Auſonius prouerbii loco, *c Epiced. in Patrem.*

Non occurſator, non garrulus, obuia cernens;

Valuis & Velo condita non adij.

Quo forſan alludunt Vela in thalamo, quæ recenſet [d] Chryſologus: *ex quo ad deſponſandum ſuam Eccleſiam Chriſtus aduenit, thalamus ornatur Sponſæ, & ornatur auro fidei, argento ſapientiæ, virtutum gemmis, ſanctitatis Velis.* *d extremo ſermo. 22.* [e] Seruius: *ideò autem etiam in domibus tendebantur aulæa, ut imitatio tentoriorum fieret, ſub quibus bellantes ſemper habitauere maiores. unde & in thalamis hoc fieri hodie conſpicimus.* *e 1. Aeneid.* Apud nos retento Hebræorum more, velabãtur olim aditus templorum & interni & externi. [f] D. Hieronymus; *erat ergo ſollicitus ſi niteret Altare, ſi parietes abſq; fuligine, ſi pauimenta terſa, ſi Ianitor ſemper in porta, ſi Vela ſemper in oſtijs.* *f in epitaph. Nepotiani.* [g] Gregorius Turonenſis: *alia quoq; vela, quæ vel parietibus vel oſtijs dependebant, ad primum flammæ flatum exuſta ſunt.* *g de glor. confeſſor. cap. 55.* Indicant hæc veteres è muſiuo picturæ, quas nos in abſidibus Altarium Romæ nõ ſemel contemplauimus. Imò ſuperſunt etiam hodie ibidem porticus templorum, veluti Alexii, Sabinæ, Auguſtini in ſchola Græca, Coſmatis, & Chryſogoni, in quibus cernuntur annuli velares inſerti adhuc ferreis vectibus. Anaſtaſius Bibliothecarius non ſemel; *Vela de fundato, Vela de Chryſoclauo, Vela de quadrapulo, Cortinam Alexandrinam, Vela alba holoſerica;* Et huius quidem loci forſan eſt inſcriptio, quæ viſitur Coloniæ Agrippinæ;

CASSIVS
VELARIVS
FANI. S. GER. P
COM. STIP. XXVIIII. &c.

Cathedræ Epiſcoporum & ipſæ velatæ fuerunt, ut notauit magnus [a] BARONIVS. Summi etiam Pontifices hæc videntur non reieciſſe; cum [b] Iohannes Diaconus ſcribat, Hebræos mercatores numquam fuiſſe admiſſos ad collocutionem, ſeu obtutum ſummi Pontificis, ſed extra Velum longiſſimæ porticus, non quidem in ſcamnis, ſed in pauimento ſedentes, ſuſcepta precia numeraſſe. Sepulchris etiam noſtrorum, Vela prætendi cõſueuiſſe teſtatur abundè [c] Prudentius;

Hinc maxima cura ſepulchris
Impenditur, hinc reſolutos
Honor ultimus accipit artus,
Et funeris ambitus ornat.
Candore nitentia claro
Prætendere lintea mos eſt.

[d] Sedulius Iudam inceſſens;

——*ſed nil tibi gloria ſæue*
Traditor illa dabat, pedibus conſiſtere nudis,
Qui ſenſu pollutus eras, velut omne ſepulcrum
Exteriora gerens alba velamina formæ,
Sordibus interius, fœdoq; cadauere plenum.

Hic autem candor videtur perueniſſe ad nos ab Hebręorum conſuetudine, apud quos ſepulcra viſebantur [e] dealbata, & mirum eſt, niſi huc alluſerit [f] Paulus, Ananiam vocando parietem dealbatum. Quod & apud Ethnicos videtur obtinuiſſe. [g] Ammianus: *ſuaſitq; conſarci-*

a in not. ad martyrolog. 18 Ianuar.
b in Vita D. Gregorii apud Sur. To. 2.
c Cathemerin Hym. 10.
d lib. 5. carmi.
e Matthæi 23. 27.
f Actor. 23.
g Lib. 16.

ſarcinatis mendacijs, læſæ maieſtatis arceſſere maritum inſontem, & ſingere quod velamen purpureum à Diocletiani ſepulchro furatus, quibuſdam conſcijs, occultabat. [a] Alcimus Auitus; a lib. 3. cap. 10.

Ille quidem celſa, dudum qui floruit aula,
Fletibus ad tumulum ſtipato funere fertur,
Auratoq́ datur conditus membra ſepulcro,
Et precioſa tegunt elatum lintea marmor.

Tranſtulit autem & hunc ornatum ad ſepulchra Sanctorum Chriſtiana pietas, pallis lineis & holoſericis impoſitis, ut videre ſæpè eſt apud Gregorium Turonenſem. Hæc de publicis Velis. Priuati & ipſi foribus ſuis prætendebant. [b] Seneca: *nemo irrumpit, nemo cogitationem meam impedit, quæ hac ipſa fiducia procedit audacius. non crepuit ſubinde oſtium, non alleuatur Velum.* [c] Vlpianus; *ſicut prothyrum domus, ſi velamen eſt,* inquit, *inſtrumento domus continetur.* Meminit autem idem I.Cs. Velorum, quæ frigoris vel umbræ cauſa in domo eſſent; Velorum ciliciorum, quæ ideò pararentur, ne ædificia vento vel pluuia laborarent; Velorum quæ in hypæthris, quæ circa columnas extenderentur; quibus addemus & nos Vela & Aulæa tricliniaria, item Vela amphitheatralia, quæ per milites claſſiarios (inquit [d] Lampridius) duci mos fuit. Admiſſionalium vicem functi ſunt apud priuatos frequentius CVBICVLARII. [e] Cicero: *iam cetera Iuriſdictio nec imperita & clemens, cum admirabili facilitate. aditus autem ad me minimè prouinciales. nihil per cubicularium. ante lucem inambulabam domi, ut olim candidatus.* Hi dominum tuebantur, quo fit ut [f] Alfenus cubicularios numeret inter eos, qui ad patrisfamilias cor-

b Epiſt. 80.
c L. 12. de fun. inſtr.
d in Cõmodo.
e lib. 6. ad At. ep. 2.
f L. 203. de Verbor. ſignif.

a Declã.328. pus tuendum præpoſiti deſtinatiq́ue eſſent. a Quintilianus: *an verò parum iuſtas ſæuiendi cauſas habebam aduerſus cubicularium? dominum ſuum non defenderat, non ſeruauerat, neſciebat quis dominum ſuum occidiſſet.* Hac ex

b L.6.14. Annal. cauſa b Tacitus excubias vocat: *ſanè conſilium occuluit, telum inter ignaros parauit. num excubias tranſiret, cubiculi fores recluderet, lumen inferret, cædem patraret, omnibus neſcijs?* Nec aliud c Cæſarem mouit, cum in prædones

c Suetõ.cap.4. incidiſſet, ut ceteris comitum ſeruorumq́ue dimiſſis, detineret Medicum, & cubicularios. ſcilicet illis carere poterat, his non poterat. In Palatio autem, Præpoſitum fuiſſe cubiculo, perhoneſtum munus fuit; ut de

d de legatiõe. Helicone præfecto cubiculo Caij Cæſaris teſtatur d Philo. Contigit hoc Calligono ut vidimus Valentiniani,

e cap. 16. f cap. 17. & Parthenio Domitiani apud e Suetonium, qui & f Saturium quendam recenſet decurionem cubiculariorum. Erant enim non unus aut alter, qui apud Cæſares

g Pertinace hoc munere fungerentur. g Capitolinus: *reliqui autem cubicularij Palatini (nam ſuos, ſtatim ut Imperator factus eſt, filijs emancipatis dederat) diffugerunt.* confirmat antiquum epigramma;

M. LIVIVS. AVGVSTAE
L. AMARANTHVS
SVPRA. CVBVCLARIOS

Hi verò gratioſi apud dominum, maximis quibuſq́ue

h i Sur. To.3. muneribus præficiebantur. h Caſſius enim cubicularius Alexandri Imperatoris, accerſit Martinam virginẽ. Neſcio quis i alius eiuſdem ordinis, Manuel, Sabel & Iſmael martyres inuitat ad ſacrificandum, Iuliani Cæſa-

k Breuiar. Rõ. 14. Apr. ris nomine. k Maximus Almachij Præfecti urbi cubicu-

lari-

larius, Valeriani & Tiburtii ſupplicium exigit. Hinc Tyrii & Sidonii quibus infenſus erat Herodes,[a] Blaſto, qui erat ſuper cubiculum Regis, deprecatore uſi ſunt. Eodem reſpexerunt Legati Hebræorum,[b] Heliconem Libertum præfectum cubiculo Caij Cæſaris, obſequio & muneribus conati ſibi deuincire. Notatque Lampridius, Commodum omnia ex nutu cubiculariorum ſemper feciſſe. Quod nemini mirum videri debet, cum Regium cubiculum ad rerum propè diuinarum venerationem accederet. [c] Petrus Chryſologus: *quantum ſecretum cubiculi ſit regalis, quali reuerentia, quo tremore locus habeatur, ubi ipſa Principis requieſcit poteſtas, quam nulli extraneo, immundo nemini, nulli infideli pateat illuc & permittatur acceſſus; quàm munda, quàm caſta, quàm fidelia ibidem præſtolentur obſequia, Imperialis aula manifeſtis docetur inſignibus.* Cubicularii autem armigerorum operam aliquando impleuerunt. [d] Ammianus; *poſt abruptum periculum, cui adeò proximus fuit, ut galeam eius cubicularius ferens, auro lapillisq; diſtinctam, cum ipſo tegmine penitus introiret.* Quin & copiarum ductores fuerunt.[e] Anaſtaſius: *eodem tempore miſit Imperator Iuſtinianus Narſetem eunuchum, & cubicularium ſuum in Italiam &c.* Quo fit, ut minimè ſit mirandum, apud Reges [f] Anglorum, cubicularium, qui & camerarius dicebatur, æs regium adſeruaſſe. Item apud [g] Francos cubiculariis Regiis honorem aliquando maximum delatum fuiſſe. Et ab hac interiore cuſtodia cubicularii noſtri, ut dominicorum facinorum conſcii, in caput quandoque dominorum torquebantur, velut etiam alij promiſcuè ſerui, ut [h] Apuleius & [i] Ammianus teſtantur. Habebat autem &

a Actor. Apoſtolic. cap. 12.
b Philo de Legat.
c Serm. 141.
d Lib. 27.
e in Vigilio.
f Ealredus in Vita S. Eduardi. apud Surium Tomo 1.
g Maſſonius in Ludouico Balbo.
h lib. 10. metã.
i Lib. 28.

Gg 4 cubi-

a Domitiano cap. 17. cubiculum ſuos Lares. a Suetonius: *puer qui curæ Larium cubiculi ex conſuetudine aſſiſtens, interfuit cædi, hoc amplius narrabat* &c. Neque enim hæc de Laribus communibus accipio, ſed de Larario ut vocat [b] Lampridius: *uſus viuendi* (inquit) *eidem hic fuit, primum ut ſi facultas eſſet, id eſt ſi non cum uxore cubuiſſet, matutinis horis in Larario ſuo, in quo & diuos Principes, ſed optimos & lectos, & animas ſanctiores, in queis & Apollonium, & quantum ſcriptor ſuorum temporum dicit, Chriſtum, Abraham & Orpheum, & huiuſcemodi Deos habebat.* Idem ſecundi Lararij meminit, & Lararij maioris. Quod autem apud [c] Suetonium de Auguſto legimus; *(Thurinum cognominatum, ſatis certa probatione tradiderim, nactus puerilem imagunculam eius æream veterem, ferreis ac penè iam exoleſcentibus literis, hoc nomine inſcriptam; quæ dono à me Principi data inter cubiculares colitur;)* hoc ſanè ad cubicularios Lares referendum eſt. Nec alibi, quàm in hoc ſecreto Larario L. [d] Vitellius A. Imperatoris pater, imagines videtur coluiſſe aureas Narciſſi & Pallantis Libertorum. Et quia ſanctos & beatos viros dormire in Domino uſurpat eccleſiaſtica loquendi conſuetudo, unde cœmeteria, & decantata ſeptem dormientium memoria; ideò [e] Leonem I ſanctiſſimum Pontificem legimus, ſepulchris Apoſtolorum cuſtodes adhibuiſſe, qui dicuntur cubicularii, ex Clero Romano. Collegam cubiculario adſignabimus illum, cuius meminit [f] Ouidius;

b in Alexādro Seuero.

c cap. 7.

d cap. 2.

e Anaſtaſius Bibliothec.

f lib. 2. de arte am.

g lib. 4. de his Fabius minor multa, Declā. 1. & 2.

Fac plebem (mihi crede) tuam: ſit ſemper in illa
Ianitor, & thalami qui iacet ante fores.

à qua conſuetudine narrat [g] Dionyſius Halicarnaſſæus Tarquinium, clam Ianitoribus, qui ad cubiculi ianuā dormi

dormi

doſmiebant, ſtricto gladio cubiculum Lucretiæ ingreſſum fuiſſe. Et hi erant CVSTODES cubiculares.[a] Iuuenalis, [a Sat. 6.]

Pone ſeram, cohibe. ſed quis cuſtodiet ipſos
Cuſtodes?——

[b] Appuleius: *Barbarus iſte, cum neceſſariam profectionem pararet, pudicitiamq; caro coniugio conſeruare ſumma diligentia cuperet, ſeruulum ſuum Myrmecen, fidelitate præcipua cognitum, ſecretum commonet, ſuaq; dominæ* CVSTODIAM *omnem permittit*. Briſeis apud [c] Ouidium, [b lib. 9. met.] [c Epiſt. 3. Hero.]

Sæpè ego decepto volui cuſtode reuerti,
Sed me qui timidam prenderet hoſtis erat.

[d] Ouidius ipſe: [d lib. 2. amor. El. 2.]

Quem penes eſt dominam ſeruandi cura Bagoë.

[e] &, [e El. 3.]

Heu mihi quod dominam, nec vir nec fœmina, ſeruas.

In hæc ædium intima conijciemus exoletos, imitatos fœminas pueros, in deliciis habitos, quos præterimus lubentes, ne turpi recenſendo miniſterio, honeſti lectoris, qualem nobis contingere cupimus, modeſtiæ incommodemus. Neque verò huic noſtræ cubiculi collocationi aduerſantur dicta CHRISTI domini Lucæ XI. Quod enim ibi paterfamilias lectum & cubiculum ianuæ videtur applicuiſſe, id extra ordinem fuit, & magno cum myſterio. *O quàm dare vult* (exclamat [f] Chryſologus) *qui ſe inquietari taliter, taliter patitur ſuſcitari! O quàm neceſſitatus eſſe ſua, quod ſuæ poteſtatis eſt, vult videri! O quàm pulſanti iſte geſtiuit occurrere, qui ſic ſecreti ſui cubile ipſam collocauit ad ianuam!* DIAETARIIS ſeu ZAETARIIS diæta nomen impoſuit. Diæta autem fuit vel cœnatio, vel cubiculum; vel cubiculi & triclinii appendix. [f Serm. 39.]

a lib. 5. hiſtor. eccl.
[a] Abdias: *iam enim regnum paratum vobis, & ex coruſcantibus gemmis Zætas inſtructas, plenas gaudij, plenas epulis, plenas delicijs, plenas deniq; vita perpetua & lumine æterno, paruo tempore amiſiſtis.* D. [b] Sebaſtianus: *quanto magis illarum vos debet pulcritudo inuitare domorum, ubi ſunt triclinia auro puro radiantia, quæ ex gemmis & margaritis habent Zætas inſtructas?* Meminit autẽ non ſemel [c] Plinius iunior. Has, quia multæ erant in unica domo, diſcernebant appoſito nomine numinis alicuius, vel alterius cuiuſpiam rei. Exemplo ſit celebris apud Lucullum Apollinis diæta, & illa altera eidem cognominis, cuius in veteri lapide adhuc extat mentio;

b apud Sur. To. 1.

c lib. 2. ep. 17. lib. 5. ep. 6.

GESTATIO
CIRCINI. EXTERIOR
A DIAETA. APOLLINIS
AD. DIAETA. EANDEM
IN. CIRCVITV. P. ∞. CC
LXXVII.

d Suetonius Claudio ca. 10

Item in Palatio Hermæum, in quod receſſerat [d] Claudius excluſus ab inſidiatoribus Caij Cæſaris. In eodem Palatio fuit cœnatio nomine Iouis, cuius meminit in Pertinace Capitolinus. Mica Domitiani, & Timonion Antonij, indice non egent, cum per ſe nota ſint ſatis. Verba etiam Dominica apud [e] Matthæum Euangeliſtam; εἴσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ κυρίου σου, *intra in gaudium Domini tui*; vix aliter Grammaticè, quàm de diæta, ſeu cœnaculo poſſunt intelligi, quod Dominus χαρὰν vel appellaſſet vel inſcripſiſſet. Et verò hæc ſeu inſcriptio ſeu appellatio, non dedecebat locum in quo (ut parcè dicam) gaudium & hilaritas debacchabantur. Ad hæc

e cap. 25.

verbum

verbum εἴσελθε, quod Latinè eſt intra, vel ſubi, eò nos ducit etiam inuitos, uti etiam ſentit V. cl. IOH. GEORGIVS HERVVARTVS Sereniſſimi BAVARIAE DVCIS intimus Conſiliarius, abſtruſarum antiquitatum promus & condus. Vox quoque ipſa χαρὰ de epulis ſumitur, ut animaduertit nobiliſſimus idem vir, in libro [a] Eſther; ἦγον αὐτὴν ἡμέραν μετὰ χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης. Seruo autem id quod erat exuere cupienti, nihil fermè iucundius obtingere poterat, quàm cœnæ & conuictus dominici participem fieri. Et quidem [b] I. Cti. recenſuerunt ſpeciem manumiſſionis per accubitum ſerui à domino inuitati, deſumpto forſan more è Saturnalibus feriis, quibus libertate Decembri, ut ille ait, ſerui dominabantur, domini ſeruiebant. Quod autem verba CHRISTI Domini de conuiuio, & diæta accipienda ſint, confirmatur ex illis, quæ leguntur apud eundem [c] Matthæum, καὶ τὸν ἀχρεῖον δοῦλον ἐκβάλλετε εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον. tenebræ enim exteriores, ut animaduertit acutiſſimus MALDONATVS, opponuntur copioſo tædarum, lampadarum, lychnorum lumini, quo cœnaculum illuſtrabatur. Neque non huc pertinent ὁ κλαυθμὸς, καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων. Excluſum enim & eiectum, amictum ſindone ſuper nudo, ut ab Euangelio non abeamus, agentem ſub dio in tenebris, & metuentem ſibi, reputantemque ignominiam ſuam, ecquid aliud manebat quàm fletus & ſtridor dentium? Quæ ſi libero capiti contingebant, cur negemus eadem accidere potuiſſe infelici ſeruulo, quem vili tunicula indutum, torqueret mala conſcientia perperam factorum, & domini præceps ira, ad flagella & cruces properantis? Illa verò

a cap. 9.

b Caius institutionum lib. 1. cap. 1.

c eod. cap. 25.

eiuſdem Matthæi; ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω, videant eruditiores, an adaptari poſſint ad triclinium C. Pompeij Trimalcionis, in cuius prima parte, ut ait Petronius, Procurator rationes accipiebat. Diætarios legimus, tum Philodeſpotum illum ex Hermæo, cuius [a] meminimus, tum hoſpitem Sanctorum martyrem Caſtulum, qui Zætarius Palatii inſcribitur in [b] martyrologio. Zæta autem & Zætarius Diæta ſunt & Diætarius ea formatione, qua [c] Zarrhytum pro Diarrhyto, pro Diabolo [d] Zabulum, pro Dianio Zanium & pronunciari & ſcribi, alij obſeruauerunt. Neque adeò mirum videri hoc ſinunt voces non paucæ, Latinæ ortu & notione, in quibus efferendis nos D in Z vertimus, ex communi tum Italicarum dialectorum, tum [e] nationum ferè omnium conſenſu. Nomen DEI ipſius apud Latinos ſunt qui deriuent à voce Græca ΖΕΥΣ, ſolerti profectò & valdè probanda coniectura. Lapicidinæ ſeu Lautumiæ in agro Vicetino ſunt, indigenis & peregrinis ob nouitatem ſpectaculi celeberrimæ, in quibus naturæ & artis pugna maior ſit an concordia, meritò ambigimus. Eas patria voce appellamus Coſtoza, antiquo nomine ſenſim & per licentiam, quam diximus, immutato; maioribus enim noſtris procul dubio re & nomine cuſtodia fuit. Et hæc in gratiam hominum noſtrorum dicta ſint. Ad Diætarios porrò ut reuertamur, Diætis præfuit DIAETARCHVS. Romæ;

DIS. MANIBVS. DEXTRI
CAESARIS. SERVO. DI
AETARCHO. DOMVS
AVG. TREBONIA. LAV
DICE &c.

Quod

a Vet. inſcript.

b 26. Mart.

c Surita ad Itiner. Anton.

d Lipſi. de pronunc. cap. 16. Iſidor. lib. 20. orig. cap. 9.

e Mitalerius ad Val. Max.

Quod verò habent gloſſaria. *Atrienſis* Διαιτάρχος, Διαιτάρχης, ex eo capite non improbamus, quod in Atrio ut diximus cœnabant veteres, & Diæta ut vidimus cœnatio fuit & cœnaculum. Oblectamenta domus, Siluæ, Ambulationes, Viridaria, licet [a] penſilia eſſent aliquando, in ſuperficiario tamen habitationis ſolo, ut plurimum conſtituta erant. [b] Horatius;

> *Nempe inter varias nutritur Silua columnas,*
> *Laudaturq́ domus, longos quæ proſpicit agros.*

[c] Tibullus;

> *Et nemora in domibus ſacros imitantia lucos,*
> *Aurataq́ trabes, marmoreumq́ ſolum.*

[d] Iuuenalis;

> *Quid refert igitur quantis iumenta fatiget*
> *Porticibus, quanta nemorum vectetur in umbra,*
> *Iugera quot vicina foro, quas emerit ædes?*

[e] Martialis:

> *Daphnonas, Platanonas, aërias cypariſſos;*
> *Et non unius balnea ſolus habes.*

[f] Plinius: *Iam quidam Hortorum nomine in ipſa urbe delicias, agros, villasq́ poſſident.* [g] Iuuenalis, cum dixiſſet;

> *Tandem pro multis vix iugera bina dabantur*
> *Vulneribus* ——

ſubdit;

> *Nunc modus hic agri noſtro non ſufficit horto.*

His peculiares homines è ſeruitio curam impendiſſe nemo negabit. Et Romæ olim profectò in muſæo Carpenſi legebatur;

SEX. POMPEIO. SALVIO. SEX. POM. SER. A. PEN DICE. CEDRI. ITEM. AB. HORT. CVLT. H. S. E &c.

[a] Fil. Seneca Ep. 122. Pater lib. 5. cõtrou.
[b] lib. 1. epiſt. 10
[c] lib. 3. El. 3.
[d] Sat. 4.
[e] lib. 12. 50.
[f] lib. 19. cap. 4.
[g] Sat. 14.

En ſeruum A'. PENDICE CEDRI, & AB HORTORVM CVLTVRA. Et hic ſanè adnotanda eſt Pendicis vox, quæ à noſtris ciuitate donata, neſcio an alibi apud auctores Latinos legatur. Hanc frequentem apud Poetas noſtros, inepti profectò ſunt, qui ab appendice deriuant. Ab horti cultura fuit genero Vandalorum Regis in Africa [a] Paulinus Nolanus Epiſcopus ſanctiſſimus vir, qui ſeipſum pro redimendo viduæ filio, in ſeruitutem dedit. At in familia Cæſarum VILLICI ſeu PROCVRATORES HORTORVM fuerunt, tam urbanorum quàm ſuburbanorum, pro dignitate videlicet, ne dicam ſuperbia, diuinæ domus;

[a] Gregor. lib. 3. Dial. cap. 1.

D M
FELICI. CAES. SER
VILLICO. HORTORVM
MAIANORVM &c.

&:

GENIO
COETI. HERODIAN
PRAEGVSTATOR
DIVI. AVGVSTI
IDEM. POSTEA. VILLICVS. IN
HORTIS. SALLVSTIANIS &c.

item;

LOCVM ADSIGNATVM. A. MOSCHO. PROC
HORTORVM. MAIANORVM. ET. LAMIANOR

Reſpexit ad hoc hortenſe Cæſarum patrimonium iunior [b] Plinius: *circumfertur ſub nomine Cæſaris, tabula ingens rerum venalium, quod ſit deteſtanda auaritia illius, qui tam multa concupiſcebat, cum haberet ſuperuacua tam multa. tunc exi-*

[b] Panegyr.

exitialis erat apud Principem huic laxior domus, illi amœnior villa, nunc Princeps in hæc eadem dominos quærit, ipſe inducit ipſos. illos magni aliquando Imperatoris hortos, illud numquam niſi Cæſaris ſuburbanum, licemur, emimus, implemus. Et de his demum illud maioris [a] Senecæ iure dici poterat, *latiusq; nunc Villici, quàm Reges imperant.* SVBVILLICVS huius ordinis fuit, ut indicat titulus antiquus, [a] lib. 5. cōtrou.

HERMEROTI. VICARIO. SVO
LVPERCVS. SVBVILLICVS
HORTORVM. ANTONIANOR
BENEMERENTI. FECIT

Hoc autem muneris tetigit fortè [b] Seneca : *quo inquam te iſti efferunt ? ad oſtium alicuius oſtiarij, ad hortos alicuius ne* ORDINARIVM *quidem habentis* OFFICIVM. Viridiaria ſeu viridaria inſtructa fuiſſe hominibus qui colerent & ornarent, probat ſepulcralis inſcriptio, [b] lib. 3. de benef. cap. 28.

L. CORNELII. L. L. SASAE
MAGNII. VIRIDIARII
MONVMENTVM &c rel.

AQVARII, præter illos publicos, etiam priuati fuerunt, qui ſalientes curarent, pro familiarum quâ uſu quâ voluptate. Aquæ ſanè in eam copiam immiſſæ ſunt in domos priuatas, ut [c] Seneca Rhetor, in ſummis culminibus ædium, nauigabilium piſcinarum freta haberi, alicubi teſtatus ſit. Horti adhæc, Cubicula, Cænacula, Balnea, & corruptelæ denique omnes (ut conqueritur Frontinus) perpetuis ſalientibus inſtructæ fuerunt. [d] Iulius Paulus: *domo cum omni iure ſuo, ſicut inſtructa eſt, legata, urbana familia, item Artifices & Veſtiarij, & Zætarij & Aquarij eidem domui ſeruientes legato cedunt.* De publi- [c] lib. 5. cōtrou. [d] lib. 3. Sent. tit. 7.

cis Aquarijs ſuperius ſatis dictum eſt. Hoc unum erit appendiculæ loco, M. Cœlium Rufum cum Tabernarijs & Aquarijs pugnaſſe, & quidem non cum hiſce noſtris, ſed cum illis qui ex familia publica erant. [a] Frontinus; *ac de vitijs huiuſmodi nec plura nec meliora dici poſſunt, quàm à Cælio Rufo dicta ſunt in ea concione, cui titulus eſt de Aquis.* Fuerunt & Aquarij Cæſariani, ut indicat antiquus titulus dedicationis, quem nos Romæ exſcripſimus;

[a] *de aquæduct.*

NYMP. SANC. SAC. EPICTETVS
AQVARIVS. AVG. N.

[b] *Lib. 4.*

Aquariorum artes [b] Manilius recenſuit;

Ille quoq; inflexa, fontem qui proijcit urnâ,
Cognatas tribuit iuuenilis Aquarius artes.
Cernere ſub terris, undas inducere terris,
Ipſaq; conuerſis aſpergere fluctibus aſtra,
Littoribusq; nouis per luxum ludere ponto;
Et varios fabricare lacus, & flumina ficta:
Et peregrinantes domibus ſuſpendere riuos;
Mille ſub hoc habitant artes, quas temperat unda.

Neque verò lectori noſtro iniucundum fore arbitramur, ſi ad leuandum tædium diuturnæ lectionis, ad amœnos illum fonticulos deduxerimus, ut aſſideat tantiſper, & paruâ interiectâ morâ vegetior exurgat. [c] Martialis;

[c] *Lib. 7. 49.*

Fons dominæ, regina loci quo gaudet Hiantis,
Gloria conſpicuæ deliciumq; domus:
Cum tua tot niueis ornetur ripa miniſtris,
Et Ganymedæo luceat unda choro:
Quid facit Alcides ſylua ſacratus in iſta? &c.

idem

[a] idem alibi: [a] Lib. 7. 14.

Quis puer hic nitidis adſiſtit Hiantidos undis,
Et fugit ad dominam Naida? numquid Hylas?
O benè quod ſylua colitur Tyrinthius iſta,
Et quod amatrices tam propè ſeruat aquas?
Securus licet hos fontes Argiue miniſtres. &c.

En miniſtros FONTANOS, annumerandos gregi non magis Aquariorum, quàm Pocillatorum turbæ. Iuriſconſulti autem noſtri vaſa hæc recenſent ſalientibus aquis accommodata; plumbeum Caſtellum, Fiſtulas ſub terra miſſas, Ahenum lateribus circumſtructum, Fiſtulas fictiles, Epiſtomia, Canales, Automata, Cantharos, Perſonas, Crateres, Vaſa ænea. Expreſſiones porrò aquarum Silani vocabantur. Earumdem moduli aut ad unciarum, aut ad digitorum rationem inſtituti erant. unde fit, ut apud [b] Paulum in epiſtola neſcio cuius legamus, ὕδατος τοῦ ῥέοντος δάκτυλον, *aquæ fluentis digitum*, appoſitè ad veterem inſcriptionem Sueſſanam, in qua ordo Decurionum Coloniæ Sueſſæ, C. Titio cuidā Chreſimo permittit [b] L. penult. de ſeruit. ruſt. præd.

VT. AQVAE. DIGITVS
IN. DOMO. EIVS. FLVERET

Aquariorum priuatorum munera ex eorumdem familia publica ſatis patebūt. TOPIARII hortos exornabant, uti & nunc faciunt. & id quidem Hedera, Myrto, Lauru, Buxo, Chamædaphne, Adiantho, Acantho, & eiuſdem generis alijs. [c] Plinius de cupreſſo loquens: *trahiturq́ etiam in picturas opere hiſtoriali, venatus, claſſesue, & imagines rerum tenui folio, breuiq́ & virente ſuperueſtiens.* iunior [d] Plinius; *alibi ipſa buxus interuenit, in formas mille* [c] lib. 16. cap. 33 [d] lib. 5. ep. 6.

deſcripta, litteris interdum quæ nomen domini dicunt, modò artificis. &: *poſt has Acanthus hinc inde lubricus & flexuoſus, deinde plures figuræ pluraq́ nomina.* legebatur olim Neapoli,

LVCRIO AVG.

TOPIARIO. EX HORTIS &c.

a Feſtus.

INSVLARII Inſulas cuſtodiebant. erant autem [a] Inſulæ ædes grandiores, quæ non iungebantur communibus parietibus cum domibus vicinis. quales Sex. Rufus & P. Victor olim Romæ non paucas recenſuerunt. Veteres autem domos vel portus vel inſulas dixerunt, ut notant [b] Donatus & Feſtus. His videtur præfuiſſe nonnumquam PROCVRATOR. Petronius: *cum Procurator Inſulæ Bargates, à cœna excitatus, à duobus Lecticarijs in mediam rixam perfertur.* Tetigit hæc [c] Plinius in Domitianū inuehens: *ergo in veſtigia ſedesq́ nobilium immigrant pares domini, nec iam clariſſimorum virorum receptacula habitatore ſeruo teruntur, aut fœda vaſtitate procumbunt. datur intueri pulcherrimas ædes, deterſo ſitu auctas ac vigentes. magnum hoc tuum, non erga homines modò, ſed erga tecta ipſa meritum, ſiſtere ruinas, ſolitudinem pellere, ingentia opera eodem, quo extructa ſunt animo ab interitu vendicare. muta quidem illa & anima carentia, ſentire tamen & lætari videntur, quod niteant, quod frequententur, quod aliquando cœperint eſſe domini non ſeruientis.* Et quia in Horreis & Inſulis precioſiſſimam plerumque partem fortunarum ſuarum homines opulenti reponebant, ideò ſerui CVSTODES appoſiti ſunt, ut præter [d] Pomponium I.Ctum indicauit, Iuuenalis,

b Adelph. act. 4. Sc. 2.

c Panegyr. Traiani.

d L. 3. de off. Præf. Vigil.

e Sat. 14.

——*miſera eſt magni cuſtodia cenſus.*

Diſpo-

Diſpoſitis prædiues Amis vigilare cohortem
Seruorum noctu Licinus iubet, attonitus pro
Electro, ſignisq́ ſuis, Phrygiaq́ columna,
Atq ebore & lata teſtudine——

ubi antiquus interpres; *per tranſlationem,* inquit, *diſciplinæ Sparteolorum Romæ, quorum cohortes in tutelam Vrbis cum amis & cum Aqua vigilias curare conſueuerunt vicinis.* [a] Paulus: *erat autem familia publica circa portas & muros diſpoſita, unde ſi opus eſſet euocabatur. fuerunt & priuatæ familiæ, quæ incendia vel mercede vel gratia extinguerent.* Neque verò fruſtra circa portus & muros diſpoſita fuit familia publica, ut enim notat Donatus ad illa Terentij in [b] Adelphis, *a L. 1. de off. Præf. Vig.* *b Loco cit.*

——*priusquam ad portam venias, apud ipſum lacum.* *Varro docet ſemper lacum portis additum: ſcilicet ob uſum iumentorum exeuntium & introeuntium: præterea ut aduerſum hoſtilem ignem portis de proximo ſubueniretur.* idem [c] Paulus: *ſciendum eſt autem Præfectum vigilum per totam noctem vigilare debere, & coerrare calceatum cum amis & dolabris.* Ad quem locum legendus eſt magnus [d] CVIACIVS, cuius obſeruationem poſſunt non nihil locupletare verba [e] Petri Chryſologi in Serm. cui lemma eſt de ſeruo vigili, *ſint lumbi veſtri præcincti, & lucernæ ardētes in manibus veſtris. nil de veſtitu, nil de calciamentis, nil de ipſius occurſus apparatu ſerui vigiles admonentur, ſed tota in præcingendis lumbis mandatur cura.* De priuatis noſtris [f] Appuleius: *nec ſecius Thraſileon, examuſsim capto noctis latrocinali momento, prorepit cauea: ſtatimq́ cuſtodes, qui propè ſopiti quieſcebant, mox ad unum omnes, etiam ianitorem ipſum gladio conficit.* [g] Iuuencus etiam; *c Tit. cit. L. 3.* *d lib. 13. obſeruat. cap. 30.* *e Serm. 24.* *f lib. 4. metā.* *g lib. 4. hiſtor. Eu.*

Si ſciret certum furis inſiſtere tempus,
Quisq; domus cuſtos vigilaret, & obuia ferret
Arma procul, ruptas ne quis penetraret in ædes.

a Serm de duplici Tentat. ſpecie. nec non & D. [a] Zeno: *tu ad hæc ſine dubio reſpōdebis, omnia ſimul repoſita, ac recondita clauſtris validiſsimis, & ſignaculis tutiſsimis communiui. nulli quidquam tribui: quinimmò & ad cuſtodienda ea vigilias addidi: meas curas impendi: ſolicitudines tribui.* Huc uſque urbanum hunc gregem calamo luſtrauimus; ſi non totum, ſumma ſaltem eius capita. Supereſt autem, ut & ruſticam plebem in unum locum ante oculos philologi ſpectatoris cogamus. Qui conuenerunt ſpectatum, dent operam & æquo animo adſint. auferent enim ſecum Exodiarij noſtri quidquid faſtidij non ferendi, ſuperbiſſima urbana mancipia, in hanc temporariam ſcenam inuexerunt.

Ruſtica familia non fuit illa quidem (quod ad immenſitatem attinet) urbanæ par; numeroſa tamen & ipſa, dignaque ob miniſteriorum aptam inter ſe rationem, quæ à nobis ſeorſum recenſeatur. Et ſanè de numero teſtis nobis eſſe poterit Cæcilius is, qui teſtamento ſuo apud [b] Plinium edixit, *relinquere ſe iuga boum tria millia ſexcenta, reliqui pecoris ducenta quinquaginta millia.* Quot enim hominum capita tot bobus, tot pecoribus præpoſita fuiſſe arbitrabimur? diligenti ſanè ratiocinatori, illa quattuor millia ſeruorum, quæ ipſe expreſſit, vix huic ſummæ videantur ſufficere. [c] Valerianus Imperator aluit in villa priuata vaccarum duo millia, ouium decem millia, caprarum quindecim millia, equas mille: ad quas ſanè copias quingenti ſerui ruſtici, quos notat Vopiſcus, pauci & infrequentes omninò ſunt.

b lib. 33. ca. 10.

c Vopiſcus.

ſunt. Iam verò arationes illas & latifundia quæ prouincias occupabant & maria (ut inquit[a] Seneca) cingebant; num credimus vaſtitatem & inanitatem fuiſſe? minimè verò. Vnius Siciliæ ergaſtula, bello ſeruili, centum & amplius millia fugitiuorum effuderunt. [b] Probus ille præfectus Prætorio, qui per uniuerſum orbem Romanum patrimonia ſparſa poſſedit, eam multitudinem ruſticorum mancipiorum poſſederit neceſſe eſt, ut illam pro dignitate rei, diuturna vix poſſit aſſequi cogitatio. Age Senecam aduocemus qui definiuit; [c] *Vnum putas videri ventrem, cui tot conſulum regionumq́ue vina conduntur? aſpice quot locis vertatur terra, quot millia colonorum arent, fodiant. unum putas videri ventrem, cui & in Sicilia & in Africa ſeritur?* [d] idem alibi. *Quamdiu ſationibus implebimus magnarum urbium campos? quamdiu nobis populus metet? quamdiu unius menſæ frumentum multa nauigia, & quidem non ex uno mari ſubuehent.* Huius familiæ recenſionem illa nobis expedient, quæ ſcripta ſunt à[e] Vitruuio &[f] Columella, deſcribentibus villæ poſitionem. Et quidem huius alterius topographiam ſequi placet. Villa igitur erit aut urbana, aut ruſtica, aut fructuaria rurſus urbana aut hyberna erit aut æſtiua. In hyberna paterfamilias per hyemem erat: in æſtiua per æſtatem. Huius membra erant, cubicula, cœnationes, balnearia, ambulationes, & reliqua ut in habitatione legitimè urbana; quibus non immorabimur, quoniam inſtruebantur miniſterijs eò translatis, quouſque dominus ibi permanſiſſet. Atrienſibus exempli cauſa, Balneatoribus, Fornacatoribus, Diætarijs, Oſtiarijs, Fullonibus, Mediaſtinis, Scoparijs, Suppellectilicarijs,

[a] Epiſt. 89.

[b] Ammianus lib. 27.

[c] epiſt. 114.

[d] Epiſt. 60.

[e] lib. 6. cap. 9.

[f] lib. 1. cap. 6.

Tonſoribus, & reliquis alijs ad domini uſum, & delicias. Atrienſi autem ruſtico illud iniungit [a] Columella, ut ſuppellectilem exponat, ut curet ferramenta nitidari, & liberari rubigine. quod utique apud parcos & attentos patresfamilias obtinuiſſe arbitramur, qui nollent ſuperuacuum ſuppellecticariorum miniſterium domi habere. Et hoc non rure modò, ſed etiam in urbe aliquando placuit, cum [b] Cicero Atrienſi comparet illum, qui Matellionem Corinthium cupidè tractabat. Villæ ruſticæ primas Columella aſſignat culinæ, quam in chorte cõſtituit Vitruuius. Nos de Piſtrino primum agemus, quod utique oportunum fuit. Præcipit autem [c] Palladius, *ut ſi aquæ copia patiatur, fuſuram balnearum ſuſcipiant piſtrina, ut ibi formatis aquarijs molis, ſine animalium, vel hominum labore, frumenta frangantur.* Quæ ſanè verba indicant, non ita recentem eſſe uſum aquariarum molarum, ut quidam arbitrantur. Alioqui viros & mulieres in piſtrinum coniectos fuiſſe perſpicuum eſt, ubi nimirũ non aderat aquæ vis. D. [d] Lucas in Euang. δύο ἔσονται ἀλήθουσαι ἐπὶ τὸ αὐτό. μία παραληφθήσεται &c. meminit etiam [e] Theophraſtus. Et hæ quidem mulieres. de viris diximus alibi: & patet ex ijs, quæ narrat [f] auctor hiſtoriæ miſcellæ, de piſtrino quod Imperator Theodorus Romæ ſuſtulit; mancipibus ſupplicio affectis. Culinæ adſcribemus mulieres, quæ [g] PVLMENTARIA ruſticis coquunt, item [h] eos qui CIBVM familiæ conficiunt. his adſignabimus [i] patinas & cacabos, ſine quibus coqui non poterat pulmentarium. Expreſſit autem [k] Cato quid veniret nomine pulmentarij, at parcè (ni fallor) & crudum tantum reſpiciens non coctum.

Sunt

[a] lib. 12. cap. 3.
[b] Paradox, 5.
[c] lib. 1. ca. penult.
[d] cap. 17.
[e] in characterib.
[f] lib. 13. tangit & Cedrenus.
[g] L. quæſitum de fund. inſtr.
[h] Colum. li. 12. cap 3.
[i] L. 18. de fundo inſtr.
[k] Tit. 58.

Sunt huius loci FOCARIAE, quarum meminerunt [a] Pōponius, [b] Vlpianus, & [c] Paulus. Focus enim fuit in coquinis. [d] Arnobius: *& quid quæſo ut faciat præſidatum ſocorum Deus iſte ſortitus eſt? per humani generis coquinas currit, inſpiciens & explorans quibus nam lignorum generibus ardor in foculis excitetur* &c. [e] Sunt qui focarias concubinas interpretentur; & profectò non malè. poſſumus ſiquidem ex [f] Varrone coniecturam confirmare, is enim de paſtoritia concubina ſcribens: *ſed eas* (inquit) *mulieres eſſe oportet firmas, non turpes, quæ in opere ut in multis regionibus non cedant viris: ut in Illyrico paſſim videre licet, quod vel paſcere pecus, vel ad* FOCVM *afferre ligna, ac cibum* [g] *coquere, vel ad caſas inſtrumentum ſeruare poſſunt.* Et ſanè FOCARII, quos vocat [h] Vlpianus, ad culinam pertinuerunt, cum eos ATRIARIIS adiungat. CELLARII vel CELLERARII à cella nominati, curabant aliquando ut eſſent saluæ rationes, inquit [i] Vlpianus. Ceterum [k] præbebant familiæ potionem, & cibum; eorumque diligentiam præceptionibus inſtruxerunt [l] M. Ambiuius, Mænas Licinius, & C. Matius. Et hos [m] Varro PROMOS videtur appellare, ut & [n] Columella. Culinæ proximum ſtatuemus [o] VALETVDINARIVM primò, tum [p] Cellas ſeruorum ſolutorum, quos in uniuerſum OPERARIOS vocabimus, ut appellat & [q] Varro; AGRICOLAS nimirum, & qui OPVS ruri faciebant inquit Terentianus [r] Geta. Hic eſt [ſ] MEDIASTINI locus, [t] SARRITORIS ſeu [u] SARTORIS, [x] OCCATORIS, [y] RVNCATORIS, [z] MESSORIS, & aliorum huiuſmodi, quos [a] OPERAS vocat Horatius, ut & ruſtici noſtrates. Meſſores corbe inſignes erant. [b] Ouidius;

y z. Colum. loco prox. cit. a Lib. 2. Sat. 6. b Lib. 13. Meta.

a L. 15. de fun. inſtr.
b L. 12. eod.
c lib. 3. Sent. tit. 7.
d lib. 4. aduer. Gent.
e Gul Furner. ex L. 2. c. de don. int. Vir. et uxor.
f lib. 2. de R. R. cap. 10.
g Turnebus li. 8. cap. 9.
h L. 1. Nautæ, Caup. Stabul.
i L. 12. de fun. inſtr.
k Colum. lib. 11. cap. 1.
l Colum. li. 12. cap. 4.
m lib. 1. de R. R cap 16.
n lib 12. cap. 3.
o Colum. lib 11 cap. 1. lib. 12. cap. 3.
p lib. 1. cap 6.
q lib. 1. de R. R cap. 17.
r Phorm. act. 2. Sc. 1.
ſ Colum. lib. 1. cap. ult.
t lib. 2. cap. 13 Colum. Varro lib. 1. cap. 29.
u Plautus Captiuit.
x Colum. lib. 2. cap. 13.

O quoties habitu duri meſſoris ariſtas
Corbe tulit, veriq́; fuit meſſoris imago.

[a] Lib. 4. El. 2. [a] Propertius,

Arma tuli quondam, & memini laudabar in illis:
Corbis ac impoſito pondere meſſor eram.

[b] L. 24. de fun inſtr. COLONI ex hoc numero ſunt, & recenſuit [b] Iulius Paulus, à quibus videntur profluxiſſe coloni originarij, & adſcriptitij glebales, quorum extat apud Iuris tum Pontificij tum Cæſarei conditores celeberrima mentio. D. [c] lib. 10. de ciuit Dei cap. 1. [c] Auguſtinus: *non ſicut appellantur Coloni, qui conditionem debent genitali ſolo, propter agriculturam ſub dominio poſſeſſorum, ſed ſicut ait quidam Latini eloquij magnus auctor &c.* Adſcriptitij ſunt, glebæ quam incolunt adſignati, de- [d] lib 2. in Eutrop. uoti aratris & raſtris, ut loquitur [d] Claudianus. Et horum contubernales mulieres nos utique non vexabimus, diuellendo & aliò transferendo. Imò & inibimus [e] [f] L. 12. & 16. de fund. inſtr. gratiam ab ipſis opinor, ſi [e] LANIFICAS & [f] LANIAS cohabitare permiſerimus. Et in hunc fortè uſum habiti ſunt aliquando in fundo TEXTORES, & inſtituti Hyſtones in- [g] lib. 1 de rer. cap. 2 quit [g] Varro. Et ſanè curam veſtis conditæ uni villicæ [h] lib. 12 cap. 3. præſcribit [h] Columella. & inſuper ut præparatas & pectitas lanas habeat, ex quibus ſibi, actoribus, & alijs in honore, ſeruilis veſtis domi conficiatur. monet prætereа ut ad telam accedat, ac ſi quid melius ſciat doceat. [i] lib. 6 metam. Textrinum & Textricem ob oculos ponit [i] Ouidius;

Haud mora conſiſtunt diuerſis partibus ambæ,
Et gracili geminas intendunt ſtamine telas.
Tela iugo iuncta eſt, ſtamen ſecernit arando:
Inſeritur medium radijs ſubtemen acutis,
Quod digiti expediunt, atq; inter ſtamina ductum

Per-

Quod digiti expediunt, atq; inter ſtamina ductum,
Percuſſo feriunt inſerto pectine dentes.
Vtraq; feſtinat, cinctæq; ad pectora veſtes,
Brachia docta mouent, ſtudio fallente laborem.

de textrino ruſtico hæc cecinit [a] Sidonius; [a] in Burgo Pont. Leont.

Continuata dehinc videas, quæ conditor auſus
Aemula Palladijs textrina ducere templis.
Hac celſi quondam coniux veneranda Leonti
(Qua non ulla magis nurus umquam Pontia gaudet
Illuſtris pro ſorte viri) celebrabitur æde
Vel Syrias vacuaſſe colus, vel Serica fila
Per cannas torſiſſe leues, vel ſtamine fuluo
Prægnantis fuſi mollitum noſſe metallum.

Nunc pergamus ad Ergaſtulum cum Columella. Fuit autem domicilium FOSSORVM, qui compediti erant. [b] Iuuenalis: [b] Sat. II.

Ipſe focis breuibus ponebat oluſcula, quæ nunc
Squallidus in magna faſtidit compede Foſſor.

[c] idem alibi; [c] Sat. 14.

Quid ſuadet iuueni lætus ſtridore catenæ,
Quem mirè afficiunt inſcripta Ergaſtula, carcer
Ruſticus?——

[d] Seneca pater: *arata quondam populis rura, ſingulorũ nunc Ergaſtulorum ſunt, latiusq; nunc villici, quàm Reges imperant.* Ergaſtulorum eſſe rura dixit Seneca ea ratione, qua [e] Plinius ſcripſit, *coli rura Ergaſtulis peſſimum eſt,* id eſt mancipijs Ergaſtulorum. At quindecim vincti Ergaſtulum conſtituebant, ſi [f] Appuleio credimus. His præerat ERGASTVLVS ut appellat [g] Nonius, quem ERGASTVLARIVM vocat [h] Columella. Eunus ſanè dux ille nobilis

[d] lib. 5. cõtrou.
[e] lib. 18. cap. 6.
[f] Apologia (ut vocãt) prima.
[g] in Ergaſtulũ
[h] lib. 1. cap. 8.

lis fugitiuorum in Sicilia, Ergaſtularius ſeruus fuit, teſte [a] Ammiano; licet [b] Florus videatur diſſentire. Horum opus erat fodere, unde dicti ſunt FOSSORES. Ideoque inuiſam terram Foſſori canit [c] Horatius; ubi Porphyrio. Huiuſmodi [d] Eutyches, Victorinus, & Maro martyres, Nerei & Achillei (ni fallor) conſerui, quos Aurelianus à Nerua Cæſare ſibi donatos, tamquam ſeruos ſuos per ſua prædia diuiſit, *iuſſitq́; eos tota die terram fodere, & cantabrum edere ad veſperam.* Cantabrum porrò, ut olim docuit vir magni nominis [e] HADR. TVRNEBVS, furfur eſt Apicio & Cœlio. Et quidem Apicius lib. VII. cap I. & VII. cantabri meminit: at nullibi quid illud rei eſſet (quod ego quidem animaduerterim) explicauit. [f] Cælius Aurelianus de acutis morbis ad Hippocratem de pleuríticis iuuandis; *utendum* (inquit) *etiam hordeo vel orobo in aceto miti & calefacto, & celeriter ſaccello incluſo, tunc appoſito: ſiue cantabro, eodem liquore feruefacto* &c. Apud quem notandum eſt, quod ubi in Hippocrate lib. II. de victu in morbis acutis non longè à principio, furfur eſt, in translatione apud Aurelianum ad eumdem Hippocratis locum, eſt cantabrum. Idem auctor meminit cantabri etiam [g] alibi. Accedunt Turnebo medici omnes, Barbari præſertim, apud quos nihil eſt tritius. Galenus ipſe in Dynamidijs, & Vegetius in veterinaria, ſucci cantabri mentionem faciunt, cremorem furfuris intelligentes, qui ut diſſerebat PHILIPPVS MENZELIVS medicus Ingolſtadienſis, cuius eruditioni hanc diſquiſitionem uniuerſam debet philologus lector, ita exprimi ſolet; In pugillos aliquot furfuris, ſeu cantabri infunditur aqua. poſt horas aliquot refuſa ſuperflua aqua,

[a] Lib. 14. in fi.
[b] Lib. 3. cap. 19
[c] lib. 3 carm. Ode 18.
[d] Sur. To. 3.
[e] aduerſar. lib 15. cap. 16.
[f] lib. 2. cap. 19.
[g] Lib. de acutis morb. cap. 3. & 8. & 17.

qua, furfures exprimuntur: furfuris ſuccus albidus ſeu cremor ſic eſt uſui. In furfure enim, præſertim triticeo aut farreo, multum eſt farinæ, vel farinaceæ materiæ, quæ partim maceratione illa, partim expreſſione, cremorem conficit. Confirmantur hæc ex catholico F. Iohannis de Balbis, edito Auguſtæ anno MCDLXIX. in quo diſertè legitur, *cantabrum purgamentum eſt frumenti vel farinæ, vel cibus caninus, quo canes paſcuntur.* Itaque cantabrum ad veſperam edere, non erit herba cantabrica veſci, ut opinatus eſt Surius, ſed furfuraceo iſthoc pane, & canino more tractari nedum ſeruili. Vocis verò originatio duplex affertur; altera à furfuraceo & contemptibili pane, captiuis & ſeruilibus dato cantabris, ex odio maiore gentis, quæ duritie ſua tot annos Romanos exercitus fatigarit; altera ab elementaria ſubtractione, quod videlicet cantabrum dictum ſit quaſi canabrum, à caninis pultibus, quæ ferè fiunt è furfuribus, & frumenti varijs purgamentis. Hæc omnia quæ nos in epitomen redegimus diſertè & copioſè dominus MENZELIVS, in gratiam M. VELSERI cl. viri, cuius laudes ſupra omnem laudationem ſunt. Ego verò (ſi lucernam licet mero meridie accendere) addo illa[a] Iuuenalis, [a] Sat. 5.

——*cum poſſis honeſtius illic*
Et tremere, & ſordes farris mordere canini?

Cantabrum deſignare, ut etiam cenſuit antiquus gloſſator, qui adiecit, panem ſordidum, canum eſſe. Nec aliud ſibi voluit[b] Phædrus; [b] lib. 4. fabular.

Canes legatos olim miſere ad Iouem,
Melioris vitæ tempus oratum ſuæ,
Vti ſeſe abriperet hominum contumelijs,

Furfuribus ſibi conſparſum quod panem darent. &c.

a cap. 49. Nec aliò forſan reſpexit [a]Suetonius Nerone; *panem quidem ſordidum oblatum aſpernatus eſt*. Imò & quo ad etymon, videndum eſt, an huic pani dederit nomen can-

taber,

taber, cuius hoc elogium expreſſit [a] Silius Italicus; [a] Lib. 3.

Cantaber ante omnes hyemisq́; æſtusq́; famisq́;
Inuictus, palmamq́; ex omni ferre labore.

Nimirum bellicoſum & aſperum populum, non alia videtur decuiſſe panis ratio, quàm expedita hæc & paruo parabilis. Foſſoris imago cernitur in antiqua ærea icuncula, cuius hoc exemplar eſt.

Caput

Caput cetera glabrum, niſi quà à vertice in occiput, capilli in geminum nodum conſtricti, dependere videntur, in memoriam reuocat illa D. [a] Cypriani ad martyres in metallo conſtitutos: *ſemitonſi capitis capillus horreſcit, ſed cum ſit caput viri Chriſtus, qualecumq; illud caput deceat neceſſe eſt, quod ob Domini nomen inſigne eſt.* Iam verò [b] cuculli ſagati forma quæ hic cernitur, habitum indicat operariorum ruſticorum, qui alioqui [c] tunica induebantur. Et hi quidem ſemiraſi fuerunt, velut etiam [d] uſtores, & [e] piſtrinarij. At [f] fugitiui omninò raſi. Et quia reditus agrorum non rarò lapidicinis, cretifodinis, arenarijs, auri, argenti, ſulphuris venis conſtabat, ideò adhibebantur huic operæ homines vincti, qui cæderent, foderent, eruerent. [g] Plautus;

Abducite iſtum actutum ad Hyppolitum fabrum:
Iubete huic craſſas compedes impingier.
Inde extra portam ad meum Libertum Cordalum
In lapidicinas facite deductus ſiet.

Et quidem [h] Athenæus narrat, Niciam Nicerati mille ſeruos locaſſe ad fodinas argentarias. Cæſares certè, ad quos vectigalia, & portoria lapidicinarum [i] pertinebant, conſtituerant peculiares miniſtros, qui hæc procurarent. Ideò in elogijs ſepulcralibus leguntur, M. VLPIVS. MARTIALIS. AVG. LIB. A MARMORIBVS & T. FLAVIVS. FELIX. SVCCESSVS AVG LIB. TABVLARIVS MARMORVM LVNENSIVM. item, HYMENAEVS CAES. N. SER. THAMYRIANVS A LAPIDICINIS CARYSTIIS. Et quidem metalla habitacula piorum erant. Clemens enim Pontifex & martyr Cherſonam deportatus, duo millia Chriſtianorum & amplius (ut in eiuſdem [k] actis legitur) ibi reperit, damna-

[a] Epiſt. 77. itẽ Artemidor. onirocr. cap. 22 lib. 1.
[b] Colum. lib. 11 cap. 1.
[c] Cato Tit. 59. Interpres D. Matthæi cap. 24. 18.
[d] Catullus.
[e] Appuleius.
[f] Petronius & Aeneas in Tactic.
[g] Captiuis.
[h] Lib. 6.
[i] toto tit. de publicã. & Vecti.
[k] Breuiar. Rõ.

minatorum ad ſecanda marmora. Et hæc fuit familiaris & frequens noſtrorum damnatio; in metallum videlicet, quæ & libertatem [a] adimebat: cuius non ſemel acta martyrum meminerunt. Huius pœnæ appendix fuit ferri candentis inuſtio, vel in [b] pede, vel in [c] facie, vel in alia parte corporis. At quoniam plerumque Ergaſtulorum domini liberos & ſeruos promiſcuè ſupprimebant, ideò conſueuerunt Principes Ergaſtula recognoſcere, ut fecit [d] Auguſtus, repurgare ut [e] Tiberius, tollere ut [f] Hadrianus. Horum, qui in ergaſtulis vel detinebantur vel ſupprimebantur, ſolemnis & legitima nota fuit inſcriptio, illa quæ in fronte per inuſtionem imprimebatur. [g] Scribonius Largus Scriboniæ gentis Libertus, Claudianorum temporum ſcriptor hoc prodit, verbis tamen corruptiſſimis, quæ nos emendare conabimur. *Quatenus* (inquit) *acrium, & exulcerantium medicamentorum habita eſt mentio, ponemus qua ſtigmata tolluntur indignis & in multis. hac calamitas ex tranſuerſo accidit, ut diſpenſatori Sabini Calui naufragio in ergaſtulo deprehenſo, quem Tryphon multis deluſum, & ne caſu quidem litteras confuſas ullo medicamento habentem liberauit.* Stigmoſa hæc & quæ Tryphonis alicuius manus requirant. Tentemus igitur, & legamus: *quatenus acrium & exulcerantium medicamentorum habita eſt mentio, ponemus quo ſtigmata tolluntur indignis. etenim multis hæc calamitas ex tranſuerſo accidit, ut diſpenſatori Sabini Caluiſii naufrago in ergaſtulo deprehenſo, quem Tryphon à multis deluſum, & ne caſu quidem litteras confuſas ullo medicamento habentem, liberauit.* Dicit autem calamitatem ex tranſuerſo accidere, ut multò ante [h] Cicero; *ſed in te intuens Brute doleo,*

a L. 7. de pœnis. L 17. 28. 36. eod.
b martyrol. Rō. 5. Maii.
c L. 2. c. Th. de pœnis.
d Suetō. ca. 32
e cap. 8.
f Spartianus.
g Tit. 231.
h in Bruto.

cuius in adoleſcentiam, per medias laudes quaſi Quadrigis vehentem, tranſuerſa incurrit miſera fortuna Reipublicæ. Ita [a] auctor ad Herennium; *deinde ubi viſum eſt ut in alueum deſcenderet, ecce tibi iſte de tranſuerſo, heus, inquit, adoleſcens, pueri tui modò me pulſarunt, ſatisfacias oportet.* Ita Petronius: *quod non expectas ex tranſuerſo fit.* Quod autem Scribonius auxilio eſſe velit illis tantum, quibus per iniuriam inuſta fuiſſet frons, id verò ſummam rationem habet, Inſcripti enim ob fugam, ob peruerſitatem ingenij contumacis, ob noxam, digni utique videbantur illa oris contumelia. Sabini autem Caluiſij [b] Tacitus & [c] Seneca meminerunt. Hunc ritum inſpiciens [d] Iuuenalis cecinit;

Quem mirè afficiunt inſcripta ergaſtula——

Petronius etiam, ſiue apud Petronium Triphæna decepta ſpecie ſtigmatum atramentariorum, *ſciſcitari ſubmiſſius cœpit, quod ergaſtulum intercepiſſet errantes.* Lepidium autem, allium, cantharides Alexandrinæ, ſulphur viuum, & alia quædam è Scribonio adhibebantur inducendis cauteriorum ſignis in fronte extantibus. in quo artificio Cynnamus quidam, ille ne tonſor an alius quiſpiam incertum eſt, videtur excelluiſſe. [e] Martialis;

At ſi quid noſtræ tibi bilis inuſſerit ardor
Viuet & hærebit, totóq; legetur in orbe.
Stigmata nec vafra delebit Cynnamus arte:

Cretam effoſſam tractabant [f] FIGVLI, è corpore ſeruorum; in uſum videlicet fundi vaſa parantes, quibus exportarentur fructus, velut amphoras, & dolia, & in villæ ædificationem tegulas; mercis etiam gratia, ut vaſa

a Lib. 4.
b li. 6. annal.
c Epiſt. 27.
d Sat. 14.
e lib. 6. 64.
f L. 35. de fundo inſtr. L. 16. de uſufr.

vaſa venirent. Figlinas autem in agro quomodo exerceri oporteret, Hoſtilij Saſernæ pater & filius libris editis monſtrauerunt ut teſtatur[a] Varro; qui etiam[b] affirmat, ſe in Gallia tranſalpina, intus ad Rhenum, regiones aliquot acceſſiſſe, ubi agros ſtercorarunt candida foſſicia creta. Huius loci fornax eſt, cuius[c] Cato meminit, & ſeruus FORNACARIVS, quem nominat[d] Vlpianus. Ergaſtulo ſuccedunt pecudum ſtabula, Bubilia, Ouilia, Caprilia, Equilia; quæ omnia Columella in unum coëgit, licet Vitruuius alio ordine collocauerit. Bubilia inſtruuntur homine[e] ARATORE ſiue IVGARIO. Et illum quidem vetuit Imperator[f] Conſtantinus pignoris cauſa de poſſeſſionibus abſtrahi, ne tributorum illatio retardaretur. Iugarij meminit Columella, qui & eiuſdem operam recenſet. Non alius ab his[g] BVBVLCVS ſeu BVBSEQVA, quorum munera apud rei ruſticæ ſcriptores latè extant. Bubulci imago extat apud[h] Ouidiũ,

Sæpè manu ſtimulos rigida portabat, ut illum
Iuraſſes feſſos modò diſiunxiſſe iuuencos.

Ouilium mancipia inuenimus[i] TONSORES ouium,[k] OPILIONES ſeu[l] OVILIONES, ut appellat I.Cs. Hi oues[m] curabant, ut &[n] CAPRARII caprilia,[o] VIRVICARII verueces,[p] EQVISIONES armentaria equilia, quos equorum[q] MAGISTROS appellauit Appuleius. AGASONES Græcis ſunt ἱπποκόμοι, ſeu[r] CVSTODES equorum, qui &[ſ] EQVITII &[t] GREGARII, cum equorum grex dicatur[u] Equitium. Adſtipulatur[x] Feſtus, licet uſurpet latius Acron ad illud[y] Horatianum,

——ſi patinam pede lapſus frangat Agaſo.

Agaſo propriè dicitur ſeruus, qui iumenta curat: hic autem Sa-

a lib. 1. de re r. cap. 2.
b cap. 7.
c Tit. 38.
d L. 27. ad L. Aquill.
e Columel. lib. 1. cap. 6.
f L. 1. C. Th. de pignor.
g L. 38 de fun. inſtr. Cato tit. 5. Colum. li. 2. cap. 2. & 3.
h lib. 14. met.
i Varro de re r. lib. 2. cap. 2.
k Virgil. Ec. 10.
l L. 25. de fun. inſtr.
m L. 68. de Leg. 3.
n Colum. lib. 3. cap. 10. li. 7 c. 6
o Papianus Tit. 4.
p Appul. 7. Metam.
q lib. 8. metã.
r Lucianus in Gallo.
ſ Epitome antiqua Iur. ciu.
t Appul. eod. lib. 7.
u Epitome cit.
x in agaſones.
y lib. 2. Sat. 8.

tyricè eſcarum miniſtrum Agaſonem appellauit, quem vulgò dicunt infertorem. Cum Feſto tamen ſtat Seruius ad illa [a] Virgilij,

Impendunt curas denſo diſtendere pingui,

[b] &,

Circumſtant properi aurigæ, manibusq́; laceſſunt.

ubi aurigas impropriè pro agaſonibus dici notat. & eorumdem fraudes recenſet. Quamquam & equos iumentorum nomine venire non eſt uſquequaque nouum. SVPERIVMENTARII mentionem facit [c] Suetonius, ſeu apud Suetonium Claudius Cæſar, qui & conqueritur huiuſmodi ſibi pædagogum obtigiſſe, concinnè ſanè ad ſententiam Ariſtidis, cuius verba iam exſcripſimus. Ab aſinis dicti ſunt ſerui ASINARII, vel quod agerent, vel quod curarent. & meminerunt [d] Cato & [e] Varro. Seruius in I. Georg.

Sæpè oleo tardi coſtas agitator aſelli,

AGITATOR *verberator dictus ab agendo, ac per hoc aſinarius dicitur.* [f] Appuleius autem agaſonem & aſinarium promiſcuè vocauit. Mulos regebant, curabant, agebant [g] MVLIONES, quos [h] Lucianus ὀρεοκόμους appellat, [i] SVBVLCI ſues. [k] Martialis;

Præſta de grege ſordidaq́; villa
Tonſos, horridulos, rudes, puſillos
Hircoſi mihi filios ſubulci.

PORCVLATORIS & ſubulci diuerſa fuit profeſſio, ſcribit [l] Columella, [m] ille namq́; obſeruabat lactentes, [n] hic paſcebat adultos, ut & [o] PORCARIVS. Porculatio enim nutricatus eſt ex Varronis ſententia. At quos βόσκοντες habet Græca verſio [p] Matthæi Euangeliſtæ, paſtores reddidit

a 3. Georg.
b 12. Aen.
c Claudio ca. 2
d Tit. 11.
e lib. 1. cap. 18. & lib. 3. c. ult.
f lib. 6. & 8. Meta.
g L. 97. de le. 3
h in conuiuio.
i Varro de re r. lib. 2 cap. 4
k lib. 10. 98
l in præfat. li. 1
m li. 7. Colũ. cap. 9
n Varro lib. 2 cap. 4
o Papiãus tit. 4 Leg. Sal tit. 8 ex edit. Baſi.
p. cap. 8. nũ. 33.

didit vetus Latinus interpres. Et hi ferè omnes [a] PASTORES dicebantur, quibus præfuit is, quem pecori [b] PRAEFECTVM & pecoris [*] MAGISTRVM dicebãt. Seruius ad XII. Aen. ——*pauidi ceſſere magiſtri*, *propriè magiſtri ſunt militum, paſtores pecorum. ſed reciprocæ ſunt iſtæ tranſlationes. nam & ductor militum paſtor vocatur, ut diximus ſupra, & magiſtros pecorum dicimus. Cicero; quem magiſtrum pecorũ eſſe dicebant.* hactenus Seruius. Ad hanc regulam, quem armenti CVSTODEM vocat [c] Ouidius, Luctatius Grammaticus paſtorem vocat armentorum. Paſtor fuit [d] Athenio, Cilix ille, qui in Sicilia, interfecto domino, familiam ergaſtulo liberatam, ſub ſignis ordinauit; & veſte purpurea baculoq; argenteo & diademate, mimicum Regem aliquandiu egit. Iuxta ianuam præcipiunt rei ruſticæ [e] ſcriptores VILLICO habitationem fieri; quod huic familiæ tutelam, inquit [*] Appuleius, dominus permitteret, quod rationes & pecuniam dominicã cuſtodiret. Hic Latinis Græciſſantibus [f] EPITROPOS eſt. Hinc [g] Varro agriculturę principẽ villicũ appellat, ut & [h] Plautus villicationẽ, præfecturam. hinc villicari notauit Nonius villæ præeſſe. Succeſſit enim villicus in domini locum, ut notat [i] Columella. Ideoque vicedominus dictus aliquando eſt, ut in actis SS. Nerei & Achillei, Victorinus loci vicedominum, triennium ex paralyſi decumbentem, precibus ſanauit. At hic quandoque diſtrahendis mercibus [k] præponebatur, ut Auſonianus ille Philon. Eiuſdem munera videre eſt apud [l] Catonem, [m] Varronem, [n] Columellam, [o] Florentinum. Et hoc miniſterij nomen tranſtulit [p] Cicero eleganter ad magiſtratus; in-

a Varro lib. 2 ca. 10 L. 8, 18. 25 de fun. inſt.
b Cic. pro Plãcio
**Varro lib. 2 cap. 10 Colum. lib. 1 cap. ult.*
c lib. 11. meta.
d Florus lib. 3 cap 19
e Varro lib. 1 de re r. cap. 13 Colum. l. 1. c. 6
** lib. 8 metã.*
f Auſo. epi. 8.
g lib. 1 de re r. cap. 2
h in Caſina
i li. 12 in prin.
k L. 16 de inſtitor. act.
l Tit. 5, et 142
m lib. 1 de re r. cap. 36
n li. 11 in prin. Lib. 1. cap. 8
o apud Cõſtãtin. lib. 2 cap. 42. & 43.
o in oratione pro Plancio

quiens, *ſic Populus Romanus diligit magiſtratus, quaſi Reipublicæ villicos.* Quem imitatus [a] Iuuenalis,

Pegaſus attonitæ poſitus modò villicus urbi.

[b] &,

——nam ſic labentibus obſtat
Villicus, & veteris Romæ contexit hiatum.

Accepit autē [c] Arnobius propriè & ſignanter; *Caſius & ipſe aſſequens, Fortunam arbitratur & Cererem, Genium Iouialem ac Palem, ſed non illam fœminam, quam vulgaritas accipit, ſed maſculini neſcio quem generis miniſtrum Iouis, ac villicum.* Villici contubernalis fuit [d] VILLICA, cuius miniſterium exequuntur ſupraſcripti ruſtici præceptores. Et ſanè cum [e] matronæ olim ruris & inſtrumentorum agreſtium curam ſedulam haberent, non erat villicæ magna admodum opera, quod ipſi domini ſua quotidie inuiſerent. At cum luxus & inertia peſſum laudatos mores dediſſent, neceſſaria viſa eſt villica, quæ matronæ officia tueretur. Curabat autem villica [f] pecora & ſalgama, præſertim ubi non aderant horum peculiares miniſtri, ideò [g] Iuuenalis cum villicam nominaſſet;

——& montani
Aſparagi, poſito quos legit villica fuſo.

ſtatim ſubdit;

Grandia præterea, tortoq; calentia fœno
Oua adſunt, ipſis cum matribus, & ſeruatæ
Parte anni quales fuerant in vitibus uuæ:
Signinum, Syriumq; pyrum, de corbibus iiſdem,
Aemula Picenis & odoris mala recentis,
Nec metuenda tibi, ſiccatum frigore poſtquam
Autumnum, & crudi poſuere pericula ſucci.

Imò

[a] Sat. 4
[b] Sat. 3.
[c] Lib. 3 adu. gē.
[d] L. 41 de fidei com. Lib.
[e] Colum. lib. 12 in princ.
[f] Colum. lib. 12 cap. 4
[g] Sat. 11

Imò & non ſemel occupabat coqui partes apud tenuiores. [a] Martialis; [a] lib. 12, 18

—— e cathedra
Surgentem focus excipit ſuperba
Vicini ſtrue cultus iliceti,
Multa villica quem coronat olla.

[b] idem; [b] Lib. 1, 28

Pinguis inæquales onerat cui villica menſas,
Et ſua non emptus præparat oua cinis.

Et imitatus hæc elegantiſſimus [c] MVRETVS, [c] Ode ad Petrũ Gerard.

O menſa, nec luxu affluens, nec ſordida,
Dapibus parata ruſticis!
Quas non, heri languentem ut irritet gulam,
Doctus ſaporauit coquus;
Sed filijs iuuenibus & ſeni viro,
Seuera coxit villica.

Non multum abfuit à villico * MONITOR, qui operarijs verbo & exemplo præibat. Item DISPENSATOR & PROCVRATOR. [d] Pomponius: *poteſt enim aliquis diſpenſator non eſſe urbanorum ſeruorum numero: veluti is qui ruſticarum rerum rationes diſpenſet, ibiq́ habitet, non multum abeſt à villico.* [e] Plinius minor; *poſſe utraq́ eadem opera, eodem viatico inuiſere: ſub eodem procuratore, ac penè ijſdem actoribus habere, unam villam colere & ornare, alteram tantum tueri.* Procuratoris cellam ſupra ianuam conſtituit [f] Columella, ut villicum obſeruet ex vicino, & intrantium exeuntiumque conſpectum habeat. Quam miniſterij coniunctionem agnouit & [g] Cicero: *cum Piliæ noſtra villam ad Lucrinum, villicosq́ procuratores tradidiſſem.* ubi tamen videtur legendum, *villicosq́ & procuratores.*

* Colum. Lib. 1, cap. ult.
[d] L. 166. de verbor. ſignifi.
[e] lib. 3, Epi. 19
[f] lib. 1, cap. 6
[g] Lib. 14, ad Atticũ, ep. 16

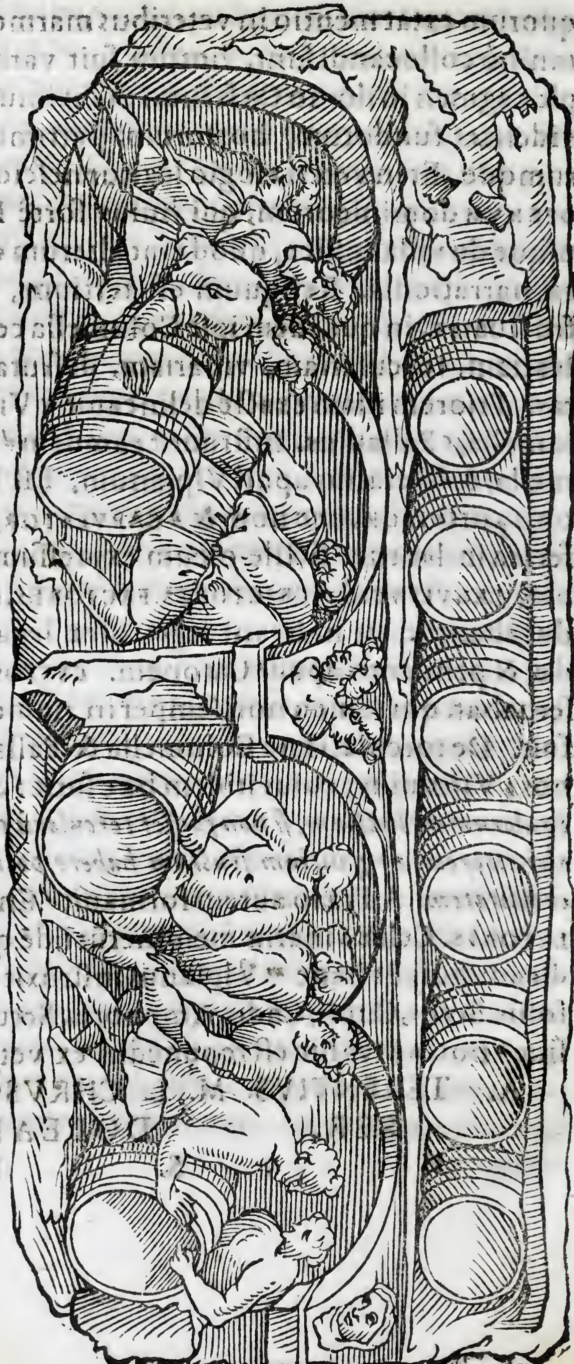
[a] Vlpianus; *Senatus cenſuit, ne fugitiui admittantur in ſaltus, neue protegantur à villicis, vel procuratoribus poſſeſſionum.* Idem [b] Cicero: *nam igitur ſi cui fundus inſpiciendus, aut ſi mandandum aliquid procuratori de agricultura, aut imperandum villico ſit, Magonis Carthaginienſis ſunt libri perdiſcendi?* Cum Procuratore ijdem fuiſſe videntur, qui MERCEDES præſtare conſueuerant; & meminit Iulius [c] Paulus. Procurator enim, ſiue ἐπίτροπος apud [d] Matthæum Euangeliſtam mercedem operarijs reddit. Habuit & rus [e] ACTORES ſuos, de quibus nihil amplius hic dicemus, cum ſatis ſuperque in urbana familia eorum expreſſa ſit opera. Illud unum non videtur omittendum, in honore etiam ruri fuiſſe, ut ſcribit Columella. Præfecti enim & Præpoſiti, dominis non abnuentibus, nacti erant umbram honoris; ceteri pœnam, ſupplicium, ignominiam. Ignominioſum enim fuit & pœnale rure quempiam habitare iubere. Minitantur id paſſim domini apud Comicos; & Pomponius Tr. Pl. apud [f] Liuium, obijcit L. Manlio Imperioſo, *quod filium iuuenem, nullius probri compertum, extorrem urbe, domo, penatibus, foro, luce, congreſſu æqualium prohibitum: in opus ſeruile; prope in carcerem, atque in ergaſtulum dederit.* Quæ omnia [g] Val Maximus ruſtici operis appellatione complexus eſt. Nimirum fuit publicè concepta, & iam confirmata vulgaris exiſtimatio (inquit [h] Columella) rem ruſticam ſordidum opus eſſe. Pœnam & ignominiam ſimul videtur animo agitaſſe Iulianus Apoſtata, *qui* [i] *Mariam uxorem Gordiani vicarij & martyris, in pago quodam, quem Aquas Saluias vocant, ruſticarum ſeruituti addici præcepit, ut ea ſeruitute opprimeretur.* EXACTORES ruſtici, quo-

[a] L. 1. de ſeruo fugit.
[b] Lib. 1. de Orat.
[c] lib. 3. Sent. Tit. 7.
[d] cap. 20.
[e] L. quæſitum de fund. inſtr. L. 20. cod. Tit. Colum. lib. 12. cap. 3.
[f] Lib. 7.
[g] lib 5, cap. 4.
[h] Lib. 1.
[i] Sur. Tomo 3 notat & Anton. Gallon. de cruciat. S. martyr. cap. 9. ex Victore Vtic.

quorum extat mentio in veteribus marmoribus, hic omninò collocandi ſunt. horum fuit varium & multiplex agmen in domo Cæſarum, ut diximus, pro modo videlicet fundorum, hortorum, patrimonij, prædiorumque. Et in veteri elogio legitur neſcio quis exactor OPERVM dominicorum, qui huius fortè loci ſit. Huc uſque de villa ruſtica, quod erat alterum caput inſtitutæ narrationis. Reliquum eſt tertium, villæ ſcilicet fructuariæ, in qua idem ipſe Columella cellas locat, oleariam, torculariam, vinariam, defrutariam & ceteras. Priorem illam exactè delineauit [a] Vitruuius, [b] Columella, [c] Palladius. Inſtruunt eamdem [d] Cato, [e] Columella, & [f] Neratius apud Vlpianum. Eſt huiuſce ſtationis [g] OLIVITOR, nec non & [h] CAPVLATOR, qui concha ferrea in labrum fictile oleum expreſſum transfundebat. LEGVLI verò, STRICTORES, FACTORES, mercede conducebantur, ut indicant leges oleæ legandæ, faciundæ, & pendentis apud [i] Catonem. CVSTOS torcularium ſeruabat, qui tamen non ſemper in numero ſeruorum fuit. De torculari latè Columella & Palladius, & ante hos [k] Vitruuius; cuius itidem hæc ſunt: *Sucularumq; & Prælorum & Vectium, ſi non fuiſſet torcularis præparatio, neq; olei nitorem, neq; vitium fructum habere potuiſſemus ad iucunditatem.* A Prælo autem formauit [l] Ennodius PRAELATORES. Cellæ vinariæ meminerũt ijdẽ quos ſupra indicauimus. Et hanc [m] Vlpianus inſtruxit dolijs etiã defoſſis, Serijs, Cupis, Cadis, Amphoris. Seruus DOLEARIS, ſiue [n] DOLIARIVS hic eſt reponẽdus ex veteri marmore,

A. TERENTIVS. M. L. CHRVSOGONVS
SER. DOLEAR
H . S. E Hu-

a Lib 6. ca. 9
b lib. 12. cap. 50
c Lib. 1, Tit. 20
d Tit. 13
e lib. & cap. citatis.
f L. 21, locati ex cond.
g Sidonius lib. 2. ep. 9.
h Cato Tit. 66 Colum. lib. 12 cap. 50
i Tit. 144, & ſeqq.
k Lib. 10, cap. 1
l Lib. 9, ep. 2
m L. 18, de uſufr.

Huiuſmodi ſeruos cũ cellæ vinariæ typo exhibet ãtiquum marmor, quod ãno MDIC effoſſũ eſt Auguſtæ Vindelicorũ. Eius mihi delineatiom. VELSERI beneficio obtigit, qui & admonuit loci [a] Pliniani; *circa alpes ligneis vaſis cõdunt, circulisq́ cingunt.*

a lib. 14. ca 21

His addemus nos VINITORES, ſine quibus nullus procul dubio eſſet cellæ vinariæ uſus. [b] Columella; *nam ut ampliſſimas impẽſas vinea*

b lib. 3. cap. 3.

vineæ poſcant, non tamen excedunt ſeptem iugera unius operam vinitoris, quem vulgus quidem parui æris, vel de lapide noxium poſſe comparari putat, ſed ego plurimorum opinioni diſſentiens, precioſum vinitorem in primis eſſe cenſeo. Seruius ad [a] illa, [a] Virgil. Bucc. Ecl. 10.

—aut maturæ vinitor uuæ,

Vinitor autem (inquit) *vel cuſtos vel cultor vinearum.* Huius ordinis ſunt VINDEMIATOR, ſiue is VINDEMITOR ſit; nec non & PVTATOR. [b] Columella: *ſi verò interiectibus capere cuiusq; generis fructum aueat, primùm neceſſe eſt, ut vindemiatorum aleam ſubeat: neq; enim ſingulis totidem antiſtites dare poteſt, qui obſeruent, quiq; præcipiant, ne acerbæ uuæ cùm maturis demetantur.* Idem [c] auctor; [b] lib. 3. cap. ul. [c] lib. 10.

Quæ canat inter opus Muſa modulante putator
Pendulus arbuſtis—

FRONDATORI *cum putatore non minimum conueniebat,* [d] Ouidius; [d] li. 14. metã.

Falce data frondator erat, uitisq; putator.
Induerat ſcalas, lecturum poma putares.

Itàque LEGVLIS conueniebant ſcalæ. Frondatoris autem operam frondationes appellat [e] Columella. At quoniam ſalices principatum obtinent inter eas arbores quæ vinearum cauſa ſeruntur, inquit [f] Plinius, & noſtrates agricolæ ipſis arbuſtant agros, quod & [g] Plinij ætate factum eſt, ideò [h] SALICTARIVM his aſſociabimus. [i] Defrutaria vaſa ænea ſeu plumbea fuerunt, in quibus defrutum, carœnum, ſapa coquebantur. Fœnilia, palearia, apothecas & horrea Vitruuius extra villam conſultò reiecit, ut ab ignis periculo tuta eſſent, quod & legibus [k] locationum conſueuerat aliquando exprimi. [a] FOENISECIORES & FOENISECAE nõ aliò ablegandi ſunt. [e] lib. 5. cap. 6. [f] lib. 17. ca. 20. [g] Lib. eu. ca. 23. [h] Cato Tit. 11. [i] Colum. li. 12 cap. 20. L. 12 de fun. inſtr. Palladius lib. 11. Tit. 18. [k] L. 12. in fine Locati & cõd. [a] Colum. lib 11 cap. 1. lib. 2. cap. 18.

b lib. 14. met. Et horum inſigne fuit corona è fœno. [b] Ouidius;

Tempora ſæpè gerens fæno religata recenti,

Deſectum poterat gramen verſare videri.

c lib. 4, El. 2. [c] Propertius;

Da falcem, & torto frontem mihi comprime fæno:

Iurabis noſtra gramina ſecta manu.

d lib. 1. de rer. cap. 57. e L. 19 de acti-on. empt. Sequuntur tabulata, & granaria penſilia, ſublimiaque ut vocat [d] Varro, quod & [e] Iaboleno placuit, quæ Vitruuius appellat ſublimata. Percenſendæ nunc nobis ſunt appendices quædam villæ, hortus, fornax, furnus, piſcinæ, ſterquilinia, cohortes, auiaria, leporaria. Horti mancipium OLITOR eſt. [f] Cicero; *Parhedrum excita, ut hortum ipſe conducat: ſic olitorem ipſum commouebis. Helico nequiſsimus* HSS CC *dabat, nullo aprico horto, nullo emiſſario, nulla maceria, nulla caſa.* [g] Columella; *facturus mox ſi collibuiſſet, quod nunc aggredior, ut olitoris curam ſubtexerem villici officijs.* Hic aſino ſeu caballo utebatur, quod etiam nunc Romæ fit. [h] Horatius,

f Lib. 16, ep. 18 & 20.

g lib. 11, cap. 1.

h lib. 1, ep. 18

——*ad imum*

Thrax erit, aut olitoris aget mercede caballum.

i lib 9. Metam [i] Appuleius; *me deniq; ipſum pauperculus quidam hortulanus comparat quinquaginta nummis, ſed magno, ut aiebat.* Et: *matutino me multis oleribus onuſtum, proximam ciuitatem deducere conſueuerat dominus* &c. Ad fornacem pertinet FORNACARIVS [k] ſeruus, cuius partes fuerunt ignem tueri ne euagaretur. A furno MVLIERES, quæ [l] PANEM coquebant (PANICOCTARIAS appellat [m] Chryſologus) non abiungemus. [n] PISCATORES & piſcatui præpoſiti huius ſanè ordinis ſunt, quando togati illi Xerxæ montium perfoſſores, & populatores marium, magiſtris & nomenclatoribus in piſcium gratiam carere noluerunt

k L 27 ad L. Aquill.

l L 12. de fun. inſtr.

m Serm. 99.

n L. 17. de fun inſtr. L. 63, de Leg. 3. Varro lib. 3, de re r. cap. ult.

runt. [a] Martialis; [a] *Lib. 10. 30.*

Natat ad magiſtrum delicata murena,
Nomenclator mugilem citat notum,
Et adeſſe iuſſi, prodeunt ſenes mulli.

[b] Piſcatores autem illi IV & XXC, quos Paphnutius martyr præmiſit ad CHRISTVM, videntur fuiſſe conditione ſerui; urbani tamen, quod ut notat Metaphraſtes, cibos menſæ Præſidis compararent. [c] Valerianus Imperator ad Zoſimionem Procuratorem Syriæ, inter cetera quæ vult dari Claudio tunc Tribuno, *venatores qui obſequantur duos, carpentarium unum, curam Prætorij unum, aquarium unum, piſcatorem unum, dulciarium unum.* Sterquilinia & latrinas, ut ex his in agros egererent fimum, curabant illi quos alicubi tangit [d] Vlpianus: licet è [e] Catonis ſententia hoc muneris villico præſcribatur. Cohors quæ eſſet declarat [f] Varro; *Cohors, quod ut in villa ex pluribus tectis coniungitur, ac quiddam fit unum, ſic hæc ex manipulis copulatur cohors: quæ in villa dicta, quod circa eum locum pecus coercetur.* Receptum autem uſu eſt, ut frequentius cohorte coercerentur [g] gallinæ villaticæ, ruſticæ, Africanæ, galli & capi, quorum curatorem GALLINARIVM recenſuit [h] Varro. Et hinc [i] Martialis pullos gallinaceos cortis aues appellat. Auiaria cohibebant turdos, pauones, columbas, turtures, luſcinias, merulas, anſeres, anates, phaſianos. Horum omnium cuſtos [k] AVIARIVS dicitur: ſingulorum, CVRATORES & PASTORES. Et quoniam his abuti conſueuerant deliciæ popinarum, exſcribemus hic veterem Romanam inſcriptionem, quæ docebit nos, ganeonum improbitatē expugnatas concidiſſe olim, ut & ſæculo noſtro, laudatiſſimas legum ſumptuariarum ſanctiones;

[b] *Metaphr. apud Sur. To. 2 lege Senec. Nat. Q. lib. 3. cap. 17.*
[c] *apud Trebel. Poll.*
[d] *L. 18. de uſu fr.*
[e] *Tit. 5*
[f] *Li. 4. de L. L*
[g] *Colum. li. 8. cap. 3, & 2.*
[h] *lib. 3. de re r. cap. 9.*
[i] *lib. 13. 45.*
[k] *Colum. lib. 8 cap. 3. 5, 11.*

D. M. OLOPLVTIO
SVCCESSO. PRISCVS
L. VARI. AMBIBOLI
AVIARIVS. ALTI
LIARIVS &c.

[a] Martialis lib. 13. 62.
[b] lib. 6. cap. 3.
[c] lib. 2. de re r. cap. 1
[d] cap. 22. 4.
[e] cap. 15. 23.
[f] lib. 2. Sat. 3.

Inde eſt gallina altilis, cuius meminit Poeta [a] Coquus, altile apud [b] Apicium, boues altiles ad publica ſacrificia ſaginati, apud [c] Varrouem. Inde altilia apud [d] Matthæum Euangeliſtam; *ecce prandium meum paraui, tauri mei, & altilia occiſa ſunt.* Inde vitulus ſaginatus & altilis apud [e] Lucam. Qui autem in marmore legitur AVIARIVS ALTILIARIVS, ab [f] Horatio FARTOR appellatur, cuius officium erat aues opimare & obeſare in gratiam lautarum epularum. Romæ itidem,

ANTIGONVS. DRVSI. CAES
AVIVM. FARTOR
PRIMILLA. FECIT
CONIVGI. B. M

[g] Periſteph.

Et hinc arripuit occaſionem apud [g] Prudentium Romanus martyr, deridendi Præfectum Aſclepiadem;

Quum conſulatum initis, ut verna ſolent,
(Pudet fateri) farre pullos paſcitis.

[h] L. 97. de le. 3
[i] L. 10. de uſufr.

AVCVPES enumerat [h] Paulus; & refert urbanos fuiſſe & ruſticos, domini arbitratu. Fundorum enim redditus, ut innuit [i] Celſus, aucupio plerumque, venatione & piſcatu conſtabat. Narrat Iulius Capitolinus, Antoninum Pium curaſſe, ut menſa eius *per proprios ſeruos, aucupes, piſcatores & venatores inſtrueretur.* Qui tamen hîc urbani videntur fuiſſe ideò, quia inſtruendarum quotidianarum epularum gratia habebantur, ut loquitur [a] Paulus. Aucupis teſſera apud [b] Propertium arundo

[a] lib. 3. Sent. Tit. 7.
[b] Lib. 4. El. 2

eſt,

eſt, *Caſsibus impoſitis venor, ſed arundine ſumpta,*
Faunus plumoſo ſum Deus aucupio.

Piſcatoris apud[c] Ouidium; [c lib. 14. meta.]

Miles erat gladio, piſcator arundine ſumpta.

Leporarium lepores tantum olim[d] capiebat. Sed proceſſu temporis cerui, capreæ, oues feræ, apri cœperunt includi. Quare non mirum ſi obuios habebimus VENATORES. [e] Horatius; [d Varro lib. 3 cap. 3, & 12] [e Lib. 1, Epi. 6.]

Si benè qui cœnat benè viuit, lucet: eamus,
Quo ducit gula: piſcemur, venemur, ut olim
Gargilius, qui manè plagas, venabula, ſeruos
Differtum tranſire forum, populumq́ iubebat.

[f] Seneca: *nullis animalibus niſi ex faſtidio pax eſt, quantulum enim ex iſtis epulis, quas per tot comparatis manus, feſſo voluptatibus ore libatis? quantulum ex iſta fera periculoſe capta dominus crudus ac nauſeans guſtat?* [g] Ammianus Marcellinus; *pars eorum, ſi agros viſuri proceſſerunt longius, aut alienis laboribus venaturi, Alexandri magni itinera ſe putant æquiparaſſe vel Cæſaris.* alienos labores vocat operam ſeruorum. [h] Salluſtius; *non fuit conſilium ſocordia atq́ deſidia bonum ocium conterere, neq́ verò agrum colendo aut venando, ſeruilibus officijs intentum ætatem agere.* Inter venatores LVPARII fuerunt non obſcuri nominis, qui carnibus veneno tinctis lupos necarent. Seruius meminit ad illud[i] carmen, [f Epiſt. 89.] [g Lib. 28.] [h Catilin.] [i 1. Georg.]

Tum laqueis captare feras & fallere viſco.

[a] MANSVETARII magiſtri & cuſtodes; & qui callerent, ut cum[b] Manilio dicam, [a Lamprid. in Elagab.] [b Lib. 4.]

Quadrupedum omne genus poſitis domitare magiſtris,
Exorare Tigres, rabiemq́ auferre Leoni,
Cumq́ Elephante loqui, tantamq́ aptare loquendo

Artibus humanis varia ad ſpectacula molem.

c Epiſt. 85. in fin.

[c] Seneca hunc imitatus: *certi ſunt domitores ferarum, qui ſæuiſſima animalia, & ad occurſum exterrentia hominem, docent pati iugum: nec aſperitatem excuſſiſſe contenti, uſq; in contubernium mitigant. Leonibus magiſter manum inſertat, oſculatur Tigrim ſuus cuſtos, Elephantem autē mimus Aethiops iubet ſubſidere in genua, & ambulare per funem.* Vrſi porrò & Leones placidi domi [d] alebantur, uti etiam nunc fit animi cauſa. Pars huius agminis VRSARII ſunt, quorum meminit Edinerus in vita D. [e] Anſelmi. Neq; verò intra leporarium & viuaria tantum exercita venatio eſt, ſed & in ſaltibus fundorum montibusque, cum [f] venatio ipſa erat in redditu. Ad hæc [g] VESTIGATORE opus fuit, qui ferarum cubilia, per veſtigia indagaret. Seruius ad illa in IV Aen.

d lib. 2. de ira. cap. 31

e Lib. 1.

f L. 26. de uſu fr.

g L. 12, de fun inſtr.

——*ſaltusq; indagine cingunt,*

INDAGINE, *inquit, ferarum inquiſitione. & quidam cum veſtigatoribus* ALATORVM *mentionem inductam accipiunt. nam indaginem veſtigatorem ipſum tradunt. Alas verò alatores, qui dextra & ſiniſtra plagarum, ſublata voce prohibent feras exire.* Idem Seruius ad II Georg.

Non abſunt illic ſaltus——

h lib 9, cap. 8.

Venationes, quæ penitus in urbibus non ſunt. At [h] Columella VESTIGATOREM & INDAGATOREM ad apes tranſtulit. Illius miniſter fuit canis, qui veſtigia odoratur, ut habent leges [a] Baioariorum; cuius pretium ſolertia naris eſt, & induſtria, nare mereri inquit Gratius. Verum quia villæ ædificia ſtare perpetuò non poterant, ideò [b] FABRI inter copias ruſticas fuerunt, qui villam ſartam tectam præſtarent. ARCHITECTI etiam, è quorum numeris in veteri marmore extat SEX. POMPEIVS, AGASIVS. ARCHI-

a ex editione Ioh. Sichardi. legēdus et Artemidorus lib. 2. onicr. ca. 2.

b L. 26. mandati.

ARCHITECTVS. A. VILLA. SEXTIANA. Craſſus verò Fabros & Architectos ad quingentos domi habuit, quorum operas mercede locabat ciuibus Romæ ædificare volentibus, inquit [c] Plutarchus. Architectum autem fuerunt quidam qui STRVCTOREM vocarent, ſeu potius Architecti miniſtrum. [d] Abdias: *à domino* (inquit) *meo Rege Indiæ miſſus ſum, requirens artificem ſtructorem, qui ei Palatia poßit ædificare.* D. [e] Zeno: *Architectus es? attende tibi, ut fundamentum fidei, quæ eſt Chriſtus* IESVS, *cum omni diligentia iacias & cautela. Structor es? vide quomodo ædifices: ne ligna & fœnum, ne ſtipulam vel paleas, ſed argentum & aurum, & lapides extruas precioſos.* Hos arte fabrica peritos vocat [f] Paulus ICs. & [g] diſtinguit in FERRARIOS, & TIGNARIOS. Fabros CARPENTARIOS nominat [h] Papinianus, uti & lex Salica; cuius hæc ſunt ex editione Baſilienſi; *ſi quis Maiorem, Infertorem, Scantionem, Mariſcalcum, Stratorem, Fabrum ferrarium, Aurificem ſiue Carpentarium, Vinitorem vel Porcarium* &c. ubi quid aurifici cõmune ſit cum carpentario, ego ſanè non video. niſi dicamus carpenta & vehicula auro & argento conſueuiſſe exornari, ut [i] Plinius luculento teſtimonio confirmauit. Carpenta enim [k] Auguſtarum primò fœminarum, [l] Iudicum deinceps & [m] Magiſtratuum vehicula fuerunt: & ideò in magno precio habita. Qui & QVALVM & CALCEM portabant huius loci ſunt; & quidem illorum meminit [n] Vlpianus. Qualus autem ſeu Qualũ, fuit nomen multi uſus; nam & Quala ſatoria, & Qualũ panis, Qualos vindemiatorios, exceptorioſq; legimus. vimineos præterea & ſalignos. Sunt qui olitori, qui agricolæ, qui lanificis tribuant. Noſtri illum fabrorum, concham appellant, reliquos *panieri*, totum à parte,

c *in Craſſo*
d *Hiſtor. Apoſtol. lib. 9.*
e *de precepto* ATTENDE TIBI.
f *L. 19. de fun. inſtr.*
g *lib. 3 Sent. Tit. 7.*
h *Tit. 4*
i *lib. 34, ca. 17*
k *nũmi Vett.*
l *Vopiſcus in Aureliano*
m *Caſſiodorus lib. 6, 4. et 15.*
n *L. 18. de uſu fru.*

b L.12. L.15 de fund. inſtr.
c Colũ. lib. 7. cap. 12.
d Serm. C.
e L.58, de Leg. 3.
f L.12. de fun. inſtr.
g cap. 11.
h 7. Aen.

corbette e ceſtelle. Villam ipſam ſeruabant & [b] CVSTODIEBANT mulieres, ne quid vicini rerum, quæ villa continebantur, occuparent. Adhibiti etiam ſunt muti [c] CVSTODES canes, quos interdiu præcipit Cato clauſos eſſe, ut noctu ſint acriores ac vigilantiores. Seruorum enim vigilũ vices & in urbe & rure implebant. [d] Petrus Chryſologus; *canis dormientibus dominis, nocte & cuſtos & peruigil, prodit extraneum, turbat furem, occurrit latroni, ut curam releuet & ſollicitudinem ſeruulorum.* Fundum uniuerſum tuebatur [e] SALTVARIVS, Græcis ἀγροφύλαξ, fructus conſeruabat, fines [f] cuſtodiebat. Nomen etiam hodie retinent ruſtici noſtrates. Huiuſmodi munere functus eſt Aſaph cuſtos ſaltus Regis apud [g] Nehemiam, & Tirrhus ille [h] Virgilianus;

——Tirrhusq́ pater, cui regia parent
Armenta, & latè cuſtodia credita campi.

i Varro lib. 1. de re r. ca. 10
*Siculus Flaccus
k apud Feſtum
l Lib. 4. de LL

ubi notat Seruius, deſcribi magiſtrum pecoris & ſaltuarium. Saltus autem [i] quatuor centurijs conſtabat vel *quinq;; & fuit fundi pars ex [k] Aelio Gallo & [l] Varrone, in qua ſiluæ & paſtiones ſunt; & harum cauſa caſæ quoque, ubi dominus aliquando habitaret. Huius ordinis videntur fuiſſe, qui IANVAS ad tranſmittendum populum per villas obſeruabant, ut notat Siculus Flaccus. non enim unus tantum IANITOR in tota villa fuit. Ouilia ſuos habuerunt, ut elicitur ex verbis CHRISTI domini apud [m] Iohannem: τούτῳ ὁ θυρωρὸς ἀνοίγει, καὶ τὰ πρόβατα τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούει. Et videntur Bubilia, Equilia, Caprilia itidem habuiſſe. Hos autem omnes, quos à capite villæ ruſticæ recenſuimus, [n] Vlpianus vocat mancipia prædiorum, operarios ruſticos [o] Alfenus, ruſtica mancipia [p] Paulus, alij aliter.

m cap. 10. A 3. meminit & Ianitoris ruſtici Sen. ep. 12
n L.46, de Legatis 3.
o L 203, de uerbor. ſign.
p L. 18 de fun. inſtr.

ANTONII VELSERI

Ad Hieronymum Fabrum Medicum, de Zeta & Zetario, SIVE DIAETA ET DIAETARIO,

Epiſtola;

Cui S. Caſtuli hiſtoria occaſionem præbuit.

INter alios complures honores, quos nuper Landishutæ Sereniſſ Principes in me immerentem contulerunt, non minimus is fuit, quando in prandio, exorto ſermone de nomine Zetarij, quæ illi propriè notio ſubiecta eſſet, cum dixiſſet quæ volebat Rdus. D. Præpoſitus, Sermus. Princeps Maximilianus meam quoque ſententiam intelligere voluit, miſitque ad me D. T. quæſitum, ecquid ſuper ea re mihi compertum eſſet. Atque ibi ego, teſtatus ante omnia, nihil me de iſta quæſtione ante cogitaſſe, dicturumq; non alia quàm quæ ſubitò in mentem veniſſent; reſpondi 1, Idem mihi videri eſſe zetam, vel rectius zætam, quanquam promiſcuè ſcripſerunt veteres, quod diætam, 2, Sic enim ſolitum antiquis duas illas litteras, D, I, in unam Z. contrahere, cui rei firmandæ, teſtimonium tunc attuli ex notiſſimo carmine eccleſiaſtico; *Michaëlē in virtute conterentem Zabolum,* hoc eſt; quod nemo negare poteſt: diabolum. 3. Proindeq; eundem etiam eſſe Zetarium & Diætarium. 4. Porrò Diætam ſiue Zæ-

tam, antiquitus fuiſſe cœnationem, ſeu id quod Germanica lingua vocamus Tafelſtuben / Italica *Tinello*. 5. Ex omni hac ratione eam ſummam redire, ut Zætarius vel Diætarius is ſit, cui zætæ, diætæ, cœnationis cura commiſſa eſt. 6. Ad extremum, arbitrari me hoc munus fuiſſe ſeruorum, aut ſummum libertorum. Quæſiuiſti, num iſta omnia ſtatim idoneis auctoribus aſtruere ac probare poſſem. Negaui, quippe imparatus, & deprehenſus. Poſtea domum reuerſus, cepi conſiderare ſingula diligentius & attentius, lubuitq; experiri, an obſequentiores & minus ſuperbos libros haberem, quàm D. Præpoſitus, qui ſuos à ſe conſultos aiebat nihil reſpondiſſe. Et eſt ſanè, cur veteribus amicis meis, libris inquam, habeam gratiam, ita liberaliter & benignè reſponderunt ad omnia, neque paſſi ſunt exiſtimationem meam, hoc ſaltem nomine, apud Sereniſſimum Principem in diſcrimen venire. Vnicum eſt, quod nunc primum ab illis didici, diætæ quidem nomen non rarò pro cœnatione accipi, eſſe tamen cum huius vocis ſignificatio latius tendatur. Iſta quomodo ſe habeant, paucis, ſi vacat, accipe. 1. Dixi non aliud eſſe zetam quàm diætam. Plinius indicat epiſtola 17. libri ſecundi, ubi aliquoties diætam nominat, monetq; interpres eius Io. Catanæus, alios libros zetam habere. Eandem lectionis varietatem notauit in editione ſua Henr. Stephanus. Iam libro 5. ep. 6. Diætulam quoque legere eſt, ubi alij codices, eodem teſte, zeteculam præferunt. Turnebus itidem, vir magnus, & veluti Sol quidam philologiæ, ita ſentit, & eſt qui primùm hoc eum docuiſſe aſſeueret. 2. Contractionis illius exempla, præter hymnum eccleſiaſticum, permulta

ta ſunt apud alios. Ita Cyprianus ad Demetrianum, *Quid in ruinam Zabuli per ipſum & cum ipſo cadis?* quam lectionem teſte Pamelio agnoſcunt aliquot manuſcripti; Ambroſius de Fide ad Gratianum libro 5. c. 1. *Zabulus enim verum Dei filium fatebatur, Arrius negat.* Hilarius in Matth. can. 26. *Furem enim eſſe oſtendit Zabulum, ad detrahenda ex nobis ſpolia peruigilem.* Paulinus ep. 4. de Iuda proditore ſic loquitur: *verè ut zabolus, ignarus gratiæ Dei, in qua illi non eſſet portio.* Ita Græci ζάκορος pro διάκορος, ζαβάλλειν pro διαβάλλειν teſte Plutarcho. Et in Antonini itinerario, Zarrhytum pro Diarrhyto. Et apud Iſidorum Zanium pro Dianio; Sic enim legit vir doctiſſimus Hieron. Surita, nam in vulgatis libris eam lectionem non reperias. Sed deſino, ne ineptus fiam, & fortaſſe iam ſum. 3. Zetarium eundem eſſe qui Diætarius, ſpero homini non nimis pertinaci ex ijs quæ ſupra allata ſunt, ſatis probatum, quid enim poteſt afferri cum ulla probabilitatis ſpecie, cur ſi zeta idem eſt quod diæta, non etiam Zetarius idem ſit qui Diætarius? 4. Quid igitur fuit tandem vel zeta vel diæta? Reſpondi cœnationem fuiſſe, taleq; aliquid quale Germani Tafelſtuben oder Türnitz / Itali *Tinello* appellant. Probo. Sidonius Apollinaris lib. 2. ep. 2. *Ex hoc triclinio fit in diætam, ſiue in cœnatiunculam tranſitus.* Lexicon Græcol. vetus, *δίαιτα τὸ ὑπερῷον cœnaculum.* Tametſi huic loco non nimis nitor, ſcio enim cœnaculum aliud etiam ſignificare, & verò, opinor, hîc aliud ſignificat, ſicut & apud Iuuenalem Sat. 10. *rarus venit in cœnacula miles.* Varro diætam inde dici vult, quod in ea per diem edatur. Non quæro quàm rectè hoc, eſt enim palam ineptum, quod pace doctiſſ. Romanorum dicere

liceat; mihi ſatis eſt firmandæ ſententiæ meæ eſſe. Athenæus libro 5. in deſcriptione nauis Hieronis Regis, *ad utrumq; parietem aditus medij diætæ fuerunt numero xxx. viriles, quatuor lectis ſtratæ.* Vbi eruditus interpres Dalechampius diætas inrerpretatur cœnacula, cœnationes. Fuluius Vrſinus in appendice ad librum P. Ciacconij de triclinio Romano: *uſurpatur autem,* ait, *diæta pro ipſa cœnatione & triclinio, tum ab alijs, tum à Sidonio.* Oſtenſum eſt diætam pro cœnatione accipi, oſtendamus hoc non eſſe perpetuum. Plutarchus μίαν παλλακίδων δίαιταν à Domitiano extructam, cum ipſius Capitolii magnificentia confert, qui locus certè, ſi quid ego ſentio, non de cœnatione muliebri, ſed de loco ubi concubinæ Imperatoris degebant, accipiendus eſt. L. Codicillis ff. de uſu & uſufr. *Pactiæ & Trophimæ Diætas omnes quibus uti conſueuit, habitet, quam domum poſt mortem eorum ad Rempublicam pertinere volo.* Quis hic non videt aliud eſſe Diætam à cœnatione. Plura ſunt alia loca in ff. ex quibus idem apparet, quæ hic adſcribere longum; & placet Iureconſultis, diætam in hortis ſignificare habitationem voluptatis & amœnitatis cauſa extructam. Non aliter capio verba Aelij Lampridij in Heliogabalo; *Dicitur & balneas feciſſe multis in locis, ac ſemel lauiſſe, atq; ſtatim deſtruxiſſe, ne ex uſu balneas haberet. Hoc idem de domibus, de prætorijs, de zetis feciſſe dicitur.* Adrianus Turnebus Zetam vel Diætam ædificium dicit eſſe, vel membrum domus, cœnationem & cubiculum habens. Strabo libro XIII. κατεσκεύασε δίαιταν βασιλικὴν ἣν Τιμώνιον προσηγόρευσε. Interpres Xylander vertit *Regiam domum conſtruxit, quam Timonium appellauit.* Rectè, nam Plutarchus de eadem re loquens,

εἴκη-

ὄικησιν, ait, κατεσκεύασε αὐτῷ. Poſſunt alia quantumuis multa in eandem ſententiam afferri, ſed ego breuitatem conſector. Ceterum Molani & Baronij interpretatio ſtare non poteſt. Apparet autem eos, vel illos potius qui primi eam comēnti ſunt, in fraudem inductos iſtis Plinij verbis ep. 17. lib. 2. *Diata per quam eleganter recedit, quæ ſpecularibus & velis obductis reductisue, modò adijcitur cubiculo, modò aufertur: lectum & duas cathedras capit.* Non eſt, viri magni, hæc notionis vocis *zeta* explicatio, ſed unius nō magnæ zetæ deſcriptio. Nec conſequens eſt, ut ſi Plinius talem zetam habuit, omnis omninò talis fuerit. Dices ipſe, ſi totum locum attentiùs perlegeris. 5. Cuiuſmodi ergo Zetarij vel Diætarij munus officiumque fuerit, iam liquet homini non nimis iniquo, nempe Zetæ vel Diætæ curatio, ſcilicet ut munda eſſet ac nitida, tum ipſa tum ſuppellex, & inſtrumentum omne ad eam pertinens. Clareſcet hoc magis paulò poſt. 6. Porrò functionem eam ſeruilem fuiſſe, non eſt difficile demonſtrare. Romæ lapis vetuſtus.

DIS. MANIBVS. DEXTRI
CAESARIS. SERVO. DI
AETARCHO. DOMVS
AVG. TREBONIA. LAV
DICE. FEC. CONIVG. B. M
CVM. DVABVS. FILIS. FOR
TVNATA. ET. FELICE

Vetus Lexicon Διαιτάρχης, *Atrienſis.* Neque verò dubium eſſe poteſt, quin Διαιτάρχης Diætarius ſit, aut, ſi fortè, nihil enim affirmo, Princeps Zetariorum. Sicut Marſilius Cagnatus etiam de veſtris ἀρχιάτροις diſputat,

ita dictos, non quaſi Principis medicos, ſed medicorũ, quauis de cauſa Principes. Et eodem vocare videtur nomen Atrienſis, quod honeſtioris ſeruitij fuiſſe nemo ignorat. Omninò διαιτάρχην, utcunque ſeruum, eximium aliquid ſupra ceteros Diætarios habuiſſe, nomen ipſum haud obſcurè demonſtrat. Sed alterius iſta loci. *L. Quæſitum eſt* § 42. ff. de inſtr. leg. *Idem reſpondit, domo, ita ut inſtructa eſt, cum omni iure ſuo legata* &c. & infra: *hoſtiarij autem, inquit, vel topiarij, diætarij, aquarij, domui tantum deſeruientes, continebuntur.* Iul Paulus lib. 3. ſent. tit. 7. de legatis. *Domo cum omni iure ſuo, ſicut inſtructa eſt, legata, urbana familia, item artifices, & veſtiarij, & Zetarij, & aquarij, & eidem domui ſeruientes, legato cedunt.* Vel hic locus planum facit nihil Diætarium à Zetario differre, quam dictionem, Zetarij puta, totidem litteris ſcriptã, extra hiſtoriam S. Caſtuli, hîc tantum reperi. Habes de ſeruis. De libertis nullum teſtimonium poſſum adducere, nam ſuperius illud de Pactia & Trophima, nõ auſim certò aſſeuerare huc pertinere, quod ſi cui tamen placet eò trahere, non admodum repugnabo. Sanè plus aliquid fuiſſe quàm ſeruum S. Caſtulum, præter alia id mihi perſuadet, quod ter auditus fuiſſe dicitur, quæ cautio & moderatio in ſeruum, vile caput, vix congruit. Hæc ſunt, clariſſ. Dñe, quæ de Zeta & Zetarijs in mentem venerunt, ſed & alia complura, quæ non eſt operæ, & nimis ambitioſum ſit perſequi. Scripſi autem in gratiam Sanctiſſ. martyris Caſtuli, cuius precibus me ſupplex commendo, & Sereniſſ. Principis, cui tu, ſi tanti eſſe putabis, referes. Dominus quoque Præpoſitus, ſi aliquando hanc epiſto-

lam

Iam legerit, ſatisfactum ſibi eſſe fortaſſe ſentiet, intelligetque, nihil opus eſſe Illuſtriſſimo Baronio ſuper hac re negotium faceſſere, inuentum quippe cis alpes qui voculam obſcuram ſatis perſpicuè expoſuerit. Benè vale vir clariſſ. Friſingæ 21. Maij, 1604.

Quisquis ille fuit, qui primus pronunciauit, oculos & veſtigia domini eſſe fundo ſaluberrima, ille ſane rem acu tetigit. Hoc ego nuper verum eſſe expertus ſum, etiam in editione huius mei commentarii, quem me abſente, operæ typographicæ adeo mendoſum prodire paſſæ ſunt, ut his quoque Indiculis perlegendis Lectorem non potuerim non fatigare. Siquid præterea minus animaduerſum videbitur, id unusquisq; humanitati ſuæ relictum ſciat.

In contextu.

Pag. 18. ver. 22. corrige Soſia. ibid. 24. flagrum. 24. 18. imponi. 27. 1. Turpione. 29. 3. ſuo. ibid. 8. ſeditionem conciuit. & hæc Taciti non ſunt. 30. 15. iidem mangones & c. hæc exprimenda erant caracterib. grandioribus. 35. 2. tondebit. ibid. 7. receptitij. ibid. 12. horum 38. 7. quæ ſeruos promebant. hæc non ſunt Vlpiani, ſed Auctoris. 41. 4. in ſeruis. ibid. 6. Theamide. 42. 23. deligebantur. 48. 1. unguentum. 50. 21. ars. 50. ult. his erat. 51. 11. Iuuenalis. 54. 12. quo ipſe. 57. penult. Diaconi. 58. antep. compellunt. 69. 9. ſerium fuit. 72. ult. tricliniarium. 85. 21. pſalteria. 95. 8. agitant. ibid. 9. dicebatur. 96. 1. date et. 97. 9. incipiant. ibid. 22. Hore. 98. 10. o luem. 101. 7. & omnes. 107. 11. amphoram. 116. 13. punicea. ibid. 20. Alii ab his. ibid. 21. ut olim. 117. 14. ſignificauerunt. 119. 2. ictu. 121. 5. Neapoli. 123. 25. docuerunt. 124. 14. cippus. 126. 13. Curopalatam. 128. 4. ſubſequar. ibid. 16. laſſi. ibid. 21. pecunia. 135. 3 ſella ſe. 136. 18. penula irretitum Milonem. 137. 23. de Atrienſe. 140. 27. Bargaten. 142. 22. geſtabant. 144. 1. Arnobius. 145. 4. Nec aliter. 147. 10. nunciaret. 155. 21. uineti. 166. 18. Soſicles. 169. 1. Trapezitas alii. ibid. 17. pertinet, ut ille. 176. 15. uenalitium. 177. 15. & ibid. 29. ſeruorum. 179. 16. uxorum. 181. 8. Familiarium.

rium. ibid. 17. debebuntur. 184. lin. ult. delicata. 185. 20. Tunnunenſi. 187. antep. Cæſari. 188. 19. feſſam. 189. 25. tenebatur. 192. 19. SOROR. 198. 16. compagibus. 199. 21. guloſius. 200. 5. hi noſtri. ibid. 19. adminiſtrata. 203. antep. inuiſas. 208. 2. ceruicem. 209. 2. Peredeo. ibid. 23. cerinum. 213. 14. erunt. 214. 20. Muliones. 219. 20. Alfeni verba erant notanda, & ſegreganda à verbis Auctoris, variâ ſcripturâ. 220. 27. Lanius. 231. 4. non ſtudiorum. ibid. 6. quoniam non nihil. 233. 27. in domo Auguſta. 235. 22. contemplati ſumus. 251. 11. portas. 254. 24. Theodoſius. 256. 5. at. ibid. 28. arundo. 257. 1. Quod digiti, delendum ut repetitum. 265. 5. ſtercorarent. 270. 27. Marinam. 271. 17. legenda. ibid. 29. CHRYSOGONVS. 275. 3. Nomenculator. 276. 8. Varronem. 270. 14. Papianus.

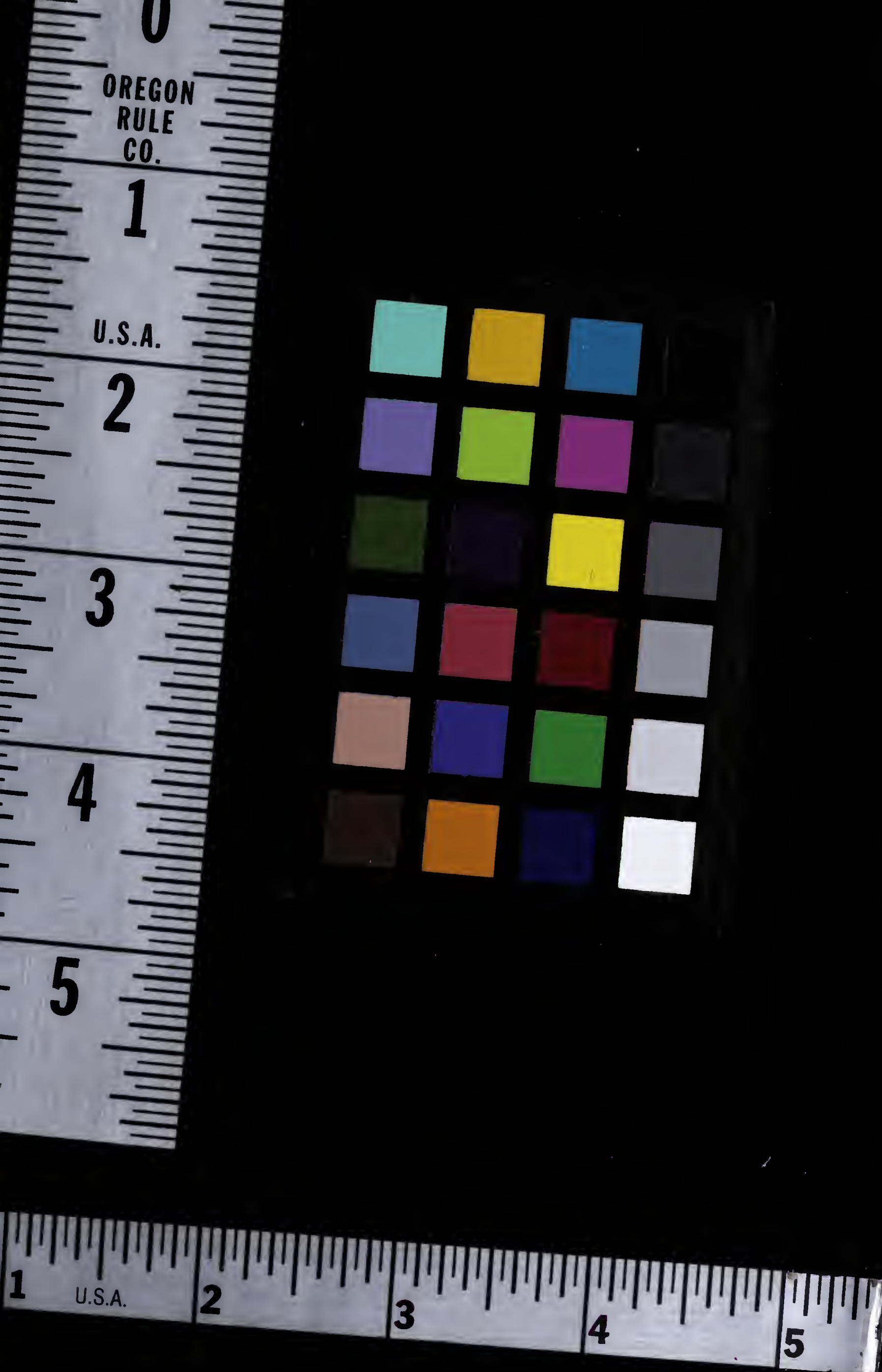
In Marginibus.

Pag. 2. ver. 10. Appul. 3. 12. Euſtochium. 7. 11. Epitom. iur. ciu. dele. 10. 14. Dot. 17. 1. lib. 15. L. 15. 24. 1. Craſſo. 32. 5. L. x. Mandati. ibid. 6. I. de oratore. 54. 8. cap. 56. 2. templ. 61. 5. tos. 66. 2. L. 22. 104. 2. L. 12. 115. 1. Suetō. dele. 119. 21. L. 2. ibid. 24. Hieronym. ibid. ult. ad Nicæam. 128. 7. Trinummo. 138. 4. actis D. Seb. ibid. 7. Viſcell. 155. 2. Papianum. ibid. 3. L. ult. 158. 3. promotus. 162. ult. larga. 164. 2. Lib. 2. Saturn. &c. dele totum, & repone Sat. I. 165. 12. urbis. 167. 2. renum. ibid. 11. litterulæ interlineares gf præpoſtere collocatæ ſunt. 168. 6. Lib. 4. Hiſtor. Eu. 175. 1. de leg. 3. 176. 10. noxal. 178. 6. hæc inferius in proxima ſtatione collocanda ſunt: & hic reponendum L. 48. de pecul. 183. 7. locati. 193. 1. Metam. 212. ſcholia marginalia e & f loco mota ſunt. 220. 5. tor. ibid. 10. habita. 229. 4. ſtophorſon. 234. 5. Claudio cap. 10. dele totū, & repone L. I. C. Th. de off. Rector. Prou. 238. 2. L. 6. 14. 271. 5. cap. 273. 15. k.

FINIS.

Special 94-B
3882

THE GETTY CENTER

OREGON RULE CO.
U.S.A.
1 2 3 4 5
U.S.A.